

รายงานการวิจัย การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม ตามแนวพระพุทธศาสนา

ที่ปรึกษาโครงการ
พระพรหมบัณฑิต ศาสตราจารย์ ดร. (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาสุกิตฺย อากาศโร ดร. (อบอูน)
และคณะ
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รายงานวิจัย
การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม
ตามแนวพระพุทธศาสนา

คณะผู้วิจัย

พระมหาสุทนต์ อากาศโร ดร. (หัวหน้าโครงการ)

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ รองศาสตราจารย์

สายชล ปัญญชิต ภูเบศ วณิชชานนท์

รินนา ทากุดเรือ อมลณัฐ ฝ้ายเครือ

ดำเนินการศึกษาวิจัยโดย: โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา (สรพ.)

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สนับสนุนโดย: สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา
The well-being and social learning promotion base on Buddhism

คณะที่ปรึกษา

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศาสตราจารย์ ดร.
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

องค์กรรับทุน

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ทันตแพทย์กฤษดา เรื่องอารีย์รัชต์
ผู้จัดการกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

นายแพทย์ชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์
ผู้อำนวยการสำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ

คณะผู้วิจัย

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร ดร. (หัวหน้าโครงการ)
อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์
และผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโญ รองศาสตราจารย์
อาจารย์ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สายชล ปัญญชิต
ภูเบศ วณิชชานนท์
รินนา ทากุดเรือ
อมลณัฐ ฝไศเครือ
โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สนับสนุนโดย: สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)
จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย: โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา (สรพ.)
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีที่พิมพ์ : กุมภาพันธ์ 2558 จำนวนพิมพ์ : 2,000 เล่ม ออกแบบรูปเล่ม : พิจิตร พรหมลี

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

รายงานเล่มนี้ส่วนหนึ่งได้ข้อมูลจากโครงการ ดังต่อไปนี้

* การศึกษารายประเด็น

ชลวิทย์ เจียรจิตต์. **พุทธเศรษฐศาสตร์เพื่อการพัฒนาสังคม**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

พระราชวรมนี (พล อากาศโร) และคณะ. **นิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

สุรพล สุยะพรหมและคณะ. **การบริหารจัดการองค์กรเชิงพุทธบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

* การศึกษารายพื้นที่

ณัฏฐ์ ศรีดีและคณะ. **การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในเขตภาคกลาง**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

พระมหาวิเชียร วชิรธมโมและคณะ. **การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในเขตภาคใต้**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

โสวิชญ์ บำรุงภักดิ์และคณะ. **การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

วันชัย พลเมืองดีและคณะ. **การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในเขตเหนือ**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา” เกิดขึ้นด้วยความตั้งใจที่จะพัฒนาระบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาของ นายแพทย์ชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์ ผู้อำนวยการสำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เพื่อนำไปสู่การจัดการสุขภาวะแบบองค์รวมของสังคม โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ ซึ่งเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาบุคคลและสังคม บนพื้นฐานของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขอเจริญพรขอบคุณ นายแพทย์ชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์ เป็นอย่างยิ่งที่ให้แนวคิดและแนวทางที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ด้านการจัดการสุขภาวะแบบองค์รวมและการเรียนรู้ของสังคมไทย

ขอกราบขอบพระคุณในเมตตาอนุเคราะห์ของ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ศาสตราจารย์ ดร. เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาส เจ้าคณะภาค 2 กรรมการมหาเถรสมาคม และอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ให้แนวคิดและสนับสนุนการศึกษาวิจัยเป็นอย่างดี ส่งผลให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ตลอดจนขอขอบคุณคณะนักวิจัยทุกท่าน ที่กรุณาศึกษาวิจัย เก็บรวบรวมข้อมูลจากคณะสงฆ์และประชาชนทั่วประเทศ แล้วนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ เพื่อให้เห็นทิศทางการเสริมสร้างสุขภาวะของสังคม

ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ทำให้ทราบว่า คณะสงฆ์ไทยมีบทบาท หน้าที่ในการพัฒนาจิตใจและการเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคมเป็นอย่างมาก ถึงแม้ว่าจะมีวิธีการและเป้าหมายที่แตกต่างกันไปตามศรัทธาความเชื่อ แต่โดยภาพรวมคณะสงฆ์และองค์กรต่างๆ ทางสังคม ล้วนมีเป้าหมายหลัก คือ การสร้างประโยชน์และความสุขแก่บุคคลและสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา และศรัทธาที่มีอยู่ร่วมกันในสังคม

คุณงามความดีที่เกิดจากความเมตตาหาหิวัริยะในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ขอโน้มบงูซาพระมหาเถระ พระสงฆ์ และนักปราชญ์ ผู้มีสติปัญญาอันเฉียบแหลมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา รักษาพระธรรมคำสอนที่มีคุณค่าและมีความหมายประดุจดังประทีปที่ส่องแสงในยามคำคืนอันมืดมิดให้ความคิดและปัญญาต่อพุทธศาสนิกชนและสังคมไทย

ขอความเป็นไปในโลกจงเป็นประดุจดังคำปรารภของพระสิริมังคลาจารย์ที่รจนาไว้ในนิคมคาถาแห่งคัมภีร์จักวาททีปนีวา “...ขอพระสัทธรรมคำสอนของพระโลกนาถส่องแสงตลอดกาลนาน ขอสัตว์ทั้งหลายทั้งสิ้นจงเป็น ผู้เลื่อมใสในพระศาสนา ขอฝนจงตกต้องตามฤดูกาล หลังอุทกธารโดยดี นำปฐพีไปสู่ความมั่งคั่ง รักษาพืชและสัตว์ที่เกิดบนแผ่นดินทุกเมื่อ ขอพระราชาทั้งหลายจงรักษาประชาชนโดยธรรมทุกเมื่อ ประดุจมารดาบิดารักษาบุตรน้อยที่เกิดจากตนเป็นนิตย์เทอญ...”

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอูน) และคณะ

วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง “การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมโดยการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ 2) เพื่อบูรณาการแนวคิดหลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม 3) เพื่อพัฒนารูปแบบ (Model) และสมรรถนะ (Competency) ของคณะสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมในเชิงพุทธบูรณาการ และ 4) เพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา และเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน/องค์กรชุมชน ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติ (Action Research) โดยทำการศึกษาวิจัยในภาคสนามจากการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่ 15 จังหวัด การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) และการประชุมสัมมนาร่วมกับพระเถระ พระสังฆาธิการ พระนักพัฒนานักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ประชาชนท้องถิ่น ตัวแทนเครือข่ายองค์กรภาคประชาชน มหาวิทยาลัยสงฆ์และกลไกหน่วยงานสนับสนุนอื่นๆ จำนวน 1,500 รูป/คน และกลุ่มประชาชนในพื้นที่ 15 จังหวัด จำนวน 3,000 คน ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานตามกิจกรรม/โครงการพัฒนาที่คณะสงฆ์ใน 15 จังหวัดได้กำหนดขึ้น

ผลการศึกษาพบว่า พระสงฆ์ในพื้นที่ 15 จังหวัดที่ได้ดำเนินการโครงการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา ได้มีแนวทางการบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมใน 4 ลักษณะ คือ 1) การประยุกต์โดยอาศัยบทบาท หน้าที่ ในฐานะพระสงฆ์และบทบาทการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ตามที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2535 2) การประยุกต์โดยอาศัยปัญหาของวัดและชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา 3) การประยุกต์โดยอาศัยการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและความสัมพันธ์ทางสังคม และ 4) การประยุกต์หลักพุทธธรรมร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ โดยมีเป้าหมายเพื่อการสร้างประโยชน์และความสุขของบุคคลและสังคม โดยการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้นั้น พระสงฆ์ได้มีการบูรณาการทั้งในด้านแนวคิด ความรู้ กระบวนการ และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมเพื่อให้เกิดผลตามกิจกรรมที่กำหนดไว้

ผลการพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมพบว่า สมรรถนะที่สำคัญของพระสงฆ์ต่อการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมตามหลักพระพุทธศาสนา ควรประกอบด้วยสมรรถนะที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) สมรรถนะด้านความรู้ตามหลักพระพุทธศาสนาและศาสตร์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น มีความรู้ในหลักพระธรรมวินัย 2) สมรรถนะด้านการปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา เช่น มีการปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัยได้อย่างเหมาะสม 3) สมรรถนะด้านการเรียนรู้และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งวิธีการเสริมสร้างสมรรถนะให้กับพระสงฆ์สามารถพัฒนาได้ใน 5 ลักษณะ คือ การพัฒนาความรู้ ทักษะการปฏิบัติ คุณลักษณะภายในหรือทัศนคติ การพัฒนาเครือข่ายทางสังคม และการเรียนรู้แบบบูรณาการจากการปฏิบัติจริงงานในพื้นที่

สำหรับรูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการพบว่า มี 3 รูปแบบใหญ่ คือ 1) รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับปัญหา โดยเป็นการนำปัญหาของบุคคลและชุมชนมาเรียนรู้และแก้ไขปัญหาร่วมกันเพื่อให้เกิดสุขภาวะที่ดี 2) รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและการเรียนรู้ โดยเป็นการเรียนรู้จากงานที่ทำและนำไปสู่การค้นหาวិธีการแบบอริยสัจ 4 เพื่อได้แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ชัดเจน 3) รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับจิตใจและปัญญา โดยเน้นการพัฒนาด้านจิตใจและปัญญาให้เป็นกลไกที่สำคัญของการพัฒนาบุคคลและสังคม

ผลจากการพัฒนาโครงการและกิจกรรมการพัฒนาเชิงพื้นที่จำนวน 18 โครงการ ในพื้นที่ 15 จังหวัดน่าน ซึ่งเกิดขึ้นจากความต้องการของพระสงฆ์และชุมชน ที่ต้องการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และสุขภาวะของสังคม พบว่ามีกระบวนการและผลการพัฒนาใน 4 ประเด็นสำคัญ คือ 1) การพัฒนาด้านกายภาพ มีการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม ให้เป็นที่สัปปายะต่อการเรียนรู้และการเกิดสุขภาวะที่ดี (กายภาวนา) เช่น โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดร้อยเอ็ด 2) การพัฒนาพฤติกรรม ผ่านการพัฒนาความรู้ ความสามารถของพระสงฆ์ เยาวชนและประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสม ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ยึดถือความสุจริตในการดำรงชีวิต (ศีลภาวนา) เช่น โครงการเสริมสร้างสมรรถนะของพระสงฆ์ เยาวชนคนดี หมู่บ้านต้นแบบในจังหวัดอุบลราชธานี 3) การพัฒนาด้านจิตใจและปัญญาของบุคคลและสังคม โดยมีการประยุกต์ใช้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ศาสตร์สมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินการ (จิตตภาวนา) เช่น โครงการสวดมนต์หมู่ โครงการ

ธรรมจาริก เป็นต้น 4) การพัฒนาด้านปัญญาและสังคมของชุมชนและคณะสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ และกลุ่มเป้าหมายที่ร่วมดำเนินการได้ใช้ปัญญาเพื่อสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่ ซึ่งเป็นกำลังสำคัญต่อการเรียนรู้และการเสริมสร้างสุขภาวะในด้านอื่นๆ ในระยะยาว (ปัญญาภาวนา)

นอกจากผลการพัฒนาดังกล่าวแล้ว ยังพบว่า กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม ตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์และชุมชนนั้น สามารถนำไปสู่การพัฒนาใน 4 มิติ คือ 1) เกิดการเรียนรู้ของบุคคลและสังคมโดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในพื้นที่ 2) เกิดเครือข่ายการพัฒนา ในพื้นที่ระหว่างภาคส่วนต่างๆ ทั้งพระสงฆ์ องค์กรภาครัฐ ท้องถิ่นและภาคประชาชนทั่วไป 3) เกิดการจัดการตนเองด้านสุขภาวะของบุคคลและสังคม โดยเฉพาะสุขภาวะด้านจิตใจ ปัญญา และสังคม 4) เกิดพลังการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ของชุมชน เช่น การจัดการด้านผู้สูงอายุ สิ่งแวดล้อม และการจัดสวัสดิการสังคม 5) เกิดการแก้ไขปัญหาของบุคคลและสังคมในระยะยาวและยั่งยืน เนื่องจากการได้มีการบูรณาการความรู้ กระบวนการและภาคีการพัฒนาในสังคมเข้าด้วยกัน

Abstract

The study on “The well-being and social learning promotion base on Buddhist” contained 4 main objectives: 1) studying on the application of Buddhist principles in enhancing well-being and learning society with the coordination of hierarchy, 2) integrating the main concept on the principles of Buddhism and modern science and local knowledge to enhance well-being and learning of people and society, and 3) developing model and competency of the hierarchy in enhancing well-being and learning of society in integrated Buddhism, and 4) opening spaces for society and learning according to the Buddhism guideline and analyzing relationship of hierarchy, government, local administration, and popular sector/ community organization to enhance well-being and learning of society according to the Buddhism guideline.

This research was the action research by fieldwork and driving the development activities in 15 provinces, focus group meeting, and a seminars with the monks, Buddhist ecclesiastical monks, developer monks, representatives from public sector organization, 1,500 monks/people from university of clergy and other support mechanism, and 3,000 people from popular sector in 15 provinces who are involved in operating activities/development project that hierarchy had established in 15 provinces.

The study result, found that monks in 15 provinces had operated the development project to enhance well-being and social learning according to Buddhist in 4 models which were 1) Application based on role and duty as a monk, and role of Sangha administrative as it was identified in the Clergy Act 2) the application based on the problems of temples and community as the basis for development, 3) the application based on Buddhism study and social relation, and 4) the application of using Buddhist principles with modern science with the intention to gain benefits and happiness for people and society. For the integration on Buddhist principles with enhancement of well-being and learning, monks had been integrated in the concept, knowledge, process, and social relations creation in order to achieve the successfulness as it was identified in the activities.

The result on the Competency development of clergy in enhancing well-being and society learning was found that the most important competency of monks to the enhancement of well-being and learning of society according the Buddhist principles should consist of 3 important competency which were 1) knowledge competency according to Buddhist principles and related knowledge such as well knowledge of the main discipline, 2) self-practical competency according to Buddhist principles such as well and suitable self-practical competency, 3) knowledge and social relations competency. The competency enhancement of monks could be developed in 5 characteristics which were knowledge development, practical skill development, internal characteristics or attitudes, development of social networks, and integrated learning from real practical.

For the Models for enhancing well-being and Buddhist integrated learning were found that there were 3 main models which were 1) Models of enhancing the well-being and learning related to the problems by talking problems of individuals and community to learn and find solution together to produce well-being, 2) the model of well-being enhancement in relation with lifestyle and knowledge which was the knowledge from work and it led to the Noble Truths discovering way in order to obtain clear solution guideline, 3) model of well-being and learning enhancement in relation with mind and intelligence by focusing on the mind and intelligent development as the main mechanism to develop individual and society.

Result from the project development and development activities for 18 projects within 15 pilot provinces which arisen from the needs of the clergy and communities who want enhance the learning process and the well-being of society had been found that it had process and development results for 4 main issues which were 1) the physical development by developing environment which was suitable for knowledge and good well-being such as conservation of natural resources project, Roi-Et Province, 2) behavioral development by developing knowledge and ability of monks, youth, and people in the area to

have suitable lifestyle with proper harmony, not hurting each other, and had faith in their lives such as performance enhancement of monks, youth, and good people in the model villages in Ubonrachatani Province, 3) psychological and intellectual development of the individual and society by applying knowledge of Buddhism, modern science, and local knowledge in action such as group prayers project, Dhammacarik Project, etc, and 4) intellectual and social development of the community and the clergy in order that the clergy and focus group joined in the project would be able to use their intelligence to create good society which was vital for learning and enhancing long-term well-being (intellectual prayers)

In addition to the above development, This research found that the process of enhancing the well-being and learning of society according to Buddhist of monks and community could be used to develop in 4 dimension which were 1) to create learning of individuals and society by monk leader process, 2) to create the network development in the area between the various sectors such as local clergy sector, government sector, local administration, and popular sector, 3) to create the self-management on well-being of individuals and society in particular, health, psychological, intellectual and social field, 4) to lead change power in many community perspectives of the community such as the elderly management, environmental management and social welfare management, and 5) to resolve the problems of individuals and society in long-term and stable way due to the integration of knowledge, process, and development alliances in the society together.

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
คำนำ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
บทที่ 1: บทนำ	1
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์	4
1.3 เป้าหมายของการศึกษาวิจัย	4
1.3.1 เป้าหมายเชิงคุณภาพ	4
1.3.2 เป้าหมายเชิงปริมาณ	5
1.4 คำถามการวิจัย	5
1.5 ขอบเขตการศึกษาวิจัย	5
1.5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา	5
1.5.2 ขอบเขตด้านพื้นที่	5
1.5.3 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	6
1.5.4 ขอบเขตด้านโครงการวิจัย	
1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย	8
1.7 กรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์ในการดำเนินการ	8
1.8 ยุทธศาสตร์และวิธีดำเนินการวิจัย	10
1.8.1 ยุทธศาสตร์การดำเนินการ	10
1.8.2 วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย	11
1.9 การกำกับติดตามและการประเมินผล	14
1.9.1 การกำกับติดตามและประเมินผลภายใน	14
1.9.2 การกำกับติดตามและประเมินผลภายนอก	14
1.10. ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ	14
1.10.1 ผลในรอบ 8 เดือนแรก	14
1.10.2. ผลในรอบ 8 เดือนหลัง	15
1.11 แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	16
1.11.1 ในระดับนโยบาย	16
1.11.2 ในระดับปฏิบัติการ	16

บทที่ 2 : แนวคิดการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมเชิงพุทธ :	
บทเรียนจากชุมชน และองค์กรในสังคมไทย	
2.1. พุทธเศรษฐศาสตร์ : แนวคิดและบทเรียนการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมไทย	20
2.1.1 แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ พุทธเศรษฐศาสตร์	20
2.1.2 พุทธเศรษฐศาสตร์ : บทเรียนของชุมชนและองค์กรในสังคมไทย	28
2.2 การบริหารจัดการธรรมาภิบาลเชิงพุทธ :	27
แนวคิดและบทเรียนการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมไทย	
2.2.1 แนวคิดการบริหารจัดการธรรมาภิบาลเชิงพุทธ	34
2.2.2 การบริหารจัดการธรรมาภิบาลเชิงพุทธ :	40
บทเรียนชุมชนและองค์กรในสังคมไทย	
2.3 นิเวศวิทยาบูรณาการ : แนวคิดและบทเรียนการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม	55
2.3.1 แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงพุทธ	49
2.3.2 นิเวศวิทยาเชิงพุทธ : บทเรียนจากชุมชนและองค์กรในสังคมไทย	54
บทที่ 3 : การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม	67
3.1 การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม	68
3.1.1 การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมโดยอาศัยบทบาท หน้าที่ และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ	68
3.1.2 การประยุกต์ใช้โดยอาศัยปัญหาของชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา	79
3.1.3 การประยุกต์ใช้โดยอาศัยการเรียนรู้และความสัมพันธ์ทางสังคม	83
3.2 การบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม	90
3.2.1 การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเศรษฐศาสตร์ :	90
กรณีของมูลนิธิปัญญานันทาราม	
3.2.2 การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับหลักนิเวศวิทยา : กรณีกลุ่มฮักเมือง	95
3.2.3 การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับหลักการบริหารจัดการและธรรมาภิบาล :	102
กรณีของพระโสภณพัฒน์นอม (ศรีเหลา อคฺคปญฺโญ, จี้อุด) รองเจ้าคณะจังหวัดพะเยา	

บทที่ 4 : กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม โดยการมีส่วนร่วม ของคณะสงฆ์	117
4.1 การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ	118
4.1.1 จังหวัดพะเยา-เชียงราย	118
4.1.2 จังหวัดเชียงใหม่	129
4.1.3 จังหวัดพิษณุโลก	137
4.1.4 จังหวัดแพร่	140
4.2 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดขอนแก่น ร้อยเอ็ด บุรีรัมย์ อุบลราชธานี	154
4.2.1 จังหวัดขอนแก่น	154
4.2.2 จังหวัดร้อยเอ็ด	158
4.2.3 จังหวัดบุรีรัมย์	162
4.2.4 จังหวัดอุบลราชธานี	166
4.3 ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดราชบุรี สุพรรณบุรี สิงห์บุรี และปราจีนบุรี	171
4.3.1 จังหวัดราชบุรี	171
4.3.2 จังหวัดสุพรรณบุรี	175
4.3.3 จังหวัดสิงห์บุรี	179
4.3.4 จังหวัดปราจีนบุรี	182
4.4 ภาคใต้ จังหวัดสงขลา ยะลา และปัตตานี	185
4.4.1 โครงการพัฒนาพัฒนาสมรรถนะในการเสริมสร้างสุขภาวะ และการเรียนรู้ของสังคมเชิงพุทธบูรณาการ	185
4.4.2 โครงการเยาวชนอาสาส่งเสริมธรรมะ 5 จังหวัดชายแดนใต้	186
 บทที่ 5: การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคม เชิงพุทธบูรณาการ	191
5.1 การพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคม เชิงพุทธบูรณาการ	191
5.1.1 รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ	205
5.2 การพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและ การเรียนรู้ทางสังคม	210
 บทที่ 6: สรุปและข้อเสนอแนะ	217
6.1 สรุปผลการศึกษา	218
6.2 ข้อเสนอแนะ	241
 บรรณานุกรม	245

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล

นับจากที่พระพุทธองค์ส่งพระสาวกไปประกาศศาสนา ด้วยพระพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกท่านจงจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” หลักการดังกล่าวได้แนวทางสำหรับพระสงฆ์สาวกในการเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขของมหาชน และเมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยในราวพุทธศตวรรษที่ 2-3 หรือเมื่อประมาณ พ.ศ.236 ด้วยการส่งพระสมณทูตไปในดินแดนต่างๆ ของพระเจ้าอโศกมหาราชกษัตริย์อินเดียในสมัยนั้น พระเถระ 2 รูป คือ พระโสณะและพระอุตตระได้เดินทางมายังดินแดนประเทศไทย ซึ่งในสมัยนั้นเรียกว่า “สุวรรณภูมิ” ดินแดนที่มีขอบเขตกว้างขวางมีประเทศต่างๆ รวมกันอยู่หลายประเทศทั้งพม่า เวียดนาม กัมพูชา ลาว มาเลเซีย ไทย และนับจากนั้นเป็นต้น มาอารยธรรมแห่งพระพุทธศาสนาก็เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย แนวคิดและวิถีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ได้กลายเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมไทย มีความเกี่ยวข้องกับผู้คนทุกชนชั้น

นับตั้งแต่สถาบันพระมหากษัตริย์จนถึงชาวบ้านทั่วไป พระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ ปรัชญา การดำรงอยู่ในวิถีชีวิต และการสร้างสรรค์ในเชิงศิลปวัฒนธรรม จนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญาและกระบวนการจัดการ ที่สอดคล้องกับบริบทและวัฒนธรรมทางสังคม ในขณะที่วัดในทางพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งรวมศิลปวิทยาการในสาขาต่างๆ ทั้งในด้านโบราณคดี จารัตประเพณี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ฯลฯ ซึ่งนับว่ามีคุณค่าและมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการเชื่อมโยงเรื่องราวประวัติความเป็นมาของผู้คนในสังคมไทย

ในสังคมไทยพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การพัฒนาจิตใจ และสังคมเป็นอย่างมาก โดยพระสงฆ์ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคม ในมิติต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อประชาชน เช่น การพัฒนาจิตใจและปัญญาด้วยการสอนการเจริญ วิปัสสนากรรมฐานตามแนวพระพุทธศาสนา การพัฒนาชีวิตและสังคมด้วยการทำงานร่วมกับ ชุมชนในพื้นที่ต่างๆ อาทิ การก่อตั้งกลุ่มสัจจะสะสมทรัพย์ การดูแลสวัสดิการสังคม การดูแล ผู้ป่วยเอดส์ การส่งเสริมการศึกษา และการเสริมสร้างจริยธรรมแก่ในสังคม ให้เป็นผู้ที่มีจิตใจ และปัญญาในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง จากการศึกษาโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนา ระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” ที่ได้รับทุนสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) ในปี 2555 พบว่า พระสงฆ์ในสังคมไทยสามารถประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาบุคคลและสังคม ได้อย่างเหมาะสม โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมและการปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา การส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนา บุคคลบนพื้นฐานของความดีงาม โดยคำนึงถึงความยั่งยืนของบุคคล สังคม สิ่งแวดล้อม และการ จัดการเพื่อคุ้มครองชีวิตที่ตีร่วมกัน นอกจากนี้ยังพบว่า การพัฒนาสังคมไทยที่ตั้งอยู่บนพื้นฐาน ของพระพุทธศาสนาและการจัดการแนวใหม่ในเชิงบูรณาการ โดยการประยุกต์หลักพุทธธรรม กับหลักการอื่นๆ เช่น การพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักการ พระพุทธศาสนาหรือการบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดการพัฒนา ที่ยั่งยืน ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน สามารถส่งเสริมให้เกิดสุขภาวะที่ดี คือ การพัฒนาด้านกาย จิตใจ ปัญญา สังคม ตลอดจนการนำไปสู่การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมบนพื้นฐานของความไม่ประมาทและความถูกต้องดีงาม บทบาทและการทำงานของพระสงฆ์ในสังคมไทยดังกล่าว มีกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่อง เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและคอยประสานเชื่อมโยงผู้คนในสังคม ให้มีความรัก ความสามัคคี ต่อกัน โดยอาศัยพื้นฐานของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณีของไทย

อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และกระแสโลกาภิวัตน์ ที่เข้าสู่สังคมไทย ผลส่งกระทบต่อองค์กรทางพระพุทธศาสนา ประเพณี ค่านิยม และรูปแบบ การดำเนินชีวิต ได้ถูกเปลี่ยนแปลงและท้าทาย ด้วยอำนาจของเทคโนโลยีและค่านิยม ในระดับสากล ซึ่งมีผลทั้งทางบวกและทางลบต่อสังคมและพระพุทธศาสนา องค์ความรู้และ กระบวนการทำงานในมิติทางพระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว อาจจะไม่เพียงพอต่อการ เรียนรู้และการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม จำเป็นต้องอาศัยความรู้และศาสตร์ต่างๆ เข้ามาบูรณาการ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในปรากฏการณ์นั้นๆ และสร้างกระบวนการใหม่ที่

ก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขแก่สังคมในขณะเดียวกันพระสงฆ์ก็ต้องปรับแนวคิดและบทบาทการทำงานของตนเอง ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางสังคม ด้วยการบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่และปรับกระบวนการทำงานในลักษณะของพหุภาคี ที่อาศัยการมีส่วนร่วมและความร่วมมือจากภาครัฐ เอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการเสริมสร้างสุขภาวะของสังคม โดยจำเป็นต้องมีการเสริมสร้างการทำงานเชิงรุก ในลักษณะของ **“การเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา”** อีกทั้งการที่พบว่า คณะสงฆ์ควรมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างจริยธรรมและการพัฒนาสังคมในเชิงพื้นที่และเครือข่าย (ระดับจังหวัด) เพื่อให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรมอันจะก่อให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อบุคคลและสังคม ฉะนั้น การเสริมสร้างและพัฒนาระบบการทำงานของคณะสงฆ์ โดยอาศัยหลักพระธรรมวินัยและการบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์ต่างๆ เพื่อให้เกิดสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะจะนำไปสู่การขับเคลื่อนพลังทางสังคมและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสร้างสุขภาวะในมิติที่หลากหลาย ทั้งนี้ เพื่อสร้างสรรค์สังคมแห่งการตื่นรู้ที่ก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขของบุคคลและสังคม

ดังนั้น คณะผู้วิจัย ในฐานะมหาวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งมีหน้าที่ในการจัดการศึกษา การวิจัย การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมและการบริการวิชาการแก่สังคม จึงสนใจที่ศึกษาและเสริมสร้างกระบวนการทำงานของพระสงฆ์ในระดับจังหวัด เพื่อให้คณะสงฆ์ได้เป็นแกนนำในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม ในลักษณะของการเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ รวมทั้งการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ การพัฒนาที่ยั่งยืน และนิเวศวิทยา อันจะเป็นการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในการพัฒนาจริยธรรมและการพัฒนาสังคม ที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมในระยะยาว โดยมีเป้าหมาย คือ การสร้างพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาใน 15 จังหวัด การพัฒนาขีดสมรรถนะของพระสงฆ์รุ่นใหม่ในระดับพื้นที่ เพื่อเป็นแกนนำในการพัฒนาจิตใจและปัญญา รวมทั้งการบูรณาการแนวทางการทำงานของฝ่ายต่างๆ ที่สอดคล้องกับสังคมและวัฒนธรรม อันจะเป็นการขับเคลื่อนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดสุขภาวะด้านกาย จิต ปัญญา และสังคมต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

1.2.1 เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมโดยการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ไทย

1.2.2 เพื่อบูรณาการแนวคิดหลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม

1.2.3 เพื่อพัฒนารูปแบบ (Model) และสมรรถนะ (Competency) ของคณะสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมในเชิงพุทธบูรณาการ

1.2.4 เพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาในพื้นที่ 15 จังหวัด และเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน/องค์กรชุมชน ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

1.3 เป้าหมายของการศึกษาวิจัย

1.3.1 เป้าหมายเชิงคุณภาพ

1.3.1.1 มีการส่งเสริมให้พระสงฆ์ องค์กรภาครัฐ ชุมชน และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องได้บูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ การพัฒนาที่ยั่งยืน และนิเวศวิทยา ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยผ่านกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ในระดับจังหวัด 15 จังหวัด (น่านอง) โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาหรือการเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้เชิงพุทธ

1.3.1.2 พัฒนารูปแบบการจัดการ และพัฒนาขีดสมรรถนะของคณะสงฆ์รุ่นใหม่เพื่อเป็นแกนนำในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

1.3.1.3 การพัฒนาการมีส่วนร่วมและความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชนองค์กรชุมชน และภาคีเครือข่าย ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

1.3.1.4 มีการพัฒนาบุคคลและสังคมตามหลักสุขภาวะ และการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมตามหลักพุทธบูรณาการ

1.3.2 เป้าหมายเชิงปริมาณ

1.3.2.1 ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการและประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม จำนวน 3 ชุด

1.3.2.2 คณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชนองค์กรชุมชน และภาคีเครือข่าย จำนวน 15 จังหวัด มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

1.3.2.3 มีการพัฒนาขีดสมรรถนะของพระสงฆ์รุ่นใหม่จำนวน 300 รูป ใน 15 จังหวัด เพื่อเป็นแกนนำในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

1.3.2.4 เกิดเครือข่ายการทำงานของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชนองค์กรชุมชน ใน 15 จังหวัด

1.4 คำถามการวิจัย

1.4.1 พระสงฆ์มีแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมอย่างไร

1.4.2 พระสงฆ์และสังคมมีการบูรณาการแนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคมอย่างไร

1.4.3 มีรูปแบบ และแนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะในเชิงพุทธบูรณาการของคณะสงฆ์เกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมอย่างไร

1.4.4 คณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชนและองค์กรชุมชน มีกระบวนการเปิดพื้นที่ทางสังคมและเสริมสร้างการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างไร ตลอดจนมีการจัดการความสัมพันธ์เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างไร

1.5 ขอบเขตการศึกษาวิจัย

1.5.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้น การศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม ของคณะสงฆ์และภาคีเครือข่ายในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม โดยการบูรณาการแนวคิดทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนารูปแบบและสมรรถนะ ของคณะสงฆ์รุ่นใหม่ ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา รวมทั้งการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมไทยตามแนวพระพุทธศาสนา

1.5.2 ขอบเขตด้านพื้นที่ ภายใต้อำนาจ สรพ. ได้กำหนด พื้นที่ศึกษาวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 2 ระดับดังนี้

1.5.2.1 ระดับจังหวัด ดำเนินพัฒนากิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชน ในพื้นที่ 15 จังหวัด โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย

- 1) ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดพะเยา แพร่ เชียงใหม่ และพิษณุโลก
- 2) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ขอนแก่น มหาสารคาม สุรินทร์ อุบลราชธานี
- 3) ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดราชบุรี สุพรรณบุรี สิงห์บุรี และปราจีนบุรี
- 4) ภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสงขลา ยะลา และปัตตานี

1.5.2.2 ระดับวัดและเครือข่ายกิจกรรมเชิงพุทธบูรณาการ ดำเนินการศึกษาและพัฒนา วัดและเครือข่ายกิจกรรม ที่มีการบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมไทย โดยกำหนดประเด็นการบูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่จำนวน 3 กิจกรรมหลัก ได้แก่

- 1) พระพุทธศาสนากับหลักเศรษฐศาสตร์และหลักการความรับผิดชอบต่อสังคม จากกลุ่มตัวอย่างที่ทำงานด้านพุทธเศรษฐศาสตร์ เช่น มหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์ วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มูลนิธิวัดปัญญานันทาราม เป็นต้น
- 2) พระพุทธศาสนากับการบริหารจัดการองค์กร จากกลุ่มตัวอย่างองค์กรในสังคมไทย เช่น สำนักงานป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (ปปช.) องค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นในภูมิภาคต่างๆ เป็นต้น

3) พระพุทธศาสนากับนิเวศวิทยา การพัฒนาที่ยั่งยืน (นิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการ) จากกลุ่มตัวอย่างที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม เช่น กลุ่มฮักเมื่อน่าน จังหวัดน่าน มูลนิธิโลกสีเขียว เครือข่ายพระสงฆ์ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

1.5.3 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คณะผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของการศึกษา ดังนี้

1) ในระดับจังหวัด กำหนดกลุ่มตัวอย่างจากพระเถระ คณะสงฆ์ หรือพระสังฆาธิการ ใน 15 จังหวัดๆ ละ 25-30 รูป/คน รวมจำนวน 450 รูป/คน โดยใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์เชิงวิชาการ การสัมภาษณ์ การทำโครงการพัฒนาเชิงพุทธบูรณาการ และการฝึกอบรม ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาขีดสมรรถนะของพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม

2) ในระดับเครือข่ายตามการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างจากคณะสงฆ์ องค์กร นักวิชาการ ประชาชนท้องถิ่น และชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างสุขภาวะโดยประยุกต์ใช้กับศาสตร์สมัยใหม่ทั้ง 3 สาขาวิชาตามที่กล่าวแล้ว จำนวนสาขาละ 150 ราย รวม 450 ราย

1.5.4 ขอบเขตด้านโครงการวิจัย เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาเชิงพุทธบูรณาการและการศึกษาในกลุ่มจังหวัดที่ได้กล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงกำหนดประเด็นโครงการวิจัยภายในแผนงานวิจัย จำนวน 7 โครงการย่อย ได้แก่

1) โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในภาคเหนือ

2) โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3) โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในภาคกลาง

4) โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในภาคใต้

5) พุทธเศรษฐศาสตร์เพื่อการพัฒนาสังคม

6) นิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมไทย

7) การบริหารจัดการองค์กรเชิงพุทธบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมไทย

1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ หมายถึง การดำเนินการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเพื่อให้เกิดสุขภาวะที่ดี คือ การพัฒนาด้านกาย จิตใจ ปัญญา สังคม และการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และภาคีเครือข่าย

การบูรณาการ หมายถึง การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างชุดความรู้ในเชิงบูรณาการที่สามารถไปอธิบายปรากฏการณ์และการนำไปใช้ในการพัฒนาบุคคล สังคม และการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมไทย

การพัฒนารูปแบบและสมรรถนะของพระสงฆ์ หมายถึง กระบวนการดำเนินการเพื่อเสริมสร้างการทำงานของพระสงฆ์ให้มีรูปแบบ ขั้นตอน และกระบวนการทำงานที่ชัดเจนเหมาะสมกับสภาพสังคม และมีขีดความสามารถในการที่จะพัฒนาตนเองเพื่อเป็นแกนนำในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมไทย

ความสัมพันธ์ หมายถึง การติดต่อประสานงาน การทำงานร่วมกันของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน/องค์กรชุมชน ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

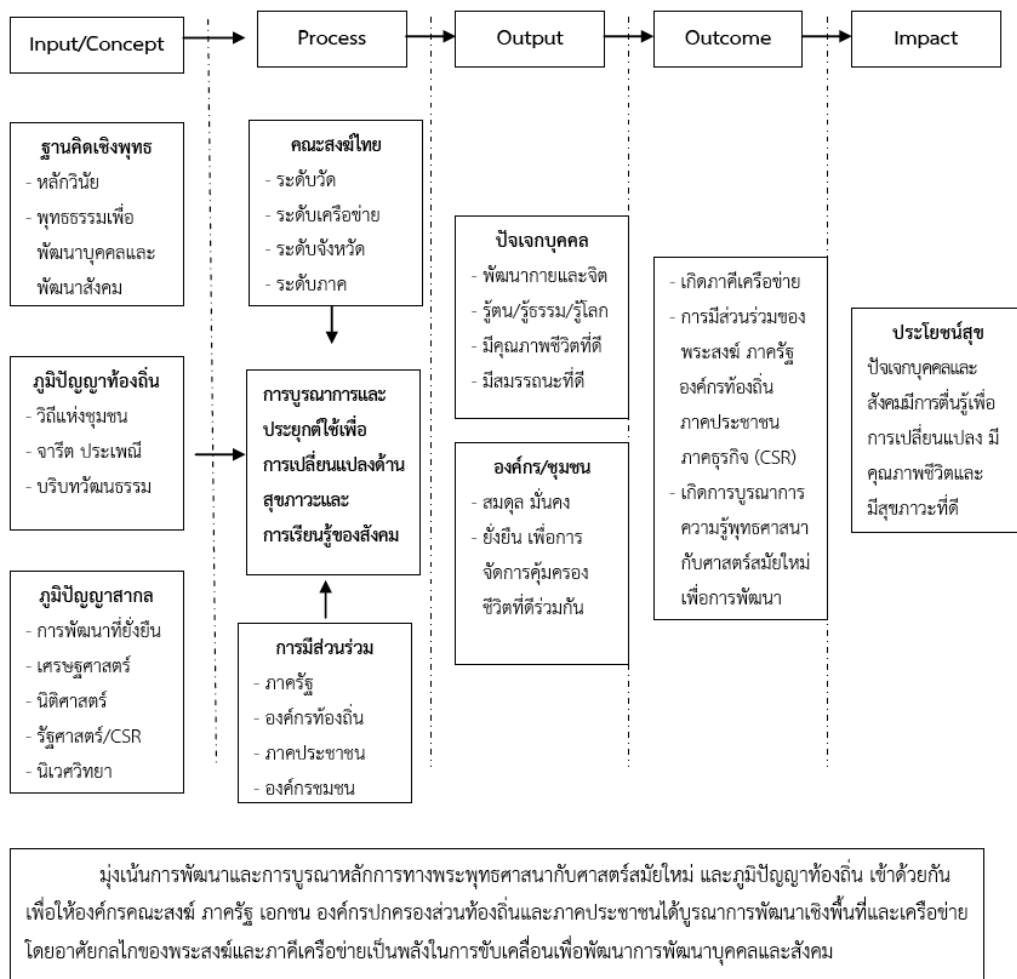
พุทธเศรษฐศาสตร์ หมายถึง การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับหลักเศรษฐศาสตร์และแนวคิดที่เกี่ยวข้อง มาสร้างเป็นองค์ความรู้โดยผ่านกระบวนการทำงานของพระสงฆ์และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องและตามหลักที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

การบริหารองค์กรเชิงพุทธบูรณาการ หมายถึง การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับหลักรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และแนวคิดที่เกี่ยวข้องมาสร้างเป็นองค์ความรู้โดยผ่านกระบวนการทำงานของพระสงฆ์และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องและตามหลักที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

นิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการ หมายถึง การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับหลักนิเวศวิทยาและแนวคิดที่เกี่ยวข้องมาสร้างเป็นองค์ความรู้ โดยผ่านกระบวนการทำงานของพระสงฆ์และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องและตามหลักที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

1.7 กรอบแนวคิดและยุทธศาสตร์ในการดำเนินการ

การศึกษาโครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมไทย ตามแนวพระพุทธศาสนา โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ มีกรอบแนวคิดในการดำเนินการ ดังนี้

กรอบแนวคิดนี้ แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการแนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนา กับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ การพัฒนาที่ยั่งยืน นิเวศวิทยา และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคลและสังคม เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีคุณภาพชีวิต สุขภาวะ และการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบุคคล ชุมชน องค์กรคณะสงฆ์ และภาคส่วนต่างๆ ในสังคมไทย แผนงานและกรอบแนวคิดดังกล่าว สอดคล้องกับแผนการเสริมสร้างสุขภาวะในองค์กรของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ที่มุ่งสนับสนุน

การพัฒนาระบบและกลไกการบริหารจัดการ ภายในองค์กรที่ส่งผลต่อสุขภาวะของบุคลากร และภาคีที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนสนับสนุนกระบวนการเพื่อการพัฒนาจิตและปัญญาของ บุคลากรในองค์กรต่างๆ รวมทั้งสนับสนุนการแลกเปลี่ยนรู้และการสร้างเครือข่ายทางสังคม

1.8 ยุทธศาสตร์และวิธีดำเนินการวิจัย

1.8.1 ยุทธศาสตร์การดำเนินการ

1.8.1.1 ยุทธศาสตร์การวิจัยมุ่งเน้นการทำงานบนฐานทุนเดิม โดยให้ความสำคัญกับ ทุนเดิมที่มีอยู่ทั้งในด้านที่เป็นบุคคล อาทิ พระเถระ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ พระนักพัฒนา นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ปราชญ์ท้องถิ่น ฯลฯ กลไกการทำงาน อาทิ องค์กรคณะสงฆ์ ในระดับจังหวัดและภาค สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ คณะสงฆ์สายต่างๆ เครือข่าย องค์กรภาคประชาชน มหาวิทยาลัยสงฆ์ หรือกลไกหน่วยงานสนับสนุนอื่นๆ ที่มีกระบวนการ ทำงานเชิงบูรณาการกับความรู้

1.8.1.2 เน้นการทำงานเชิงบูรณาการที่อาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์ สมัยใหม่ที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

1.8.1.3 เน้นการพัฒนา 3 กระบวนการ คือ การพัฒนาคน (พระสงฆ์) หรือการเสริมสร้าง สมรรถนะ ชุดความรู้ ทั้งหลักการทางพระพุทธศาสนาและศาสตร์สมัยใหม่ กระบวนการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กรทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่การ เสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคม

1.8.1.4 เน้นการขับเคลื่อนและการสร้างพลังของการจัดการในมิติต่างๆ การสื่อสาร ผ่านสื่อและชุดความรู้ที่แพร่หลายทั้งทางหนังสือ การจัดนิทรรศการ และการสัมมนาในระดับ ชาติและท้องถิ่น

1.8.1.5 เน้นพัฒนาระบบและกลไกของพระสงฆ์ในระดับจังหวัด ที่เอื้อต่อการเสริมสร้าง สุขภาวะและการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ

1.8.1.6 เน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) โดยผ่านการทำโครงการพัฒนา ในระดับจังหวัดที่มีพระสงฆ์เป็นแกนนำร่วมกับภาครัฐ เอกชน และองค์กรที่เกี่ยวข้องจำนวน 15 จังหวัด

1.8.1.7 การพัฒนาขีดสมรรถนะของพระสงฆ์ เน้นการทำงานผ่านการเรียนรู้ (Doing By Learning) โดยให้ความรู้ใน 3 มิติ คือ ความรู้ด้านพระพุทธศาสนา ความรู้ด้าน ศาสตร์สมัยใหม่และความรู้ด้านการบริหารจัดการ ที่มาจากการทำงานภายใต้โครงการพัฒนา เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาในระดับจังหวัด

1.8.2 วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย

1.8.2.1 วิธีการศึกษา ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participation Research) เพื่อการเชื่อมโยงความรู้ บุคลากร การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม โดยมีวิธีการศึกษาใน 4 ลักษณะ ได้แก่

- การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับแนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ การพัฒนาที่ยั่งยืน และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาบุคคลและสังคม เพื่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่การมีคุณภาพชีวิต สุขภาวะ และการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบุคคล ชุมชน องค์กรคณะสงฆ์และภาคส่วนต่างๆ ในสังคมไทย

- การศึกษาภาคสนามจากการลงมือปฏิบัติการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่ และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ร่วมกับพระเถระ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ พระนักพัฒนา นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ประชาชนท้องถิ่น เครือข่าย องค์กรภาคประชาชน มหาวิทยาลัยสงฆ์ หรือกลไกหน่วยงานสนับสนุนอื่นๆ ที่มีกระบวนการทำงานเชิงบูรณาการกับเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ในสังคม

- การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้ภาคีต่างๆ ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

- การศึกษาความคิดเห็นจากประชาชนในพื้นที่ชุมชนที่มีกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

1.8.2.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และเอกสาร ดังนั้น จึงกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะของบุคคลและคณะบุคคล โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของการศึกษาดังนี้

- ในระดับจังหวัด กำหนดกลุ่มตัวอย่างจากพระเถระ คณะสงฆ์ หรือพระสังฆาธิการ ใน 15 จังหวัดๆ ละ 25-30 รูป/คน รวมจำนวน 450 รูป/คน โดยใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อย การสัมมนาเชิงวิชาการ การสัมภาษณ์ การทำโครงการพัฒนาเชิงพุทธบูรณาการ และการฝึกอบรม ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาขีดสมรรถนะของพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม

- ในระดับเครือข่ายตามการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างจากคณะสงฆ์ องค์กร นักวิชาการ ประชาชนท้องถิ่น และชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างสุขภาวะโดยประยุกต์ใช้กับศาสตร์สมัยใหม่ทั้ง 3 สาขาวิชาตามที่ได้กล่าวแล้ว จำนวนสาขาละ 150 ราย รวม 450 ราย

1.8.2.3 เครื่องมือการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) การใช้กระบวนการสนทนา (Dialogue) การลงมือปฏิบัติ ร่วมกับพระสงฆ์ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน ตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

1.8.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลความรู้ในเชิงคุณภาพจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การประชุมสัมมนา การสนทนา จากกิจกรรมการพัฒนา เพื่อให้เห็นชุดความรู้ และกระบวนการที่ได้จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ นอกจากนี้ยังมีการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล ความรู้ โดยวิธีการเชิงประจักษ์ตามหลักสังคมวิทยาศาสนา

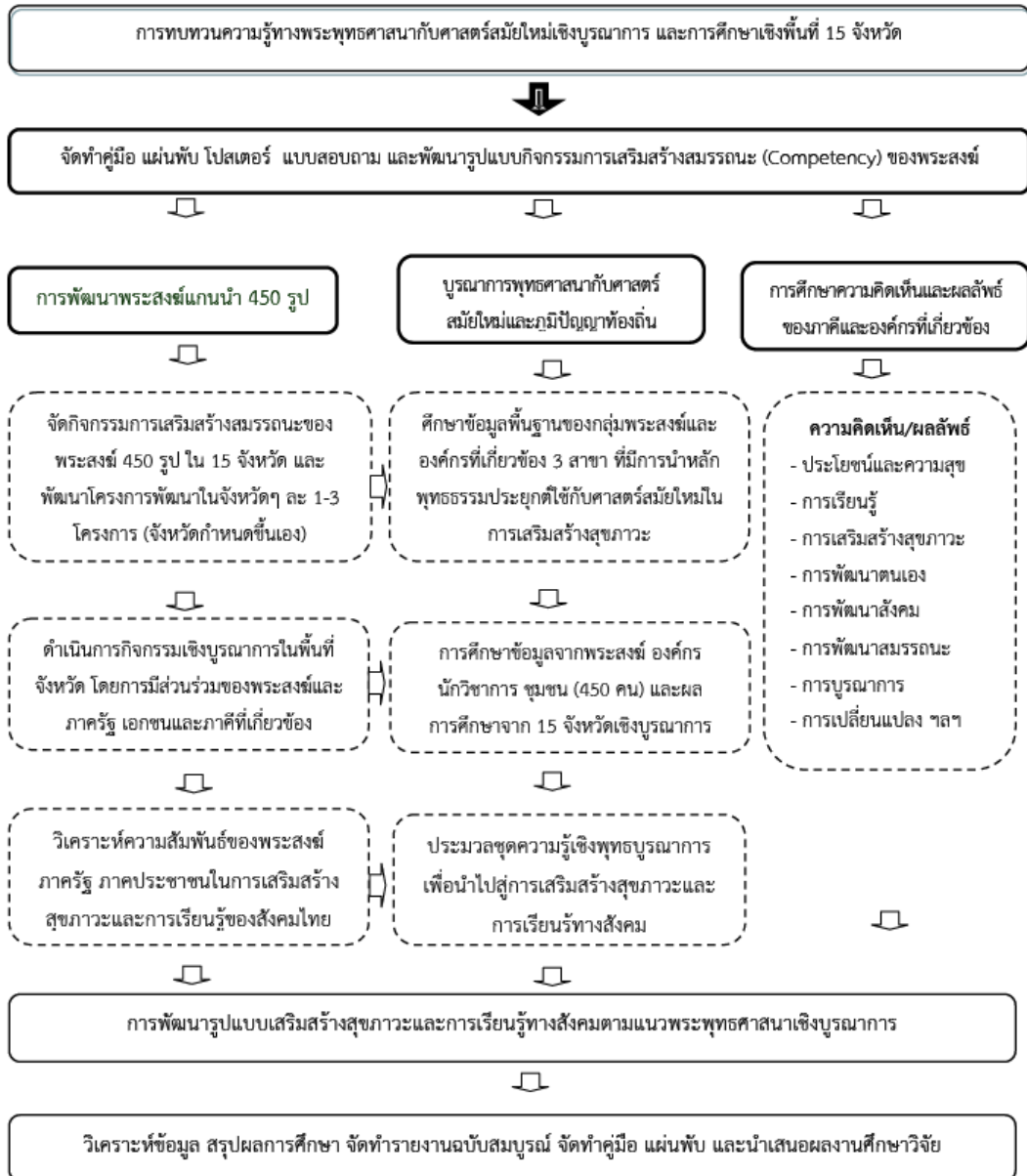
1.8.2.5 การสรุปและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยใช้การสรุปเชิงประจักษ์จากข้อมูลส่วนต่างๆ มาสังเคราะห์รวมกัน โดยให้ความสำคัญกับกระบวนการและแนวทางการองค์ความรู้ แบบบูรณาการ และการประยุกต์หลักพุทธธรรมกับการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้

1.8.2.6 การเสนอผลงานวิจัย การเผยแพร่ใน 2 ระดับ คือ

- การเผยแพร่โดยการสื่อสารสาธารณะให้กับประชาคมและภาคีที่เกี่ยวข้องในงานที่โครงการจัดขึ้นร่วมกับภาคีการพัฒนาของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- การเผยแพร่ การนำเสนอผลงานในการประชุมระดับชาติ ร่วมกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในงาน MCU Congress ครั้งที่ 1 เพื่อพัฒนาไปสู่การเผยแพร่ในวารสารตามมาตรฐาน TCI และมาตรฐานสากลที่จะนำไปสู่การนำเสนอผลงานในระดับนานาชาติ

แผนภาพแสดงขั้นตอนและวิธีการดำเนินการศึกษาวิจัย

1.9 การกำกับติดตามและการประเมินผล

การกำกับติดตามและประเมินผลภายในและเสนอผลงานให้ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกพิจารณา ดังนี้

1.9.1 การกำกับติดตามและประเมินผลภายใน

1.9.1.1 เน้นการกำกับติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม (Participatory Monitoring and Evaluation) จากหัวหน้าแผนงานวิจัย (ทีมกลาง) ในมิติที่ครอบคลุมทั้งกระบวนการ คือ โครงการ บัณฑิตนำเข้า กระบวนการ ผลลัพธ์ ตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายการวิจัย

1.9.1.2 การติดตามและประเมินผลหัวหน้าโครงการวิจัย 7 โครงการ ด้วยการพิจารณาถึงกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Participation Action Research) เพื่อให้ได้ผลงานตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายการวิจัยในแต่ละโครงการ

1.9.1.3 การกำกับวิเคราะห์ติดตามและประเมินผลร่วมกันของคณะนักวิจัยในแต่ละชุดโครงการ เพื่อกำหนดจุดหมาย วิธีการ ตัวชี้วัดที่จำเป็น การพัฒนาองค์ความรู้ นโยบาย และการขับเคลื่อนพลังสังคมในด้านต่างๆ

1.9.1.4 การประเมินผลการดำเนินการและการสรุปบทเรียนในแต่ละช่วงเวลาตามตัวแบบ AAR หรือ After Action Review เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์และการเสริมสร้างเครือข่ายทางสังคม

1.9.1.5 นำเสนอผลงานวิชาการเพื่อให้คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา และสังคมวิทยาและการพัฒนาชุมชนเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงเนื้อหาของการศึกษาวิจัยฉบับสมบูรณ์

1.10. ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ

1.10.1 ผลในรอบ 8 เดือนแรก

1.10.1.1 ได้มีการทบทวน วิเคราะห์ความรู้เชิงพุทธบูรณาการในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคม

1.10.1.2 ได้มีการดำเนินการตามกิจกรรม/โครงการพัฒนาใน 15 จังหวัด โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม

1.10.1.3 ได้มีการพัฒนาขีดสมรรถนะของพระสงฆ์จำนวน 450 รูป ใน 15 จังหวัด เพื่อเป็นแกนนำในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

1.10.1.4 ได้ส่งเสริมให้พระสงฆ์ องค์กรภาครัฐ ชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้บูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนา กับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ การพัฒนาที่ยั่งยืน และนิเวศวิทยา ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยผ่านกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ในระดับจังหวัด 15 จังหวัด (น่านร่อง) โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนา

1.10.1.5 พัฒนารูปแบบการจัดการ และพัฒนาขีดสมรรถนะของคณะสงฆ์เพื่อเป็นแกนนำในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

1.10.2. ผลในรอบ 8 เดือนหลัง

1.10.2.1 ได้ชุดความรู้เกี่ยวกับการบูรณาการและประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม จำนวน 3 ชุด จำแนกตามหลักการพระพุทธศาสนากับเศรษฐศาสตร์ การบริหารจัดการ องค์กรและนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

1.10.2.2 คณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชนองค์กรชุมชน และภาคีเครือข่าย จำนวน 15 จังหวัด มีส่วนร่วมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

1.10.2.3 เกิดเครือข่ายการทำงานของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชนองค์กรชุมชน ใน 15 จังหวัดๆ ละ 3 กลุ่มๆ ละ 100 คน รวม 4,500 คน (จังหวัดละ 300 คน) เพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาในระดับจังหวัด

1.10.2.4 ได้มีการพัฒนาเป็นองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการและการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคม เพื่อขยายผลไปสู่ระดับนโยบายและการดำเนินการของภาคีที่เกี่ยวข้อง

1.10.2.5 ได้มีการพัฒนาการมีส่วนร่วมและความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชนองค์กรชุมชน และภาคีเครือข่าย ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

1.10.2.6 มีการพัฒนาบุคคลและสังคมตามหลักคุณภาพชีวิต/สุขภาวะ และการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมตามหลักการเชิงพุทธบูรณาการ

1.11 แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลงานจากการศึกษาวิจัยจะเป็นรูปแบบหนึ่งของการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา การพัฒนาคุณภาพชีวิต สุขภาวะ และการเรียนรู้ของพระสงฆ์และสังคมไทย การเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชนในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

1.11.1 ในระดับนโยบาย

1.11.1.1 หน่วยงานองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานของรัฐ เช่น มหาเถรสมาคม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จะได้แนวทางการพัฒนาชีวิตสมรณะของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา การพัฒนาคุณภาพชีวิต สุขภาวะ และการเรียนรู้ของพระสงฆ์และสังคมไทย การเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชนในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

1.11.1.2 หน่วยงานองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง จะได้รับทราบชุดความรู้ เกี่ยวกับการบูรณาการและประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม

1.11.1.3 หน่วยงานองค์กรทางพระพุทธศาสนา หน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษาและเครือข่ายพระสงฆ์ในระดับจังหวัด จะได้แนวทางและโครงการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะของสังคมไทย โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และองค์กรพระพุทธศาสนา ที่เป็นประโยชน์ต่อการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม การพัฒนาองค์กร การพัฒนาสังคมในมิติที่หลากหลาย

1.11.1.4 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ได้แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมสุขภาวะของประชาชนผ่านกิจกรรม/โครงการพัฒนาเชิงพุทธที่มีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการจัดการเชิงพื้นที่ในระดับจังหวัด

1.11.2 ในระดับปฏิบัติการ

1.11.2.1 พระสงฆ์ วัดและองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้การพัฒนาชีวิตสมรณะเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสังคมไทยและพระพุทธศาสนา

1.11.2.2 พระสงฆ์ วัด จะได้รับทราบถึงรูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ การบริหารจัดการ การบูรณาการความรู้ทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ การสื่อสารและข้อปฏิบัติที่จะสร้างความประโยชน์และความสุขแก่ประชาชนทั่วไป

1.11.2.3 พุทธศาสนิกชน จะได้รับความรู้ ความเข้าใจ และตระหนักในคุณค่าของ พระพุทธศาสนา ที่ช่วยเสริมสร้างการพัฒนาชีวิต พัฒนาสติปัญญา และสร้างประสบการณ์ที่มี คุณค่าต่อตนเอง

1.11.2.4 องค์กรเครือข่ายได้ภาคีการมีส่วนร่วม ในการขับเคลื่อนการเสริมสร้าง สุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

1.11.2.5 ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการได้มีการพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดสุขภาวะและ การเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

บทที่ 2

แนวคิดการเสริมสร้างสุขภาวะ และการเรียนรู้ของสังคมเชิงพุทธ : บทเรียนจากชุมชนและองค์กรในสังคมไทย

เนื่องจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้กำหนดให้มีการศึกษาในเชิงบูรณาการระหว่างแนวคิดหลักการพระพุทธศาสนา แนวคิดศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับการศึกษาศาสตร์สมัยใหม่ทั้ง 3 สาขา ได้แก่ เศรษฐศาสตร์ การบริหารองค์กรและนิเวศวิทยา มุ่งเน้นบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่กับพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้สามารถนำเข้าใจการจัดการเชิงพุทธบูรณาการในรูปแบบและการบูรณาการ โดยให้มีการศึกษาเชิงพื้นที่กับชุมชนและองค์กรในสังคมไทยที่มีการบูรณาการทั้งแนวคิด 3 สาขาดังกล่าว เพื่อนำไปสู่การบูรณาการและการประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมเชิงพุทธ¹ และในขณะเดียวกันก็เพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่ว่า “เพื่อบูรณาการแนวคิดหลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม” ดังนั้น ในบทนี้จะกล่าวถึงแนวคิด หลักการ และวิธีการปฏิบัติในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมเชิงพุทธบูรณาการ ดังนี้

2.1 พุทธเศรษฐศาสตร์

2.2 การบริหารจัดการธรรมาภิบาลเชิงพุทธ

2.3 นิเวศวิทยาบูรณาการ

¹สังเคราะห์องค์ความรู้ร่วมกับโครงการศึกษาเชิงประเด็นดังต่อไปนี้

(1) ชลวิทย์ เจริญจิตต์. **พุทธเศรษฐศาสตร์เพื่อการพัฒนาสังคม**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

(2) พระราชวรมุนี (พล อากาศโร) และคณะ. **นิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม ตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

(3) สุรพล สุขะพรหม และคณะ. **การบริหารจัดการองค์กรเชิงพุทธบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

2.1. พุทธเศรษฐศาสตร์

2.1.1 แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ พุทธเศรษฐศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ถือว่าเป็นส่วนเติมเต็มให้ค่านิยมหรือคำจำกัดความของ “เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก” ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ในแง่มุมหรือมิติของความหมายต่อความเป็นมนุษย์ที่มีชีวิตจิตใจมากขึ้น เป็นเศรษฐศาสตร์ที่พิจารณาถึงความรู้สึก ความเอื้ออาทรของมนุษย์ต่อผู้อื่นด้วยจิตใจที่มีโลกทัศน์เปิดกว้าง และเห็นความจริงแท้มากยิ่งขึ้น อันเป็นปัจจัยที่เศรษฐศาสตร์กระแสหลักละเลยความหลากหลายของมนุษย์ เพราะมนุษย์มิได้เหมือนกันหมดตามข้อสมมติฐานที่เศรษฐศาสตร์ตั้งเอาไว้ มนุษย์มีความไม่รู้ มีโลก โกรธ หลง มีความรัก มีความสามารถที่จะเติบโตทางจิตวิญญาณได้ มีปัญหาที่จะรู้เท่าทันทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริง มีความเมตตากรุณาที่จะเอื้อเพื่อแผ้วแผ่ต่อผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น และด้วยฐานความคิดและมุมมองความเข้าใจที่แตกต่างกันระหว่าง “เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก” และ “พุทธเศรษฐศาสตร์” นี้เอง ส่งผลให้ค่านิยมของ “เศรษฐศาสตร์” ในกรอบแนวคิดของพุทธเศรษฐศาสตร์แตกต่างจากมุมมองของเศรษฐศาสตร์กระแสหลักทั่วไป ซึ่งนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทรรศนะไว้อย่างน่าสนใจ อันพอที่จะสรุปรายละเอียดโดยสังเขปได้ดังต่อไปนี้

ในทรรศนะ สุพจน์ จุณอนันตธรรม (2553) ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “พุทธเศรษฐศาสตร์” ว่าเป็นสาขาวิชาใหม่ที่เกิดขึ้นภายใต้วิถีคิดแบบเศรษฐศาสตร์ วิชานี้จึงน่าจะเป็นวิชาสำหรับผู้ที่จะประสงค์จะเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ซึ่งมีความหมายต่อไปว่าวิชาเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบันที่สอนกันในสถานศึกษาทั่วโลกอาจจะไม่มีสถานภาพเช่นนี้ และควรจะถูกทดแทนในที่สุดด้วยพุทธเศรษฐศาสตร์ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ควรจะเรียกว่า “เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ” ถึงแม้ว่าคำดังกล่าวจะมีความหมายไม่ต่างจาก “พุทธเศรษฐศาสตร์” มากนัก แต่ให้ความหมายว่าเป็นแนวทางของวิชาเศรษฐศาสตร์ซึ่งก็ไม่ผิด แต่มีความหมายต่อไปว่าเศรษฐศาสตร์ที่มีอยู่แล้วในแนวทางต่างๆ ก็อาจจะดีอยู่แล้ว ไม่ต้องปรับแก้ไขหรือต้องมีการอธิบายใหม่ ซึ่งถ้าคิดเช่นนี้ย่อมไม่ถูกต้อง จึงอยากจะสื่อให้เข้าใจตั้งแต่แรกว่า การพัฒนาพุทธเศรษฐศาสตร์ให้มีสถานภาพเป็นวิชาหรือองค์ความรู้ นั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะเชิญชวนให้คนทั้งโลกหันมาให้ความสนใจเศรษฐศาสตร์ที่สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์และของโลกด้วยในระยะยาว

ขณะที่ อภิชัย พันธเสน (2549) นักวิชาการที่ให้ความสนใจในการศึกษาค้นคว้าการนำแนวคิดที่มีพื้นฐานจาก “พุทธศาสนา” มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาประเทศ มองว่า พุทธเศรษฐศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ที่ทำให้ปัจเจกบุคคลและสังคมบรรลุซึ่งความดีสุข จากการมีชีวิตในโลกของวัตถุนิยมภายใต้การมีเงื่อนไขของการมีทรัพยากรที่จำกัด นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นจุดอ่อน ตลอดถึงข้อบกพร่องในเศรษฐศาสตร์

ตะวันตก ว่าเป็นต้นเหตุที่ก่อปัญหานำไปสู่การพัฒนาที่ไม่สมดุลอันจะต้องแก้ไขพร้อมกัน
นำแนวคิดจาก “พุทธธรรม” ที่มีหลักการชัดเจน นำมาประยุกต์ใช้จะสามารถแก้ไขปัญหา
ได้และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

สอดคล้องกับทฤษฎีของพลินี อิงคะวัต (2551) ซึ่งได้แสดงทฤษฎีของพุทธ
เศรษฐศาสตร์ ไว้ว่าเป็นการประยุกต์แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ให้เข้ากับหลักการ
ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้อธิบายถึงชีวิตของสัตว์โลกที่เวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏะสงสาร
ซึ่งประกอบด้วยภพภูมิต่างๆ ทั้งสุคติภูมิ และทุคติภูมิ ซึ่งกลไกสำคัญที่นำสัตว์โลกไปสู่ภพภูมิ
ต่างๆ คือ อวิชชา (ความไม่รู้สภาวะธรรมตามความเป็นจริง) ทำให้มีการดำเนินชีวิตตามกิเลส
(โลภะ โทสะ และโมหะ) อันนับเนื่องอยู่ในกมลสันดาน ซึ่งกิเลสจะเป็นตัวขับเคลื่อนที่จะนำมนุษย์
ให้ประกอบกุศล และอกุศลกรรมต่างๆ นอกจากนี้ วิถีชีวิตของสัตว์โลกยังต้องดำเนินไป
ภายใต้การครอบงำของ กฎไตรลักษณ์ อันประกอบด้วย อนิจจัง หรือ ความไม่เที่ยง, ทุกขัง หรือ
ความมีทุกข์เพราะถูกบีบคั้นทั้งกายและใจ รวมทั้งอนัตตา ความไม่ใช่ตัวตน ไม่อาจบังคับ
บัญชาได้

ชลวิทย์ เจียรจิตต์ (2557) ได้สรุปความหมายที่แตกต่างของพุทธเศรษฐศาสตร์ดังที่
กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าเราสามารถมองพุทธเศรษฐศาสตร์ว่าเป็น กระบวนการใช้หลักคำสอน
ทางพระพุทธศาสนาไปยึดโยงกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ทั้งนี้เพื่อผสมผสานการเน้นการดำเนิน
ชีวิตเพื่อการสนองตอบและรองรับความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจกับความเข้าใจ ความตื่นรู้
ในเป้าหมายของชีวิต ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นศาสตร์ที่สอนให้เข้าใจถึงการบรรลุเป้าหมายในการ
ดำเนินชีวิตอย่างมั่นคงและมีความสุข ดังนั้นแนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ จึงเป็นกลไกในการลด
การแข่งขัน แก่งแย่งชิงดีทางเศรษฐกิจ การเอาใจเอาเปรียบ ความเห็นแก่ตัว

นักวิชาการหลายท่านทั้งในและต่างประเทศต่างยอมรับว่า เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก
มีจุดบกพร่อง อันนำไปสู่การพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน ดังนั้นจึงมีข้อเสนอให้พิจารณาเศรษฐศาสตร์
ในมุมมองที่กว้างขึ้น โดยนำศาสตร์อื่นๆ มาวิพากษ์และเติมเต็มเพื่อลดข้อบกพร่องที่มีอยู่
โดยวิธีการดังกล่าวอาจเรียกว่าเป็น “เศรษฐศาสตร์ทางเลือก” หนึ่งในแนวคิดที่ได้รับการ
ยอมรับอย่างกว้างขวางคือ พุทธเศรษฐศาสตร์ ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นในการถกเถียง ค้นคว้า และ
ค้นหาความจริง หรือสัจธรรมที่มีอยู่ในวิชาเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ตลอดจนปรับแก้
ข้อบกพร่องเพื่อให้เศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่มีประโยชน์แก่มนุษย์ได้มากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วย
ส่งผลให้เกิดการขยายขอบเขตทฤษฎีให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

โดยเป้าหมายหลักของพระพุทธศาสนา คือ ต้องการให้มนุษย์มองลงไปในความหมายอันลึกช้าของการดำรงชีวิตอยู่ ต้องการให้เรา รู้จุดมุ่งหมายของชีวิตและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ สิ่งที่มีการย้ำมาก คือไม่ต้องการให้มีการเชื่ออย่างมกมาย หรือยอมรับสิ่งต่างๆ ความคิดต่างๆ อันเกิดจากประเพณีนิยม เพราะการทำเช่นนั้นย่อมปิดกั้นไม่ให้มนุษย์เดินไปพบกับแสงสว่างได้ข้อความในกาลามสูตร อาจสรุปได้สั้นๆ ว่า “จงอย่าเชื่อคำสอนของเรา เพราะเห็นว่า เราเป็นพระพุทธเจ้า จงเชื่อในฐานะที่เธอเป็นมนุษย์ที่แสวงหาสัจธรรม” ข้อสังเกตเกี่ยวกับสรรพสิ่งต่างๆ (ว่ามีอยู่หรือไม่มีอยู่) ไม่อาจแก้ไขได้โดยคำพูดหรือทฤษฎีต่างๆ เพราะสิ่งเหล่านั้นเต็มไปด้วยความไม่แน่นอน ความขัดกันและแย้งกันนานาประการ เมื่อเป็นเช่นนี้ เราไม่อาจให้ความคิดอื่นๆ เหล่านั้น หรือคนอื่นๆ มาจูงเราได้ มิฉะนั้นแล้ว เราก็จะมีสภาพเหมือนคนตาบอด จูงคนตาบอดในความมืดมน สัจธรรมต้องได้รับการค้นพบโดยตนเองเท่านั้น ซึ่งการค้นพบเช่นนี้ มนุษย์จะเริ่มมองเห็นว่า ชีวิตของมนุษย์เต็มไปด้วยความทุกข์ยาก ประสบการณ์ในชีวิตจริงที่เกิดขึ้นประจำวัน สนับสนุนข้อสรุปนี้ แล้วมนุษย์จะมองเห็นต่อไปว่า อวิชชา เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เราลืมหายความหมายที่แท้จริงของการดำรงชีวิตอยู่ การมองแต่เรื่องตนเอง เป็นต้นตอสำคัญที่กระตุ้นให้เกิดกิเลส แสวงหายึดติดกับทรัพย์สินสมบัติระบบทุนนิยมสมัยใหม่ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2531)

ดังนั้นพุทธเศรษฐศาสตร์ช่วยเปิดมุมมองให้เราตั้งคำถามกับเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ทั้งในแง่วิถีคิด วิธีมองโลก ปรัชญาของเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ว่าสามารถพาเราและสังคมไปสู่ความยั่งยืนได้หรือเปล่า หรือว่า ตัวเศรษฐศาสตร์เองมีส่วนช่วยสร้างความมั่งคั่งให้แก่ชีวิต และสังคมมากขึ้น โดยปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์เชื่อว่า คำสอนของศาสนาพุทธทางด้านเศรษฐกิจไม่ขัดกับหลักการพัฒนาประเทศแนวสมัยใหม่แต่อย่างใด (อาจเอื้ออำนวยสนับสนุนการพัฒนาแบบทุนนิยมเสียด้วยซ้ำ) การสรุปแบบนี้เป็นการมองแนวคิดของพุทธธรรม ก่อนข้างผิวเผินเกินไปหรือไม่ก็อาจเป็นความพยายามชนิดหนึ่งที่สร้างความชอบธรรมให้แก่แนวคิดการพัฒนาแบบทุนนิยม เราขอกล่าวอย่างสรุปว่าจุดเด่นของเศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ ไม่ใช่อยู่ที่การชี้ให้เห็นวิธีการดำเนินชีวิตทางเศรษฐกิจภายใต้ระบบที่เป็นอยู่ หากแต่เป็นการเสนอทางเลือกใหม่ สำหรับการสร้างระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่มีค่านิยมและหลักการต่างจากระบบทุนนิยมอย่างสิ้นเชิง และเสนอว่าระบบเศรษฐกิจกระแสหลักควรมีค่านิยมหลักที่สำคัญๆ คือ สัจธรรม เสรีภาพ อหิงสธรรม และความรัก บรรลุไว้เป็นแก่นแท้ของธรรมชาติ ของระบบแนวทางของการพัฒนาจะประกอบด้วยหลักการดังนี้

ประการแรก เน้นการยกระดับจิตสำนึกของปัจเจกชนเพื่อให้เกิดความตื่นตัว เกิดความสำนึกที่ลบเล้า้งการมองเรื่องส่วนตัว ไปสู่การมองเรื่องของส่วนรวมและสังคมทั้งหมด การพัฒนาจิตสำนึกแบบนี้ จะต้องเกิดขึ้นแก่ผู้คนทั้งหมดด้วย ไม่ใช่เฉพาะบางคนบางกลุ่มเท่านั้น

ประการที่สอง เมื่อทุกคนตื่นขึ้น มีจิตสำนึกใหม่แล้ว จึงจะสามารถประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจร่วมกันได้

ประการที่สาม จิตสำนึกเพื่อส่วนรวม และจิตสำนึกที่ร่วมกันจะเป็นพื้นฐานของการมีทรัพยากรร่วมกันและการแบ่งรายได้ (ผลผลิต) บนหลักการของความเสมอภาค

หลักใหญ่ในการจัดการเศรษฐกิจแบบพุทธไม่ใช่ “การบรรลุความพึงพอใจของมนุษย์” เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธเลือก “ความสุขของมนุษย์” มากกว่าเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์ที่นี้ไม่มี “มนุษย์เศรษฐศาสตร์” นอกจากนี้แล้วแบบจำลองการพัฒนาแนวพุทธยังปฏิเสธหลักการสำคัญๆ ที่เป็นรากฐานของความมั่งคั่งและความเจริญแบบทุนนิยมตะวันตก นั่นคือหลักการที่เน้นการแข่งขัน การใช้เทคโนโลยีทันสมัย การใช้ทุนขนาดใหญ่ การใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยแบบทำลายล้าง การส่งเสริมลัทธิบริโภคนิยม การบูชาลัทธิความเจริญเติบโต ซึ่งผสมผสานกับการก่อกวนและการขยายตัวของกลไกสงครามทุกรูปแบบ

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินฺทปญฺโญ) (2549) ได้แสดงทรรศนะไว้ว่า หลักการของพุทธเศรษฐศาสตร์นั้น มิได้เน้นเรื่องการปลดปล่อยพลังทางเศรษฐกิจเท่าไรนัก แต่จะเน้นเรื่องกระบวนการที่ทำให้มนุษย์ได้ตื่นตัว นั่นคือการปลดปล่อยมนุษย์ออกจากกรอบจำกัดต่างๆ เช่น การโฆษณาสินค้าของสถาบันใหญ่ ที่มาครอบความคิดของมนุษย์เอาไว้ และคงจะต้องเสนอวิธีการที่แก้ไขการผูกขาดทุกชนิด ไม่ใช่ผูกขาดทางเศรษฐกิจอย่างเดียว แต่รวมไปถึงการผูกขาดทางสังคม ผูกขาดทางการศึกษา ผูกขาดทางการเมืองด้วย เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธในแง่นี้คือการปฏิบัติทางด้านวัฒนธรรมและความคิดนั่นเอง นั่นคือให้เรามองดูความเป็นจริงในสังคมให้มากขึ้น มองแบบที่ทำให้เกิดความสว่าง และความกระจ่างให้มากขึ้น ซึ่งแตกต่างจากการแก้ไข้ปัญหาเศรษฐกิจสังคมในแนวเก่า เราจะเห็นว่า เศรษฐศาสตร์กระแสหลักพยายามจะจัดระบบ เมื่อจัดการกับระบบแล้วก็พยายามจะยึดเย็ดให้มนุษย์เข้าไปอยู่ในระบบ ที่เขาจัดการไว้เรียบร้อยแล้ว แต่การแก้ไข้เศรษฐกิจแนวใหม่นั้น เราไม่อาจมองระบบในมิติเดียวได้ เราต้องมองดูความเป็นจริงของธรรมชาติ เราต้องทบทวนแนวคิดและปรัชญาที่ผ่านมาทั้งหมด และให้ความหมายแบบใหม่ต่อโลกต่อสังคม ต่อการพัฒนาจิตสำนึกของมนุษย์

เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธในแง่นี้ อาจจะแฝงไว้ด้วยปรัชญาของมนุษย์นิยมค่อนข้างจะมาก อาจจะแฝงไว้ด้วยปรัชญาของจิตวิทยาที่เน้นเรื่องการพัฒนาจิตสำนึก ที่ทำให้คนตื่นขึ้น ทำให้คนมีความสามารถ มีพลังที่จะควบคุมสิ่งแวดล้อมรอบตัว และจัดระบบให้สิ่งแวดล้อมนั้นสอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของคนส่วนใหญ่ ต่างจากนักเศรษฐศาสตร์แบบแผนโบราณ ต้องการผลิตอย่างเดียวคือ ผลิตสินค้าให้มากขึ้น ผลิตวัตถุให้มากขึ้น แต่พวกเขาอาจจะลืมไปว่า การผลิตสินค้ามากเกินไปนั้น อาจทำให้เราลืมถึงเรื่องการผลิตคนที่มีคุณภาพ คนที่มีประโยชน์ มีความคิด มีจิตสำนึก ในเศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธแนวใหม่นี้ เราเน้นเรื่อง ค่านิยม และจิตสำนึก 4 ด้านกัน คือ

ประการแรก ต้องมีการพัฒนาจิตสำนึกแบบใหม่ขึ้นมาที่ทำให้ทุกคนในสังคมนั้นรู้ว่า ตัวเขาเองเป็นสมาชิกของสังคม มีบทบาทต่อสังคม และจะทำให้เขารู้สึกว่าความทุกข์ยากในชนบทนั้นเป็นเรื่องสำคัญ ถึงแม้เขาจะไม่ได้อยู่ในชนบท แต่เขาก็เอาใจใส่และสนใจต่อความทุกข์ยากที่อยู่ห่างไกลเหมือนกับความทุกข์ยากในเมือง

ประการที่สอง จากการที่ทรัพยากรได้ร่อยหรอลงไปทุกวันๆ เนื่องจากการพัฒนาที่ไร้เหตุผลที่ผ่านมา ทำให้เราต้องมีจริยธรรมใหม่ในการใช้ทรัพยากร มีวิธีการดำรงชีวิตแบบใหม่ที่สอดคล้องกับภาวะทรัพยากรที่กำลังขาดแคลน มีเทคโนโลยีที่เหมาะสม ที่ประหยัด ที่ผลิตสินค้าได้คงทน จริยธรรมแบบนี้หมายความว่า เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ จะเน้นเรื่องการประหยัดและการรักษามากกว่าโดยปฏิเสธแบบแผนการบริโภคแบบตะวันตกที่เน้นการใช้ทรัพยากรอย่างสุรุ่ยสุร่ายและใช้แบบทำลายล้าง

ประการที่สาม อาจจะต้องมีทัศนคติแบบใหม่เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของตัวเรา เราต้องการทำให้เกิดความสมดุลกันในธรรมชาติ ในกระบวนการของนิเวศวิทยา มากกว่าที่เราจะเอาชนะธรรมชาติหรือทำลายธรรมชาติ ทัศนคติเช่นนี้หมายความว่า เราต้องถือว่า “มนุษย์” เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ

ประการที่สี่ เราอาจจะต้องสรุปบทเรียนว่า ถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องมีความรู้สึกเป็นห่วงใยชนในอนาคต ต้องยอมที่จะละผลประโยชน์บางอย่าง เพื่อคนรุ่นหลังของเราได้ผลประโยชน์เหล่านั้น ในสังคมทุกสังคม ถ้าคนแต่ละรุ่นแสวงหาผลประโยชน์สูงสุดแล้ว สังคมก็จะล่มจมอย่างแน่นอนเหมือนอย่างที่เคยล่มจมมาในประวัติศาสตร์สังคมของมนุษยชาติ

กล่าวโดยสรุป หลักของพุทธเศรษฐศาสตร์ช่วยในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และจิตสำนึก หลายสิ่งหลายอย่างที่เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธแนวใหม่ได้เน้น เราต้องการการศึกษา สังคม และการเมือง เพื่ออนาคต เพื่อมนุษยชาติ ไม่ใช่เพื่ออดีต เพื่อปัจจุบัน หรือเพื่อการทำลายล้าง

ส่วนพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2541) กล่าวว่า การนำหลักการทางพุทธธรรม เพื่อการพัฒนาสังคมไทยหรือพัฒนาชุมชนนั้นจะต้องมีการพัฒนาที่ตัวมนุษย์ก่อน เพื่อสร้างคน ให้มีความเข้มแข็ง 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก ความเข้มแข็งทางพฤติกรรม เป็นต้นว่า ความขยันขันแข็งจริงจังในการทำงาน ประการที่สอง ความเข้มแข็งทางจิตใจ อาทิเช่น การช่วยเหลือตนเอง ไม่รอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก และประการที่สาม ความเข้มแข็งทางปัญญา ได้แก่ ความพยายามทำด้วยตัวเอง ใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา อันก่อให้เกิดภาวะผู้นำทางปัญญาซึ่งเป็นผู้นำที่แท้จริงนั่นเอง

เมื่อสร้างคนให้มีความเข้มแข็งแล้วก็จะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมได้ อีกทั้งยังส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยยึดหลักธรรมเป็นแนวทางในการพัฒนา ดังนี้

- 1) ถือหลักทำการให้สำเร็จด้วยความเพียรพยายาม ที่เรียกว่า “หลักกรรม”
- 2) ถือหลักเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาชีวิตให้ดียิ่งขึ้นเรื่อยไป ทั้งทางพฤติกรรม ทางจิตใจ และทางปัญญา ที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” การพัฒนาสังคมไทยตามหลักพุทธศาสนา
- 3) ถือหลักทำการทั้งหลายอย่างเร่งรัดไม่รอเวลาด้วยความไม่ประมาท ที่เรียกว่า “หลักอัปมาทะ”
- 4) ถือหลักทำตนให้เป็นที่พึ่งเพื่อพึ่งตนเองได้และเป็นอิสระ ที่เรียกว่า “หลักอิสรภาพแห่งการพึ่งตนได้”

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีของสุนทรีย์ ท.ชัยสัมฤทธิ์โชค (2549) ได้เสนอหลักการทั่วไปในพุทธธรรมที่อาจประยุกต์กับวิชาเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก ไว้ที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1) หลักการพึ่งตนเอง ความเข้าใจในความหมายของหลักการพึ่งตนเองของคนทั่วไป อยู่ที่ความสามารถในการพึ่งตนเองได้ทุกระดับ เพื่อมิให้ต้องเป็นภาระแก่ผู้อื่นหรือหมู่คณะ หรือความหมายในเรื่องความเพียรพยายามที่ต้องฝึกฝนตนเองให้ดี ซึ่งไม่สามารถจะมีบุคคลอื่นทำให้ได้ หากพิจารณาในความหมายสูงสุดของพุทธธรรมแล้ว หลักการพึ่งตนเอง หรือ อัตตาทิ อัตตโน นาโถ มีความหมายเฉพาะถึงความสามารถในการพัฒนาสติปัญญาด้วยตนเอง ด้วยการพิจารณา สิ่งต่างๆ อย่างแยบคาย เห็นความเป็นจริงของความไม่เที่ยงแท้แน่นอน ความหมายเหล่านี้เมื่อนำมาประยุกต์ใช้อธิบายในทางเศรษฐศาสตร์หรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจย่อมหมายถึงการเน้นการผลิตเพื่อการบริโภคเองเป็นหลัก ตรงกันข้ามกับหลักการแบ่งงานกันทำของหลักเศรษฐศาสตร์ ที่มุ่งทำงานตามความชำนาญ แล้วเอาผลผลิตที่ได้มาแลกเปลี่ยนกัน ทุกฝ่ายก็จะได้ผลผลิตตามที่ตนต้องการและมีปริมาณมากกว่าที่ทุกคนพยายามจะผลิตทุกสิ่งทุกอย่างเอง เรียกได้ว่าเป็นการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีประสิทธิภาพสูงสุด

2) ความไม่ประมาท หรืออัปมาทธรรม เป็นหลักธรรมเพื่อเตรียมความพร้อมของปัจเจกชนหรือสังคมให้อยู่กับปัจจุบันขณะ เนื่องจากความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของชีวิต โดยมุ่งให้บรรลุประโยชน์ด้วยการไม่เพิกเฉย เอาใจใส่ ระวังหรือระมัดระวัง ขวนขวาย แก้ไขปรับปรุงส่วนที่แก้ไขได้ หรือเร่งประกอบคุณความดี หลักการนี้สามารถนำมาประยุกต์กับการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีความเสี่ยงสูง โดยอธิบายว่าสิ่งใดก็ตามที่มีความเสี่ยงสูงผลตอบแทนที่ได้ก็จะสูงตามไปด้วย ในขณะที่เดียวกันความสูญเสียก็เกิดขึ้นสูงเช่นกัน ซึ่งเศรษฐศาสตร์กระแสหลักอธิบายเรื่องนี้ว่า เป็นความพึงพอใจหรืออุปนิสัยตามธรรมชาติของแต่ละบุคคล แต่พุทธเศรษฐศาสตร์พิจารณาว่าเป็นความโลภโดยที่ความโลภเป็นสาเหตุของความประมาทของผู้ที่ตั้งใจเลือกที่จะเสี่ยง ส่งผลให้เกิดความประมาทและมีผลกระทบต่อความมั่นคงของเศรษฐกิจส่วนตัว ครอบครัว ตลอดจนความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ

ถ้าหากใช้แนวพุทธเศรษฐศาสตร์อธิบาย พฤติกรรมที่ถูกต้องมีทางเดียวคือ ไม่โลภ และไม่ประมาท เมื่อไม่โลภ ไม่ประมาทก็จะช่วยให้การบริหารจัดการเศรษฐกิจมีเหตุผล “เกษตรทฤษฎีใหม่” นับเป็นตัวอย่างในเชิงรูปธรรมที่ใช้หลักการบริหารด้วยการกระจายความเสี่ยงออกไป โดยการปลูกพืชที่หลากหลายเพื่อการบริโภคของตนเองเป็นหลักก่อนมีเหลือจึงขายการกระจายความเสี่ยงออกไปเช่นนี้ แม้จะทำให้ไม่รวยเร็วก็ไม่เป็นการเร่งไปหาความทุกข์ แนวคิดนี้จึงสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมทางเศรษฐกิจได้ทุกแขนง

3) อหิงสธรรม คือธรรมที่ช่วยโน้มน้าวใจในทางเมตตากรุณา นั่นคือทำให้พ้นไปจากวิหิงสา คือการข่มเหงเบียดเบียนและความรุนแรง จึงต้องใช้คู่กับขันติธรรม หรือความอดกลั้นที่มีต่อสิ่งชั่วร้าย ที่จะทำให้เกิดโทษหรือความโกรธและโมหะหรือความหลง ซึ่งเป็นปฏิปักษ์กับสติหรือความยังคิด อันเป็นเหตุให้ปัญญาทำงานไม่ได้ การหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับสงคราม เช่น การผลิตและการค้าอาวุธ เห็นได้ชัดเจนว่าก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นตามมา แม้ผู้ประกอบการจะได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูงมากก็ตาม

โดยทั่วไป สังคมมักเข้าใจกันว่าการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ จำเป็นต้องใช้หลักการแข่งขันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด แต่การแข่งขันที่รุนแรงถึงขั้นเอาเป็นเอาตายเป็นสิ่งที่สร้างหายนะทางเศรษฐกิจได้เช่นกัน เพราะมีฐานคิดที่เน้นแต่ผลประโยชน์ส่วนตนเองเป็นหลัก ซึ่งพัฒนาเป็นความโลภได้โดยง่าย หลักการแข่งขันเช่นนี้จึงมีความขัดแย้งกันเองในเชิงตรรกะ

การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วยหลักอหิงสธรรมในแนวพุทธเศรษฐศาสตร์ จึงนำหลักความร่วมมือมาใช้แทนการแข่งขัน เพื่อชี้ให้เห็นว่านอกจากเป็นไปได้จริงแล้วยังเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุดเช่นกัน นับเป็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ที่เน้นความร่วมมือกันอย่างเต็มที่ (Full Engagement) แทนการจ้างงานอย่างเต็มที่

(Full Employment) หรือแม้แต่แนวคิดวิสาหกิจชุมชน อยู่บนพื้นฐานความคิดของการร่วมมือกันในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจแทนการเน้นประเด็นการแข่งขัน ทั้งนี้เพื่อขจัดความคิดที่ยึดเอาประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่ตั้งและความโลภ

4) สัมมาอาชีวะ คำว่า สัมมาอาชีวะ หรือสัมมาชีพนั้น มีได้หมายถึงแต่การใช้แรงงานเพื่อให้เกิดผลผลิต แล้วได้รับปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพเป็นผลตอบแทนมาโดยชอบธรรมเท่านั้น หากเป็นธรรมะที่มีความหมายรวมถึงการทำหน้าที่อย่างถูกต้อง ทำให้การวัดคุณค่าของงานจะวัดเฉพาะมิติของการสนองความต้องการของมนุษย์อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ เพราะอาจเป็นการวัดความสามารถในการตอบสนองความต้องการด้วยต้นทุนเท่านั้น โดยละเลยการพิจารณาว่าการปฏิบัติงานนั้น ได้เกื้อกูลต่อชีวิตของผู้ปฏิบัติงานนั้นหรือต่อสังคมหรือไม่ จุดเน้นของการปฏิบัติงานใดๆ ในพุทธธรรมจึงเน้นอยู่ที่เจตนา หากเป็นการกระทำที่มีเจตนาดีหรือจิตเป็นกุศลแล้ว ย่อมคาดหวังได้ว่าผลลัพธ์ที่ตามมาจะเป็นไปในทางที่ดีตามหลักของกฎแห่งกรรม เพราะเจตนาดีหรือจิตที่เป็นกุศลหมายถึงความต้องการที่จะก่อให้เกิดผลอันเกื้อกูลต่อชีวิตและสังคมด้วยเช่นกัน

การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วยหลักสัมมาอาชีวะจึงย่อมหมายความว่าผลที่เกิดขึ้นในทางที่เกื้อกูลต่อมนุษย์และสังคม ด้วยเหตุนี้การดำรงเลี้ยงชีวิตด้วยการผลิตและค้าอาวุธ หรือแม้แต่สารเคมีที่ใช้เป็นยาฆ่าแมลง สารเสพติดให้โทษ สารที่สร้างความมีเมมา ที่ทำให้ขาดสติและความยังคิด ย่อมถือได้ว่าไม่เป็นไปตามหลักสัมมาอาชีวะ หรือในกรณีของการผลิตขนาดใหญ่ด้วยระบบสายพานที่ทำให้มนุษย์กลายเป็นคนงาน และคนงานกลายเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องจักรที่ใช้ในการผลิต เนื่องจากต้องทำงานในสภาวะที่บีบคั้น วนวาย เร่งรีบ จึงเป็นเรื่องที่ขัดต่อหลักสัมมาอาชีวะเช่นกัน เพราะเป็นกิจกรรมที่ลดคุณค่าและทำลายความเป็นมนุษย์ลง ไม่ส่งเสริมการดำรงชีวิตอย่างสร้างสรรค์ในความเป็นมนุษย์ จึงเป็นการสมควรที่ภาคอุตสาหกรรมควรได้รับการประเมินคุณค่าใหม่ตามแนวพุทธเศรษฐศาสตร์ให้ถูกต้อง

5) การไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ถือว่าเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธธรรมในการดำเนินชีวิตเพื่อมุ่งสู่ความร่มเย็นเป็นสุขทั้งของปัจเจกชนและสังคม ในทางตรงกันข้ามการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก พุ่งเล็งไปที่ผลประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้งและมีจุดเน้นอยู่ที่การสร้างความสำเร็จสูงสุด ด้วยการผลิตให้มากที่สุด ต้นทุนการผลิตต่ำที่สุด และผลกำไรสูงที่สุดตลอดเวลา ซึ่งถือว่าเป็นจุดที่มีประสิทธิภาพสูงสุด เมื่อเป็นเช่นนั้นก็ย่อมมีฝ่ายหนึ่งได้อีกฝ่ายหนึ่งเสียในลักษณะที่สุดโต่ง (Extreme Point) ผลลัพธ์โดยรวมจึงเท่ากับศูนย์ แต่หากเปลี่ยนจุดเน้นจากผลประโยชน์ส่วนตนเป็นหลักมาเป็นการเน้นการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การแบ่งส่วนผลประโยชน์ในลักษณะที่ทุกฝ่ายต่างได้รับผลประโยชน์ (Win-Win Situation) ก็เป็นไปได้ และกลับเป็นจุดสมดุลหรือจุดที่ดีที่สุด

ของสังคม (Optimization) เพราะเป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ สังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง สามารถนำไปสู่ความสุขสงบหรือสันติสุขอย่างยั่งยืนได้ในที่สุด

6) การละกิเลสและความโลภ กิเลส นั้นมีความหมายในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่ง “อวิชชา” หรือความไม่รู้ ซึ่งมีความหมายเช่นเดียวกับโมหะหรือความหลงผิด เมื่อมนุษย์มีความไม่รู้ หรือความหลงผิดย่อมปล่อยให้ชีวิตดำเนินไปตามสัญชาตญาณ ซึ่งแม้สัญชาตญาณจะมีข้อดี คือช่วยให้มนุษย์มีชีวิตอยู่รอด แต่การมีชีวิตอยู่รอดโดยไม่พัฒนาสติปัญญาให้ก้าวหน้าจนไป พ้นสัญชาตญาณ มนุษย์ก็จะมีชีวิตไม่แตกต่างไปจากสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ หรืออาจเลวร้าย ยิ่งกว่า เนื่องจากมนุษย์ถูกกิเลสและความโลภเข้าครอบงำได้ง่ายกว่าสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ผลของการถูกครอบงำทำให้เกิดการทำลายล้างดังได้กล่าวไปมากแล้วจึงไม่ขอกล่าวซ้ำในที่นี้ การปลอดจากการครอบงำโดยกิเลสและความโลภจะทำให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ไม่ว่าในรูปแบบใด จะเป็นประโยชน์แก่มนุษย์และสังคมแทนที่จะเป็นโทษและสร้างปัญหา ให้กับมนุษย์และสังคมในที่สุด

7) ความซื่อสัตย์สุจริต ความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาปการทำความผิด หรือหิริโอตตัปปะ เป็นหลักพุทธธรรมที่เน้นการมีชีวิตที่มีจิตเป็นกุศลหรือเจตนาดีต่อผู้อื่น ธรรมะข้อนี้มีข้อดีที่ทำให้จิตสะอาดบริสุทธิ์ จิตที่สะอาดย่อมมีความสุขและมีสติที่มั่นคงได้ง่าย ซึ่งเป็นรากฐานของความสว่าง คือปัญญา ดังได้กล่าวแล้วว่าเป็นเครื่องมือสำคัญที่นำไปสู่ ความพ้นทุกข์ เศรษฐศาสตร์กระแสหลักไม่ได้เน้นประเด็นนี้ แต่เน้นการแสวงหา ผลประโยชน์ให้แก่ตนเองเป็นสำคัญ ส่วนความซื่อสัตย์สุจริตจะมีหรือไม่มี มิใช่เรื่องสำคัญ เพราะจะถูกควบคุมโดยสัญญาและการปกป้องผลประโยชน์ของตนเองจากคนอื่นๆ แต่ ขณะเดียวกันระบบตลาดจะทำหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพและมีต้นทุนของการตลาดต่ำ เกิดจากความเชื่อใจซึ่งกันและกัน (Trust) ซึ่งเป็นทุนทางสังคม (Social Capital) อย่างหนึ่ง โดยปัจจัยที่มีส่วนสำคัญที่ช่วยสร้างความไว้วางใจก็คือความซื่อสัตย์สุจริต ความละเอียด หรือเกรงกลัวต่อความผิดนั่นเอง

2.1.2 พุทธเศรษฐศาสตร์ : บทเรียนของชุมชนและองค์กรในสังคมไทย
ในส่วนนี้ผู้วิจัย จะนำเสนอการวิเคราะห์การนำหลักพุทธธรรม หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ของ ชุมชนและองค์กรในสังคมไทยที่อยู่บนพื้นฐานของการแบ่งปัน ลดการเบียดเบียน ซึ่งก็คือ “ความรับผิดชอบทางสังคมเชิงพุทธ” รูปแบบหนึ่ง โดยผู้วิจัยจะนำเสนอการดำเนินงาน ขององค์กรต่างๆ ที่ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและหลักพุทธเศรษฐศาสตร์ ดังต่อไปนี้

2.1.2.1 มุลินีวิวัตปัญญาันทาราม พระปัญญาันทมฺหิ (ส.ณ.สุภโร) เจ้าอาวาส วัดปัญญาันทาราม ต.คลองหก อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี ศิษย์เอกของหลวงพ่อบุญญา นันทภิกขุ อดีตเจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฎ์ จ.นนทบุรี ได้เมตตาแสดงทัศนะไว้อย่าง น่าสนใจและแหลมคมทางความคิดยิ่งนักว่า สังคมไทยถูกแรงเหวี่ยงทางความคิดของโลก ตะวันตก ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งทางด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรม เช่นคำว่า อารยประเทศ คือประเทศที่มีอารยธรรม หมายถึงพัฒนาแล้ว แต่เมื่อกลับมาดูประเทศไทยถือว่ายังไม่พัฒนา จึงได้ปรับเปลี่ยนเป็นการใหญ่จากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรมด้านศาสนาวัฒนธรรม ประเพณี จากหยุดวันโกน วันพระ มาเป็นวันเสาร์ - อาทิตย์ เพื่อให้เกิดความทัดเทียมกับ นานาอารยประเทศ เมื่อมาถึง ยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ก็ก่อให้เกิดการไหลบ่าของ วัฒนธรรม จนเกิดวัฒนธรรมบริโภคนิยม (Consumerism) เน้นความสะดวกมากกว่าสาระ ทำให้ เกิดกลุ่มบริษัทหรือค่ายต่างๆ กุมชะตากรรมสังคม ทำให้อุตสาหกรรมหลายประเภท ต้องล่มสลาย แม้การเงินการคลังระดับประเทศก็กระทบแล้วระบอบไปทั่วโลก จนเกิด ยุค IMF ยิ่งมาถึงยุคปัจจุบันการเข้ามาของ IT (Information Technology) แล้วเกิดการเปลี่ยนแปลง วันต่อวันเป็นโลกออนไลน์ เช่น เฟสบุ๊ก (Facebook) จนมาถึง 3G (3rd Generation Mobile Telecommunications) แล้วก็ยังมีเรื่องของ การประกันคุณภาพ ISO (International Organization for Standardization) ส่งผลให้ประชาคมโลกและประชาคมอาเซียน ซึ่งจะ เกิดขึ้นในเวลาอันใกล้นี้ ก่อให้เกิดโลกส่วนตัวมากขึ้น ส่วนครอบครัว สังคมล่มสลาย

พระปัญญาันทมฺหิ ท่านปรารภถึงเหตุและปัจจัยของการดำเนินโครงการว่า “วัดเคยเป็นศูนย์กลางของชุมชน กำลังถูกกระแสวัฒนธรรม บริโภคนิยมเข้ามามีบทบาท ทำให้ วัด ในฐานะที่เคยเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชน (บวร) ซึ่งเป็น ธรรมเนียม ปฏิบัตินิยม เกิดการเปลี่ยนแปลง วัดกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวและเป็นศูนย์ธุรกิจชุมชน ดังนั้น คำว่า “สัพเพ สัตตา - สัตว์ทั้งหลายที่เป็นเพื่อนทุกข์ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ก็เลื่อนหายไป คนมีชีวิตแต่จะขาดชีวา” การระบอบของสิ่งเสพติดก็จะรุนแรงมากขึ้น สังคมประสบวิกฤตต่างๆ มากมาย อาทิ วิกฤตทางการเมือง วิกฤตเศรษฐกิจ วิกฤตสังคม และวิกฤตทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม อุบัติภัยและโรคระบาดต่างๆ นานาอันเป็นโทษต่อสุขภาวะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิกฤตทางศีลธรรม จนบางครั้ง “แม้แต่แก้ปัญหาเศรษฐกิจ จนลืมความวิปริตทางศีลธรรม หาก ศีลธรรมไม่กลับมา โลกจะวินาศ มนุษยชาติจะเลวร้ายกว่าสัตว์เดรัจฉาน”

จากปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว ทำให้มุลินีวิวัตปัญญาันทารามจับมือร่วมกับสำนักงาน กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส) จัดทำโครงการพัฒนาวัดวิถีพุทธเฉลิมพระเกียรติ โดยมีเจตจำนงที่จะพัฒนาวัดอย่างเป็นองค์รวม ครอบคลุมสุขภาวะองค์รวมทั้ง 4 มิติ ทั้ง สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางจิต สุขภาวะทางสังคม และสุขภาวะทางปัญญา ตลอดจน

สร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นภายในวัด ส่งเสริมให้คนเข้าวัดฟังเทศน์และปฏิบัติธรรมในวันอาทิตย์ ผ่านการสร้างเครือข่ายต้นแบบวัดวันอาทิตย์ทั่วประเทศ ทั้งนี้ เพื่อให้วัดกลับมาเป็นศูนย์กลางของชุมชนอีกครั้งหนึ่ง ตลอดจนมีบทบาทสำคัญ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในสังคมให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

กิจกรรมเชิงพุทธกับการประยุกต์สู่สังคม การทำงานของมูลนิธิวัดปัญญานันทารามนั้น ได้ใช้หลัก “บวร” อันได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน เป็นฐานในการขับเคลื่อนงาน ผ่านการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้มีสุขภาวะที่ดี ทั้งกายและจิต โดยใช้หลักธรรมสัปปายะ (5 สบาย) อันประกอบด้วย 1) อาวาสสบาย มุ่งเน้นพัฒนาวัดให้มีความร่มรื่น สะอาดตา 2) อาหารสบาย มุ่งพินิจในเรื่องโภชนาการที่ถูกต้องลักษณะ 3) บุคคลสบาย เน้นบุคคลที่จะมาร่วมกันสร้างสรรค์ในสิ่งที่ดีงาม 4) ภัตตสบาย เน้นการพูดคุยที่เป็นประโยชน์เกิดเกื้อกูล เน้นการพัฒนาสุขภาพจิต ผ่านการเดินจงกรม ทำสมาธิ และสวดท้าย 5) ธรรมะสบาย เน้นการสวดมนต์ ปฏิบัติธรรม รักษาศีล เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาวัดให้เป็นองค์กรแห่งสุขภาวะ ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในวัดและฆราวาสทั่วไป ตลอดจนพัฒนาวัดให้กลับมาเป็นศูนย์กลางของชุมชน ผ่านการจัดกิจกรรมเปิดวัดวันอาทิตย์ สำหรับพื้นที่แห่งการปฏิบัติธรรม สร้างเสริมสุขภาวะจิตให้ดียิ่งขึ้น ส่งผลต่อการใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขตามหลักทางพระพุทธศาสนา

2.1.2.2 มหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์ พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี หรือที่รู้จักกันในชื่อนามปากกา “ว.วชิรเมธี” พระนักเผยแผ่สมัยใหม่ที่มีผลงานอันเป็นที่ประจักษ์สู่สังคม ผ่านทางสื่อโทรทัศน์ วิทยู สื่อออนไลน์ ตลอดจนงานเขียนทางพระพุทธศาสนา ที่มีส่วนสำคัญในการให้ข้อคิด เตือนสติแก่สังคม ในการดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ได้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์ ซึ่งมีที่มาจากการศึกษาที่ได้ถวายที่ดินให้ท่าน โดยในอดีตเคยเป็นไร่ลี้จี่ ประกอบกับพื้นที่บริเวณนั้นท่านเข้ามาปลีควิว เพื่อปฏิบัติธรรมอยู่เป็นประจำ ท่านจึงพัฒนาพื้นที่นี้เป็นศูนย์วิปัสสนา โดยตั้งชื่อว่า “ศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวัน” ซึ่งมีที่มาจากพื้นที่นี้ติดกับภูเขาทางทิศตะวันออก เมื่อถึงเวลาเช้าดวงอาทิตย์จะขึ้นมาระหว่างช่องว่างของภูเขา จึงเป็นที่มาของชื่อไร่เจริญตะวัน ศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวัน ตั้งอยู่ ณ บ้านใหม่สันป่าเหียง ตำบลห้วยสัก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ต่อมา เมื่อวันที่ 29 มกราคม พ.ศ. 2555 พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ได้พัฒนาศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวันขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์ (Mahavijjalaya of Buddhist Economics) เพื่อเป็นสถาบันการศึกษาทางเลือก โดยนำเสนอกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนบนฐานคิดของพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ มุ่งส่งเสริมการศึกษาวิจัย พัฒนาองค์ความรู้

ทางด้านพระพุทธศาสนาเน้นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกในทุกรูปแบบ สามารถประยุกต์หลักพุทธธรรมในการแก้ปัญหาสังคม สร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในสังคม ตลอดจนแลกเปลี่ยนเรียนรู้และก้าวข้ามความขัดแย้งระหว่างลัทธินิกายในพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นๆ อีกด้วย

กิจกรรมเชิงพุทธกับการประยุกต์สู่สังคม มหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์ หรือ ศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวันนั้น ได้มุ่งเน้นพัฒนาสังคมให้เกิดสันติภาพ ท่ามกลางสังคมที่หลากหลายทางความคิด ทั้งนี้ เพื่อลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม ให้มนุษย์มีสติในการดำเนินชีวิต รู้จักช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข โดยท่านได้ใช้พื้นที่ศูนย์วิปัสสนาไร่เจริญตะวันสำหรับอบรม ในการอบรมนั้น ท่านได้สอนถึงการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมตามหลักพระพุทธศาสนา ให้มนุษย์รู้จักสันติที่แท้จริง อันได้แก่ “นิพพาน” อันเป็นการละทิ้งกิเลส สิ้นตัณหา รวมถึงการวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อให้เกิดสมาธิ สร้างจิตใจให้สงบ มีสติในการดำเนินชีวิต และนอกจากนี้ท่านยังสอนถึงองค์ความรู้ท้องถิ่นเกี่ยวกับเกษตรธรรมชาติ รวมถึงการศึกษารูปแบบการวิจัย การสัมมนาเชิงปฏิบัติการแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน ทั้งในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา การเผยแผ่หลักธรรมสู่สังคม และเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนาอื่นๆ อีกด้วย

มหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์มุ่งเน้นที่จะใช้หลักพุทธธรรม ในการสร้างสันติภาพให้เกิดขึ้นในสังคม ให้มนุษย์มีสติในการดำเนินชีวิต รู้จักความพอเพียง รู้จักรับฟังความเห็นที่หลากหลาย ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทั้งนี้ เพื่อให้สังคมมีความสงบสุข ก้าวข้ามความขัดแย้ง นำไปสู่การเกิดสันติภาพขึ้นในสังคม

2.1.2.3 วัดพระบรมธาตุดอยผาส้ม จังหวัดเชียงใหม่ แต่เดิมเป็นพระธาตุเก่าแก่ตั้งตระหง่านอยู่ท่ามกลางป่าเขา ถูกปล่องทิ้งร้างไร้คนดูแล ภายนอกถูกไฟป่าเผาไหม้จนเป็นคราบดำ เนื่องจากบริเวณนี้เป็นแหล่งรวมของหินชนิดหนึ่งที่ติดไฟได้ ซึ่งชาวบ้านนิยมเรียกกันว่า “หินเหล็กไฟ” และได้นำหินเหล่านี้มาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันมาโดยตลอด จนกระทั่งไฟฟ้าเข้ามามีอิทธิพลแทนที่ ในเวลาต่อมาครุบาเจ้าศรีวิชัยและครุบาเจ้าอุปะระ ได้เข้ามาจาริกแสวงบุญในบริเวณนี้ จนมาพบกับพระธาตุเก่าที่ถูกทิ้งร้าง จึงได้นำคณะชาวบ้านที่มีจิตศรัทธาในพระพุทธศาสนา ขึ้นมาบูรณะก่อสร้างจนแล้วเสร็จ แล้วตั้งชื่อว่า “พระธาตุน้ำออกรู” เพราะบริเวณนี้เป็นแหล่งต้นน้ำที่อุดมสมบูรณ์ เมื่อระยะเวลาผ่านไป พระธาตุน้ำออกรูแห่งนี้ ก็ได้ถูกทิ้งร้างเช่นในอดีต เนื่องจากบนยอดดอยไร้ซึ่งผู้คนอยู่อาศัย จนกระทั่งมีพระหนุ่มสายวัดป่าได้เดินทางมาจากแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผ่านมาจาริกแสวงบุญและปักหลักตั้งสำนักปฏิบัติธรรมบริเวณที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ทุ่งมะกอก” และได้ยินเรื่องเล่าจากชาวบ้านถึงความเป็นมาของพระธาตุเก่าแก่บนยอดดอย ต่อมาในปี พ.ศ. 2548 พระหนุ่มรูปหนึ่งพร้อมกับคณะ ได้เดินทางขึ้นไปสักการะโดยใช้เส้นทางหาของป่า

และล่าสัตว์ของชาวบ้าน จนเมื่อขึ้นไปถึงบนยอดดอย ก็ได้พบกับองค์พระธาตุที่ไม่น่ามีใคร
ขึ้นมาสร้างได้ บริเวณองค์พระธาตุมีถ้ำารร้างปกคลุม และมีตะไคร่น้ำจับเกาะอยู่ทั่วบริเวณ
อีกทั้งยังมีร่องรอยของการถูกไฟไหม้ทำให้บริเวณภายนอกขององค์พระธาตุดำไปหมด แลดู
ไม่น่าสักการะเป็นอย่างยิ่ง ครั้นเมื่อจะเดินทางกลับ พระหนุ่มได้พลัดหลงกับคณะ หาทงลงจาก
ยอดดอยไม่ได้ ท่านจึงได้ตั้งจิตอธิษฐานต่อหน้าพระบรมธาตุว่า “ถ้าข้าพเจ้ามีส่วนเกี่ยวข้องกับ
ที่นี่ ก็จะมาช่วยบูรณปฏิสังขรณ์” หลังจากนั้นจึงสามารถเดินลงจากยอดดอยได้อย่าง
ปลอดภัย

หลังจากนั้นในปีเดียวกัน ท่านได้นำคณะพุทธศาสนิกชนทั่วทั้งสารทิศ ดำเนินการ
ปฏิสังขรณ์บูรณะจนเสร็จเรียบร้อย อีกทั้งยังก่อสร้างพระมณฑปจัตุรมุขวิหารครอบสถูป
โดยหวังให้เป็นธรรมสถานบนยอดดอย และทำการขนานนามใหม่ว่า “วัดพระบรมธาตุ
ดอยผาส้ม” โดยมีพระหนุ่มที่ชาวบ้านนิยมเรียกว่า “หลวงพ่อโต้ง” หรือพระครูธรรมคุณ
(สรยุทธ ชยปัญญา) เป็นผู้ดูแล ซึ่งที่ผ่านมามีท่านพัฒนาท้องถิ่นตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
มาจนถึงปัจจุบัน

กิจกรรมเชิงพุทธกับการประยุกต์สู่สังคม การทำงานของพระสรยุทธ ชยปัญญา นั้น
ท่านได้ใช้หลัก “บวร” เป็นหลักในการพัฒนา โดยอาศัยแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม
เน้นการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก โดยมีการดำเนินการดังนี้

1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมให้กลับมา
มีความอุดมสมบูรณ์ โดยร่วมมือกับชุมชนในการสร้างฝายชะลอความชุ่มชื้น อาทิ ฝายคอนกรีต
ฝายธรรมชาติปลูกแฝก พร้อมทั้งจัดทำแก้มลิงและแนวป้องกันไฟป่า ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาทรัพยากร
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความอุดมสมบูรณ์ สามารถเพาะปลูกพืชผักได้อย่างยั่งยืน
พร้อมที่จะเป็นแหล่งผลิตอาหารที่มากเพียงพอสำหรับเลี้ยงตนเองและแบ่งปันผู้อื่น นอกจากนี้
ยังรวมถึงการสร้างพลังงานทดแทน ผ่านการนำน้ำมันเก่ามาจัดทำเป็นน้ำมันไบโอดีเซล การใช้
พลังงานสะอาดจากธรรมชาติ อาทิ พลังงานลม แก๊สชีวภาพที่เกิดขึ้นจากการหมักมูลสัตว์

2) ด้านการส่งเสริมอาชีพ เน้นการเปลี่ยนรูปแบบการทำการเกษตรแบบดั้งเดิมให้เป็น
เกษตรอินทรีย์แบบผสมผสาน นำวัสดุที่เหลือใช้มาจัดการพัฒนา ผ่านการนำความรู้ท้องถิ่น
และศาสตร์สมัยใหม่ประยุกต์เข้าด้วยกัน จัดทำเป็นผลิตภัณฑ์ของชุมชน อาทิ น้ำยาอเนกประสงค์
แชมพู สบู่ โดยไม่ใช้สารเคมี สร้างอาชีพและสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน โดยนำหลักสัมมาอาชีพ
มาใช้ในการสร้างอาชีพที่สุจริต ไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่น

3) ด้านการศึกษา มุ่งเน้นจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน โดยจัดการศึกษาแบบ “โฮมสคูล” แก่คนในชุมชน เน้นองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เสริมสร้างทักษะชีวิต ทักษะอาชีพ และทักษะวิชาการไปพร้อมๆ กัน อาทิ การดูแลต้นน้ำ การสร้างฝาย เพาะกล้าไม้ ดูแลสัตว์ หมอสมุนไพร คัดพันธุ์พืช ปลูกข้าว การถนอมอาหาร ทั้งนี้ เมื่อจบการศึกษาสามารถทำงานสืบสานอาชีพของพ่อแม่ได้ สร้างอาชีพและสร้างรายได้แก่ตนเอง รวมถึงดูแลรักษามรดกที่ดินของบรรพบุรุษต่อไป

โดยสรุปวัตถุประสงค์โดยย่อสาม ได้นำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการใช้หลักพระพุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้อธิบายความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ในการอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกันกับชุมชน ผ่านการให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งนำทรัพยากรธรรมชาติมาพัฒนาเป็นพลังงานสะอาดสร้างผลิตภัณฑ์ สร้างรายได้แก่ชุมชน ตลอดจนสร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้ พัฒนาคุณภาพชีวิตคนในชุมชนให้ดีขึ้นต่อไป

2.1.2.4 วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มศว) ในปี พ.ศ. 2546 มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้พัฒนายุทธศาสตร์การจัดการความรู้เพื่อสังคม ซึ่งเป็น 1 ใน 9 ยุทธศาสตร์การบริหารเชิงรุกของมหาวิทยาลัย เพื่อนำไปสู่การจัดตั้งวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย ในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนที่ติดต่อกับ 4 ประเทศเพื่อนบ้าน อันได้แก่ โพธิวิชชาลัย สระแก้ว ติดกับราชอาณาจักรกัมพูชา ดำเนินการปีการศึกษา 2552 โพธิวิชชาลัย มศว ตาก ติดกับประเทศพม่า ดำเนินการปีการศึกษา 2554 โพธิวิชชาลัย มศว สตูล ติดกับประเทศมาเลเซีย อยู่ในช่วงการประสานงาน และวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มศว น่าน-อุตรดิตถ์ ติดกับประเทศลาว โดยได้รับความร่วมมือจาก 5 ภาควิชาหรือหน่วยงานเป็นพลังในการขับเคลื่อน ได้แก่ ภาควิชาการและความมั่นคงที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดสระแก้ว ภาควิชาการเพื่อสังคมหรือบริษัทน้ำตาลขอนแก่น จำกัด มหาชน ภาควิชาการประชาสัมพันธ์และสื่อร่วมกับภาควิชาการประชาสัมพันธ์ประชาชนร่วมกับภาควิชาการสนับสนุนโครงการเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ สร้างสัมมาอาชีพชุมชน ร่วมระดมความคิด ให้ข้อมูล แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อจัดตั้งวิทยาลัยโพธิวิชชาลัยและหลักสูตรวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย รวมทั้งระดมพลังในการก่อสร้างอาคารทรงงานบ้านดิน อาคารอเนกประสงค์และอาคารบ้านไทยภาควิชาการ ร่วมกับภาควิชาการ เครือข่าย ลงพื้นที่ร่วมงานกับทุกภาควิชาเครือข่าย เพื่อสร้างความเข้าใจ แสวงหาความร่วมมือขับเคลื่อนการปฏิรูปอุดมศึกษาภาคชุมชน สร้างโอกาสการศึกษาให้กับเยาวชนผู้ด้อยโอกาส เพื่อแก้ปัญหาวิกฤติความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในสังคม วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มุ่งเน้นผลิตบัณฑิตที่ไม่แปลกแยกจากชุมชน โดยสร้างบัณฑิตให้มีความรู้ ความสามารถในการใช้หลักปรัชญา

เศรษฐกิจพอเพียง และศาสตร์ความรู้ที่เกี่ยวข้องเข้ามาพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนสร้างพื้นที่ และเครือข่ายแหล่งความรู้ตลอดชีวิตของการศึกษาในระบบ การศึกษาทางเลือกและการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม บนฐานของความร่วมมือสู่สมาชิกที่ยังประโยชน์ ต่อชุมชน เมื่อจบไปแล้วสามารถนำความรู้ดังกล่าวมาใช้พัฒนาท้องถิ่นให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

กิจกรรมเชิงพุทธกับการประยุกต์สู่สังคม ในฐานะที่วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย เป็นหน่วยงานด้านการศึกษาที่พัฒนานิสิตในด้านการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยหวังว่าเมื่อจบ การศึกษาแล้ว สามารถนำองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องมาพัฒนาชุมชนตามภูมิลำเนาของตน ซึ่งองค์ความรู้ที่นำมาใช้มีทั้งองค์ความรู้ ศาสตร์สมัยใหม่ด้านเศรษฐศาสตร์ การพัฒนาที่ยั่งยืน รวมถึงองค์ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น การนำแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการ พัฒนาชุมชน สร้างรายได้ สร้างอาชีพแก่คนในชุมชน นอกจากนี้ยังมุ่งสอนให้มีจริยวัตรดีปะ ในการทำงาน กล่าวคือ มีความซื่อสัตย์ สุจริต รู้จักละอายต่อบาป ซึ่งเป็นหลักธรรมพื้นฐาน สำหรับมนุษย์ในการทำงานพัฒนาสังคม

วิทยาลัยโพธิวิชชาลัยมีผลงานเด่นอันเป็นที่ประจักษ์ อาทิ การส่งเสริมกระบวนการ เรียนรู้และการจัดการความรู้ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน ส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เน้นการทำเกษตรอินทรีย์แบบผสมผสาน ตลอดจนปลูกพืชพลังงานทดแทนเพื่อการพึ่งพาตนเอง และทำที่สุดการจับมือร่วมกันระหว่าง หน่วยงานต่างๆ อาทิ จังหวัดสระแก้ว ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ผ่านการนำองค์ความรู้ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ ทำให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้ท้องถิ่น เกิดชุมชนต้นแบบที่มีความเข้มแข็งและพึ่งพา ตนเองได้

2.1.2.5 มูลนิธิสยามกัมมาจล ในปี พ.ศ. 2538 ธนาคารไทยพาณิชย์ ได้ก่อตั้ง “มูลนิธิสยามกัมมาจล” เพื่อเป็นหน่วยงานที่ดำเนินการในด้านกิจกรรมเพื่อสังคมของธนาคาร ซึ่งในระยะแรก มูลนิธิสยามกัมมาจล มีบทบาทในการสนับสนุนงานด้านการศึกษา ศิลป วัฒนธรรม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้วยความตระหนักถึง ความสำคัญของการพัฒนาเยาวชน จะเติบโตเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศในอนาคต ธนาคารได้มอบหมายให้ มูลนิธิสยามกัมมาจล เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินกิจกรรม ด้านการพัฒนาเยาวชน ผ่านโครงการต่างๆ ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาศักยภาพเยาวชนในการพัฒนา สังคม โดยใช้ศาสตร์ความรู้ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการทำงาน ตลอดจนลดความเหลื่อมล้ำ ที่เกิดขึ้นในสังคม

กิจกรรมเชิงพุทธกับการประยุกต์สู่สังคม การทำงานของมูลนิธิสยามกัมมาจล มุ่งเน้นที่จะพัฒนาสังคม ผ่านการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์ความรู้ท้องถิ่น องค์ความรู้เทคโนโลยีสมัยใหม่ หรือแม้แต่การประยุกต์ใช้องค์ความรู้ด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาก็ตาม โดยมีกลุ่มเป้าหมายสำคัญ คือ กลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ ที่จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตนในอนาคต ซึ่งกระบวนการทำงานของมูลนิธิสยามกัมมาจลนั้น เน้นการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน สร้างกระบวนการคิดวิเคราะห์ การนำทุนทางสังคมที่มีอยู่มากมายให้เกิดประโยชน์ สร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมถึงได้ลงมือปฏิบัติจริง เพื่อหาข้อสรุปและนำมาพัฒนาต่อไป นอกจากนี้ มูลนิธิสยามกัมมาจล ได้จัดสร้างแหล่งเรียนรู้ชุมชน ชื่อว่า “สงขลาฟอรั่ม” ซึ่งก่อตั้งขึ้นตามแนวคิดของความเป็นประชาสังคม และการรวมตัวของอาสาสมัครทางสังคม หลากหลายอาชีพ ในการดำเนินงานด้านทรัพยากรธรรมชาติทางทะเล ในเรื่องของการดูแลหาดทรายในพื้นที่จังหวัดสงขลา โดยทำการศึกษาร่วมกับหน่วยงานทางวิชาการภายนอก อาทิ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รวมไปถึงการก่อตั้งกลุ่มอาสาเฝ้าระวังรักษาชายหาด และเปิดห้องเรียน “หาดสมิหลา” ภายใต้หลักคิด เรียนรู้จากประเด็นใดประเด็นหนึ่งให้รู้จริง เห็นจริง จะสามารถเรียนรู้ เชื่อมโยงไปสู่ประเด็นอื่นๆ ของบ้านเมือง และก่อให้เกิดจิตสำนึกพลเมืองได้มูลนิธิสยามกัมมาจล มุ่งเน้นที่พัฒนาชุมชน ผ่านการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ต่างๆ โดยเฉพาะด้านความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการนำมาต่อยอดพัฒนา ผ่านกระบวนการเปิดเวทีทางความคิด เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีที่สุด ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้ดียิ่งขึ้น สร้างรายได้และสร้างอาชีพแก่ชุมชน สร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้ สามารถพึ่งตนเองได้ เกิดเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2.1.2.6 สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น) เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อนำความรู้ และเทคโนโลยีสมัยใหม่มาเผยแพร่และถ่ายทอดให้แก่บุคลากรไทย เพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรมของประเทศ โดยสมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น) ได้เล็งเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย จึงมุ่งเน้นเปลี่ยนแปลงการทำบุญในรูปแบบใหม่ ที่ใช้เครื่องมือ บริหารอุตสาหกรรม “5 ส” เป็นกลไกในการเปลี่ยนให้คนในสังคมหันมาทำบุญด้วย “แรงใจ” มากกว่าทำบุญด้วย “แรงเงิน” จึงเป็นที่มาของการจับมือร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส) ในการจัดทำโครงการ “วัดสร้างสุข” เพื่อมุ่งให้พระสงฆ์เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงพัฒนาวัด ผ่านการนำแนวคิด 5 ส จากประเทศญี่ปุ่น เข้ามาปรับใช้ให้สอดคล้องกับสังคมไทย โดยร่วมมือกับภาคีเครือข่ายทั้งในภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนคนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ทั้งนี้เพื่อพัฒนาวัด

ให้กลับมาเป็นศูนย์กลางชุมชน เป็นแหล่งที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน ตลอดจนสร้างจิตสาธารณะให้เกิดขึ้นแก่คนในสังคม

กิจกรรมเชิงพุทธกับการประยุกต์สู่สังคม การดำเนินงานของสมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น) ได้ใช้หลัก “บวร” เป็นฐานในการดำเนินงาน ผ่านการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเป็นกลไกสำคัญ ในการดำเนินงาน 5 ส อันได้แก่ สัปปายะ ในที่นี้จะมุ่งเน้นไปที่ อาวาสสบาย หมายถึง การมุ่งเน้นพัฒนาวัดให้มีความร่มรื่น สะอาดตา โดยใช้แนวคิด 5 ส ในการทำงานร่วมกันทั้งพระสงฆ์ สามเณร ชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียง รวมถึงบุคลากรจากสถาบันการศึกษาและองค์กรภาคเอกชนอื่นๆ ที่มีจิตอาสา ร่วมกันพัฒนาวัด โดยมุ่งเน้นสะอาด ลดสิ่งที่ไม่จำเป็นออกไป จัดสรรสิ่งต่างๆ ให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ดูแลรักษาพื้นที่บริเวณวัดให้มีความสะอาด ระเบียบเรียบร้อย ตลอดจนสร้างมาตรฐานการทำงาน สร้างวินัยให้แก่พระสงฆ์ ในการดูแลความสะอาดวัดอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้ เพื่อให้วัด ในฐานะศาสนสถานที่สำคัญมีความร่มรื่นเหมาะแก่การทำบุญ ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรม เป็นที่ยึดเหนี่ยวแก่คนในสังคม อีกทั้งเป็นการสร้างจิตสำนึกสาธารณะให้เกิดขึ้นแก่คนในสังคมอีกด้วย ซึ่งในระยะต่อไปนั้น สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น) มีแนวคิดที่จะขยายการดำเนินงาน 5 ส ให้เกิดขึ้นทั่วประเทศ โดยมุ่งเน้นพัฒนาวัดตามแนวคิด 5 ส ผ่านความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งองค์กรสงฆ์ชาวบ้านในชุมชนสถานศึกษา รวมถึงองค์กรภาคเอกชน ในการดำเนินงาน 5 ส ให้เกิดขึ้นในสังคมอย่างยั่งยืน

2.1.2.7 บริษัท ชุมพร คาบาน่า รีสอร์ท จำกัด ตั้งอยู่บริเวณหาดทุ่งวัวแล่น ตำบลสะพลี อำเภอบางสะพาน จังหวัดชุมพร ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2525 มีความสงบ เป็นแหล่งที่มีชายหาดที่ดีที่สุดของภาคใต้ในอ่าวไทย มีความลาดชันน้อยมาก หาดทรายละเอียดขาวสะอาด เป็นแหล่งท่องเที่ยวชื่อดังแห่งหนึ่งของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2540 ได้เกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจในประเทศไทย ทำให้ภาวะเศรษฐกิจซบเซา ส่งผลต่อเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของคนในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ชุมพร คาบาน่าเองก็ได้รับผลกระทบเช่นกัน จำนวนลูกค้าลดลง เกิดภาระหนี้สินมากมาย รวมถึงการก่อสร้างโรงแรมใหม่เพิ่มเติมต้องหยุดชะงัก อีกทั้งยังเกิดวิกฤตน้ำท่วมหนักในจังหวัดชุมพรอีก เรียกได้ว่าเป็นช่วงที่เลวร้ายที่สุดก็ว่าได้ท่ามกลางวิกฤตการณ์ปัญหาต่างๆ ที่ถาโถมเข้ามา นำมาสู่การเกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น ขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงส่งคณะทำงานกองงานส่วนพระองค์ลงมาทำโครงการแก้มลิงแก้ปัญหาหน้าท่วมในชุมพร คณะทำงานได้มาพักที่รีสอร์ท เป็นโอกาสให้เห็นเบื้องหลังการทำงานของทางสำนักพระราชวัง ทางรีสอร์ทจึงหันมาสนใจกับแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

กิจกรรมเชิงพุทธกับการประยุกต์สู่สังคม จากเหตุการณ์ภัยพิบัติทางธรรมชาติครั้งใหญ่ นั้น นำมาสู่การศึกษาและนำแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินงานของรีสอร์ท โดยริเริ่มจัดตั้งศูนย์กิจกรรมธรรมชาติเพลิน เพื่อมุ่งเน้นพัฒนาธรรมชาติให้มีความยั่งยืน ผ่านกลไกต่างๆ ในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม และสามารถใช้ประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมในการสร้างรายได้สู่รีสอร์ทและชาวบ้านในชุมชนละแวกนั้นด้วย ซึ่งกระบวนการทำงานของศูนย์กิจกรรมธรรมชาติเพลิน สามารถแบ่งออกเป็น 2 ด้านสำคัญ ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อมและด้านการส่งเสริมอาชีพ ดังนี้

1) ด้านสิ่งแวดล้อม มุ่งเน้นพัฒนาและดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้มีความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน ผ่านการจัดกิจกรรม อาทิ การดูแลรักษาพื้นที่ชายหาดให้ปลอดขยะ การดำน้ำเก็บขยะใต้ท้องทะเล การนำกากอาหารมาใช้ทำปุ๋ยชีวภาพ และบำบัดน้ำเสีย การผลิตพลังงานใช้เองในรูปแบบของน้ำมันไบโอดีเซล การจัดทำฝายกั้นน้ำ นอกจากนี้ยังมีพืชสวนครัว ผัก ผลไม้ ตลอดจนการจัดทำ “บ้านอนุรักษ์” สำหรับใช้เป็นต้นแบบการก่อสร้างอาคารที่พักภายในรีสอร์ททั้งหมด ที่มีความคงทนและรับแรงลม พายุ หรือแรงแผ่นดินไหว

2) ด้านการส่งเสริมอาชีพ จัดทำปุ๋ยชีวภาพสูตรต่างๆ โรงสีข้าวชุมชน จัดทำขนมปังข้าวกล้อง สำหรับใช้ภายในรีสอร์ทและจัดจำหน่าย จัดตั้งบริษัทอู่ชุมชนไม่จำกัด ซึ่งเกิดจากความร่วมมือกันระหว่างกรรมการผู้จัดการรีสอร์ท กับพนักงาน ซึ่งทำงานในอาชีพที่ถนัดและสนใจ ผ่านการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ อาทิ ส่งเสริมการเลี้ยงปลาทอง กาแฟ สารสิน สร้างรายได้สู่รีสอร์ท และชุมชนเป็นจำนวนมาก

ชุมพร คาบาน่า รีสอร์ท นอกจากใช้หลักการพึ่งตนเองในการดำเนินงานแล้ว สิ่งสำคัญที่สุด คือแนวคิดที่ว่า “เราไม่ใช่โรงแรมแต่เหมือนหมู่บ้าน” จากแนวคิดดังกล่าวทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างรีสอร์ทและชุมชนท้องถิ่น ในการทำงานและพึ่งพาอาศัยร่วมกัน ส่งผลให้เกิดผลิตภัณฑ์ต่างๆ สร้างรายได้ให้แก่รีสอร์ทและชุมชนเป็นจำนวนมาก ตลอดจนการร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การศึกษาของชลวิทย์ เจียรจิตต์ (2557) ได้อธิบายให้เห็นแนวคิดและกรณีตัวอย่างดังกล่าวว่า พุทธเศรษฐศาสตร์นั้นเป็นการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้กับเศรษฐศาสตร์เพื่อศึกษาถึงพฤติกรรมของมนุษย์ในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยยึดหลักทางสายกลางและเป็นไปตามกฎธรรมชาติเพื่อพัฒนาชีวิตมนุษย์ เป้าหมายของพุทธเศรษฐศาสตร์เพื่อแสวงหาความสุขเป็นความสุขจากการหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง ซึ่งเป็นความสุขที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น และต้องเห็นแจ้งด้วยตนเอง หลังจากที่ได้ผ่านการฝึกฝนและ

ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องตามกระบวนการของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ได้แก่ การพัฒนา
ด้านพฤติกรรม สมรรถภาพทางจิต การมีคุณธรรมและเกิดปัญญา เพื่อพัฒนาชีวิตมนุษย์
โดยพุทธเศรษฐศาสตร์มีแนวทางดำเนินไปตามกฎธรรมชาติ ใช้ชีวิตและเข้าใจทุกสิ่งทุกอย่าง
ตามความเป็นจริงตามธรรมชาติโดยยึดหลักทางสายกลางเป็นมัชฌิมา มีความพอดี พอประมาณ
ได้คุณภาพไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือสิ่งแวดล้อม ใช้ชีวิตให้สมดุลสอดคล้อง
กับองค์ประกอบ 3 อย่างคือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคมซึ่งต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
จึงเป็นแนวทางพัฒนาที่ยั่งยืนโดยผ่านกระบวนการศีล การประพฤติปฏิบัติให้คุ้นเคย มีสมาธิ คือ
การมีสติมั่นคงและนำไปสู่ปัญญา การเข้าใจกฎธรรมชาติตามความเป็นจริง ความไม่เที่ยง
ความไม่ยึดมั่นถือมั่นไม่มีตัวตน เมื่อเกิดปัญญา ทำให้เข้าถึงความสุขที่แท้จริงที่ไม่เบียดเบียน
ตนเองและผู้อื่น

ในเชิงการผลิตภายใต้แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์ การผลิตเน้นปัญญาซึ่งเกิดจากความ
เข้าใจความเป็นจริงตามธรรมชาติ ความไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่เน้นประโยชน์ส่วนตน ปัญญา
เป็นวิถีแห่งการผลิต ดังนั้นปัญญาเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญหรือเรียกว่าปัญญานิยม ซึ่งจะเน้น
การผลิตที่เหมาะสมไม่ทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม คำนึงถึงของเสียหรือต้นทุนที่เกิดขึ้น
ในกระบวนการผลิต ในขณะที่การบริโภค พุทธเศรษฐศาสตร์เน้นบริโภคแต่พอประมาณ
เป็นไปตามหลักทางสายกลางเน้นการบริโภคโดยใช้ปัญญาไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และ
สิ่งแวดล้อม เป็นการบริโภคเพื่อตอบสนองความจำเป็นตามธรรมชาติของร่างกายหรือ
ความจำเป็นขั้นพื้นฐานเท่านั้น มิใช่การบริโภคเพื่อสนองความต้องการ ความอยากซึ่งกระตุ้น
ให้เกิดกิเลส ตัณหาและเป็นหนทางให้เกิดทุกข์ และพุทธเศรษฐศาสตร์ ยังเน้นการเอื้อเพื่อ
เผื่อแผ่ แบ่งปัน ช่วยเหลือกัน ไม่ยึดผลประโยชน์ส่วนตน ทุกคน สรรพสัตว์ทั้งหลายและสังคม
อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขไม่เบียดเบียนตัวเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม การกระจายผลผลิต
ไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับความสามารถในการผลิต แต่ทุกคนควรได้รับตามความจำเป็น
ตามธรรมชาติของร่างกายในการดำรงชีวิตโดยเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นน้อยที่สุด

2.2 การบริหารจัดการธรรมาภิบาลเชิงพุทธ

2.2.1 แนวคิดการบริหารจัดการธรรมาภิบาลเชิงพุทธ ในอัครัญญสูตร ที่ขนิทาย ได้กล่าวถึงการกำเนิดมนุษย์ที่ไม่มีความแตกต่างทางชนชั้น สังคมของมนุษย์เริ่มมีการพัฒนา ในสูตรนี้กล่าวว่า การปกครองเริ่มต้นมาจากมนุษย์มีความเกียจคร้าน นำข้าวมาเก็บสิ่งสมและ เกิดความนิยมทำตามกัน เกิดการปักปันกันเขตแบ่งส่วนข้าว คนโลภลักส่วนของคนอื่นมาเพิ่ม แก่ตน (เกิดอทินนาทาน) เกิดการตำหนิติเตียน การกล่าวเท็จ การทำร้ายลงโทษ การต่อสู้ ผู้มี ปัญหาเห็นความจำเป็นต้องการปกครอง จึงเกิดมีคำว่า “กษัตริย์” มีคนเปื้อนหาญความชั่วร้าย ในสังคม คิดลอยล้างบาปไปอยู่ป่าบำเพ็ญฌาน บางพวกอยู่ใกล้ชุมชน เล่าเรียนเขียนตำรา เกิดมีคำว่า “พราหมณ์” เป็นต้น คนมีครอบครัวประกอบการอาชีพประเภทต่างๆ เกิดมีคำว่า “แพศย์” คนนอกจากนี้ ซึ่งประพฤติเหลวไหลเลวร้าย ถูกเรียกว่า “ศูทร” คนทั้งสี่พวกนั้น บางส่วนละเลิกขนบธรรมเนียมของคน สละเหย้าเรือนออกบวช เกิดมี “สมณ”² ทั้งหมดถือว่าเป็นพัฒนาการของการสร้างสรรค์สังคมมนุษย์ที่จะปรับตัวและเรียนรู้กับสภาพแวดล้อม ในพระสูตรได้กล่าวถึงหลักการปกครองที่คล้ายคลึงกับรูปแบบประชาธิปไตย ที่มอบอำนาจให้ ประชาชนเลือกผู้นำขึ้นปกครองตนเอง และสมมติเรียกว่า มหาชนสมมุต หรือ ราชา เพราะนำมาซึ่งความยินดี โดยมีกติกาอยู่ว่าผู้นั้นจะต้องมีธรรม พระราชาที่ครองแคว้นด้วยธรรม ก็จะได้รับยกย่องว่าเป็นธรรมราชา คำว่า ธรรมราชา ในจกัถวัตติสูตรได้กล่าวถึงแนวคิด การบริหารจัดการโดยยึดธรรมเป็นใหญ่ โดยการนำธรรมมาใช้คุ้มครอง ป้องกันประชากรราษฎร ในแคว้นตามฐานะ ในพระสูตรชี้ให้เห็นว่า พระราชาจะทรงธรรมได้นั้นจะต้องมีที่ปรึกษา ที่ทรงธรรมนั้น ก็คือ สมณพราหมณ์ ซึ่งท่านไม่เจาะจงนักบวชในศาสนาใดศาสนาหนึ่ง ผู้เขียน จึงได้นำเสนอโครงสร้างการปกครองของพุทธจักรที่สามารถอยู่ร่วมกันกับอาณาจักร ได้เป็นอย่างดีมาเชื่อมต่อ เพื่อให้เห็นความสอดคล้อง ซึ่งในประวัติศาสตร์พุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางฝ่ายการเมืองโดยการแสดงธรรม คือหลัก ปฏิบัติต่างๆ ในหลายเหตุการณ์เช่น การสนทนากับพระเจ้าพิมพิสารที่เวฬุวันสวนไผ่ การห้าม พระญาติมิให้ทำสงครามแย่งน้ำ เป็นต้น

อีกประการหนึ่ง ในทางพระพุทธศาสนามีหลักธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติสำหรับนักบริหาร หรือนักปกครองที่มีอำนาจหน้าที่ในการปกครองหมู่คณะ บริหารกิจการของหมู่คณะหรือ ประเทศชาติไว้อย่างมากมาย เพื่อให้ผู้ปกครองหรือผู้บริหารนั้นได้ใช้อำนาจหน้าที่ เพื่อ ประโยชน์สุขแก่ประชาชนและประเทศชาติอย่างแท้จริง พระพุทธเจ้าทรงเน้นถึงความสำคัญ

²ที.ปา. (ไทย) 11/111-140/83-102.

ของผู้ปกครองหรือผู้บริหารเป็นอย่างมากจะต้องประพฤติให้เป็นแบบอย่างแก่ผู้อื่นหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ฉะนั้นหลักในการบริหารตามแนวพุทธศาสนาสามารถสรุปได้ 3 ประการ คือ

1. การบริหารตน เป็นหลักการที่ว่าผู้บริหารที่ดี ต้องสามารถบริหารควบคุมตนเองให้ดีกว่าคนอื่น จึงจะสามารถบริหารคนอื่นได้ดี

2. การบริหารคน เมื่อผู้บริหารสามารถบริหารตนได้ดีแล้ว ก็จะพัฒนาไปสู่การบริหารบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชา

3. การบริหารงาน คนกับงานเป็นสิ่งที่คู่กัน ถ้านักบริหารสามารถจัดการกับตนเองกับคนได้ดีก็จะนำไปสู่ความสำเร็จของการบริหารงานอย่างแน่นอน หลักธรรมสำคัญที่ผู้บริหารหรือผู้ที่เตรียมตัว เพื่อเป็นผู้บริหารควรที่จะพัฒนาทั้ง 3 ด้าน คือ พัฒนาดิน พัฒนาคคน และพัฒนางาน เพราะการพัฒนาทั้ง 3 ด้านนั้น จะสร้างความสุขให้แก่ตนเองและสังคม

การบริหารเชิงพุทธนั้น มีความสอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) ที่ถือว่าเป็นหลักของการบริหารสาธารณะ ที่ให้ความสำคัญกับหลักการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมและให้ความสำคัญกับประชาชน เพื่อมุ่งให้เกิดการบริหารจัดการที่ดี ด้วยกรอบแนวคิดในการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี ได้แก่ เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขของประชาชน เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อภารกิจของรัฐ มีประสิทธิภาพและเกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ ไม่มีขั้นตอนในการปฏิบัติงานเกินความจำเป็น มีการปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการให้ทันต่อสถานการณ์ ประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวกและได้รับการตอบสนองต่อความต้องการมีการติดตามประเมินผลการปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งคำว่า Good Governance เริ่มนำมาใช้กันเมื่อประมาณ 20 กว่าปีที่ผ่านมา โดยปรากฏในรายงานของธนาคารโลก เมื่อปี ค.ศ. 1989 เมื่อแนวความคิด Good Governance เข้ามาในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2540 นักวิชาการหลายท่านได้แปลความหมายของคำว่า Good Governance โดยเสนอใช้คำว่า “กลไกประชารัฐที่ดี” “ประชารัฐ” “ธรรมรัฐ” “ศุภระศาสนการ” แต่ในที่นี้จะใช้คำว่า “ธรรมาภิบาล” ซึ่งเป็นที่นิยมใช้กันอย่างมากในขณะนี้ เพราะคำว่าธรรมาภิบาลจะมีความหมายอย่างกว้างครอบคลุมทั้งทางบริหารจัดการที่ดีขององค์การธุรกิจ และการปกครองที่ดีของภาครัฐ

คำว่า Good Governance นั้น ได้มีการผูกโยงคำว่า “การพัฒนา” โดยกำหนดเป็นกลไกอำนาจรัฐ เพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรของประเทศ ทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยธนาคารโลกได้สร้างลักษณะของธรรมาภิบาลระดับโลกขึ้น เพื่อให้หน่วยงานและองค์กรเครือข่าย สามารถผลักดันให้ประเทศต่างๆ ดำเนินตามแนวทางธรรมาภิบาล ซึ่งมีลักษณะองค์ประกอบที่กว้างขวางไม่ได้ชี้ชัด ว่าประเทศนั้นๆ จะต้องอยู่ภายใต้ระบบการเมืองการปกครองแบบใดแบบหนึ่งอย่างเฉพาะเจาะจง และพบว่าในช่วงแรกของการใช้คำนี้

ยังมีความไม่ลงรอยกันระหว่างองค์กรระหว่างประเทศ แต่เนื่องจากอิทธิพลของธนาคารโลก ที่มีอยู่อย่างมากในไม่ช้าคำว่า “ธรรมาภิบาล” จึงเป็นคำที่มีการใช้อย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะ หลังวิกฤตการณ์เศรษฐกิจของประเทศไทยปี 2540 ก่อนที่จะลุกลามไปสู่ประเทศต่างๆ อย่างรวดเร็ว อันเป็น “กลไกประชารัฐ”

วิภาส ทองสุทธิ (2551) กล่าวถึงหลักการธรรมาภิบาลพื้นฐานว่า มีหลักการ 5 ประการ ที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากลและใช้กันแพร่หลายในประเทศไทย เป็นของ UNDP

1. หลักนิติธรรมและสิทธิ (Legitimacy and Voice) การมีส่วนร่วม มุ่งมดีร่วม
2. ทิศทาง (Direction)
3. ผลการดำเนินงาน (Performance) สนองความต้องการ การที่สถาบันและ กระบวนการต่าง ๆ ประสิทธิภาพ/ประสิทธิผล
4. ความพร้อมรับผิด (Accountability)
5. ความยุติธรรม (Justice)

จากความหมายของนักวิชาการที่ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับ Good Governance ดัง กล่าวข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่ามีแนวความคิดที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจสรุปได้ว่า Good Governance จะให้ความสำคัญกับองค์ประกอบ 3 ส่วน คือ

1. ภาครัฐ (Public Sector) ซึ่งจะมีส่วนเสริมสร้างและปฏิรูปการเมือง กฎหมายและการบริหารราชการ

2. ภาคเอกชน (Private Sector) ซึ่งจะมีส่วนในการประกอบธุรกิจที่ดีและดำเนินธุรกิจ อย่างซื่อสัตย์สุจริต และมีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมซึ่งจะทำให้ประเทศชาติมีความ เจริญรุ่งเรือง

3. ภาคประชาชนหรือองค์กรต่างๆ (Civil Society) จะมีส่วนในการเกื้อหนุนในการ ดำเนินการทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง โดยการระดมกลุ่มต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมใน กิจกรรมต่างๆ และสามารถตรวจสอบทั้งภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนให้ตั้งอยู่ในความถูกต้องได้

หลักธรรมาภิบาล เป็นการบริหารการจัดการทรัพยากรทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อ การพัฒนาของประเทศ โดยมีการเชื่อมโยงองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนของสังคม คือ ภาครัฐ ภาค เอกชนและภาคประชาสังคม ให้มีการสนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างสร้างสรรค์ ก่อให้เกิด ความสัมพันธ์ระหว่างเศรษฐกิจ สังคม การเมืองอย่างสมดุล ส่งผลให้สังคมดำรงอยู่ร่วมกัน อย่างสันติ ตลอดจนมีการใช้อำนาจในการพัฒนาประเทศชาติให้เป็นไปอย่างมั่นคงยั่งยืนและมี เสถียรภาพ อย่างไรก็ตามในภาคราชการได้เริ่มดำเนินการสร้าง “ธรรมาภิบาล” ขึ้นแล้ว กล่าวคือ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคม ที่ดี พ.ศ. 2542 และประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2542 ระเบียบนี้

มีผลใช้บังคับกับหน่วยงานของรัฐตั้งแต่วันที่ 11 สิงหาคม 2542 เป็นต้นมา โดยระเบียบนี้กำหนดให้ทุกหน่วยงานของรัฐ ดำเนินการบริหารจัดการโดยยึดหลักการ 6 หลัก ได้แก่ หลักนิติธรรม หลักคุณธรรม หลักความโปร่งใส หลักความมีส่วนร่วม หลักความรับผิดชอบ และหลักความคุ้มค่า โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. **หลักนิติธรรม** ได้แก่ การตรากฎหมาย กฎข้อบังคับต่างๆ ให้ทันสมัยและเป็นธรรม เป็นที่ยอมรับของสังคม และสังคมยินยอมพร้อมใจปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ข้อบังคับเหล่านั้น โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่ตามอำเภอใจ หรืออำนาจของตัวบุคคล

2. **หลักคุณธรรม** ได้แก่ การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม โดยธรรมาภิบาลให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ ยึดถือหลักนี้ในการปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นตัวอย่างแก่สังคมและส่งเสริมสนับสนุนให้ประชาชน พัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้คนไทยมีความซื่อสัตย์ จริงใจ ขยัน อดทน มีระเบียบวินัย ประกอบวิชาชีพสุจริตจนเป็นนิสัยประจำชาติ

3. **หลักความโปร่งใส** ได้แก่ การสร้างความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชาติ โดยปรับปรุงกลไกการทำงานขององค์กรทุกวงการให้มีความโปร่งใส มีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์อย่างตรงไปตรงมาด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ได้สะดวกและมีกระบวนการให้ประชาชนตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนได้

4. **หลักความมีส่วนร่วม** ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจปัญหาสำคัญของประเทศ ไม่ว่าจะด้วยการแจ้งความเห็น การไต่สวน สาธารณะ การแสดงประชามติ หรืออื่นๆ

5. **หลักความรับผิดชอบ** ได้แก่ การตระหนักในสิทธิหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาสาธารณะของบ้านเมืองและกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา ตลอดจน การเคารพในความเห็นที่แตกต่าง และความกล้าที่จะยอมรับผลจากการกระทำของตน

6. **หลักความคุ้มค่า** ได้แก่ การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดเพื่อให้เป็นประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยธรรมาภิบาลให้คนไทยมีความประหยัดใช้ของอย่างคุ้มค่า สร้างสรรค์ สินค้า และบริการที่มีคุณภาพสามารถแข่งขันได้ในเวทีโลก และรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ให้สมบูรณ์ยั่งยืน

สำหรับในภาคเอกชนและภาคประชาสังคม การสร้างธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นนั้น ยังไม่มีการดำเนินการในเรื่องนี้อย่างกว้างขวาง รวมทั้งประชาชนยังขาดความเข้าใจในเรื่องดังกล่าว จึงทำให้ขาดกลไกของการตรวจสอบและการกำกับดูแลในทางปฏิบัติงานเพื่อก่อให้เกิด “ธรรมาภิบาล”

ซึ่งสอดคล้องกับ อัญญาญ์ ปาณิกบุตร (2556) ที่เห็นว่า กระแสโลกาภิวัตน์กำลังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่ออย่างรวดเร็วและรุนแรงต่อทั้งเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมของประเทศต่างๆ รวมถึงประเทศไทย ดังนั้น ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนจะต้องสนับสนุนหลักทั้ง 6 ประการตามที่กำหนดในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อจะได้ร่วมกันปรับบทบาท ปรับวิธีการทำงานของแต่ละภาค ให้สนับสนุนเกื้อกูลกัน ให้เกิดกำลังที่สามารถตั้งตัวผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงในกระแสโลกาภิวัตน์เข้าสู่ประเทศไทย อย่างไรก็ตาม การสร้างธรรมาภิบาลจำเป็นต้องสร้างให้เกิดขึ้นในทุกระดับ กล่าวคือ

1) ระดับบุคคล คือ ประชาชนตระหนักว่าตนเองมีอำนาจ กล้าใช้อำนาจบนความรับผิดชอบและเป็นธรรม

2) ระดับชุมชน คือ การประสานสิทธิอำนาจของชุมชนเข้ากับการปกครองท้องถิ่น

3) ภาคธุรกิจเอกชน คือการบริหารจัดการธุรกิจ เอกชน รัฐวิสาหกิจให้ตรวจสอบได้ โปร่งใส มีประสิทธิภาพและมีความรับผิดชอบต่อสังคม

4) ภาคการเมืองและราชการ คือ การกระจายให้มีการบริหารจัดการที่ดี มีการตรวจสอบภายในและระหว่างกัน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพความรับผิดชอบต่อส่วนรวม

หลักธรรมาภิบาลมุ่งเน้นการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ที่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ ต้องใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดเกิดผลผลิตภาพที่คุ้มค่าต่อการลงทุนและบังเกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวม ทั้งนี้ ต้องมีการลดขั้นตอนและระยะเวลาในการปฏิบัติงาน เพื่ออำนวยความสะดวกและลดภาระค่าใช้จ่าย ตลอดจนยกเลิกภารกิจที่ล่าสมัยและไม่มีความจำเป็น ประสิทธิภาพ หมายถึง ในการปฏิบัติราชการต้องมีวิสัยทัศน์เชิงยุทธศาสตร์ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย ปฏิบัติหน้าที่ตามพันธกิจให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ มีการวางแผนเป้าหมายการปฏิบัติงานที่ชัดเจนและอยู่ในระดับที่ตอบสนองต่อความคาดหวังของประชาชน สร้างกระบวนการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบและมีมาตรฐาน มีการจัดการความเสี่ยงและมุ่งเน้นผลการปฏิบัติงานเป็นเลิศ รวมถึงมีการติดตามประเมินผล และพัฒนาปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง การตอบสนองในการปฏิบัติราชการต้องสามารถให้บริการได้อย่างมีคุณภาพ สามารถดำเนินการแล้วเสร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด สร้างความเชื่อมั่นไว้วางใจ รวมถึงตอบสนองตามความคาดหวัง/ความต้องการของประชาชนผู้รับบริการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความหลากหลาย และมีความแตกต่างกัน ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งค่านิยมประชาธิปไตย ที่มีการะรับผิดชอบต่อ/สามารถตรวจสอบได้ ในการปฏิบัติราชการต้องสามารถตอบคำถามและชี้แจงได้ รวมทั้งต้องมีการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นและเชื่อถือได้ให้ประชาชนได้รับทราบอย่างสม่ำเสมอ ตลอดจนวางระบบให้การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารดังกล่าวเป็นไปโดยง่าย ด้วยหลักนิติธรรม ในการปฏิบัติราชการ

ต้องใช้อำนาจของกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับในการปฏิบัติงานอย่างเคร่งครัด ด้วยความเป็นธรรม ไม่เลือกปฏิบัติ และคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียฝ่ายต่างๆ อย่างความเสมอภาค ในการปฏิบัติราชการต้องให้บริการอย่างเท่าเทียมกัน ไม่มีการแบ่งแยกด้านชายหญิง ถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม และอื่นๆ

อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงโอกาสความเท่าเทียมกันของการเข้าถึงบริการสาธารณะของกลุ่มบุคคลผู้ด้อยโอกาสในสังคมด้วย การมีส่วนร่วม/การพยายามแสวงหาฉันทามติ ในการปฏิบัติราชการต้องรับฟังความคิดเห็นของประชาชน รวมทั้งเปิดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับรู้ เรียนรู้ทำความเข้าใจ ร่วมแสดงทัศนะ ร่วมเสนอปัญหา/ประเด็นที่สำคัญที่เกี่ยวข้อง ร่วมคิดแก้ไขปัญหา ร่วมในกระบวนการตัดสินใจและการดำเนินงานและร่วมตรวจสอบผลการปฏิบัติงาน ทั้งนี้ต้องมีความพยายามในการแสวงหาฉันทามติหรือข้อตกลงร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะกลุ่มที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจะต้องไม่มีข้อคัดค้านที่หาข้อยุติไม่ได้ในประเด็นที่สำคัญ โดยการกระจายอำนาจ ในการปฏิบัติราชการควรมีการมอบอำนาจและกระจายความรับผิดชอบในการตัดสินใจและการดำเนินการให้แก่ผู้ปฏิบัติงานในระดับต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการโอนถ่ายบทบาทและภารกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือภาคส่วนอื่นๆ ในสังคม โดยมีความรับผิดชอบทางการบริหารอย่างมีคุณธรรม/จริยธรรม ในการปฏิบัติราชการต้องมีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นอย่างดีอย่างมีศีลธรรม คุณธรรม และตรงตามความคาดหวังของสังคม รวมทั้งยึดมั่นในค่านิยมหลักของมาตรฐานจริยธรรมสำหรับผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ประมวลจริยธรรมข้าราชการพลเรือนและจรรยาบรรณวิชาชีพ

สรุปได้ว่าธรรมาภิบาลเป็นหลักการที่สำคัญของทุกองค์กร ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน หรือภาคประชาชน เนื่องจากธรรมาภิบาลเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติต่อกัน และเป็นแนวทางในการจัดระเบียบเพื่อให้ทุกภาคส่วนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ตั้งอยู่ในความถูกต้องเป็นธรรม ดังนั้น การนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารจัดการจึงมีประโยชน์ดังต่อไปนี้

ประโยชน์ต่อองค์กร 1) ทำให้การบริหารจัดการขององค์กรมีกลไกและกฎเกณฑ์ในการบริหารจัดการที่ดี มีระบบมีความโปร่งใส มีมาตรฐานในการปฏิบัติงาน อันนำมาซึ่งความน่าเชื่อถือและศรัทธาต่อองค์กรนั้นๆ 2) ทำให้องค์กรมีการบริหารจัดการที่มีความคล่องตัว ทันต่อสถานการณ์ สอดรับกับการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ทั้งภายในและภายนอก 3) ทำให้การดำเนินงานในภาพรวมขององค์กรมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และเกิดความคุ้มค่าสูงสุดตามภารกิจขององค์กร 4) ทำให้เพิ่มศักยภาพในการแข่งขันเพิ่มโอกาสในการ

ระดมทุน/การเข้าสู่ตลาดทุนในระดับสากล เพิ่มโอกาสในการแสวงหาพันธมิตรทางธุรกิจ เพิ่มคุณค่าให้แก่องค์กรในระยะยาว

ประโยชน์ต่อประชาชน/ผู้รับบริการ 1) ทำให้ระบบการตัดสินใจและการบริหารจัดการโดยรวมของหน่วยงานภาครัฐมีความโปร่งใสตรวจสอบได้ เสมอภาค และมีความยุติธรรมอย่างแท้จริง อันนำมาซึ่งความเชื่อมั่นและศรัทธาแก่ประชาชนและผู้รับบริการ 2) ทำให้ประชาชน/ผู้รับบริการได้รับการอำนวยความสะดวก รวดเร็ว ทันสมัย มีประสิทธิภาพไม่มีขั้นตอนการปฏิบัติงานที่เกินความจำเป็น สามารถตอบสนองความต้องการและความคาดหวังของประชาชน/ผู้รับบริการได้มากขึ้น 3) ทำให้การบริหารงานของภาครัฐเป็นไปอย่างถูกต้อง มีคุณภาพ สามารถรองรับกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป อันส่งผลทำให้ประชาชน/ผู้รับบริการมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดี

สำหรับ **กลยุทธ์ในการสร้างการบริหารจัดการที่ดี** เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2538) กล่าวว่านับตั้งแต่ประเทศไทยมีการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ มีการเปลี่ยนแปลงจากการเป็นสังคมเกษตรไปสู่สังคมอุตสาหกรรม จวบจนปัจจุบันเข้าสู่ยุคที่มีความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นอย่างมากซึ่งกระแสโลกาภิวัตน์ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย ในหลายๆ ด้านคุณธรรมจริยธรรมผู้คนในสังคมถูกรอบงำด้วยอิทธิพลทางวัตถุ หน่วยงานต่างๆ พยายามแสวงหาความสะดวกสบายโดยไม่คำนึงถึงศีลธรรมจรรยา เพื่อเป็นการสร้างระบบการบริหารจัดการบ้านเมืองและสังคมที่ดีให้เกิดขึ้นในทุกภาค ของสังคม จำเป็นต้องร่วมดำเนินกิจการอย่างต่อเนื่องทั้งในระยะเฉพาะหน้า ระยะกลาง ระยะยาว โดยต้องมีการปฏิรูปใน 3 ส่วนดังนี้

1. ภาครัฐ ต้องปฏิรูปบทบาทหน้าที่ โครงสร้าง และกระบวนการทำงานของหน่วยงาน ภาครัฐให้มีความโปร่งใส ซื่อสัตย์ สุจริต ซื่อตรง มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ถือประชาชน เป็นเป้าหมายสูงสุดในการทำงาน สามารถทำงานร่วมกับภาคธุรกิจ เอกชน และภาคเอกชน ได้อย่างราบรื่น

2. ภาคธุรกิจ เอกชนต้องปฏิรูปการทำงานโดยยึดกติกาที่โปร่งใส มีความรับผิดชอบ ต่อผู้ถือหุ้น เป็นธรรมต่อลูกค้า รับผิดชอบต่อสังคม มีมาตรฐานการบริการ มีระบบตรวจสอบ ที่มีคุณภาพสามารถทำงานร่วมกับภาครัฐและภาค ประชาชนได้อย่างราบรื่น

3. ภาคประชาชน ต้องสร้างเสริมให้ประชาชนเกิดความตระหนักในสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบทาง เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง มีความรู้ความเข้าใจหลักการของการสร้าง การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี จะเห็นได้ว่าหลักของธรรมาภิบาล มุ่งเน้นให้ทราบถึง ปัจจุบันที่มีการทำงานที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ โดยมุ่งเน้นให้เกิดการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล แล้วก่อให้เกิดประโยชน์ต่อความต้องการของประชาชนสูงสุด และเป็นการเน้น

ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการบ้านเมือง ซึ่งการที่จะทำให้หลักธรรมาภิบาลหรือหลักการบริหารจัดการบ้านเมืองเกิดผลสำเร็จได้นั้น ผู้บริหารหรือผู้นำมีความสำคัญเป็นอย่างมากที่จะนำมายึดปฏิบัติเพื่อให้เป็น แบบอย่างแก่ประชาชน และเพื่อให้ประชาชน

2.2.2 การบริหารจัดการธรรมาภิบาลเชิงพุทธ : บทเรียนชุมชนและองค์กรในสังคมไทย ในส่วนนี้จะกล่าวถึงบทเรียน การทำงานเพื่อการบริหารจัดการธรรมาภิบาลเชิงพุทธของชุมชนและองค์กรในสังคมไทย โดยมีกรณีศึกษา 3 องค์กร ดังนี้

2.2.2.1 องค์กรบริหารส่วนตำบลหนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
องค์กรบริหารส่วนตำบลหนองควายมีวิสัยทัศน์/พันธกิจว่าเศรษฐกิจมั่นคงก้าวหน้า เป็นผู้นำในการพัฒนา ชาวประชามีส่วนร่วม ส่งเสริมศักยภาพการศึกษา ขจัดปัญหาความยากจน ประชาชนมีสุขภาพที่ดี อนุรักษ์จารีตประเพณี และสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน โดยมีนโยบายการบริหาร 7 นโยบายหลัก ดังนี้

1. นโยบายด้านการเทิดทูนชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และร่วมสืบสานขนบธรรมเนียมวัฒนธรรม จารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นล้านนาสืบต่อไป

2. นโยบายด้านการพัฒนาประสิทธิภาพในการบริหารงานราชการ จะยึดหลักแนวทางการปฏิบัติหน้าที่โดยมุ่งเน้นที่จะพัฒนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริโดยยึดหลัก 4 ประการ คือ ความซื่อสัตย์ ความสุจริต ความโปร่งใสและตรวจสอบได้

3. นโยบายด้านการพัฒนาการศึกษา เสริมสร้างการเรียนรู้ สนับสนุนการศึกษาและพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้ก้าวสู่ความเป็นมาตรฐาน ทั้งด้านวิชาการ และด้านสาธารณสุขปลอดภัยตลอดจนเตรียมความพร้อมให้เด็กปฐมวัยได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา

4. นโยบายด้านสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดการสร้างเครือข่ายเยาวชนชุมชนเข้มแข็งทุกหมู่บ้านเพื่อสร้างความสามัคคี จัดให้มีกิจกรรมทางด้านการกีฬาตลอดจนกิจกรรมนันทนาการต่างๆ ตามความเหมาะสม ปรับปรุงและพัฒนาระบบบริการสาธารณสุขแบบองค์รวม

5. นโยบายด้านเศรษฐกิจและสังคม สนับสนุนการพัฒนาด้านการประกอบอาชีพของทุกกลุ่มอาชีพ รวมถึงกลุ่มสตรีแม่บ้านให้มีรายได้เสริมและพัฒนาอาชีพอย่างต่อเนื่อง

6. นโยบายด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การคมนาคม โดยจะดำเนินการก่อสร้างและปรับปรุงถนน ทางเท้า ท่อระบายน้ำ และชุดลอกคลอง ลำเหมือง ระบายน้ำให้กว้างขึ้นเพื่อความสะดวก รวดเร็วในการระบายน้ำ

7. นโยบายด้านการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น

กิจกรรมเชิงพุทธกับการประยุกต์สู่สังคม องค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย ได้วางจุดยืนและกำหนดบทบาทขององค์กร ให้เป็นองค์กรสามมิติ อันได้แก่ 1) องค์กรทางการเมือง 2) องค์กรทางการบริหาร/ราชการ และ 3) องค์กรชุมชน โดยพยายามรักษาคุณองค์กรทั้งสามมิติไปพร้อมๆ กับการพัฒนาสมรรถนะที่สอดคล้องทั้งสามมิติ ผ่านหลักการบริหารที่เรียกว่า 4 Cs ได้แก่

- 1) การมีส่วนร่วมของประชาชน (Connect with people)
- 2) ความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน (Commitment)
- 3) วิธีคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking)
- 4) การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Continuous Improvement)

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย จังหวัดเชียงใหม่ เชื่อมั่นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญที่จะนำไปสู่ความมุ่งมั่นร่วมมือพัฒนาท้องถิ่น ตลอดจนก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์และนำไปสู่การพัฒนาที่ต่อเนื่อง ดังนั้น การให้บริการสาธารณะขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย จังหวัดเชียงใหม่ จึงเน้นให้เกิดการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างครบวงจร ตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดกระบวนการ ไม่ใช่เป็นการจัดเวทีการมีส่วนร่วมครั้งเดียว เพื่อนำไปสู่การแสดงถึงความโปร่งใสในการบริหารและการจัดทำบริการสาธารณะโดยเปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการตั้งแต่ต้นจนจบ อันได้แก่

- 1) เริ่มตั้งแต่การเกิดจิตสำนึกในตนเองและถือเป็นภาระหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมหรือชุมชนที่ตนเองอยู่
- 2) ร่วมคิดด้วยกันว่าอะไรที่เป็นปัญหาของชุมชน มีสาเหตุอย่างไร และจะจัดลำดับความสำคัญของปัญหาเป้าหมายอย่างไร และควรที่จะจัดการกับปัญหาใดก่อนหลัง
- 3) ร่วมกันวางแผนการดำเนินงานว่าจะจัดกิจกรรมหรือโครงการอะไร จะแบ่งงานกันอย่างไร ใช้งบประมาณมากน้อยเพียงใด จะจัดหางบประมาณมาจากที่ใดและใครจะเป็นผู้ดูแลรักษา
- 4) ร่วมดำเนินงาน ประชาชนจะต้องเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความเต็มใจ เต็มกำลังความรู้ความสามารถของตนเอง
- 5) ร่วมกันติดตามประเมินผล ตลอดระยะเวลาที่ทำงานร่วมกัน ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการตรวจสอบถึงปัญหาอุปสรรคและร่วมกันหาทางแก้ไขปัญหา เพื่อให้งานหรือภารกิจดังกล่าวสามารถสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย

6) ร่วมรับผลประโยชน์ ประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนแล้ว ย่อมที่จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ซึ่งอาจไม่จำเป็นที่จะต้องอยู่ในรูปของเงิน วัตถุประสงค์ของ แต่อาจเป็นความสุขสบาย ความพอใจในสภาพของความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นก็ได้

ตัวอย่างการบริหารจัดการเชิงพุทธ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย ได้ กำหนด “โครงการจัดตั้งกองทุนจัดการขยะโดยการมีส่วนร่วมในชุมชน” โดยมองว่า จากสภาพของชุมชนทั้ง 12 หมู่บ้านในพื้นที่ตำบลหนองควาย มีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น จากการขยายตัวของชุมชน รวมทั้งหมู่บ้านจัดสรรในพื้นที่ ส่งผลให้สัดส่วนปริมาณขยะเพิ่มขึ้น ตามลำดับ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 มีปริมาณขยะเฉลี่ย 5 ตันต่อวัน และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลให้เกิดปัญหาการดำเนินการจัดเก็บขยะขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นไปด้วยความล่าช้า มีปริมาณขยะตกค้างเป็นจำนวนมาก ดังนั้น องค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย จังหวัดเชียงใหม่ จึงได้ดำเนินการจัดประชุมหารือกับประชาชน ตลอดจนภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว และได้นำไปสู่การริเริ่มโครงการจัดตั้ง กองทุนการจัดการขยะในชุมชนตำบลหนองควาย จังหวัดเชียงใหม่ โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการแก้ไขปัญหาขยะของตำบลหนองควายเองผ่านการบริหารจัดการแบบกองทุน ซึ่งแต่ละ กองทุนๆ มีการบริหารจัดการโดยอาศัยระเบียบกองทุนที่ร่วมกันกำหนดหลักเกณฑ์โดยคน ในแต่ละหมู่บ้านเอง มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบปัญหาขยะในชุมชน โดยโครงการดังกล่าว เปิดโอกาสให้แต่ละหมู่บ้าน รับสมัครสมาชิกกองทุนจัดการขยะ จากนั้นส่งรายชื่อให้ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย จังหวัดเชียงใหม่รับทราบ ทั้งนี้ในหมู่บ้านจะปลอดซึ่งถังขยะ เพื่อ รักษาภูมิทัศน์และความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยในการทิ้งขยะแต่ละหมู่บ้านจะเน้นให้แต่ละ ครัวเรือนแยกขยะและทิ้งขยะที่เหลือจากการคัดแยก ในถุงขยะที่ซื้อมาจากกองทุนจัดการขยะ ของแต่ละหมู่บ้าน โดยแต่ละหมู่บ้านจะตกลงกันเองในหมู่บ้านว่าจะให้ องค์การบริหารส่วน ตำบลหนองควาย จังหวัดเชียงใหม่ มาเก็บถุงขยะจากหมู่บ้านนั้นๆ ในวันเวลาใด จากการ ดำเนินการดังกล่าว นอกจากแต่ละหมู่บ้านจะทำการบริหารจัดการระบบการทิ้งขยะ ด้วย แนวทางที่ตกลงกันเองแล้ว ยังมีเงินกำไรที่ได้จากการขายถุงขยะให้สมาชิกแต่ละครัวเรือน มาเป็นกองทุนๆ เพื่อนำไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ในชุมชนของตนเอง อาทิ การสนับสนุนการควบคุมโรคในชุมชน การสนับสนุนการแข่งขันกีฬาในตำบล การสนับสนุนกิจกรรม หรืองานบุญต่างๆ ในหมู่บ้าน เป็นต้น

ผลสำเร็จของการจัดตั้งกองทุนจัดการขยะโดยการมีส่วนร่วมในชุมชน ทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลหนองควาย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแห่งแรกที่ใช้ แนวทางการจัดการปัญหาขยะ โดยอาศัยการทำงานร่วมกับชุมชนในรูปแบบการจัดตั้งเป็น

กองทุนการจัดการขยะในชุมชน ตลอดจนสามารถจัดปัญหาการลักลอบนำขยะมาแอบทิ้งในพื้นที่ตำบลหนองควาย นอกเหนือจากนั้นในพื้นที่ตำบลหนองควาย ยังเป็นชุมชนปลอดถังขยะมีขยะตกค้าง ในพื้นที่ลดลงอย่างมาก อีกทั้งยังลดปัญหาการเผาขยะในชุมชน นำไปสู่การเกิดภาคีเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการแก้ไขปัญหาการจัดการขยะในพื้นที่อย่างยั่งยืน และนี่คือความเอาใจใส่ขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองควายที่สร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่ด้วยความดีงามและการบริหารด้วยหลักธรรมาภิบาลเชิงพุทธเพื่อความสุขของประชาชน

2.2.2.2 เทศบาลเมืองเขาสามยอต อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี เทศบาลเมืองเขาสามยอตได้รับการยกย่องว่า เป็นหน่วยงานประสบความสำเร็จในการบริหารท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม กิจกรรมหลากหลายสามารถดำเนินได้ด้วยพลังของชุมชนและประชาชน เทศบาลเมืองเขาสามยอต เป็นชุมชนกึ่งเมือง เน้นให้ประชาชนได้ปกครองและบริหารตนเอง โดยดึงความร่วมมือของชุมชนมาร่วมทำงานกับเทศบาล ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มประชาคม ผู้นำชุมชน และส่วนราชการในพื้นที่ เช่น ทหาร ตำรวจ การไฟฟ้า วัด ฯลฯ โดยมีแนวคิดหลักในการทำงาน คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนเริ่มตั้งแต่การร่วมจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น ผ่านการทำประชาคม โดยมีการประชุมทุกวันที่ 20 ของเดือน ที่ทุกภาคส่วนประชาชนสามารถเสนอปัญหาและความต้องการได้ และการทำงานแบบ “ลงชั้น” ร่วมกันของคนในชุมชน เพื่อให้ประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ ผลจากการบริหารและการดำเนินการของเทศบาลเมืองเขาสามยอต อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี ทำให้ได้รับรางวัลต่างๆ อย่างมากมาย อาทิ รางวัลพระปกเกล้า ประจำปี 2553 ประเภทที่ 1 ด้านความโปร่งใสและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

กิจกรรมเชิงพุทธกับการประยุกต์สู่สังคม เทศบาลเมืองเขาสามยอตได้ประสานความร่วมมือของชุมชนมาร่วมทำงานกับเทศบาล ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มประชาคม ผู้นำชุมชน (ประธานชอย ประธานสภาวัฒนธรรม ฯลฯ) และส่วนราชการในพื้นที่ เช่น ทหาร ตำรวจ การไฟฟ้า วัด ฯลฯ โดยมีแนวคิดหลักในการทำงาน คือ 1) การมีส่วนร่วมของประชาชน 2) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ 3) การศึกษาแบบบูรณาการ โดยเฉพาะด้านการศึกษายึดนโยบาย “เด็กมาตัวเปล่าก็สามารถเรียนได้” โดย เทศบาลเมืองเขาสามยอต จะสนับสนุนชุดนักเรียน อุปกรณ์การเรียน รวมถึงอาหารกลางวันฟรี และยังจัดให้มีศูนย์สารสนเทศบริการคอมพิวเตอร์ ภาษาอังกฤษ และห้องทดลองวิทยาศาสตร์ให้เด็กนักเรียนทุกโรงเรียนหมื่นเวียนเข้ามาใช้ บริการ เทศบาลเมืองเขาสามยอต ยังได้จัดตั้งโรงเรียนเขาสามยอตวิทยา ซึ่งเป็นโรงเรียนในสังกัด เทศบาลเมืองเขาสามยอต แห่งเดียวของประเทศไทย นอกจากนี้ยังอุดหนุนการศึกษาในรูปแบบของการให้ทุนแก่นักเรียนจนถึงระดับ มหาวิทยาลัย

เทศบาลเมืองเขาสามยอต เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ถือว่าเป็นแบบอย่างระดับประเทศในการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความโปร่งใสและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยได้รับรางวัลด้านการบริหารงานมาแล้วมากมาย และต่อเนื่องกันหลายต่อหลายปี เทศบาลเมืองเขาสามยอต มีความโดดเด่นในด้านการดึงบุคคลผู้มีความรู้ความสามารถจากหลากหลายวงการ มีการนำคลังสมองจากข้าราชการบำนาญ สถาบันการศึกษา กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น มาเป็นที่ปรึกษาและคณะทำงาน และสามารถดึงการมีส่วนร่วมจากทุกภาคทุกส่วนสังคม โดยเฉพาะภาคประชาชนเข้ามาร่วมพัฒนาบ้านเมือง เทศบาลเมืองเขาสามยอตเน้นการบริหารงานโดยการเมืองภาคพลเมือง กระจายอำนาจไปสู่ประชาชนอย่างแท้จริง ให้ชุมชนได้ดูแลตนเอง ประชาชนเปรียบเสมือนเป็นเจ้าของเทศบาลมีส่วนร่วมดำเนินการ ตั้งแต่คิดริเริ่ม วางแผน ดำเนินการ รับผลประโยชน์ ตรวจสอบ และประเมินผล โดยมีเทศบาลเป็นเพียงผู้สนับสนุน ทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ของเทศบาลมีความโปร่งใส เพราะประชาชนได้เข้ามาร่วมทำงานกับเทศบาลเมืองเขาสามยอตในทุกขั้นตอน ส่งผลให้ประชาชนในเทศบาลเขาสามยอตมีความรู้สึกรัก ผูกพัน ห่วงแหนเทศบาลเสมือนหนึ่งเป็นบ้านของตนเอง เกิดพลเมืองที่มีจิตอาสาและเสียสละ อยากร่วมกันดูแลให้บ้านตัวเองดีขึ้น ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และเป็นรากฐานของการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

ตัวอย่างโครงการพัฒนาชุมชนเชิงพุทธ เป็นโครงการส่งเสริมการเมืองภาคพลเมืองคือโครงการประกวดชุมชนให้เป็นเมืองน่าอยู่ จากเดิมที่เป็นองค์การบริหารส่วนตำบลและได้ยกฐานะเป็นเทศบาลเมือง ส่งผลให้มีการบริหารจัดการในรูปแบบชุมชนถึง 34 ชุมชนเทศบาล จึงได้ริเริ่มโครงการประกวดชุมชนให้เป็นเมืองน่าอยู่ เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งในการบริหารจัดการของชุมชนในรูปแบบประชาธิปไตย และส่งเสริมให้ชุมชนบริหารจัดการตนเอง แก้ไขปัญหาเบื้องต้นกันเองก่อน โดยให้มีการประกวดชุมชนให้เป็นเมืองน่าอยู่ โดยมีตัวชี้วัดด้านต่างๆ เป็นเกณฑ์ ซึ่งปัจจุบันชุมชนสามารถดูแลช่วยเหลือตัวเองได้และมีภูมิทัศน์ที่สวยงามประหยัดเวลา งบประมาณ และกำลังแรงงานในการจัดเก็บขยะ ทำความสะอาดชุมชน และไม่เป็นแหล่งเพาะพันธุ์เชื้อโรค ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ การใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เกิดความรัก ความเอื้ออาทร และความสามัคคีภายในชุมชน

โครงการโรงเรียนของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน เทศบาลเมืองเขาสามยอต ได้มีนโยบายในการพัฒนาการศึกษา จึงได้เน้นการส่งเสริมการศึกษาในทุกระดับ จากเดิมที่ประชาชนได้ร่วมกันทอดผ้าป่า จัดสร้างศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้กับเทศบาลเมืองเขาสามยอต และต่อมาเทศบาลได้จัดตั้งโรงเรียนในสังกัดเทศบาลเมืองเขาสามยอต จำนวน 1 แห่ง

โดยมีประชาชนได้ร่วมบริจาคที่ดินเพื่อก่อสร้างอาคารเรียนโรงเรียนเขาสามยอดวิทยา ซึ่งเทศบาลเมืองเขาสามยอดได้ประสานขอรับงบประมาณก่อสร้างอาคารจากกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น 3 หลัง

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าเทศบาลเมืองเขาสามยอด จังหวัดลพบุรี มีการจัดตั้งนโยบายการบริหารเทศบาลด้วยการจัดตั้งยุทธศาสตร์ทางด้านเศรษฐกิจ การศึกษา การสนทนากิจการผ่านการศึกษา การบริหารจัดการที่ทันสมัย การสืบสานศิลปวัฒนธรรม โดยเน้นการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน บูรณาการร่วมกันในชุมชน ซึ่งได้รับรางวัล 7 ปี ติดต่อกันในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีการใช้หลักบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีมาบริหารเทศบาลด้วยหลักคุณธรรม ในขณะที่องค์กรสงฆ์ก็มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่างๆ ผ่านโครงการ เช่น โครงการธรรมรักษเทศบาลสัมพันธ์ โดยวัดพระบาทน้ำพุ การนิมนต์พระสงฆ์ อาทิ เช่น พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมาเป็นวิทยากรในการปฏิบัติงานด้วยธรรมะกับชุมชน รวมทั้งทุกโรงเรียนจะมีการจัดกิจกรรมเข้าวัดทำบุญทุกวันพระ ซึ่งทั้งนี้งบประมาณต่างๆ ในการบริหารงานจะกระจายและให้ความสำคัญกับเรื่องการศึกษา ศิลปวัฒนธรรม การอยู่ร่วมกันขององค์กรให้ใกล้ชิดกับชุมชน เน้นย้ำถึงการพัฒนาใจคนในหมู่ชุมชน ภายใต้อความเชื่อมั่นที่ว่าถ้าคนมีจิตใจดี ปัญหาสังคม ความโลภต่างๆ ก็จะหายไป ซึ่งจัดว่าเป็นการเสริมสร้างภาวะที่ดีทั้งทางกายและทางใจให้แก่คนในชุมชน

2.2.2.3 องค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย (Transparency Thailand)

องค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทยมีภารกิจเพื่อเสริมสร้างความโปร่งใส และความน่าเชื่อถือในสังคมไทย โดยการผนึกกำลังของปัจเจกบุคคล และองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน สื่อมวลชน ตลอดจนองค์กรภาคประชาสังคมอื่นๆ เพื่อให้การต่อต้านคอร์รัปชันประสบผลสำเร็จ โดยมีกลยุทธ์หลักขององค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย คือ การสร้างความตระหนักรู้และสร้างการมีส่วนร่วมจากสาธารณะในการต่อต้านคอร์รัปชันและส่งเสริมความโปร่งใส โดยวัตถุประสงค์ที่สำคัญ เช่น

- 1) เพื่อส่งเสริมให้สาธารณชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของความโปร่งใสและภัยจากคอร์รัปชัน
- 2) เพื่อส่งเสริมจริยธรรมให้สังคมไทยได้รับรู้ถึงประเด็นความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนและผลประโยชน์ส่วนรวม
- 3) เพื่อส่งเสริมความโปร่งใสให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนและองค์กรในสังคม
- 4) เพื่อศึกษาวิจัยและสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับความโปร่งใส

5) เพื่อประสานความร่วมมือและสร้างเครือข่ายกับองค์กรทั้งในประเทศและต่างประเทศในเรื่องความโปร่งใสและการต่อต้านคอร์รัปชันความโปร่งใส

องค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย มีภารกิจเพื่อเสริมสร้างความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือในสังคมไทย โดยการผนึกกำลังของปัจเจกบุคคล และองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน สื่อมวลชน ตลอดจนองค์กรภาคประชาสังคมอื่นๆ เพื่อให้การต่อต้านคอร์รัปชันประสบผลสำเร็จ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ที่นับว่าเป็นคุณธรรมจริยธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับการบริหารงานในทุกองค์กร เพื่อก่อให้เกิดความยั่งยืนทางการบริหารและความสุขที่แท้จริงของคนในองค์กร

กิจกรรมเชิงพุทธกับการประยุกต์สู่สังคม องค์กรเพื่อความโปร่งใส ได้ดำเนินการโครงการ โรงเรียนสีขาว หลักสูตร “โตไปไม่โกง” การทุจริตคอร์รัปชันเป็นปัญหาที่ทำให้ลายสังคมอย่างรุนแรงและฝังรากลึก เป็นปัญหาที่สะท้อนวิกฤตการณ์ด้านคุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคม ซึ่งการที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างยั่งยืนนั้น คนในสังคมต้องมีความนิยมในการรักความดีและรู้สึกไม่ยอมรับพฤติกรรมทุจริตคอร์รัปชันและการโกงทุกรูปแบบ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งการสร้างค่านิยมที่ถูกต้องนี้จะเป็นรากฐานสำคัญ เพื่อให้เด็กเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ และเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาทุจริตคอร์รัปชันที่ได้ผลที่สุด ศูนย์สาธารณประโยชน์และประชาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และองค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย จึงได้ดำเนินกิจกรรมกับเด็กในทุกรูปแบบเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการรักความถูกต้องและมีความกล้าหาญทางจริยธรรมมาตั้งแต่พ.ศ. 2541 เช่น การจัดค่ายอบรมเยาวชนเมล็ดพันธุ์ประชาธิปไตยต้านคอร์รัปชัน การจัดทำหนังสือสำหรับเด็ก การประกวดเรียงความ การประกวดภาพเขียน ละครเด็ก และการโต้วาที เป็นต้น

โดยหลักสูตรโตไปไม่โกงมีเนื้อหาหลักสูตรครอบคลุมความดี 5 ประการที่ช่วยสร้างชาติและต่อต้านการทุจริต ได้แก่

1) ความซื่อสัตย์สุจริต คือ การยึดมั่นในความสัตย์จริงและสิ่งที่ถูกต้องดีงาม รู้จักแยกแยะถูกผิด ปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นโดยชอบ ไม่คดโกง

2) การมีจิตสาธารณะ คือ การมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ตระหนักรู้และคำนึงถึงสังคมส่วนรวม มีความรับผิดชอบต่อตัวเองในการกระทำใดๆ เพื่อไม่ให้เกิดผลเสียหายต่อส่วนรวม และพร้อมที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม

3) ความเป็นธรรมทางสังคม คือ การปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันอย่างมีเหตุผล โดยไม่เลือกปฏิบัติต่อเพศ เชื้อชาติ ชนชั้น สถานะทางเศรษฐกิจและสังคม

4) กระทำอย่างรับผิดชอบ คือ การมีจิตสำนึกในบทบาทและหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด เคารพกฎเกณฑ์กติกา พร้อมให้ตรวจสอบการกระทำได้เสมอหากมีการกระทำผิดก็พร้อมที่จะยอมรับและแก้ไข

5) เป็นอยู่อย่างพอเพียง คือ การดำเนินชีวิตโดยยึดหลักความพอประมาณ ซื่อตรง ไม่ละโมภโลภมาก รู้จักยับยั้งชั่งใจ และไม่เอาเปรียบหรือเบียดเบียนตัวเองและผู้อื่น

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าองค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย เป็นองค์กรที่มองว่า คอร์รัปชันเป็นปัญหาของมนุษยชาติที่เกิดขึ้นในทุกสังคมเป็นเวลาอันยาวนาน ปัจจุบันคอร์รัปชันได้ฝังรากลึกในทุกหน่วยของสังคมไทย ลำพังแต่ความพยายามของภาครัฐในการต่อต้านคอร์รัปชันไม่สามารถทำให้คอร์รัปชันหมดไป ทั้งนี้การต่อต้านคอร์รัปชันต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่ายในสังคม ผนึกกำลังเป็นพันธมิตรร่วม และเครือข่ายให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน การก่อตั้งองค์กรเพื่อความโปร่งใสในประเทศไทย จึงเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2543 ด้วยการริเริ่มจากแนวคิดของนายอานันท์ ปันยารชุน อดีตนายกรัฐมนตรี โดยมุ่งมั่นทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมพลังประชาสังคมที่ต้องการสร้างความโปร่งใสให้สังคมไทย ภายใต้การตระหนักถึงการปลูกฝังให้เด็ก เยาวชนมีจิตสำนึกซื่อสัตย์ รับผิดชอบ รักความเป็นธรรม พอเพียง มีจิตสำนึกสาธารณะ ให้เป็นรูปธรรมผ่านการบริหารจัดการที่ดี ด้วยการสร้างหลักสูตรการสอน รวมทั้งมีการประเมินผลหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง โดยความร่วมมือระหว่างกรุงเทพมหานครและสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ เพื่อสร้างทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าผ่านทางการเรียนรู้ทางสังคมร่วมกับครูและพระ ที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจในการยึดมั่นความดี มีคุณธรรม ได้แก่ เด็ก ด้วยปรัชญาการสอนที่ว่า “ดีใจที่มีคนดีและคนดีที่มีความสุข” อันเป็นการส่งเสริมสุขภาวะทางกายและใจให้แก่คนในสังคม

2.2.2.4 สถาบันวิมุตตยาลัย (ว.วชิรเมธี) สถาบันวิมุตตยาลัยโดยท่าน ว.วชิรเมธี เป็นสถาบันการศึกษาทางเลือกมีวิสัยทัศน์ในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกครบวงจร โดยมีวิสัยทัศน์ คือ “สันติส่วนบุคคล คือ สันติภาพสากลของมนุษยชาติ” มีภารกิจ 4 ประการ คือ

- 1) การศึกษาจัดตั้งโรงเรียนเตรียมสามเณร
- 2) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกทุกรูปแบบ
- 3) การพัฒนาสังคม ร่วมแก้ปัญหาสังคมไทยโดยใช้พุทธธรรม
- 4) สร้างสันติภาพโลกสอนสมาชิกภวานาทั้งในไทยและต่างประเทศ

การทำงานในรูปแบบสถาบันวิมุตตยาถ์ของพระมหาภูฒิชัย วชิรเมธิ ทำให้การเผยแผ่พระพุทธานามิประสิทธิภาพ เป็นระบบ และอำนวยการประโยชน์โสดถิผลแก่สังคม ประเทศชาติ เป็นอย่างมากทำให้มีสถาบัน องค์กรต่างๆ ถวายรางวัลแก่พระมหาภูฒิชัย วชิรเมธิ จำนวนมาก เช่น รางวัลพระธรรมทูตผู้มีผลงานดีเด่นระดับโลก จากองค์กรยุวพุทธานิยมโลก (WBSY) ซึ่งถวายโดย ฯพณฯ มหันทระ ราชปักษะ ประธานาธิบดีแห่งประเทศศรีลังกา, รางวัลเสมาเสมาธรรมจักรทองคำ สาขานักนิพนธ์หนังสือพระพุทธานามิเด่น จากสมเด็จพระรัตนราชสุตาสยามบรมราชกุมารี, รางวัลเกียรติคุณสัมพันธ์สังข์เงิน จากสำนักนายกรัฐมนตรี, รางวัลสุดยอดนักคิดประจำปี 2552 จากสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย, รางวัลการเผยแผ่พระพุทธานามิเด่น จากมูลนิธิจันงค์ ท่องประเสริฐ เลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน เป็นต้น

ผลแห่งการอุทิศตนทำงานเผยแผ่พระพุทธานามิอย่างไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ทำให้มีผู้ได้รับประโยชน์จากธรรมะที่เผยแผ่โดยพระมหาภูฒิชัย วชิรเมธิ แพร่หลายออกไปทั้งในเมืองไทยและต่างประเทศ ทำให้ศิษยานุศิษย์ซึ่งเห็นคุณค่าของงานเผยแผ่พระพุทธานามิ เริงรุก Applied Buddhism ได้ร่วมกันแสวงหาที่ดินจำนวนหนึ่งเพื่อจัดตั้งเป็นสำนักงานกลาง สำหรับขับเคลื่อนงานเผยแผ่พระพุทธานามิโดยตรง นั่นจึงเป็นที่มาของการน้อมถวายที่ดินจำนวน 50 ไร่ ในอ.หนองเสือ จ.ปทุมธานี โดยคุณยายทัศนีย์ บุรุษพัฒน์ อดีตเจ้าของโรงเรียนปริญาทิพย์ แต่ พระมหาภูฒิชัย วชิรเมธิ เพื่อให้พัฒนาเป็น “วัดป่าวิมุตตยาถ์” และสถาบันวิมุตตยาถ์ อันจักเป็นศาสนสถานสำคัญสำหรับการทำงานเผยแผ่พระพุทธานามิเชิงรุก จากเมืองไทยสู่ประชาคมโลกต่อไปในอนาคต

กิจกรรมเชิงพุทธานามิประยุกต์สู่สังคม สถาบันวิมุตตยาถ์และศูนย์วิปัสสนาสากล ไร่เชิงตุระวันเป็นรมณียสถานแห่งการเจริญสติตามแนวทางแห่งอานาปานสติภาวนา โดยมีพระมหาภูฒิชัย วชิรเมธิ (ท่าน ว.วชิรเมธิ/สังกัดวัดพระสิงห์ พระอารามหลวง จ.เชียงราย) เป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อนงานเผยแผ่พระพุทธานามิเชิงลึกและเชิงรุกแก่ประชาชนชาวไทยและชาวต่างชาติที่สนใจในพระพุทธานามิทั้งภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ ดำเนินการบริหารจัดการโดยยึดหลัก “คิดเป็น พุดเป็น ทำเป็น” ไม่นเน้นการวิพากษ์ แต่เน้นวิธีการที่เรียกว่า “Be the change” ซึ่งเป็นวิธีการที่ว่าถ้าเราอยากเห็นอะไรในโลกเราจะเป็นสิ่งนั้น และอยากเห็นอะไรเปลี่ยนแปลงในโลก ก็จำเป็นที่จะต้องทำให้ดี ด้วยการดำเนินกิจกรรมผ่านการบริหารจัดการแนวใหม่ส่งเสริมองค์กรให้มีการปฏิบัติงานอย่างว่องไว ให้คนมีความสุขกับการปฏิบัติงาน ภายใต้คำขวัญของสถาบันที่ว่า “ขอให้เธอเบิกบาน กับการรับใช้เพื่อนมนุษย์” ที่ยินดีต้อนรับมนุษย์ทุกคนไม่ว่าจะเชื้อชาติใด และนับถือศาสนาอะไร มีการเสริมสร้างทำงานแบบมีความสุข สนุกกับการทำงานตามปณิธานแห่งการพัฒนามนุษย์สู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และสร้างสันติภาพภายในสู่ภายนอก

2.3 นิเวศวิทยาบูรณาการ

2.3.1 แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงพุทธ พระพุทธศาสนามองว่า สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกล้วนมีความสัมพันธ์ต่อกัน สิ่งมีชีวิตย่อมมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบข้างทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ที่มีความสมดุลตามธรรมชาติ และมองว่าสรรพสิ่งในตัวเราและสิ่งรอบข้างนั้น เป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบต่างๆ ที่มาบรรจบกันแล้วก่อรูปและสร้างกระบวนการจนเป็นข่ายใยชีวิต (Web of Life) ที่ปรากฏอัตลักษณ์หรือภาพแห่งความเคลื่อนไหวที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ โดยที่เราอาจลืมนึกถึงความเป็นจริงแห่งข่ายใยชีวิตในมิติแห่งความสัมพันธ์อันนั้น สรรพสิ่งในตัวเราและสิ่งต่างๆ ในโลกและสากลจักรวาลนั้นเกิดขึ้นด้วยการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่มีสิ่งใดจะเกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว ทุกสิ่งที่มีมา มีที่ไป มีเหตุ มีปัจจัย เมื่อเหตุและปัจจัยเกิดขึ้นพร้อมกันอย่างเกื้อกูล ย่อมเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดสิ่งใหม่ และสิ่งใหม่ก็สร้างเส้นทางการเชื่อมโยงกับสิ่งเก่าและสรรพสิ่งอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทุกอย่างเป็นกระบวนการที่โยงใย สลับซับซ้อน เป็นเครือข่าย (Network) ที่เชื่อมโยงจากสิ่งเล็กๆ และภายในสิ่งเล็กๆ ก็มีการเกาะเกี่ยวกันอย่างน่าอัศจรรย์

พระมหาสุทิตย อบอุ่น (2548) กล่าวว่า พระพุทธศาสนามุ่งเน้น สภาวะความเป็นจริงตามธรรมชาติของสิ่งต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์ต่อกันว่า ปฏิจจสมุปบาท ซึ่งหมายถึง อាកารและความที่สรรพสิ่งต่างก็พึ่งพาอาศัยกันเกิดขึ้น โดยต่างฝ่ายต่างก็เป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน เป็นกระบวนการที่มีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้งและเป็นองค์รวมเสมือนห่วงโซ่ที่ร้อยรัดและผูกพัน ซึ่งก่อให้เกิดปัจจัยการอื่นๆ ตามมาในลักษณะที่ว่า “เพราะมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” และท้ายที่สุดในทัศนะของพระพุทธศาสนากล่าวถึงสภาวะของสิ่งต่างๆ ว่าไม่มีตัวตนที่แท้จริง เป็นเพียงองค์ประกอบที่มีการเกื้อหนุนหรือเกิดขึ้นอย่างพร้อมเพรียงของสิ่งต่างๆ ที่สมมติขึ้นในความหมายและภาษาที่ใช้พูดของมวลมนุษย์ ซึ่งนั่นก็หมายถึง “ความเป็นสิ่ง หรือสิ่งมีชีวิต” ที่เราเข้าใจในความหมาย ความคิด และภาษาของเราเอง

โดยพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงการเป็นอยู่ของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายว่าขึ้นอยู่กับธรรมชาติ คือ ระบบสิ่งแวดล้อม หากระบบนิเวศที่เป็นที่อยู่สูญเสียไปเมื่อไรชีวิตของมนุษย์และสัตว์ก็ไม่สามารถดำรงอยู่ได้เช่นกัน ธรรมชาติสามารถจะอยู่ได้โดยไม่มีมนุษย์ แต่มนุษย์จะมีชีวิตอยู่ไม่ได้หากปราศจากธรรมชาติ ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงรู้จักและเข้าใจระบบนิเวศเป็นอย่างดีนี้เอง จึงมีหลักธรรมคำสอนหลายประการเพื่อให้มนุษย์หรือพระสงฆ์สาวกมีการดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเหมาะสม ให้มีการจัดการและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อให้สาวกของพระองค์ได้สำนึกในคุณค่าและเห็นความสำคัญของธรรมชาติ ในการที่จะได้ช่วยกันรักษาปัจจัยทางธรรมชาติไว้อย่างเหมาะสม

จากการศึกษากระบวนการทัศน์ของพระพุทธศาสนาต่อการดำรงชีวิตพบว่า พระพุทธศาสนามีทัศนะต่อชีวิตของมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และสรรพสิ่งว่า

1) ชีวิตเป็นองค์รวมที่ประมวลขึ้นจากองค์ประกอบต่างๆ ประกอบไปด้วย รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ หรือ โดยย่อ คือ รูปและนาม

2) ชีวิตมีรูปและนามซึ่งแต่ละองค์ประกอบล้วนแต่มีปฏิสัมพันธ์กัน เป็นเหตุปัจจัยสนับสนุนส่งเสริมกันและกัน ซึ่งเป็นไปตามหลักอิทัปปัจจยตา หรือปัจจุสมุพบาท เพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ได้อย่างสมดุล

3) ชีวิตมิได้มีสภาพที่เที่ยงแท้ยั่งยืนแต่อย่างใด ชีวิตมีสภาพแห่งการกำเนิดขึ้น การเจริญเติบโต มีพัฒนาการ มีความเจ็บไข้ได้ป่วย มีความเสื่อมโทรมไป และสุดท้ายมีความตายเป็นสิ่งที่ทุกๆ ชีวิตจะต้องประสบ ชีวิตและความตายเป็นสิ่งคู่กัน เสมอกัน แต่ทั้งนี้ความตายไม่ใช่ปลายทางสุดท้ายของชีวิต ความตายเป็นเพียงกระบวนการเปลี่ยนผ่านจากชีวิตหนึ่งสู่อีกชีวิตหนึ่ง เป็นเพียงกระบวนการดับลงแล้วเกิดขึ้นใหม่อย่างเป็นวัฏจักรที่ไม่สามารถหาที่สิ้นสุดเบื้องต้น และที่สิ้นสุดเบื้องปลายได้

4) ชีวิตล้วนแต่สัมพันธ์กับสรรพสิ่งที่แวดล้อม การรับรู้เกิดผ่านกระบวนการแห่งผัสสะอันประกอบไปด้วยอายตนะภายใน ภายนอก และอารมณ์ ประกอบด้วยวิญญาณในการรับรู้แล้วแสดงออกด้วยการกระทำผ่าน 3 ช่องทาง ได้แก่ ทางกายด้วยการกระทำต่างๆ ทางวาจาด้วยการพูด และทางใจด้วยการคิด

5) ชีวิตทุกชีวิตย่อมมีความเกิด ความแก่ และความตายเป็นธรรมดา ไม่มีผู้ใดที่สามารถหลีกเลี่ยงไปได้แม้แต่พระพุทธองค์ก็ยังคงตกอยู่ในข่ายนี้เช่นกัน แต่ในขณะที่เดียวกัน ความเกิด ความแก่ และความตายเป็นธรรมชาติที่สามารถทำให้มนุษย์สามารถเห็นได้ถึงความเป็นจริงแห่งชีวิต เมื่อนำธรรมชาติของชีวิตนี้มาพิจารณาโดยแยบคาย ย่อมสามารถละวางความยึดมั่นถือมั่นในร่างกายของมนุษย์ลง และสามารถที่จะมีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ รวมทั้งมีกระบวนการจัดการที่เอื้อต่อความยั่งยืนของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้

นอกจากนี้ ภัทรพร สิริกาญจน (2536) ได้สรุปให้เห็นว่า พระภิกษุสงฆ์ยังเป็นผู้ดำเนินการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ประหยัดและใช้อย่างเห็นคุณค่า เพราะในสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติขึ้น เพื่อให้สาวกของพระองค์ปฏิบัติ ตามนั้นจะเน้นให้ภิกษุใช้อย่างรู้คุณค่า ยิ่งเป็นทรัพยากรป่าไม้ยิ่งเป็นสิ่งที่จะต้องรักษาไว้อย่างทะนุถนอม เพราะป่าเป็นเสมือนส่วนหนึ่งของชีวิตในบรรพชาเพศที่สำคัญอย่างยิ่ง ดังเราจะเห็นได้จากเรื่องที่ว่าด้วยนิสสัย 4 (ปัจจัยเครื่องอาศัยของบรรพชิต 4 อย่าง) คือ เมื่อมีผู้บวชเข้ามาเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตให้อุปัชฌาย์ต้องบอกให้แก่ลูกศิษย์ของตน ให้ได้รับทราบไว้ว่าต่อจากนี้ไปจะเป็นอยู่หาเลี้ยงชีวิตของตนเองอย่างไร ในสมณเพศ ก็อย่างไรควรทำ และอย่างไร

ไม่ควรทำเพื่อให้ดำรงชีวิตที่เรียบง่าย ดังตัวอย่างของพระอาจารย์คำเขียน สุวณฺโณ พระนักปฏิบัติภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการอยู่ป่าที่ให้กับผู้ประพฤติธรรมและบุคคลทั่วไปอย่างน่าสนใจว่า “ธรรมชาติเป็นสิ่งที่ช่วยเราได้มากที่สุด โดยเฉพาะป่านั้นเป็นธรรมชาติที่เป็นมิตรที่ดีที่สุดของเรา เป็นสถานที่ที่แก้ปัญหาชีวิตของเราได้จริงๆ การได้ไปนั่งฟังต้นไม้ในป่า เดินชมใบไม้ในป่า เห็นธรรมชาติของเขา ที่เขามีความสามัคคีปรองดองกันก็เห็นอะไรต่างๆ เหมือนราวกับว่าจะพูดกันรู้เรื่อง เช่น ตอนกลางคืนสมัยก่อนหลวงพ่อดีซึ่งไม่เคยใช้นาฬิกา จะรู้เวลาก็ได้อาศัยรหัสจากธรรมชาติ เช่น อาศัยเสียงลมพัดบ้างเสียงใบตองหล่นตอนเช้าบ้าง ในตอนเช้ามีด็กอาศัยสังเกตสีแสงของต้นไม้ คือ พอดี 4 ใบไม้จะเป็นมันพอรามองจากหน้าต่างลงไปใบไม้จะเห็นใบไม้เป็นมันแพรวพราวก็แสดงว่าได้เวลาลูกพอดี”

แนวคิดดังกล่าว จะเห็นว่าพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างยิ่ง ชีวิตคนจะต้องอยู่กับธรรมชาติ เพื่อให้ธรรมชาติช่วยพัฒนาพฤติกรรมและจิตใจของตนเองให้ผ่องใส การทำลายทรัพยากรทางธรรมชาติจะส่งผลต่อการดำรงชีวิตในมิติต่างๆ ทั้งการเรียนรู้ และการพึ่งพาอาศัย โดยเฉพาะการพัฒนาจิตใจเพื่อให้เข้าถึงหลักสัจธรรม เป็นไปได้ถูกต้องและทำให้สภาพแวดล้อมของตนน่าอยู่ยิ่งขึ้น

แนวคิดการใส่ใจต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของพระพุทธศาสนาดังกล่าว จะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกับหลัก “นิเวศวิทยา” ซึ่งเป็นวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของสิ่งมีชีวิตและหลักนิเวศวิทยาเชิงลึก ที่ศึกษาองค์ประกอบแห่งความ “ดุลยภาพ” ระหว่างองค์ประกอบทางกายภาพหรือด้านวัตถุกับองค์ประกอบด้านจิตใจ โดยเฉพาะองค์ประกอบด้านจิตใจที่ถือเป็นรากฐานสำคัญของการรักษาระบบนิเวศ ดังที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2543) กล่าวไว้ว่า “เรื่องดุลยภาพในระบบนิเวศที่พูดกันทั่วไปนั้น เป็นการมองในด้านกายภาพ หรือทางวัตถุ แต่มีดุลยภาพอีกอย่างหนึ่งที่คนไม่ค่อยพูดถึง ดุลยภาพที่ว่านี้มีความสำคัญที่จะเป็นรากฐานให้เราสามารถรักษาดุลยภาพในด้านกายภาพไว้ได้...ดุลยภาพนี้จะต้องรวมองค์ประกอบทุกอย่างของชีวิตที่ดำรง และความสุขของมนุษย์ไว้อย่างครบถ้วน จนเราเรียกได้ว่าเป็นดุลยภาพขององค์รวมที่สมบูรณ์ การที่มนุษย์จะอยู่ดีนั้น เขาจะต้องมีองค์ประกอบทางจิตใจ เช่น ความสุขด้วยดุลยภาพแห่งองค์รวมของชีวิตที่ดำรง มีความหมายที่กว้างลึกและครอบคลุมยิ่งกว่าจะเป็นเพียงระบบนิเวศเท่านั้น และดุลยภาพที่สมบูรณ์นี้แหละจะเป็นรากฐานของการรักษาระบบนิเวศด้วย

ตามหลักนิเวศวิทยามองว่า ระบบนิเวศนั้นหมายถึงระบบความสัมพันธ์ทางด้านกายภาพและเคมีระหว่างสิ่งที่มีชีวิต ซึ่งประกอบด้วยสัตว์ พืช และสิ่งมีชีวิตขนาดเล็กกับสิ่งแวดล้อมที่อยู่โดยรอบสิ่งที่มีชีวิตนั้น ซึ่งจะมีความสัมพันธ์ต่อกันและกัน รวมทั้งทำหน้าที่และกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการศึกษาเชื่อมโยงเข้ากับมนุษย์และจิตวิญญาณด้วย ซึ่งระบบนิเวศที่ดีมีผล

กระทบต่อความเป็นอยู่ของมนุษยชาติ เห็นได้ชัดจากตัวอย่างเรื่องของ การดูแลรักษาป่า การรักษาป่าไม่มีความสำคัญเพราะป่าไม่ช่วยรักษาสภาพภูมิอากาศ ยิ่งป่ามีใบไม้มากก็จะยิ่งเกิดการระเหยมาก ส่งผลให้การก่อดวงของเมฆ ปริมาณน้ำฝนในพื้นที่ อัตราการเย็นตัวในพื้นที่ และการเติบโตของพืชพันธุ์โดยการสังเคราะห์แสงเพิ่มมากขึ้นด้วย และเกือบจะแน่นอนว่า การมีพืชพันธุ์ที่หลากหลายกว่าทำให้การระเหยดียิ่งขึ้นเพราะมันจะทำให้โครงสร้างของราก ที่อยู่ใต้ดินมีขนาดใหญ่และหลากหลายกว่าเดิม สามารถจับยึดน้ำได้ดีกว่า และยังช่วยเสริมการระเหยของน้ำ เพราะทำให้ปริมาณพื้นผิวโดยรวมของใบไม้ที่น้ำสามารถระเหยมีขนาดกว้างขึ้นและซับซ้อนขึ้น ทำให้ก่อดวงเป็นเมฆมากขึ้น เมื่อเมฆมากขึ้น โอกาสของการเกิดฝนมากขึ้น ก็ทำให้พื้นที่ป่ามีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น สิ่งแวดล้อมดีและระบบนิเวศก็ดีขึ้นด้วย

แนวคิดด้านนิเวศวิทยาจึงสะท้อนปรัชญาแนวคิดแบบองค์รวมที่เห็นความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่เชื่อมโยงกัน เกี่ยวข้องกันและมีจิตวิญญาณและจิตสำนึกแห่งความรับผิดชอบ ต่อทุกสรรพสิ่งที่เกิดขึ้นร่วมกันบนโลก และสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องกายาจะเป็นตัวเร่งอันทรงพลังที่จะผลักดันให้เกิดการยอมรับแนวคิดแบบองค์รวมในทุกๆ ด้านของชีวิต เครือข่ายความสัมพันธ์ในชุมชนนิเวศส่งผลกระทบต่อทุกฝ่าย สิ่งที่เกิดขึ้นกับสายพันธุ์หนึ่งจะส่งสะเทือนขยายไปแห่งชีวิตทั้งหมด และจะส่งผลกระทบต่อทุกๆ สิ่ง

นิเวศวิทยาที่เกิดจากปรัชญาขององค์รวม แสดงให้เห็นว่าสรรพสิ่งมีผลซึ่งกันและกัน ดังนั้นเมื่อความหลากหลายทางชีวภาพมีมากย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งรอบตัวได้มาก ทั้งต่อสภาพภูมิอากาศของโลกและต่อความหลากหลายทางชีวภาพเองด้วย เช่น โครงสร้างของระบบนิเวศไม่ว่าจะเป็นสายพันธุ์ใดที่ดำรงอยู่ ความลึกของรากไม้ ความหนาแน่นของพุ่มใบ ค่าความสามารถในการสะท้อนแสง และการปล่อยสารเคมีที่ช่วยเติมเชื้อเมฆออกไปในอากาศ ทั้งหมดนี้มีผลกระทบต่ออย่างใหญ่หลวง ไม่เพียงต่อสภาพภูมิอากาศระดับท้องถิ่นและระดับโลกเท่านั้น แต่มีผลต่อระบบการหมุนเวียนอันยิ่งใหญ่ของธาตุเคมีต่างๆ บนดาวเคราะห์ดวงนี้ด้วย นอกจากนี้ความหลากหลายทางชีวภาพจะมีความสำคัญต่อการสร้างสภาพที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตอยู่ในโลกนี้ ความหลากหลายทางชีวภาพยังมีประโยชน์อื่นๆ ต่อเราอีกมากมาย เช่น ปรับปรุงคุณภาพดิน หมุนเวียนสารอาหาร ทำให้น้ำมีความบริสุทธิ์ และถ่ายละอองเรณูของพืช ประโยชน์เหล่านี้ถูกเรียกว่า “บริการของระบบนิเวศ” (Ecosystem Service)

ส่วนหลักนิเวศวิทยาวิทยาแนวนี้ เป็นกระบวนทัศน์ที่ตอบสนองการใช้ทรัพยากรของมนุษย์อย่างระมัดระวังและอย่างสมดุล โดยพิจารณาได้จากหลัก 8 ประการของนิเวศวิทยาแนวลึก ซึ่งอาร์เน แนส (Arne Naess) เขียนไว้เมื่อปี พ.ศ. 2516 (ค.ศ.1973) ดังนี้

1) ความเจริญงอกงามและความอยู่ดีมีสุขของสังคมมนุษย์ และสรรพสิ่งล้วนที่มีค่าในตัวเอง ไม่ขึ้นต่อประโยชน์ที่มีต่อมนุษย์

2) สิ่งสำคัญที่จะช่วยให้มนุษย์และสรรพชีวิตเข้าถึงคุณค่าดังกล่าวได้ ล้วนอาศัยความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรม

3) มนุษย์ไม่มีสิทธิ์ที่จะไปลดทอนหรือทำลายความหลากหลายในระบบชีวิตดังกล่าวโดยปราศจากความจำเป็นที่แท้จริง

4) ความเจริญงอกงามของสังคมและวัฒนธรรมของสังคมมนุษย์นั้นย่อมมีความเกี่ยวข้องกับจำนวนประชากรมนุษย์ที่ลดลง และสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ที่จะเข้าถึงความงอกงามก็เนื่องมาจากประชากรที่ลดลงเช่นกัน

5) ในปัจจุบัน การกระทำของมนุษย์ ที่เข้าไปเกี่ยวข้องเกี่ยวกับโลกของสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในระดับที่เกินขีดสูงสุด อันจะทำให้สถานการณ์ [โลก] กำลังเลวร้ายลงทุกขณะ

6) ควรปรับเปลี่ยนนโยบายหลักๆ ที่มีส่วนกำหนดระบบเศรษฐกิจ การผลิตการใช้เทคโนโลยี รวมทั้งกำหนดกรอบความคิดความอ่านของสังคมมนุษย์ให้ทันสมัย ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในระดับรากฐานที่ต่างไปจากความเป็นไปในปัจจุบันอย่างสิ้นเชิง

7) ควรให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงภายในอันเกิดจากมโนสำนึกเพื่อการเข้าถึงและชื่นชมคุณค่าแท้ของชีวิต ในฐานะเป็นคุณภาพชีวิตที่แท้จริง แทนที่การตะเกียกตะกายเสาะหามาตรฐานการครองชีพที่สูงขึ้น เพราะความใหญ่โตโอฬารไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งเดียวกันกับความยิ่งใหญ่มีคุณค่า

8) ผู้ที่เห็นด้วยกับหลักการดังกล่าวมา ย่อมถือว่ามโนทัศน์ที่จะช่วยกันก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นต่างๆ

ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญและความจำเป็นในการดำรงชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทุกชนิด ถ้าสิ่งแวดล้อมดีก็ส่งผลให้มนุษย์มีความเป็นอยู่สบายไม่เดือดร้อน จิตใจแจ่มใส หากสิ่งแวดล้อมเป็นพิษย่อมส่งผลกระทบต่อมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทุกชนิดทั้งทางตรงและทางอ้อม ดังที่ พระราชาวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต) (2538) กล่าวไว้ว่า “การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วยพัฒนาชีวิตให้มีธรรม เมื่อมนุษย์มีธรรม สิ่งแวดล้อมก็จะพัฒนาตาม แต่ถ้ามนุษย์อยู่อย่างไม่มีธรรมก็จะรักษาสิ่งแวดล้อมนั้นไม่ได้และจะทำลายสิ่งแวดล้อม ถ้าเราจัดการกับสิ่งแวดล้อมไม่ถูกต้องสัตว์โลกรวมทั้งมนุษย์จะอยู่ไม่ได้” เมื่อพิจารณาสาระสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะเห็นได้ว่าทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความสำคัญต่อชีวิตของมวลมนุษย์ สัตว์และพืช การดำเนินชีวิตของมนุษย์ต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ จะแยกจากกันไม่ได้ ฉะนั้น มนุษย์จำต้องรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการไม่ทำลายให้เสียความสมดุลทางระบบนิเวศวิทยา

แนวคิดนิเวศวิทยาเชิงพุทธดังกล่าว ได้เป็นฐานคิดที่สำคัญของพระสงฆ์และองค์กรในสังคมไทยส่วนหนึ่งที่ต้องการเข้ามาดูแล จัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้มีการจัดการที่ยั่งยืน เป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อการดำรงชีวิต และการสร้างความสมดุลของธรรมชาติและสรรพสิ่ง

2.3.2 นิเวศวิทยาเชิงพุทธ : บทเรียนจากชุมชนและองค์กรในสังคมไทย ในโครงการนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ตัวอย่างเพื่อใช้สำหรับเป็นกรณีศึกษาใน 4 พื้นที่ โดยคำนึงถึงความหลากหลายทางนิเวศวิทยา เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ ป่าชายเลน เป็นต้น และความสำคัญของแต่ละพื้นที่เป็นตัวแทนของความสำเร็จจากความร่วมมือทั้งจากชุมชน บุคคล พระภิกษุสงฆ์ องค์กรของรัฐและองค์กรของเอกชน โดยกลุ่มตัวอย่างที่คัดเลือก ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับรางวัลเกียรติยศด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจากมูลนิธิโลกสีเขียวและรางวัลในระดับนานาชาติ ดังนี้

2.3.2.1 กรณีศึกษาหน่วยอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำห้วยแม่พริก จ.ลำปาง
หน่วยอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำห้วยแม่พริก จ.ลำปาง เป็นหน่วยงานหนึ่งในสังกัดกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช มีหน้าที่ในด้านการจัดการพื้นที่ป่าต้นน้ำ ตั้งแต่ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ส่วนตัวกรมฯ นั้น มีหน้าที่หลักคืออนุรักษ์พื้นที่ป่า และวนอุทยาน

หน่วยอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำห้วยแม่พริก จ.ลำปาง ก่อตั้งขึ้นโดยมีเป้าหมายเพื่อจัดการพื้นที่ต้นน้ำลำธารของลำห้วยแม่พริก ให้มีปริมาณที่เพียงพอ คุณภาพดี มีระยะเวลาการไหลตลอดทั้งปีอย่างสม่ำเสมอ และป้องกันการกัดเซาะพังทลายของดิน รวมทั้งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชาวบ้านในเขตต้นน้ำลำธาร การจัดการจะครอบคลุมทุกด้าน โดยส่วนมากจะเป็นการน้อมนำแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ด้านต่างๆ มาดำเนินงาน ไม่ว่าจะเป็นการปลูกป่า ฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำ การสร้างฝายต้นน้ำลำธาร การส่งเสริมการปลูกหญ้าแฝก เพื่อกันดินพังทลายสำหรับพื้นที่ภูเขาสูงที่เป็นต้นน้ำ โครงการป่าพื้นบ้านอาหารชุมชน (Food Bank) จัดหาและปลูกพันธุ์พืชที่เป็นแหล่งอาหาร เช่น เพกา สะเดา หว่า ชะอม และขี้เหล็ก ให้กับชุมชนเพื่อลดค่าใช้จ่ายและสร้างสุขอนามัยที่ดี รวมถึงสวนสมุนไพร อนุรักษ์ภูมิปัญญาไทย และจัดค่ายศึกษาระบบนิเวศต้นน้ำ (ค่ายเยาวชนต้นน้ำ) ให้กับเยาวชนในหมู่บ้านและจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เป็นประจำทุกปี ตลอดจนสร้างจิตสำนึกต่อเยาวชน และชุมชนที่อาศัยอยู่ในป่า ที่สำคัญก็คือต้นน้ำโดยเฉพาะภาคเหนือมีชุมชนอาศัยอยู่บนพื้นที่ต้นน้ำทั้งที่ถูกกฎหมายและไม่ถูกกฎหมาย ก็ต้องทำให้ชุมชนเหล่านั้นอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน ไม่ทำลายป่า

สภาพปัญหา จากมติคณะรัฐมนตรีที่มีนโยบายปิดป่า เมื่อปี พ.ศ. 2532 เนื่องจากสภาพป่าเสื่อมโทรม และคนที่เข้าไปบุกรุกป่าเพื่อหาของป่ามาขาย ได้เผาป่าหรือตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งอาชีพหลักในขณะนั้นคือทำไม้ขาย ตัดไม้ขาย ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ที่นั่นเดิมเป็นคนงานรับจ้างทำไม้ของป่าสัมปทานเดิม แต่ในอดีตนั้นแม่พริกเป็นแหล่งหน่อไม้ ป่าต้นน้ำถูกบุกรุก ยังผลให้ป่าต้นน้ำแห้งแล้งและเสื่อมโทรม จึงทำให้เกิดฝนแล้ง ชุมชนจึงขาดน้ำในการอุปโภคบริโภค ไม่มีน้ำทำการเกษตร สมรรถภาพหรือสถานภาพในปัจจุบัน จึงไม่เหมือนในสมัยอดีต ความอุดมสมบูรณ์ลดลง ทางหน่วยฯ จึงเข้าไปแนะนำอาชีพเพราะป่าปิดแล้ว รายได้จากการตัดไม้ลดลง จึงได้เข้าไปริเริ่มโครงการต่าง ๆ

ปัญหาเรื่องการบุกรุกป่า ส่วนใหญ่จะบุกรุกเพื่อทำการเกษตร ข้าวโพดเป็นอันดับหนึ่ง บางทีเป็นการปลูกไร่เลื่อนลอย ซึ่งแล้วแต่พื้นที่ แล้วแต่การตลาด ถ้าเป็นพื้นที่สูง ก็จะเป็นกะหล่ำ ปัจจุบัน เริ่มนิยมปลูกยางพารา และปัญหาเรื่องน้ำคือ สิ่งที่ประชาชนต้องการมากที่สุด ก็คือ น้ำ ซึ่งตรงกับแนวคิดของหน่วยงานฯ เมื่อทราบถึงปัญหาว่าชุมชนนี้มีปัญหาเรื่องน้ำ เป็นปัจจัยหลัก น้ำเป็นปัจจัยในเรื่องของการผลิต และการบริโภค ระบบประปาที่ใช้ไม่ได้ ปัญหาที่สำคัญมากที่สุดคือ เรื่องทุนนิยมที่เกี่ยวกับอุตสาหกรรมเกษตร โดยเฉพาะข้าวโพด ทางหน่วยฯ ได้พยายามให้ความรู้เรื่องเกษตรพอเพียง เพราะวิถีชีวิตที่เป็นอุตสาหกรรมเกษตร ทำให้ชีวิตดั้งเดิมเปลี่ยนไป ปัจจุบันนี้ต้องซื้ออาหารทั้งข้าว ตะไคร้ พืชผักที่เคยปลูกกันตามพื้นบ้านทั่วไป เพราะไม่มีเวลา เข้ามาก็ต้องรีบเข้าไร่ ทั้งที่เมื่อก่อนยังพอมีเวลา ตอนเย็นก็มารดน้ำผัก ปลูกผัก แต่เดี๋ยวนี้คือทุกคนรีบเร่งกันหมด กับข้าวก็ต้องซื้อจากรถกระบะที่ใส่ข้าวถุง แยกถุงไปขายถึงหมู่บ้าน เพราะเดี๋ยวนี้ถนนหนทางสะดวกสบายขึ้น ดีขึ้น มีทางลาดยางและไฟฟ้าเข้าถึงเดี๋ยวนี้ก็จะเห็นรถวิ่งขายของกันทั่วไป วิถีชีวิตก็เปลี่ยนไปใช้และจำเป็นต้องใช้เงินทองตลอดวัน เงินกลายเป็นสิ่งจำเป็น

การจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมเชิงพุทธ ฝายเป็นกิจกรรมหนึ่งในการฟื้นฟูต้นน้ำ ลำธาร มันเป็นเครื่องมือหนึ่งในการที่จะเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้กับป่า ถ้าป่าอุดมสมบูรณ์ ก็ไม่จำเป็นต้องมีฝาย หลักๆ ของการจัดการน้ำคือทำอย่างไรให้มีปริมาณน้ำที่พอเหมาะพอดี คุณภาพดี มีระยะเวลาการไหลสม่ำเสมอทั้งปี รวมถึงเรื่องของการป้องกันการพังทลายของดิน ตามเป้าหมายที่วางไว้ นอกจากทำฝายแล้ว ยังต้องมีเรื่องของการปลูกบำรุง บำรุงในเรื่องของระบบนิเวศต้นน้ำ และพื้นที่ระบบนิเวศต้นน้ำ ก็คือการปลูกป่า ปลูกป่าทดแทน ปลูกทดแทนในพื้นที่ที่ถูกทำลาย

สิ่งสำคัญคือเรื่องของการมีส่วนร่วมของชุมชน ทำอย่างไรให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของต้นน้ำ ป่าไม้ ทุกคนเห็นประโยชน์และความสำคัญ แต่ทำอย่างไรจะให้ชาวบ้านได้ประโยชน์ ซึ่งถ้าให้ชาวบ้านได้ประโยชน์บ้าง ชาวบ้านก็จะรักษาประโยชน์ นั่นก็คือว่าวิธีการในประสบการณ์

ที่ทำ ส่วนใหญ่ก็คือจะเน้นให้ชุมชนที่อยู่ใกล้ป่า ทำฝาย ทำระบบประปาภูเขา ทำอย่างไรให้ได้ใช้น้ำจากบนดอยหรือจากประปาภูเขา หลังจากที่ได้น้ำ ชาวบ้านจะเกิดจิตสำนึกโดยอัตโนมัติคือชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากน้ำ แล้วชาวบ้านก็จะดูแลน้ำ ดูแลป่า รักษาป่าโดยอัตโนมัติ ซึ่งเป็นวิธีการที่ทางหน่วยงานที่อยู่ในพื้นที่ต้องเข้าไปส่งเสริม หรือเข้าไปสร้างกระบวนการฝายก็คือไปช่วยให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัด ฝายจะมีหลากหลาย คือทำตั้งแต่บนลงมา แล้วตัวล่างสุดก็ทำเป็นฝายกึ่งถาวร หรือถาวร เพื่อให้กักเก็บน้ำ หลังจากที่บ้านได้ใช้น้ำสามารถรับรองได้เลยว่าป่าที่ได้น้ำตรงนั้นชาวบ้านจะดูแลเป็นอย่างดี

แนวทางการแก้ไขอีกประการคือการทำกิจกรรมกับพระภิกษุสงฆ์ เช่น กรณีฝายกันบาด เนื่องจากการสร้างฝายบางครั้งไม่มีเงิน ไม่มีงบประมาณ ครั้งหนึ่งได้มีโอกาสนัดประชุมกันที่วัดเรื่องการสร้างฝายแต่ไม่มีงบประมาณ เจ้าอาวาสตำบลได้ฟังจึงมีความสนใจ เจ้าอาวาสจึงได้พาพระลูกวัดออกบิณฑบาตในตอนเช้า เพื่อเอาข้าวกันบาตรมาเลี้ยงเด็กนักเรียนที่มาช่วยทำฝาย ทุกเช้าเสาร์อาทิตย์ เจ้าอาวาสพร้อมพระลูกวัดก็จะออกบิณฑบาต แล้วเอาข้าวกันบาตรไปให้เด็กๆ ซึ่งบางครั้งไม่ใช่แค่ข้าว แต่ได้ปัจจัยและอื่นๆ เพิ่มเติมด้วย จากนั้นชุมชนก็เริ่มต้นตัว จากฝายที่มีปัญหาในเริ่มแรก ปัจจุบันมีสามร้อยกว่าแห่ง โดยไม่ต้องใช้เงินเลย จึงเป็นสิ่งที่ได้ใช้ประโยชน์จริงๆ โดยเกิดจากแรงปัจจัยในชุมชน จากข้าวกันบาตร จากนั้นทางหน่วยฯ จึงได้นำโครงการ “บวร” คือบ้าน วัด ราชการ โดยให้วัดเป็นตัวเชื่อมระหว่างชุมชน คือชาวบ้านกับราชการ ซึ่งเป็นภาพที่ร่วมมือกันดีมาก และรายการสถานีสี่เหลี่ยมก็ได้มาถ่ายทำเป็นสารคดีด้วย

นอกจากเรื่องฝายแล้ว เรื่องการบวชป่า จะมีแทบทุกที่แทบทุกปี เช่น ที่หน่วยต้นน้ำแม่พริก ก็จะมีการบวชป่า หลายหมู่บ้าน บ้านแม่เชียงราย ได้ทำเป็นกิจกรรมทุกปีบนป่าต้นน้ำแม่พริก มีรอยพระพุทธรูป เป็นรอยใหญ่ ดังนั้น ทุกปีในเดือนพฤษภาคม พระภิกษุและชุมชนจากข้างล่างจะขึ้นไปทำบุญบวชป่า เหมือนกับไปเคารพสักการะรอยพระพุทธรูปที่อยู่ที่นี่ เป็นกุศโลบายอย่างหนึ่ง และเป็นกิจกรรมที่ทำทุกปี

สำหรับในภาพรวมของจังหวัดลำปางเองเกี่ยวกับพระสงฆ์ เช่น เจ้าคณะจังหวัดองค์ปัจจุบัน ท่านได้ให้ความสำคัญกับเรื่องสิ่งแวดล้อมและเรื่องป่าต้นน้ำ มีการบวชป่าทุกปีเช่นกัน ในปีนี้ท่านตั้งกองทุนสิ่งแวดล้อม ได้จัดเป็นงานทอดผ้าป่า เมื่อทอดผ้าป่าแล้วได้จัดตั้งเป็นกองทุนสิ่งแวดล้อม และเนื่องจากท่านมีบารมีมากและเป็นระดับผู้บริหารของคณะสงฆ์ จึงได้รับความร่วมมือจากทุกคนทุกองค์กรทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นทหาร ตำรวจ อำเภอฝายปกครองต่างๆ มาร่วมกิจกรรมกันหมด มีการประชุมตั้งกองทุนปลูกป่าและได้จัดกิจกรรมหลายกิจกรรม

เนื่องจาก ชุมชนและชาวบ้านจะเชื่อถือและศรัทธาพระมากกว่าเจ้าหน้าที่รัฐ เพราะเจ้าหน้าที่มีการโยกย้ายอยู่บ่อยๆ 2-3 ปีก็จะย้าย แต่พระจะอยู่เป็นประจำ ความผูกพันกับพื้นที่ระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ จึงแตกต่างกัน ชุมชนมีจำนวนมากกว่าเจ้าหน้าที่หลายร้อยเท่า เพราะว่าเขาเกิดที่นั่นตายที่นั่น ฉะนั้นชาวบ้านย่อมรักปามากกว่าเจ้าหน้าที่ที่เปลี่ยนไปตลอดเวลา ดังนั้น เจ้าหน้าที่รัฐจึงเป็นเพียงผู้เปิดโอกาส ได้สร้างกระบวนการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร แต่ชาวบ้านจะเกิดความภาคภูมิใจในสิ่งที่ได้ทำ และได้รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ

นอกจากนี้ ทางหน่วยฯ และชุมชนยังได้รับความร่วมมือจากองค์กรเอกชน เช่น กรณีชุมชนสามขา ซึ่งมีปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำในขณะนั้น ได้เริ่มทำกระบวนการ เช่น การบวชป่า ต่อมาในภายหลัง บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (SCG) ได้เข้ามาเป็นผู้สนับสนุนสร้างฝายชะลอน้ำให้ โดยการแนะนำของหน่วยฯ ที่ไปฝึกอบรมให้ความรู้ ซึ่งเริ่มต้นจากฝายไม่กี่ตัว ประมาณ 30 แห่ง จากนั้น ทางหน่วยฯ ได้ไปแนะนำเพิ่มเติมให้ความรู้และกีฬาไปศึกษาดูงาน มีกลุ่มนักเรียน กลุ่มองค์กร กลุ่มอาสาต่างๆ เข้ามาช่วย โดยที่เอสซีจี เป็นผู้สนับสนุนด้านเงินทุน ชุมชนก็เกิดการตื่นตัวขึ้น ประกอบกับทางเจ้าหน้าที่รัฐลงไปประสานด้วย ก็เลยเกิดพลังขึ้นมา จาก 30 ตัวก็กลายเป็นหลายพันตัว ก็มีชื่อเสียงมาก จากปัญหาเรื่องน้ำในเริ่มต้นก็สามารถจัดการแก้ปัญหาได้ใช้เวลาเพียง 3 ปีก็สำเร็จ ปัจจุบัน ไม่จำเป็นต้องมีเจ้าหน้าที่ป่าไม้เลย ชุมชนสามารถดูแลรักษากฎระเบียบ มีกติกา มีกฎที่กำหนดกันขึ้นมาเพื่อดูแลกันเอง น้ำจึงมีใช้ทั้งปี สามารถปลูกพืชทำเกษตรได้ตลอดทั้งปี และน้ำในปัจจุบันมีโครงการที่จะผลิตกระแสไฟฟ้าต่อไป คือสามารถจะต่อยอดในด้านอื่นๆ ได้ เป็นผลมาจากชุมชนเข้มแข็ง โดยเฉพาะตัวผู้นำ การรวมกลุ่ม ในปัจจุบันได้กลายเป็นพื้นที่ต้นแบบให้กับหลายหน่วยงาน

เมื่อเรื่องระบบน้ำ ระบบป่า ดีขึ้น พื้นตัวขึ้น ชุมชนสามารถก็สามารถทำนาได้ตลอดทั้งปี ปลูกพืชอะไรได้ทั้งปี แรงงานเริ่มกลับเข้ามาในชุมชน คนทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิดน้อยลง ถือว่างานประสบความสำเร็จ นอกจากนี้ ทางหน่วยฯ ยังได้ทำโครงการพุทธอุทยาน สำหรับสำนักสงฆ์บางแห่งที่อยู่ในป่า และให้แนะนำให้อยู่ร่วมกับป่าได้ดี โดยไม่มีการบุกรุกทำลาย

ปัจจัยของความสำเร็จ

ประการที่หนึ่ง ความมุ่งมั่นและอุดมการณ์ที่ต้องการรักษาต้นน้ำและผืนป่าของหัวหน้าหน่วยฯ และเจ้าหน้าที่

ประการที่สอง ความสามัคคีของชุมชนในการรักษาป่าต้นน้ำเพื่อต้องการให้ถิ่นที่อยู่อาศัยมีความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน

ประการที่สาม ตอบสนองความต้องการของชุมชนมากกว่าการตั้งเป็นนโยบายแล้วผลักดันให้เกิด เป็นลักษณะการทำจากล่างสู่บน (bottom up)

ประการที่สี่ พระภิกษุสงฆ์ โดยเฉพาะผู้ปกครองคณะสงฆ์ ที่มีความสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นพิเศษ ทำให้เกิดความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็นทหาร ตำรวจ อำเภอสวนการปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

ประการที่ห้า แรงผลักดันของครอบครัว เมื่อเห็นภรรยา มีรายได้จากการมาช่วยหน่วยๆ ทำงาน ทำให้หัวหน้าครอบครัวหันมาให้ความสนใจและร่วมมือ

ประการที่หก อดีตหัวหน้าหน่วยๆ ที่ริเริ่มที่ช่วยแม่พริกนี้ ได้ทำงานต่อเนื่อง ไม่ได้ถูกโยกย้ายราชการเหมือนท่านอื่นๆ จึงทำให้งานดำเนินอย่างต่อเนื่อง

2.3.2.2 กรณีศึกษาพระสมพงษ์ ถาวรธมโม วัดदानมูทิตา ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนทา

จ.ยโสธร พระสมพงษ์ ถาวรธมโม อายุ 36 ปี เจ้าอาวาสวัดदानมูทิตา ต.ศรีแก้ว อ.เลิงนทา จ.ยโสธร มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร ได้เข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์เมื่อปี พ.ศ. 2536 หลังจากนั้นได้ท่องเที่ยวอยู่แถบอีสานเหนือบริเวณจังหวัดนครพนม เลย และอุดรธานี ประมาณ 8-9 ปี ขณะกลับมาเยี่ยมบ้านเกิด เยี่ยมโยมพ่อและโยมแม่ เมื่อปี พ.ศ. 2544 จึงตัดสินใจที่จะจำพรรษาที่เพิงพักร้างบนภูหมากยาง อำเภอละเลิงนทา จังหวัดยโสธร เพราะต้องการที่จะอยู่ใกล้ๆ บิดามารดา และด้วยเมื่อเดินทางมาถึงที่นั่น มีความรู้สึกผูกพันกับสถานที่แม้จะมีปัญหาความเป็นอยู่ลำบากอยู่บ้าง บริเวณของวัดนั้นอยู่ที่ภูหมากยาง ซึ่งมีอาณาเขต 2,100 ไร่ ในบริเวณป่าดงปอ-ดงบังอี มีวัด 3 แห่งคือ วัดอ่างเมย วัดดำนใหญ่ และวัดदानมูทิตา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อนและมีพระจำพรรษาตามภูต่างๆ

สภาพปัญหา ในช่วงที่มาอยู่ใหม่ ๆ นั้น ป่าที่บริเวณนี้เป็นป่าเสื่อมโทรมเพราะชาวบ้านบุกรุกเผาป่าเพื่อจับจองพื้นที่ทำกินและมีไฟป่าเกิดขึ้นทุกปี ไฟป่าซึ่งเกิดจากคนเป็นผู้ทำการบุกรุกมีทั้งการปลูกมันสำปะหลัง ไร่ปอ ไร่อ้อย และต่อมาก็กลายเป็นที่เสื่อมโทรม เป็นป่าหญ้าคาขึ้นเต็มไปหมด บางที่ผู้บุกรุกก็ตัดกล้วยไม้ป่า จับสัตว์ก็จะมีพวกปูแป้ง มีอีเห็น งูเหลือม งูจงอาง หมาจอก ตะกวด เป็นต้น สมัยก่อนก็จะมีหมูป่า แต่ก็โดนนายพรานล่าไปหมดแล้ว นอกจากนี้ ก็จะมีพวกนายทุน หรือเจ้าหน้าที่เอง ที่สนับสนุนให้คนบุกรุกป่าและล่าสัตว์ส่วนมากมักจะมีใบสั่ง แต่ก็ไม่ใช่เจ้าหน้าที่จะเป็นทุกคน พระอาจารย์และผู้บริหารชุมชนเคยตามจับได้ แต่ก็ขอร้องให้ปล่อยตัว ปัจจุบันถ้าต้องการจะตัดไม้ ต้องมาขออนุญาตประธานของกลุ่ม

สาเหตุที่ป่าแถบนี้กลายเป็นที่เสื่อมโทรมสาเหตุหลักก็มาจากชาวบ้านลักลอบตัดไม้ไปขาย และสร้างบ้านด้วย ประกอบกับพ่อค้านายทุนที่มีเล่ห์เหลี่ยมก็เข้าไปตัดต้นไม้ และแปรรูปจำหน่าย ตอนพระอาจารย์มาถึงใหม่ๆ จะมีต้นไม้ล้มระเนระนาดไปทั่ว ไฟที่ไหม้ป่านี้ต่อไปอาจจะลามทำลายเผาไหม้ถึงภูที่พักสงฆ์ได้ ท่านจึงคิดว่าควรจะต้องหาทางแก้ไข

ปัญหาถัดไปก็คือปัญหาขาดแคลนแหล่งน้ำ เมื่อครั้งรุดงค์มาเมื่อปี พ.ศ. 2544 ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นหน้าแล้งและมีไฟไหม้เกิดขึ้นแล้ว

เมื่อครั้งมาจำพรรษานั้น ท่านตั้งใจพัฒนา และไม่นิยมการแจกเครื่องรางของขลัง ถึงมีคนมาขอก็ไม่ให้ ไม่ให้ ไม่ให้หาย ท่านเป็นพระที่สมณะ ชาวบ้านจึงเกิดศรัทธา ก็ให้ความร่วมมือสนับสนุน ในปีแรกก็มีท่านรองประธานกลุ่มปัจจุบันมาเป็นเลขานุการ มีพ่อใหญ่ปานทอง มาเป็นประธานคนแรก มีสมาชิก 20 คน เป้าหมายในขณะนั้นก็คือต้องหาวิธีช่วยกันสกัดไฟไม่ให้ไหม้และลุกลามป่า

ชาวบ้านแถบนี้ส่วนใหญ่ไม่มีโฉนดที่ดิน อย่างมากที่มีก็เป็น สปก. ในพื้นที่นี้ เจ้าหน้าที่ทั้งตำรวจ ทั้งเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ได้เก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากการตัดไม้ทำลายป่า ไม้พยุงแทบไม่เหลือ และไม่เคยจับใครได้เลย คล้ายๆ กับภูกัน ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าในระดับจังหวัดรับรู้เรื่องปัญหา คอร์รัปชัน ถ้าแก้ปัญหานี้ไม่ได้ ป่าจะหมดไปเรื่อยๆ ชาวบ้านไม่สามารถไปเผ่าระวังได้ตลอดเวลา เพราะทุกคนต้องทำมาหากิน ทางกลุ่มจึงอยากให้หน่วยราชการระดับสูงเข้ามาช่วยดู บางครั้งก็จับผู้บุกรุกไว้ได้ ก็โทรให้ทางราชการมาดู มาจับไปลงโทษ แต่ไม่มีใครสนใจ ทำไม่รู้ไม่ชี้ ไม่เข้ามาเลย ปัญหาการคอร์รัปชันนี้ เป็นปัญหาใหญ่ ที่ยากจะควบคุมหรือป้องกัน

การจัดการเชิงพุทธในการจัดการสิ่งแวดล้อม ในเบื้องต้นต้องแก้ปัญหาเรื่องไฟไหม้ป่า ด้วยการทำแนวกันไฟ ปลูกต้นไม้รอบที่อยู่ ก็ใช้วิธีทำทางเดิน โดยเอากิ่งไม้ที่เล็ก ๆ ออกให้โล่ง กวาดให้เรียบ กว้างประมาณ 3 เมตร โดยแนวคิดนี้มาจากการที่พระอาจารย์ไปดูงานที่กุฎชุม มีวัดทำแบบนี้มาก่อน เมื่อก่อนตอนรุดงค์พระผู้ใหญ่จะแนะนำไว้สำหรับพระรุดงค์ เพราะพระรุดงค์จะเจอปัญหาไฟป่าเหมือนกัน ถูฝนท่านก็จะพาปลูกต้นไม้ พอมายู่ เจอปัญหาอย่างเดียวกัน ก็ทำอย่างที่ท่านสอน เลยมาชักชวนชาวบ้านให้ทำ แต่ก็ทำกันเองไม่ได้เรียกร้องจากหน่วยงานของรัฐ ได้เข้าไปปรึกษากับครูบาอาจารย์ และก่อตั้งกลุ่มราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (ร.ส.ท.ป.) ตำบลศรีแก้ว เป็นแกนหลักในการดำเนินงานด้านการดูแลอนุรักษ์ป่า และแก้ปัญหาทุกอย่างควบคู่กันไป การทำแนวกันไฟให้ทะเลกันรอบภูหมากยาง ต้องขอความช่วยเหลือและความร่วมมือของชาวบ้าน หน่วยงานอย่างทหาร อบต. และต้องประสานไปยังวัดอ่างเมยและวัดदानใหญ่ที่อยู่ในภูเดียวกัน การประสานงานกับพระสงฆ์ในแต่ละภู ได้รับความร่วมมืออย่างดีจากพระสงฆ์ เพราะว่ามีปัญหาเหมือนกัน แต่ก่อนต่างคนต่างทำ ต่างหาอุปถัมภ์ ทำอย่างไรให้ชาวบ้านไม่จุดไฟไม่เผาป่า ซึ่งต่างฝ่ายต่างทำ แต่ถ้าได้เชื่อมโยงให้มาต่อกัน วัดदानใหญ่ก็ทำลงมา วัดอ่างเมยก็ทำขึ้นมา เมื่อทำไปเจอกัน สามารถป้องกันให้ได้ ทั้งภูเขา ก็ค่อยเป็นรูปเป็นร่าง เกี่ยวกันเป็นเครือข่ายพระสงฆ์ สลับกันไปช่วยเหลือกัน

พระอาจารย์ได้ตั้งให้เยาวชนรุ่นหลังมาเป็นกำลังสำคัญในการอนุรักษ์ป่าต่อไป ในปี พ.ศ. 2549 ท่านเริ่มทำจดหมายไปยังโรงเรียนในละแวกชุมชน เช่น โรงเรียนบ้านศรีแก้ว โรงเรียนศรีแก้วประชาสรรค์ จัดกิจกรรมอบรมการอนุรักษ์ขึ้น เพื่อหวังเพาะเมล็ดพันธุ์สร้างจิตสำนึกในการรักษาป่าให้กับเด็กๆ และขยายผลไปยังพ่อแม่ผู้ปกครองให้ช่วยกันดูแลไฟป่า และลดปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่า

ในปี 2550 มีการจัดอบรมพร้อมกัน 3 โรงเรียนคือ โรงเรียนศรีแก้ว โรงเรียนโคกใหญ่ และโรงเรียนบ้านหนองบึงกาน ซึ่งแม้จะไม่ได้อยู่บริเวณภู แต่เชิญมาเพราะผู้ปกครองมักเข้ามาล่าสัตว์ จึงต้องกระจายความรู้ออกไป หลังจากพระสมพงษ์มาจำพรรษาอยู่ ปัญหาตัดไม้ทำลายป่าค่อยๆ หดไป และตั้งแต่ทำแนวกันไฟรอบภู ป่าก็เริ่มสมบูรณ์ฟื้นตัว คราวนี้หน่อไม้ป่า เห็ด ไข่รวม ไข่ไร่ ดอกกระเจียว สมุนไพรทั้งหลายก็เริ่มมีให้เห็น ความอุดมสมบูรณ์กำลังเริ่มกลับมา

ปัจจัยของความสำเร็จ ความมุ่งมั่นตั้งใจและอุดมการณ์ของ พระสมพงษ์ ถาวรธมโม ว่าต้องทำให้ประสบความสำเร็จ ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีความสามัคคี ให้ความร่วมมือด้วยความมุ่งมั่น โรงเรียน ผู้บริหาร นักเรียน ผู้ปกครอง ให้ความร่วมมือ ช่วยเหลือด้วยความสามัคคี

2.3.2.3 กรณีศึกษาชุมชนบ้านช่องแคบ อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี ชาวบ้านช่องแคบ ต.ท่าเสา อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี มีบริเวณที่เป็นสาธารณะประโยชน์เชิงภูเขาที่ดูแลอยู่ 384 ไร่ ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2545 หลังจากสัมปทานตัดไม้เพื่อเผาถ่านสิ้นสุดลง ผืนดินของชุมชนบ้านช่องแคบ อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี ก็เสียหายไม่สามารถทำการเกษตรได้ ชาวบ้านจึงบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า เพื่อทำสวน ทำไร่เลื่อนลอย ทำไร่มันสัมปะหลัง ทำให้ทั้งดินและป่าไม้ของชุมชนเสียหายหนักขึ้น นอกจากนี้ยังขาดพื้นดินอุ้มน้ำและเวลาน้ำป่ามาก็จะไหลหลากท่วมเรือกสวนไร่นาของชาวบ้านอีกด้วย

นายไมตรี ช่างโตอดีตผู้ใหญ่บ้านได้ตระหนักถึงความเสียหายของดินและป่าไม้ การบุกรุกป่า การที่ชาวบ้านยากจน รายได้น้อย จึงได้ริเริ่มให้ความรู้แก่ชาวบ้านในชุมชนของตน ขณะนั้นผู้ใหญ่ไมตรีได้รู้จักกับคุณลุงแสนชัย แสนยุติธรรม เพราะท่านไปเข้าโครงการปลูกต้นสัก โครงการสวนป่า จึงได้ลองมาทำดูบ้าง ได้ปฏิบัติด้วยตนเองจึงเห็นผล จากดินที่แห้งเสีย กลับฟื้นขึ้นสามารถทำการเกษตรได้ดี ชาวบ้านจึงได้ดำเนินรอยตาม ในช่วงเริ่มต้นมีเพียง 10 กว่าคน ซึ่งพื้นที่เดิมเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ ซึ่งหมู่บ้านได้กันเอาไว้เป็นพื้นที่แปลงหนึ่งที่เป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ แต่มีปัญหาว่าคนใช้ประโยชน์อย่างไม่รู้จักการดูแล คือใช้อย่างเดียวไม่มีการดูแลรักษา และยังมีนายทุนข้างนอกอีก นายทุนเข้ามาตัดไม้จนแทบไม่เหลือจนมองไม่เห็นเขาเขียว มีแต่หิน ตัดไม้รวกจนเกลี้ยง ชาวบ้านจะกินหน่ออย่างลำบาก จึงหันมาอนุรักษ์อย่างจริงจังและ

ช่วยกันอนุรักษ์ป่าไม้จากพื้นที่ 385 ไร่ และต่อมาได้ช่วยเหลือดูแลที่พัสดุใกล้เคียงรวมพื้นที่ 3,700 ไร่ ได้จัดตั้งเป็นคณะกรรมการกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยได้ขอจดทะเบียนป่าที่ชุมชนดูแลอยู่ขึ้นทะเบียนเป็นป่าชุมชน ได้ดำเนินงานประชาสัมพันธ์และกำหนดแผนงานปลูกป่าเป็นประจำทุกปี มีแผนป้องกันไฟป่า การตกลงร่วมกันในการไม่เก็บของป่าเพื่อให้ป่าฟื้นตัว การทำฝายกักเก็บน้ำเพื่อการเพาะปลูก บำรุงดินและป้องกันน้ำท่วม เป็นต้น ผลของการกลับมาใส่ใจเรื่องดิน น้ำ ป่าไม้ของชุมชนบ้านช่องแคบ ใช้เวลาเพียง 3-4 ปี ป่าที่เคยเสื่อมโทรมดินที่แห้งเสีย ก็กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ และกลายเป็นสถานที่เรียนรู้ของหลายชุมชนและหลายองค์กร เช่น สำนักงานกองทุนการส่งเสริมสร้างสุขภาพ (สสส.) สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดกาญจนบุรี และมหาวิทยาลัยมหิดล เป็นต้น

แนวทางการจัดการเชิงพุทธ เริ่มจากพิธีการปลูกป่า คือนิมนต์พระสงฆ์มาแล้วก็ทำบุญแรกๆ ที่ทำเหมือนกับว่ายังไม่ถึงกับบวชป่า แค่ว่าเลี้ยงพระแล้วอุทิศส่วนกุศลให้กับเจ้าป่า เจ้าเขา ต่อมาก็ทำพิธีบวชป่า เพื่อเป็น การปลูกจิตสำนึกอย่างหนึ่งว่า ถ้าเกิดคุณตัดต้นไม้ที่เราเอาผ้าเหลืองมาห่มซึ่งผ้านี้พระได้ทำพิธีแล้วมาห่มให้ต้นไม้แล้ว เท่ากับว่าคุณฆ่าพระไปหนึ่งองค์ ซึ่งก็จะเป็นกุศโลบาย แล้วเราก็จะมีการปลูกป่าทุกวันที่ 12 สิงหาคม และวันที่ 5 ธันวาคม จากนั้น ก็จะมาทำแนวกันไฟ เพื่อป้องกันไฟ อันนี้เป็นกิจกรรมหลักที่ทำ ไฟป่าเยอะมาก ซึ่งเกิดจากคน ชาวบ้านเขาจะมีความคิดว่าถ้าจุดไฟป่าไปผักหวานจะแตกเร็ว แล้วทำให้ผักหวานแตกยอด แต่พอมาตอนหลังชาวบ้านและคณะกรรมการช่วยกัน ลองมาดูว่าถ้าไฟไม่เผาเลย ผักหวานจะแตกยอดหรือไม่ จริงๆ แล้วผักหวานตามที่ได้ศึกษามา ผักหวานถ้าเกิดแตกมาหนึ่งต้น ไฟเผาไปก็จะแตกมาแค่หนึ่งยอดหรือสองยอด แล้วปีต่อไปไฟก็เผาอีกสู้ไม่ให้ไฟเผาเลย พอเขาแตกมาหนึ่งยอดเราเก็บยอดไปเขาจะแตกขึ้นมาสองยอด สองยอดเราเด็ดไปอีกเขาจะแตกเป็นสี่ เป็นแปดเป็น 16 ไปอีกเรื่อยๆ แล้วต้นนี้จากหนึ่งคืบ ปีต่อไปก็จะเป็น สองคืบ สามคืบ พอดันสูงแล้ว ยอดเป็นกิโล เป็นตะกร้า

จากนั้นเริ่มทำฝายตามรอยพ่อ ก็คือสร้างฝายตามแนวพระราชดำริ สร้างโดยใช้วัสดุธรรมชาติ แต่เนื่องจากเป็นส่วนหนึ่งเป็นลำห้วยลึก ก็จะมีการสร้างฝายถาวร เพื่อที่จะชะลอความชุ่มชื้น ดังนั้น ก็จะกักน้ำอยู่ ตอนนี้ก็เริ่มมีสัตว์น้ำ ปัจจุบันมี กุ้ง กวาง เสือโคร่ง หมู จะมากที่สุด อย่างนกที่เคยสูญพันธุ์ไปแล้วไม่เคยเห็นมีตั้งแต่ก่อนจะจัดตั้งป่าชุมชน แต่ตอนนี้เห็นมีกลับมาสำหรับสายพันธุ์ที่หายากๆ ตั้งแต่เริ่มป่าชุมชน คนในหมู่บ้านจะหยุดล่าสัตว์ พื้นที่นี้จะติดต่อกับที่อุทยานแห่งชาติเอราวัณ แค่ว่าทางลาดยางกันไว้เฉยๆ มีบางครั้งที่เขาจะเข้ามาอย่างเช่นนกยูง นกเงือกเขาก็จะบินหาอาหารที่นี้เหมือนกัน

ปัจจุบัน มีภาคเอกชน เช่น บริษัท SCG Paper สนับสนุนเงินทุนในการดำเนินกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ค่าใช้จ่ายด้านยุวมัคคุเทศก์ ค่ายช่างน้อยรักป่าใหญ่ ซึ่งจัดทุกปี หรือการบวชป่า มีการจัดสรรเงินทุนคล้ายๆ สัจจะออมทรัพย์ มีกรรมการประมาณ 30 ท่าน

นอกจากนี้ ทางกลุ่มก็ได้พยายามชักชวนเยาวชนคนรุ่นใหม่ ให้เข้ามาร่วมกิจกรรมเรื่องสิ่งแวดล้อม จะให้แต่ละบ้านเขาชวนลูกชวนหลาน ก็คือปกติเด็กเขาก็จะตามพ่อแม่เข้าไปหาของป่าอยู่แล้วโดยธรรมชาติ และเด็กบางคนเขาก็หาชิงนกบ้าง คือ เพี้ยวป่าอยู่แล้ว ก็ให้ชาวบ้านเขาจูงลูกจูงหลานเข้ามา มาสัมผัสบ่อยๆ เขาก็จะมีความเคยชิน มีความคุ้นเคย และก็จะเป็นการปลูกฝัง เข้าไปโดยอัตโนมัติ ไม่ว่าเราจะมีกิจกรรมก็จะชวนมาตลอด

การบวชป่า จะทำช่วงประมาณ มีนาคม-เมษายน พอมาสิงหาคม ก็จะมีการปลูกป่าเสริม และพوما 4-5 ธันวาคมของทุกปี จะมีการทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไฟป่า

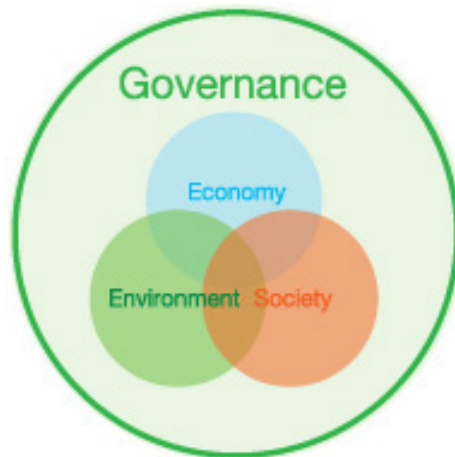
นอกจากนี้ ทางชุมชนยังได้มีเครือข่ายในจังหวัดทั้งหมด สามารถแบ่งปันข้อมูลกันเชื่อมสัมพันธ์กันตลอด ถ้าสมมุติว่าป่าไหนมีปัญหาที่รุนแรงจริงๆ ทางกลุ่มก็จะเชิญทุกป่าไปรวมพลังประชุมกันที่นั่น ให้ทางพวกนายทุนเขาเห็นว่าเขาไม่ได้อยู่โดดเดี่ยว เขามีพี่น้อง เขามีเพื่อน มีพี่ เราจะไปรวมประชุมกันที่นั่น แล้วเราจะไปช่วยต่อต้าน อย่างเช่นที่ ป่ายังโตน เรื่องเหมืองแร่ ตอนนั้นรุนแรงมากเราก็อพยพพี่น้องเราไปประชุมกันที่นั่น แล้วก็ไปสู้ให้เขาเห็นว่าเราไปรวมพลังกันให้เขาเห็น จนตอนนี้เขาก็ยอมถอยไปแล้วครั้งหนึ่ง ป่าชุมชนไม่ได้เข้มแข็งทุกชุมชน ซึ่งมันอยู่ที่ชุมชนเองเป็นหลัก บางทีตัวประธานเอาทุกอย่าง แต่ชาวบ้านไม่เอา ประธานจะมาเดินคนเดียวก็ไม่ได้ เพราะบางที่ชาวบ้านเอาจริงเอาจังมากแต่ประธานไม่สนใจ นอกจากนี้ ที่นี้บางครั้งก็มึงบของ UNDP ที่ให้กับเครือข่ายมาอยู่แล้ว และเขาก็มีการประชุมกันอยู่ตลอดทุกปี ปีละหนึ่งครั้ง

ปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ ประการที่หนึ่ง ความสามัคคีของชุมชนที่ร่วมแรงร่วมใจกันทุกครั้งที่มีการประชุมหรือประชาสัมพันธ์ให้มาทำกิจกรรมหรือช่วยงานต่างๆ ก็มาช่วยกันอย่างพร้อมเพรียง ประการที่สอง ชุมชนเป็นคนรักถิ่นฐานบ้านเกิด มีจิตสำนึกรักท้องถิ่น

2.3.2.4 กรณีศึกษาบริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) (เอสซีจี) ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2456 ที่บางซื่อ กรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. 2556 นี้ บริษัทฯ มีอายุครบ 100 ปี ต่อมาได้ขยายกิจการจากการผลิตปูนเป็นผลิตภัณฑ์เซรามิกและเครื่องปั้นดินเผา ผลิตภัณฑ์เซรามิกและเครื่องปั้นดินเผา และผลิตภัณฑ์เคมี มีรายได้จากผลประกอบการจำนวนมาก และจัดเป็นบริษัทฯ ที่มีผลประกอบการดีเยี่ยมตลอดมา

ด้านวิสัยทัศน์ทางสิ่งแวดล้อมและความรับผิดชอบต่อสังคม บริษัทฯ ได้กำหนดเป็นแนวหลักปฏิบัติเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังแผนภาพ

บริษัทปูนซีเมนต์ไทยหรือเอสซีจีมุ่งมั่นสู่การเป็นธุรกิจที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม หรือ Green Business ด้วย 2 กลยุทธ์หลัก คือ

1) กระบวนการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Green Process) เลือกใช้เทคโนโลยีในการผลิตที่ดีที่สุดและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ประกอบหลักการ 3R (Reduce, Reuse/Recycle และ Replenish) เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรและพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และลดการก่อให้เกิดของเสียและมลพิษ นอกจากนี้ ยังมีการกำหนดเป้าหมายที่จะไม่มีการนำวัสดุเหลือใช้จากกระบวนการผลิตไปฝังกลบหรือ Zero Waste to Landfill ภายในปี 2555 จากผลกระทบของก๊าซเรือนกระจกและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เอสซีจีจึงได้กำหนดเป้าหมาย ในการลดก๊าซเรือนกระจกลงร้อยละ 10 ภายในปี 2563 จากปีฐาน 2550 โดยพัฒนาอุปกรณ์เครื่องจักรให้สามารถให้พลังงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น และศึกษาวิจัยการใช้เชื้อเพลิงทดแทน โดยในปี 2553 เอสซีจีสามารถใช้พลังงานทดแทน ได้ร้อยละ 14 นอกจากนี้ เอสซีจี ซีเมนต์ ยังได้นำความร้อนเหลือใช้ ในกระบวนการผลิตปูนซีเมนต์ กลับมาใช้

ผลิตไฟฟ้าด้วยระบบ Waste Heat Power Generator ทุกสายการผลิต ทำให้ก๊าซเรือนกระจกลดลงปีละประมาณสามแสนตัน

เอสซีจีเป็นองค์กรแรกในประเทศไทยที่กำหนดนโยบายการจัดซื้อที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมมาตั้งแต่ปี 2547 เพื่อให้เกิดแรงกระตุ้น ในการผลักดันการประกอบธุรกิจบนพื้นฐานของความตระหนักต่อผลกระทบสิ่งแวดล้อม ตลอดทั้งห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) โดยในปี 2553 มีสินค้าใน รายการจัดซื้อที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสิ้น 340 รุ่น และสามารถขยายเครือข่ายคู่ค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมได้ถึง 37 ราย

2) การวิจัยและพัฒนาสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม (Green Products) เอสซีจีมุ่งมั่นทุ่มเทในงานวิจัยและพัฒนาสำหรับสินค้า และบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ภายใต้ฉลาก “SCG eco value” เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้าที่ให้ความสำคัญในการเลือกซื้อสินค้าที่ไม่สร้างผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในปี 2553 มีผลิตภัณฑ์ที่ผ่านการรับรองฉลาก “SCG eco value” แล้วทั้งสิ้น 270 รายการ นอกจากนี้ ยังแสวงหาโอกาสในธุรกิจใหม่ๆ อาทิ พัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อสนับสนุนอาคารประหยัดพลังงาน และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม

การสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม เอสซีจีสร้างจิตสำนึก กระตุ้นพฤติกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแนวทาง 3R ให้กับพนักงานรวมถึงประชาชนทั่วไป นอกจากนั้นยังได้ริเริ่มโครงการ “เอสซีจีรักษ์น้ำเพื่ออนาคต” ด้วยการอนุรักษ์บำบัดน้ำอย่างครบวงจร ทั้งน้ำขาดน้ำเกิน น้ำเสีย ซึ่งมีกิจกรรมหลักคือ การร่วมกับชุมชนสร้างฝายชะลอน้ำแบบผสมผสาน ตั้งแต่ปี 2546 เพื่อสร้างความชุ่มชื้นและคืนความสมดุลให้ผืนป่า โดยสร้างไปแล้ว 26,000 ฝาย มีผู้ร่วมสร้างกว่า 35,000 คน ก่อให้เกิด “กระบวนการสร้างฝายในใจคน” รวมทั้งตั้ง “ศูนย์ข้อมูลการเรียนรู้เรื่องฝายชะลอน้ำ” เพื่อเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นๆ ได้นำไปประยุกต์ใช้

เอสซีจีให้ความสำคัญกับการวิจัย พัฒนาผลิตภัณฑ์โดยมุ่งพัฒนานวัตกรรม ที่ตอบสนองความต้องการของลูกค้า และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกลยุทธ์สำคัญในการเพิ่มขีดความสามารถของธุรกิจมาอย่างต่อเนื่อง ฉลากสิ่งแวดล้อมถือเป็นเครื่องมือหนึ่งที่เอสซีจีใช้ในการสื่อสารข้อมูลความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ของผลิตภัณฑ์ต่อผู้มีส่วนได้เสีย ปัจจุบันเอสซีจีมีผลิตภัณฑ์ที่ได้ฉลากสิ่งแวดล้อมประเภทที่ต้องผ่านการพิจารณาจากหน่วยงานที่ให้การรับรองทั้งในและต่างประเทศ อาทิ ฉลากเขียว ฉลากลดคาร์บอน ฉลากคาร์บอนฟุตพริ้นต์ ฉลาก Environment Choice จากประเทศออสเตรเลีย ได้แก่ ฉนวนกันความร้อนตราช้าง กระเบื้องผนัง COTTO ปูนซีเมนต์ตราช้าง และปูนซีเมนต์ตราเสือ เป็นต้น

นอกจากนี้ เอสซีจียังถือเป็นองค์กรไทยรายแรกที่กำหนดฉลากสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ประเภทการรับรองตนเอง ภายใต้ฉลาก SCG eco value ตั้งตั้งแต่ปี 2522 โดยกำหนดกฎเกณฑ์การพิจารณาอ้างอิง มาตรฐาน ISO14021: Environmental Labels and Declarations-Self-Declared Environmental Claims ควบคู่ไปกับการความต้องการของผู้มีส่วนได้เสีย และผลกระทบที่เกิดขึ้นตลอดวงจรชีวิตผลิตภัณฑ์ อาทิ การออกแบบ ลดการใช้วัตถุดิบ ลดการใช้พลังงาน ลดการใช้น้ำในการผลิต และการใช้พลังงานของผู้บริโภค การใช้วัสดุและพลังงานหมุนเวียน การนำกลับมาใช้ใหม่ การลดของเสีย และการปล่อยก๊าซเรือนกระจก โดยแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาด้านเทคนิค เป็นผู้พิจารณาให้การรับรองสินค้าและบริการที่ได้ฉลาก SCG eco value เพื่อให้การแสดงผลมีความน่าเชื่อถือและสร้างความมั่นใจให้แก่ผู้บริโภค

จากแนวคิดและการนำเสนอข้อมูลเชิงพุทธบูรณาการข้างต้นสามารถสรุป แนวคิดและวิธีการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมเชิงพุทธ และบทเรียนจากชุมชนและองค์กรในสังคมไทยดังกล่าว สามารถสรุปได้ 3 ประเด็นสำคัญ คือ

1) ด้านการบูรณาการแนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้อง เช่น เศรษฐศาสตร์ ศาสตร์แห่งการบริหารองค์กร คือ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนิเวศวิทยา การพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งภูมิปัญญาไทย จะเห็นได้ว่า แนวคิดหลักการทางพระพุทธศาสนามีหลักการที่สอดคล้องกับศาสตร์สมัยใหม่ต่างๆ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย โดยได้แสดงหลักการที่แสดงถึงความยั่งยืน ความสมดุลของการดำรงชีวิต การใช้จ่ายและการบริโภคตามแนวเศรษฐศาสตร์ โดยมองว่าบุคคลและสังคมจะต้องมีจริยธรรมคู่กับการบริโภค ในขณะที่ศาสตร์แห่งการบริหาร พระพุทธศาสนาได้เสนอมุมมองต่อการบริหารว่าบุคคล องค์กร และสังคมจะต้องมีการบริหารงานที่มีความยุติธรรม เท่าเทียม สร้างประโยชน์และความสุขให้เกิดขึ้น ส่วนหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนาเน้นการสร้างสมดุลแห่งการดำรงอยู่อย่างไม่เบียดเบียน ที่จะเกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อบุคคลและสรรพสิ่ง

2) ด้านกระบวนการ จากกรณีศึกษาทั้ง 3 กลุ่มสาขาวิชา จะเห็นได้ว่า ชุมชนและองค์กรในสังคมสามารถนำแนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนาไปบูรณาการและสร้างกระบวนการเรียนรู้ขึ้นมาใหม่ภายใต้บริบทที่เหมาะสม จนนำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งใหม่หรือมีความเหมาะสม เช่น การประยุกต์เศรษฐศาสตร์สู่การสร้างควมรับผิดชอบต่อสังคมที่เริ่มต้นจากภายในสู่ภายนอก นำหลักพุทธธรรมและกิจกรรมเชิงพุทธไปสู่การบริหารจัดการองค์กรและชุมชนให้มีระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสม ในขณะที่การบูรณาการหลักนิเวศวิทยานำไปสู่ความสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่า หรือทรัพยากรธรรมชาติ จนทำให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้ สร้างพลังที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของบุคคลและสังคม

3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จากกรณีศึกษาจะพบว่า ชุมชนและองค์กรในสังคมสามารถเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันของฝ่ายต่างๆ ได้ ทั้งภาครัฐ เอกชน พระสงฆ์ สถาบันการศึกษา องค์กรชุมชน และภาคประชาชนในการสร้างพลังของการเรียนรู้ กระบวนการกลุ่ม จนนำไปสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่และเชิงประเด็นที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและสังคม

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า แนวคิดและวิธีการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมเชิงพุทธจากกรณีศึกษาของชุมชนและองค์กรในสังคมไทย สามารถนำไปสู่การพัฒนาด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม การพัฒนาด้านพฤติกรรมสร้างสรรค์ การพัฒนาจิตใจ ปัญญา และการสร้างพลังทางสังคมได้ โดยมีพระสงฆ์และภาคีการพัฒนาในพื้นที่ต่างๆ ร่วมเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนและการพัฒนา โดยมีการบูรณาการคน องค์กร ความรู้ และกระบวนการตามที่กล่าวแล้ว โดยมีเป้าหมายและประโยชน์และความสุขหรือสุขภาวะของสังคม

**ตารางสรุปการบูรณาการแนวคิดและหลักการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่
และภูมิปัญญาในการเสริมสร้างสุขภาวะของชุมชนและองค์กรในสังคมไทย**

ประเด็นความรู้	ชุมชน/องค์กรประยุกต์ใช้	กิจกรรม	เป้าหมาย/ผลการพัฒนา
พุทธเศรษฐศาสตร์	<ul style="list-style-type: none"> - มูลนิธิวัดปัญญานันทาราม - มหาวิทยาลัย พุทธเศรษฐศาสตร์ เชียงราย - วัดพระบรมธาตุคุดอยผาส้ม จังหวัดเชียงใหม่ - วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ - มูลนิธิสยามกัมมาจล - สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี ไทย-ญี่ปุ่น - บริษัท ชุมพร คาบาน่า รีสอร์ท จำกัด 	<ul style="list-style-type: none"> - การสร้างคนด้วยปัญญา - การส่งเสริมสัมมาชีพ - การดำรงตนด้วยสติภาวนา - การเรียนรู้เพื่อสังคม - ความรับผิดชอบต่อสังคม - การสร้างสุขลักษณะนิสัย เพื่อความสะอาด สะดวก - การบริโภคแบบพอเพียง - การเรียนรู้กับสังคม - การสร้างประโยชน์ผล ตอบแทนเชิงธุรกิจและ สังคม - การพัฒนาความยั่งยืน ของชีวิตและสังคม - การบูรณาการเพื่อสังคม 	<p>ระดับปัจเจก</p> <ul style="list-style-type: none"> - ความสุข ความเบิกบาน ในการใช้ชีวิต - การพัฒนาชีวิตบนพื้นฐาน แห่งความถูกต้องพอเพียง - การพัฒนาจิตใจและ ปัญญา <p>ระดับองค์กรและสังคม</p> <ul style="list-style-type: none"> - การสร้างประโยชน์ และความสุข - การสร้างความสมดุล ของสังคมและสิ่งแวดล้อม - การสร้างความยั่งยืนของ ชีวิตและสังคม - การสร้างจิตสำนึกต่อสังคม
การบริหารจัดการ และธรรมาภิบาล เชิงพุทธ	<ul style="list-style-type: none"> - องค์กรบริหารส่วนตำบล หนองควาย อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ - เทศบาลเมืองเขาสามยอก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี - องค์กรเพื่อความโปร่งใส ในประเทศไทย (Transparency Thailand) - สถาบันวิมุตตยาลัย 	<ul style="list-style-type: none"> - การสร้างบุคคลและ องค์กรที่มีความสุจริต รับผิดชอบต่อสังคม - การเสริมสร้างองค์กร ที่มีระบบการบริหารที่ดี - การเสริมสร้างความ โปร่งใสในการทำงาน - การส่งเสริมการมีส่วนร่วม - การให้ความสำคัญกับ การกระจายอำนาจ ภาคีการพัฒนา - การสร้างเครือข่าย ทางสังคม 	<p>ระดับปัจเจก</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาความรู้ แนวคิด และระบบการจัดการที่ดี - การส่งเสริมความเป็น บุคคลที่มีความรับผิดชอบต่อ ระดับองค์กรและสังคม - การสร้างระบบการบริหาร จัดการ การจัดการความรู้ - การสร้างการเปลี่ยนแปลง - การสร้างความยั่งยืนของ องค์กรและสังคม - การสร้างจิตสำนึกต่อสังคม

ประเด็นความรู้	ชุมชน/องค์กรประยุกต์ใช้	กิจกรรม	เป้าหมาย/ผลการพัฒนา
นิเวศวิทยาเชิงพุทธ	<ul style="list-style-type: none"> - หน่วยอนุรักษ์และจัดการต้นน้ำห้วยแม่พริก จังหวัดลำปาง - พระสมพงษ์ ถาวรธมโม วัดदानมูทิตา ตำบลศรีแก้ว อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร - ชุมชนบ้านช่องแคบ อำเภอไพรโยค จังหวัดกาญจนบุรี - บริษัท ปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) 	<ul style="list-style-type: none"> - การจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ - การสร้างสังคมสีเขียว - การสร้างพลังชุมชน - การส่งเสริมสัมมาชีพ - การจัดการตนเองของชุมชน - การสร้างความยั่งยืนของสังคม สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยี - การแก้วิกฤตต่อวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน 	ระดับปัจเจก <ul style="list-style-type: none"> - การพึ่งพาตนเอง - การเรียนรู้ที่สร้างความสุข - การพัฒนาสุขภาพระดับองค์กรและสังคม - การสร้างความยั่งยืนของบุคคล สังคม สิ่งแวดล้อม - การพัฒนาความสมดุลของระบบนิเวศ - การสร้างระบบที่เกื้อกูลต่อการพัฒนา

ตารางดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการความรู้ แนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนา กับศาสตร์ต่างๆ สู่การพัฒนาบุคคล สังคมและองค์กร เพื่อนำไปสู่การพัฒนาด้วยฐานของความรู้ที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาในพื้นที่และการสร้างพลังทางสังคม ด้วยการยึดหลักความถูกต้องดีงาม การแก้ไขปัญหาด้วยวิถีพุทธและการพัฒนาที่ยั่งยืน

บทที่ 3

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม

ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม

ในบทนี้ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของโครงการที่ว่า “เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมโดยการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ไทย เพื่อบูรณาการแนวคิดหลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคมโดยการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์” ดังนั้น ในบทนี้จะกล่าวถึงการบูรณาการแนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนา ศาสตร์สมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม ซึ่งถือว่าเป็นการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของพระสงฆ์ในการที่จะพัฒนาและเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม การศึกษาวิเคราะห์ในบทนี้อาศัยฐานกิจกรรมและโครงการที่ดำเนินการในพื้นที่ 15 จังหวัด 18 โครงการ โดยมีแนวทางการบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของพระสงฆ์และชุมชน ดังนี้

- 3.1 การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม
 - 3.1.1 การประยุกต์ใช้โดยอาศัยบทบาท หน้าที่และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ
 - 3.1.2 การประยุกต์ใช้โดยอาศัยปัญหาของวัดและชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา
 - 3.1.3 การประยุกต์ใช้โดยอาศัยการเรียนรู้และความสัมพันธ์ทางสังคม
- 3.2 การบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม

3.1 การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาบุคคลและสังคมของพระสงฆ์ในสังคมไทย นั้นมีแนวทางการประยุกต์ใช้ที่มีความคล้ายคลึงกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์และความสุขของบุคคลและสังคมหรือเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะ 4 ด้าน คือ กาย จิต ปัญญา สังคม แต่จะมีความแตกต่างในเรื่องระดับของความสุขที่เป็นโลกียสุขหรือสุขของชาวบ้านคฤหัสถ์หรือโลกุตตรสุข ที่เป็นความสุขในด้านจิตใจที่มาจากความสุขในธรรมะที่พ้นไปจากกัณฑ์ สิ่งของ (นิรามิสสุข) ดังนั้น การดำเนินงานของพระสงฆ์ที่เป็นกรณีศึกษาจึงมีความแตกต่างกันตามเป้าหมายที่พระสงฆ์ได้ดำเนินการไว้ ดังนี้

3.1.1 การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมโดยอาศัยบทบาท หน้าที่และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ

กล่าวคือ พระสงฆ์นอกจากจะมีบทบาท หน้าที่ตามพระธรรมวินัยที่เป็นบทบัญญัติไว้ พระไตรปิฎกหรือตามหลักการที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้แล้ว ปัจจุบันพระสงฆ์โดยเฉพาะพระสังฆาธิการ เจ้าคณะผู้ปกครอง ยังมีบทบาท หน้าที่ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ที่รัฐบาลตราขึ้นเพื่อให้พระสงฆ์มีส่วนร่วมในการรักษา สืบทอดพระพุทธศาสนา การพัฒนาสังคมสงเคราะห์ การรักษาพระธรรมวินัยและบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ ที่จะเอื้อประโยชน์ต่อคณะสงฆ์และประชาชน ซึ่งตามกฎหมายได้กำหนดให้องค์กรคณะสงฆ์สูงสุด คือ มหาเถรสมาคมมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- 1) ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม
- 2) ปกครองและกำหนดการบรรพชาสามเณร
- 3) ควบคุมและส่งเสริมการศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์
- 4) รักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
- 5) ปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น

ดังนั้น พระสังฆาธิการหรือคณะสงฆ์ นับตั้งแต่เจ้าอาวาสไปจนถึงพระมหาคณะผู้ใหญ่ จึงมีบทบาท หน้าที่ ตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน คือ การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ โดยพระสังฆาธิการต้องมีความเข้าใจและสนองงานของมหาเถรสมาคมให้เป็นไปตามกฎระเบียบมติประกาศ กฎหมาย ความพร้อมและศักยภาพของวัดในเรื่องของภารกิจหลักทั้ง 6 ด้าน ให้บรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ ดังนี้

1. ด้านการปกครอง หมายถึง ภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะปกครองดำเนินการ สอดส่องดูแลรักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุ สามเณรที่อยู่ในวัด หรือในการ ปกครองปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่ภิกษุได้ทำหน้าที่ ปกครองทุกระดับนับตั้งแต่ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะ อำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะผู้ใหญ่ (หน) นอกจากนี้ ยังรวมถึงการที่ ภิกษุทำหน้าที่เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ในการอุปสมบทกุลบุตร

2. ด้านการศาสนศึกษา หมายถึง ภารกิจด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของ คณะสงฆ์ทั้งแผนธรรม – บาลีแผนกสามัญ การอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์สองแห่ง ภารกิจ ด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่ภิกษุทำหน้าที่เป็นครูสอน เป็นกรรมการตรวจข้อสอบธรรม – บาลี สนามหลวง เป็นเลขานุการ สอบธรรม – บาลีสนามหลวง เป็นผู้อำนวยการหรือประธานจัดสอบ ธรรม – บาลีสนามหลวง และเป็นเจ้าสำนักเรียนในฐานะที่เป็นเจ้าอาวาส นอกจากนี้ยังรวมถึง การที่ภิกษุส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย เช่น มอบทุน การศึกษาแก่ภิกษุสามเณรที่สอบไล่ได้จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาพระปริยัติธรรม เป็นต้น

3. ด้านการศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง ภารกิจด้านการดำเนินการจัดการศึกษา ที่เน้นการ ปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมพระพุทธศาสนา เพื่อสามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีความรู้ คู่คุณธรรมของประเทศ ได้แก่ การจัดการศึกษาในรูปแบบ “ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด” “ศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์” “กรรมการตรวจข้อสอบธรรม” “โรงเรียนเอกชน การกุศลของวัด” “โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน” เป็นต้น ภารกิจด้านนี้ครอบคลุม ถึงการที่ภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาสได้เป็นประธานบริหารทุนการศึกษาสงเคราะห์ จัดตั้งทุนสงเคราะห์ มอบทุนสงเคราะห์ มอบทุนอาหารกลางวันแก่นักเรียนในทุกระดับการศึกษา บริจาคทุนทรัพย์ ส่วนตัว เพื่อการศึกษาแก่เด็กในระบบโรงเรียนของรัฐหรือของเอกชน ตลอดจนสร้างหรือ ซ่อมแซมอาคาร สถานศึกษา กล่าวคือ การดำเนินการใดๆ ของภิกษุที่มีความสามารถโดย ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยที่เป็นไปเพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียน จัดว่าเป็นภารกิจด้านการศึกษาสงเคราะห์ทั้งสิ้น

4. ด้านการเผยแผ่ หมายถึง ภารกิจด้านการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชน ได้รับทราบในทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยโดยมุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ ความ เข้าใจในหลักธรรม แล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้แก่ การเทศนา การปาฐกถา ในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัดและนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ครอบคลุม

ถึงการที่วัดหรือภิกษุสงฆ์จัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัดโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรม หรือต้องการให้ประชาชนได้เข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับ อิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา เช่น การจัดงานเทศน์มหาชาติ การจัดงานในวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนา การจัดงานในวันที่กำหนดเป็นวันสำคัญของไทย (วันขึ้นปีใหม่ สงกรานต์ เป็นต้น) การจัดโครงการบวชสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดโครงการบวชเนกขัมมจารีณี (ชีพรามณ์) การจัดอุปสมบทหมู่ หรือจัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติในวันเฉลิม พระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ การจัดพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การจัดให้มีการแสดงธรรมในวันอัมมสวณะ (วันพระ) การจัดส่งพระภิกษุไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการเผยแผ่ ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับกรมการศาสนาจัดให้ดำเนินการในรูปแบบ “หน่วยอบรมประชาชน ประจำตำบล (อปต.)” “การอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน” “การอบรม ครูจริยศึกษา” “การส่งเสริมหน่วยเผยแผ่ศีลธรรม” “การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะ ผู้เยาว์” “งานพระจริยานิเทศ” “งานพระธรรมทูต” และโครงการต่างๆ ที่วัดสามารถจัดได้ ตามศักยภาพ กล่าวโดยสรุป การดำเนินการใดๆ ของพระภิกษุในพระพุทธศาสนาที่เป็นไปเพื่อ การเผยแผ่ธรรมทางพระพุทธศาสนาทั้งในวัดนอกวัดชื่อว่า ภารกิจด้านการเผยแผ่ทั้งสิ้น

5. ด้านสาธารณูปการ หมายถึง ภารกิจที่วัดหรือพระภิกษುದำเนินการเกี่ยวกับการพัฒนาวัด ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม การบูรณปฏิสังขรณ์ในเขตพุทธาวาส และ เขตสังฆาวาส หรือกล่าวง่ายๆ ก็คือ ภารกิจด้านการก่อสร้าง การซ่อมแซม การจัดให้มีการบำรุง ดูแลรักษาถาวรวัตถุหรือสาธารณสมบัติของวัด เช่น การสร้างพระอุโบสถวิหาร อาคารเรียน ศาลาการเปรียญ หอธรรม กุฏิ เมารุ ให้มีความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม เหมาะสมกับการเรียนรู้ ตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นต้น

6. ด้านการสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง ภารกิจที่วัดหรือพระภิกษุสงฆ์ดำเนินการ ช่วยเหลือสังคมในรูปแบบต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย ทั้งนี้โดยมุ่งเน้นเพื่อประโยชน์ และความสุขแก่ประชาชนเป็นสำคัญ ได้แก่ การสงเคราะห์ภิกษุสามเณร วัดที่ประสบภัยและ ขาดแคลนการให้วัดเป็นสถานที่ประกอบกุศลเกี่ยวกับเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่น การสวด ศพ การเผาศพ การทำบุญอุทิศ การถวายสังฆทาน เป็นต้น การให้วัดเป็นสถานที่ฝึกอบรม ประชาชนด้านอาชีพต่าง ๆ การสงเคราะห์ผู้ป่วยโรคร้ายหรือผู้ป่วยยากไร้ การจัดให้มีโรงพยาบาล การบริจาคทรัพย์ส่วนตัวหรือชักชวนญาติโยมบริจาคทรัพย์จัดสร้างโรงพยาบาล การช่วยเหลือ ผู้ประสบอุทกภัย หรือการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ การก่อตั้งมูลนิธิเพื่อพัฒนาสังคม เป็นต้น

กิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ประการนี้ คณะสงฆ์ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นหลักการแห่งความมั่นคงของพระศาสนาที่ให้พระสงฆ์มีการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย การเผยแผ่พระธรรมคำสอน การจัดการศึกษาเพื่อเป็นฐานในการเรียนรู้ของพระสงฆ์ สามเณร การช่วยเหลือดูแลประชาชน และการจัดการภายในวัด ศาสนาสถานให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม

ดังนั้น คณะสงฆ์จึงได้ดำเนินการตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม โดยมีกรณีศึกษาตัวอย่าง ดังนี้

△ ด้านการปกครอง กรณีศึกษาคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ ในปีพุทธศักราช 2556 คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ มีเขตการปกครอง 24 อำเภอ (อำเภอกัลยาณิวัฒนาอยู่ในอำเภอแม่แจ่ม) 212 ตำบล มีวัดจำนวน 845 วัด สำนักสงฆ์ 498 แห่ง ที่พักสงฆ์ 301 แห่ง รวมวัดที่ที่พักสงฆ์ 1,653 แห่ง พระภิกษุ 5,842 รูป สามเณร 5,661 รูป รวมพระภิกษุสามเณร 11,503 รูป (ข้อมูล ณ วันที่ 21 มกราคม 256) มีสำนักงานเจ้าคณะอำเภอ จำนวน 24 แห่ง ได้แก่ อำเภอเมืองเชียงใหม่ อำเภอสарภี สันกำแพง แม่อน ดอยสะเก็ด สันทราย แม่ริม แม่แตง เชียงดาว เวียงแหง พัวัว ผาง ไชยปราการ หางดง สันป่าตอง แม่วาง ดอยหล่อ จอมทอง ฮอด ดอยเต่า อมก๋อย แม่แจ่ม สะเมิง และอำเภอกัลยาณิวัฒนา (ขึ้นอยู่กับคณะสงฆ์อำเภอแม่แจ่ม) โดยมีพระเทพโกศล (สังวาลย์ พรหมวณฺโณ) วัดศรีโสดา พระอารามหลวง อำเภอเมืองเชียงใหม่ เป็นเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ในด้านการปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ได้ดำเนินการตามนโยบายของพระมหาเถระ ดังนี้

(1) ฝึกอบรมสอดส่องดูแลพระภิกษุสามเณร ให้ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม และระเบียบแบบแผนของคณะสงฆ์อย่างเคร่งครัด

(2) กำหนดให้พระภิกษุสามเณรภายในวัดทุกวัดปฏิบัติพระกัมมัฏฐาน เป็นประจำตลอดทั้งปี

(3) ออกระเบียบปฏิบัติสำหรับพระภิกษุสามเณร เพื่อเป็นเครื่องมือของเจ้าอาวาส ในการควบคุมและส่งเสริมการปฏิบัติสมณกิจของพระภิกษุสามเณรภายในวัดทุกวัด

(4) กวดขัน ควบคุม สอดส่อง และส่งเสริมศาสนบุคคลของวัด ให้ตระหนักในหน้าที่และมีโอกาสพัฒนาตนเอง

(5) ใช้หลักปศุคหวิธึและนึคคหวิธึ ในการปกครองและลงโทษแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ ผู้ประพฤติละเมิดพระธรรมวินัย กฎหมาย และระเบียบแบบแผนอันดีงามของวัดและพระสงฆ์

โดยมีมาตรการที่สำคัญ เช่น เร่งรัดให้มีการปรับปรุงโครงสร้างงานปกครอง ให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาวัดจำนวนพระภิกษุสามเณรและศาสนบุคคล และปริมาณงานที่เพิ่มขึ้น โดยกำหนดบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบและภารกิจของแต่ละงานของวัดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ปรับปรุงแก้ไขและจัดทำระเบียบ ประกาศ และคำสั่งต่าง ๆ ของวัดทุกวัดให้สอดคล้องครบถ้วน และเป็นอุปการะการปกครองให้มีประสิทธิภาพ จัดทำแผนปฏิบัติงานประจำปีให้สอดคล้องกับแผนพัฒนาวัด เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน สำหรับงานบริหารงานบุคคล งบประมาณ ตลอดจนรายรับ-รายจ่าย การรับบริจาคเงินบำรุงวัดให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของผู้บริจาค เร่งรัดพัฒนาพระภิกษุสามเณรและศาสนบุคคลของวัด ให้มีความรู้หลักธรรมคำสอน และประพฤติปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัย เพื่อความเชื่อมั่นศรัทธาของประชาชนทั่วไป ปรับปรุงแก้ไขและจัดทำระเบียบ ประกาศ และคำสั่งต่างๆ ของวัด เพื่อสอบสวนคุณสมบัติของกุลบุตรผู้ใคร่จะเข้ามาบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ให้เป็นไปตามกฏมหาเถรสมาคม เพื่อป้องกันความเสียหายอันอาจเกิดขึ้นเพราะกรณีดังกล่าว

พระเทพโกศล เจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่ ได้รับมอบหมาย ดูแลการปกครอง และการศึกษา เช่น การแต่งตั้งเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล การปฏิบัติตามกฏ ระเบียบ คำสั่ง มติ มหาเถรสมาคม บัญชีสำรวจวัด บัญชีสำรวจพระภิกษุ สามเณร ศิษย์วัด การเสนอแต่งตั้งพระอุปัชฌาย์ และอบรม ประชุมพระสังฆาธิการ ด้านการศึกษาดูแลการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี - ธรรม และแผนกสามัญศึกษา พระเปรียญ และพระบัณฑิตอาสาพัฒนาเผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นต้น

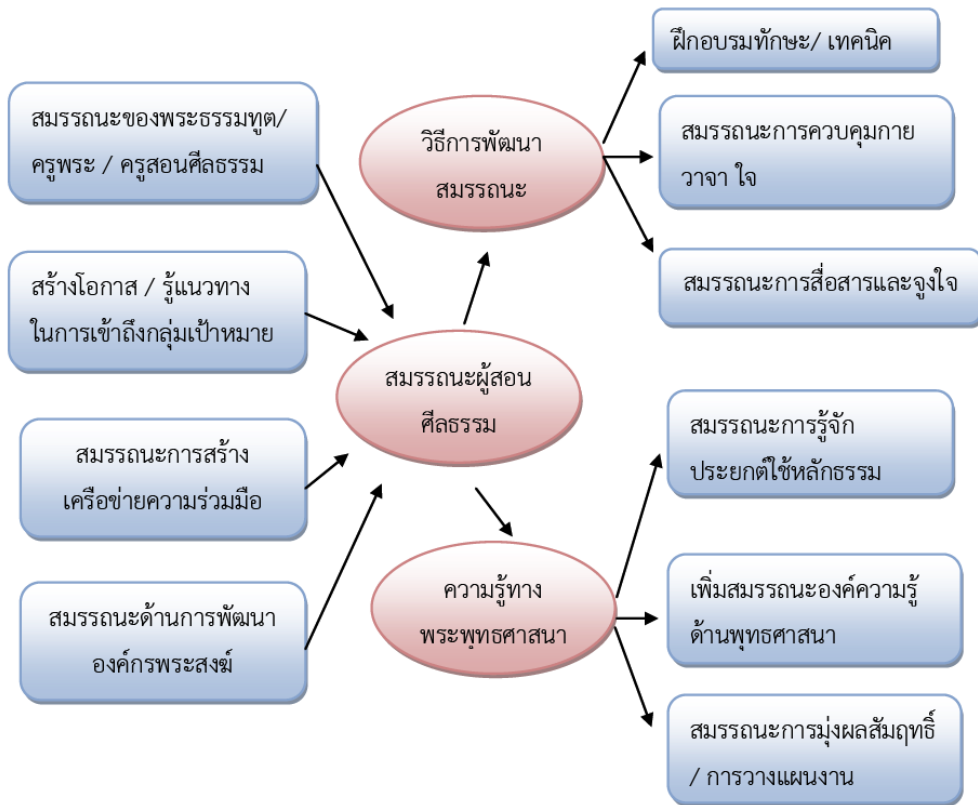
การดำเนินการของคณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ดังกล่าว จะเห็นได้ว่า มีการประยุกต์หลักพระธรรมวินัย เช่น หลักพรหมวิหารธรรม คือ ความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา และหลักวินัยในการดำเนินงานเพื่อให้พระสงฆ์ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เกื้อกูลต่อประชาชน อันจะทำให้เกิดประโยชน์ของมหาชน ในขณะเดียวกันก็มีการจัดการองค์กรเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ทางสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยใหม่

△ ด้านการศึกษา กรณีศึกษาคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี คณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี เล็งเห็นว่า ในภาพรวมความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทย ดูเหมือนจะมีความเสื่อมถอยลงไป อันมีผลมาจากความไม่รู้และไม่เข้าใจหลักการพระพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้ ในขณะเดียวกันก็ยังมีกลุ่มพระสงฆ์ พระธรรมทูต ครูพระสอนศีลธรรม ครูสอนศีลธรรม ในโรงเรียนได้ศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ และน้อมนำมาสู่การประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และนำไปเผยแผ่ จนเกิดผลในเชิงประจักษ์ที่ทรงคุณค่า และเกิดสิ่งประเสริฐในชีวิต ทำให้เกิดความศรัทธาที่ลึกซึ้งแน่นเหนียว และผลในเชิงประจักษ์นั้นได้ก่อให้เกิดปัญญา

เห็นชอบด้วยตนเอง บุคคลเหล่านี้มีอยู่ในทุกส่วนของสังคมชาวสุพรรณบุรี ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการ หน่วยงานต่าง ๆ พ่อค้านักธุรกิจ เกษตรกร หรือพระภิกษุผู้ทำงานเผยแผ่อย่างเสียสละ อุทิศตน ทำงานอย่างน่าเลื่อมใสยิ่ง ซึ่งปัจจุบันนี้เป็นรูปธรรมที่มองเห็นได้และเกิดขึ้นแล้ว คือ โรงพยาบาล วิถีพุทธ โรงเรียนวิถีพุทธ เกษตรกรวิถีพุทธ ที่ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ และยึดหลักของท่าน เอื้ออารีย์ต่อเพื่อนร่วมอาชีพ และผู้บริโภคนอกจากนี้ ยังมีข้าราชการ จำนวนมากที่ประกาศตนยืนยันความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม ซึ่งถือเป็นหลักใหญ่สำคัญของ พระพุทธศาสนา เพื่อให้การดำเนินงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจังหวัดดำเนินไปอย่างมี เอกภาพและมีประสิทธิภาพ

ฉะนั้น การดำเนินของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จึงเน้นไปที่การพัฒนาสมรรถนะของ บุคคลที่มีบทบาทในเผยแผ่ศาสนาหรือการพัฒนาที่เรียกว่า “ศาสนบุคคล” ตามยุทธศาสตร์ที่ ว่า สร้างและส่งเสริมบุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้มีศักยภาพสามารถปฏิบัติงานได้จริง โดยมีกลยุทธ์คือ 1) สร้างความรู้ความเข้าใจในจิตวิทยาการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ พร้อมทั้งทักษะในการใช้ 2) สรรหาบุคลากรการเผยแผ่ เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องจากกลุ่ม บุคคลต่าง ๆ เช่น เยาวชน บุคลากรด้านสาธารณสุข นักพัฒนา นักธุรกิจพ่อค้า เกษตรกร ฯลฯ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีศักยภาพในการเผยแผ่เพิ่มขึ้นจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นนำไปสู่ การประชุมร่วมกับคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี และองค์กรที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย พระราชปริยัติเมธี (เชษฐา ฉินฺนาลโย) เจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี พระครูโสภณสิทธิการ (วสันต์ อนุปตฺโต) เจ้าอาวาสวัดพยุหคคาราม ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสุพรรณบุรี รวมถึงเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องได้ร่วมพัฒนาโครงการวิจัยภายใต้ชื่อโครงการ ว่า “โครงการพัฒนาสมรรถนะ พระธรรมทูต ครูพระ ครูผู้สอนศาสนา และศีลธรรมในการ เสริมสร้างสุขภาวะ และการเรียนรู้สังคมของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี” โดยมีกรอบแนวคิด ในการทำงาน ดังนี้

แผนภาพแสดงการพัฒนาสมรรถนะพระธรรมทูต ครูพระและครูสอนศีลธรรมสุพรรณบุรี

ผลการดำเนินการด้านการศึกษาคณะสงฆ์สุพรรณบุรี พระสงฆ์สามารถนำความรู้ไปสู่การสอนพระภิกษุสามเณรภายในวัด การจัดกิจกรรมอบรมเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรมภายในวัด มีการเรียนการสอนในโรงเรียนทั้งในลักษณะอบรมหน้าโรงเรียนก่อนเข้าเรียน และ การสอนในชั้นเรียนประจำรายวิชา ซึ่งกิจกรรมที่นำไปใช้อบรมคือ กิจกรรมนั่งสมาธิ เดินจงกรม สวดมนต์ มารยาทไทย เช่น การกราบ การไหว้ เป็นต้น การจัดระเบียบวินัย การจัดโต๊ะหมู่บูชา การนันทนาการโดยบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยวิธีการสอนสมัยใหม่ โดยใช้สื่อประยุกต์กับคำสอนสมัยใหม่

โดยมีการประยุกต์หลักธรรมที่สำคัญ เช่น หลักไตรสิกขา หลักสุจริต 3 หลักสติปัฏฐาน 4 หลักปฏิจจสมุปบาท หลักอริยสัจ 4 หลักสังคหวัตถุ 4 หลักเบญจศีล-เบญจธรรม หลักกตัญญูกตเวที หลักการวะ 6 หลักมรรคมืองค์ 8 หลักทิวฐธัมมิกัตถะประโยชน์ หลักสัพปุริสธรรม 7 นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมอื่นๆ ได้แก่ อื่น ๆ เช่น ฆราวาสธรรม, กรรมบถ, อิทธิบาท 4, พรหมวิหาร 4, อคติ สะอาด มีระเบียบ สุภาพ ตรงต่อเวลา มีสติตั้งมั่น (สมาธิ) วินัย เคารพอดทน, คุณธรรม 4 ประการ เป็นต้น

ส่วนผลกระทบของโครงการ ในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาพระธรรมทูต ครูพระสอนศีลธรรม และครูอาจารย์จากโรงเรียนต่างๆ ที่เข้ารับอบรม ได้มุ่งเน้นผลของการฝึกอบรมเพื่อโดยประสงค์ให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีทักษะ และองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาที่จะนำไปใช้ในการเผยแผ่ จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาสุขภาพในมิติของจิตและปัญญา รวมทั้งเกิดต้นแบบของกระบวนการถ่ายทอดความรู้เพื่อสุขภาพทางจิตและปัญญา ทั้งในระดับที่เป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และระดับที่เป็นหลักสูตรในสถาบันการศึกษา รวมทั้งการสื่อสารเผยแพร่วามรู้สู่สาธารณะ

ด้านการเผยแผ่ กรณีศึกษาคณะสงฆ์จังหวัดแพร่ คณะสงฆ์จังหวัดแพร่ ได้ดำเนินการจัดโครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการเผยแผ่แก่พระภิกษุสามเณรและประชาชนเยาวชนในจังหวัดแพร่ (โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์) และพัฒนาศักยภาพหน่วยอบรมประชาชนประจำจังหวัด อำเภอและโครงการตำบล (อปจ., อปอ., อปต.) ประจำปีงบประมาณ 2556 โดยการประยุกต์หลักพุทธธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อบูรณาการที่สอดคล้องกับโครงการวิจัย คือ การพัฒนาจิตและเจริญปัญญา ของศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และการจัดปฏิบัติธรรมแก่ประชาชนของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เป็นไปตามหลักการ 8 ประการ ที่มหาเถรสมาคมกำหนด คือ ด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม ด้านสุขอนามัย ด้านสัมมาชีพ ด้านสันติสุข ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านกตัญญูกตเวทีตาธรรม ด้านสามัคคีธรรม ด้านสาธารณสงเคราะห์

การจัดกิจกรรมพัฒนาจิตและเจริญปัญญาในโครงการดังกล่าว เกิดขึ้นเพราะการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างก้าวกระโดด สังคมก้าวหน้ามุ่งเน้นความเจริญทางวัตถุสู่ความนิยมตะวันตกอย่างรวดเร็ว สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นกับสังคมคือ ความอ่อนด้อยในด้านพฤติกรรมนิยมที่ถอยห่างจากความเป็นวิถีพุทธและการปลูกฝังด้านคุณธรรมและจริยธรรม คณะสงฆ์จังหวัดแพร่จึงจัดกิจกรรมการพัฒนาจิตและเจริญปัญญาในโครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน เยาวชนในจังหวัดแพร่ (โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์)

สำหรับบทบาทในการเผยแผ่ของพระสงฆ์ในการส่งเสริมสุขภาพการณพัฒนาจิต เจริญปัญญา พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการส่งเสริมการพัฒนาจิตและเจริญปัญญา โดยส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนและให้ประชาชนและเยาวชน ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลัก ศาสนาพุทธ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข เคารพพระเบียบ และกฎเกณฑ์ของสังคม ให้รู้จักพึ่งตนเอง/ รู้จักมัธยัสต์/ รู้จักบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่อ เพื่อนมนุษย์และได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติเยาวชน ได้ศึกษาด้านศาสนา พัฒนาจิตเจริญปัญญาและสามารถประกอบศาสนกิจในชีวิต ได้อย่าง ถูกต้องตามหลักศาสนาและเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา และเพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้เด็ก เยาวชน และประชาชน ได้เห็นคุณค่าของการบำเพ็ญตน ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยใช้มิติทางพระพุทธศาสนาเป็นกุศโลบายในการหลอมรวมความ สมัคสมานสามัคคี และยึดถือเป็นแบบอย่างและพัฒนาสมรรถนะของคณะสงฆ์ ซึ่งสิ่งที่ได้รับ จากการเรียนรู้เป็นการฝึกฝนปฏิบัติหรือเรียนรู้และฝึกทำให้เป็น โดยมีการประยุกต์หลัก ไตรสิกขา เป็นการฝึกพัฒนาชีวิต 3 ด้าน คือ ด้านความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทั้งทางวัตถุ และทางสังคม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา รวมทั้งฝึกฝนพัฒนาตนและสำรวจตรวจสอบตนเอง เพื่อบุคคลมีการศึกษาครบทั้งศีล สมาธิ และปัญญา พร้อมกันไป

บทบาทของพระสงฆ์จังหวัดแพร่ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม ตามแนวพระพุทธศาสนานั้น พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการพัฒนาชุมชนผ่านหน่วยอบรม ประชาชนประจำตำบล ที่เป็นผู้ปฏิบัติจริงและสร้างความเข้มแข็งและเยียวยาสังคมและชุมชน ได้ พระสงฆ์สามารถตอบสนองความต้องการตามสังคมคาดหวังว่า พระสงฆ์เป็นผู้นำทาง จิตวิญญาณในการพัฒนาจิตและเจริญปัญญา เป็นการสร้างเสริมสุขภาวะทางจิตและกายได้ เป็นอย่างดี พระสงฆ์มีการพัฒนาเยาวชนผ่านกิจกรรมการพัฒนาจิตและเจริญปัญญา ที่ปฏิบัติ จริงในการถ่ายทอดสาระการเรียนรู้และสาระธรรมปฏิบัติ ตลอดจนการสร้างเสริมคุณธรรมและ จริยธรรมแก่เยาวชน ซึ่งเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีแก่เยาวชนให้สามารถที่จะเรียนรู้ที่จะอยู่ใน สังคมยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีความสุข พระสงฆ์ในฐานะที่เป็นพระวิปัสสนาจารย์ในกิจกรรม การพัฒนาจิตและเจริญปัญญา ผ่านกิจกรรมการปฏิบัติธรรมของศูนย์ปฏิบัติธรรมของจังหวัด อำเภอบ้าน และหมู่บ้าน รวมถึงหน่วยงานภาครัฐและเอกชน โดยพระสงฆ์สามารถสร้างเสริม สุขภาวะแก่สังคม โดยให้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นประการสำคัญ ใช้หลักธรรมที่ สามารถจับต้องเรียนรู้ได้แก่สังคมและประชาชน เพื่อเป็นฐานในการดำเนินชีวิต คือหลักไตรสิกขา บทบาทของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางของสังคม คือ “บวร” ปัจจุบันในแต่ละชุมชน ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อสังคม โดยจะต้องมีการบูรณาการทำงานร่วมกับภาครัฐ องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไปทุกหมู่เหล่า ในพื้นที่จังหวัดแพร่ พบว่า

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดและองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัด มีส่วนสำคัญอย่างมากในการขับเคลื่อนและเสริมสร้างสุขภาวะแก่พระสงฆ์และการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาในระดับดีมาก

△ ด้านการศึกษาสงเคราะห์ กรณีศึกษาคณะสงฆ์ 3 จังหวัดชายแดนใต้และกลุ่มพระธรรมทูตอาสา 5 จังหวัดชายแดนใต้ จากการประชุมพระสงฆ์แกนนำเพื่อกำหนดกิจกรรมการขับเคลื่อนในพื้นที่ ลักษณะโครงการพัฒนาเชิงพุทธบูรณาการในแต่ละจังหวัดนั้น ได้กำหนดให้จังหวัดสงขลาเป็นพื้นที่นำร่องในการดำเนินงาน เพราะเป็นจังหวัดที่ไม่มีสถานการณ์ความรุนแรงมากนัก และจากการอบรมพัฒนาสมรรถนะพระสงฆ์เพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาได้มีการพัฒนากิจกรรมและโครงการพัฒนาขึ้นมา คือ โครงการเยาวชนอาสา ส่งเสริมธรรมะจังหวัดชายแดนใต้ ดำเนินโครงการโดยเครือข่ายพระธรรมทูตอาสา 5 จังหวัดชายแดนใต้ มีวัตถุประสงค์ของการดำเนินงานเพื่อต้องการฝึกอบรมเยาวชนให้ได้เรียนรู้และเพิ่มทักษะด้านคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งได้ส่งเสริมให้เยาวชนเหล่านี้ไปเพิ่มทักษะที่ฝึกมาไปเผยแพร่ในโรงเรียนของตัวเอง อีกทั้งจะได้จัดเครือข่ายกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มพระวิทยากรเพื่อการส่งเสริมความมั่นคงของสถาบันพระพุทธศาสนาในพื้นที่ชายแดนใต้อีกประการหนึ่งด้วย ทั้งนี้เนื่องจากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็ว ทำให้เยาวชนต้องมีการปรับตัวเพื่อให้ทันกับยุคสมัย จึงทำให้เกิดการแข่งขันในด้านต่างๆ กันมากขึ้น จนล้มการพัฒนาในด้านคุณธรรมจริยธรรม แล้วทำให้เกิดปัญหาตามมามากมาย โดยเฉพาะในพื้นที่ชายแดนใต้ ซึ่งได้เกิดปัญหาความไม่สงบในพื้นที่มาอย่างยาวนาน และได้ส่งผลต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของศาสนิกชนทุกศาสนาอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น เพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในพื้นที่ชายแดนใต้ และการเสริมสร้างความสามัคคีให้กับคนในพื้นที่ทุกหมู่เหล่า รวมทั้งให้ได้รู้ถึงหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงได้จัดอบรมเยาวชนอาสาขึ้นมา โดยมีพระวิทยากรและวิทยากรจัดโครงการเข้าร่วมจำนวน 10 รูป/คน และเยาวชนจำนวน 50 คน ใช้เวลาอบรม 2 วัน ณ วัดแจ้ง ตำบลบ่อียง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา หลักสูตรการอบรมมีเนื้อหาที่สำคัญเกี่ยวกับพื้นฐานของคุณธรรม จริยธรรม ผู้นำแห่งความดี เยาวชนกับจิตจิตสาธารณะ และศาสนพิธีของชาวพุทธ ผลการศึกษา พบว่า กลุ่มเยาวชน ชุมชนและพระสงฆ์สามารถเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมคือ หลักไตรสิกขา หลักสังคหวัตถุ 4 หลักสัปปริสธรรม 7 เป็นหลักการสำคัญในการพัฒนาเยาวชนทำให้เกิดเครือข่ายเยาวชนอาสาใน 5 จังหวัดชายแดนใต้เพื่อพัฒนาสังคมและความมั่นคงของชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์

△ ด้านการสาธารณสุขสงเคราะห์ กรณีศึกษาคณะสงฆ์จังหวัดอุบลราชธานีและ
ศูนย์พุทธธรรมพรหมวชิรญาณ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นตัวอย่างของการสาธารณสุขสงเคราะห์
โดยศูนย์พุทธธรรมพรหมวชิรญาณ เป็นศูนย์พัฒนาที่มีพื้นฐานการพัฒนามาจากการอนุรักษ์
ป่าชุมชน โดยเริ่มกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์ภายในดงใหญ่วังอ้อ ห้ามการตัดไม้ทำลายป่า และ
ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการร่วมรักษาป่าชุมชนขึ้นอย่างเป็นทางการ เมื่อ พ.ศ. 2538 กิจกรรม
ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า เช่น โครงการราษฎรอาสาพิทักษ์ป่า เป็นต้น จากการตั้งใจทำงาน
อย่างจริงจังจึงทำให้ป่าที่มีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรม กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นเหมือน
ดังเดิม มีต้นไม้หลากหลายชนิด มีสัตว์ป่า อาหารป่าหลากหลายชนิด จนทำให้ได้รับรางวัล
พระราชทานธงพิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต จากสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ เมื่อ พ.ศ.
2541 ป่าแห่งนี้ได้เป็นจุดศูนย์รวมสำคัญในการบ่มเพาะแกนนำของชุมชนให้มีระเบียบวินัย
มีสำนึกต่อทรัพยากรธรรมชาติและได้เรียนรู้แนวทางในการดูแลรักษาป่า ปัจจุบันได้เป็น
สถานที่สำหรับอบรมคุณธรรมแก่เยาวชน ฟื้นฟูสภาพจิตใจผู้ติดยาเสพติด และศูนย์เรียนรู้
เศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

พระครูสุขุมวรรณโณภาส ผู้อำนวยการศูนย์พุทธธรรมพรหมวชิรญาณ เป็นพระนักพัฒนา
ที่มีประสบการณ์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาพร้อมกับศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับ
แนวหน้าของประเทศ เช่น กองทัพอธรรม กองทัพไทย เป็นต้น จากประสบการณ์ดังกล่าว
ทำให้ท่านตัดสินใจที่นำความรู้ความสามารถมาพัฒนาบ้านเกิดของตนเอง โดยในปี พ.ศ. 2546
ท่านได้จัดตั้งศูนย์พัฒนาคุณธรรมดงใหญ่วังอ้อขึ้น (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น ศูนย์พุทธธรรม
พรหมวชิรญาณป่าดงใหญ่วังอ้อ) ในครั้งแรกมีเงินดำเนินการเพียง 50,000 บาท เท่านั้น
ได้อาศัยความร่วมมือร่วมใจจากชาวบ้านวังอ้อและชาวบ้านตำบลหัวดอน คณะครูอาจารย์
นักเรียน ชาวบ้านอำเภอเขื่องในและจังหวัดใกล้เคียง แล้วเริ่มฝึกทำการฝึกอบรมตั้งแต่นั้น
เป็นต้นมา ซึ่งมีสถานศึกษาทั้งในจังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดใกล้เคียงได้เข้ามารับการอบรม
คุณธรรมอย่างต่อเนื่อง ปี พ.ศ. 2548 ท่านได้จัดตั้งศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงขึ้น ซึ่งประกอบด้วย
การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ รวมทั้งการพัฒนาอาชีพแก่ผู้ติดยาเสพติดด้วย

งานพัฒนาหรือกิจกรรมของศูนย์ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 4 ส่วน คือ (1) การอบรม
คุณธรรม จริยธรรม (2) การฟื้นฟูจิตใจผู้ติดยาเสพติด (3) การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และ
(4) การอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยมีแนวทางหรือวิธีการทำงาน คือ การนำศาสตร์แห่งพระราชอา
มรรควิถี 9 ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รวมทั้งกระบวนการที่ค้นคว้าความสำเร็จ 10 ประการ
มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาวัดและชุมชน โดยมีรูปแบบการพัฒนา ได้แก่ “บวร” ซึ่งเป็นการ
พัฒนาแบบองค์รวม หลักสูตรของการอบรมคุณธรรมเน้น 5 ดี คือ (1) เป็นบุตรที่ดีของพ่อแม่
(2) เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ (3) เป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน (4) เป็นพลเมืองที่ดีของชาติ

และ (5) เป็นสาวกที่ดีของศาสนา

ปัจจุบันศูนย์ฯ มีการอบรมศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม แก่นักเรียน นิสิต นักศึกษา ข้าราชการและประชาชนทั่วไป ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความรู้และได้มีทัศนคติที่ถูกต้องต่อการดำรงชีวิตเพื่อความสุขและความดีงาม ในแต่ละปีมีเด็กนักเรียนจากโรงเรียนต่าง ๆ ในเขตจังหวัดอุบลราชธานีเข้ารับการอบรมปีละหลายพันคน จนทำให้ศูนย์พุทธธรรมพรหมวชิรญาณป่าดงใหญ่วังอ้อเป็นศูนย์พัฒนาคุณธรรมในระดับแนวหน้าของจังหวัดอุบลราชธานี นอกจากนี้ยังมีศูนย์ฟื้นฟูจิตใจผู้ติดยาเสพติด และศูนย์เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นการได้ให้สุขภาพจิตที่ดีและความเป็นอยู่ที่ดีแก่ผู้เข้ามารับการฟื้นฟู ในส่วนของการให้ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงทางวัดได้เป็นแหล่งเรียนรู้ของการทำเกษตรแบบพอเพียงแก่เด็กนักเรียน⁵ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า พระสงฆ์มีบทบาทในการสาธารณสุขสงเคราะห์เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม

△ ด้านการสาธารณสุขการ กรณีศึกษาคณะสงฆ์จังหวัดพะเยา คณะสงฆ์พะเยาได้มี แนวทางการพัฒนาด้านสาธารณสุขการบริการจัดการสภาพแวดล้อมภายในวัดและชุมชน ภายใต้นโยบายของคณะสงฆ์ภาค 6 ดังนี้

(1) พัฒนาถาวรวัตถุ เสนาสนะ และอาคารประกอบ ให้มีเอกลักษณ์ทางศิลปะ สถาปัตยกรรมของชาติ ศิลปะ สถาปัตยกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เน้นโครงสร้างแข็งแรง ทนทาน และประหยัด

(2) พัฒนาวัดทุกวัดในจังหวัดให้เป็นศูนย์กลางชีวิตและชุมชนปัญญาธรรม โดยการพัฒนาระบบนิเวศน์และภูมิทัศน์ของวัด ให้เหมาะสมสอดคล้องต่อสถานการณ์ปัจจุบัน

(3) พัฒนาเสนาสนะที่พักอาศัยของพระภิกษุสามเณร ให้เป็นสัปปายะ และมีจำนวนเพียงพอแก่ผู้อยู่อาศัย พร้อมทั้งพัฒนาระบบสาธารณสุขปโภคให้มีมาตรฐานและเหมาะสมแก่สมณสารูป

(4) พัฒนาวัดทุกวัดในจังหวัดให้เป็นอาราม มีความร่มรื่น สะอาด ปลอดภัยร่มเย็น เป็นธรรมสถาน คารวสถาน และปฎิญสถานของชุมชน

(5) พัฒนาวัดทุกวัดในจังหวัดให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ ส่งเสริม อนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมของชุมชน และเป็นศูนย์การเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาติ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนตลอดจนสถาบันการศึกษาทั่วไป

⁵สัมภาษณ์ ครูที่ปรึกษากลุ่มยุวเกษตร, 27 พฤศจิกายน 2556.

โดยมีมาตรการที่สำคัญ เช่น เร่งรัดให้มีการทำแบบแปลน แผนผังวัดทุกวัดในจังหวัด รูปลักษณะอาคาร กุฏิสังฆาวาส กำหนดเขตภายในวัดให้เป็นเขตพุทธาวาส เขตสังฆาวาส เขตการศึกษา และเขตสาธารณสงเคราะห์ เร่งรัดให้มีการวางแผนแม่บท เพื่อจัดทำระบบนิเวศน์ และจัดภูมิทัศน์ภายในบริเวณวัดทุกวัดในจังหวัด โดยคำนึงถึงความเหมาะสม ประหยัด และเป็นการพัฒนาแบบยั่งยืน เร่งรัดให้มีการบูรณะและก่อสร้างเสนาสนะต่างๆ อาทิ ศาลาบำเพ็ญกุศล ศาลาการเปรียญ กุฏิสงฆ์ กุฏิรับรอง หอประชุม และอาคารอเนกประสงค์เท่าที่มีความจำเป็นและเอื้อประโยชน์แก่สาธารณชน เร่งรัดให้มีการจัดที่ธรณีสงฆ์ และศาสนสมบัติของวัดทุกวัดในจังหวัด ให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม กฎกระทรวง ทั้งนี้ เพื่อป้องกันความเสียหายอันอาจเกิดขึ้นเพราะเหตุใดเหตุหนึ่งก็ได้ จัดให้มีมาตรการในการดูแลรักษา ส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อยอันดีงามภายในวัดทุกวัดในจังหวัด และจัดบริการความสะอาดแก่พระภิกษุสามเณร ส่วนราชการ หน่วยงานเอกชน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสถานศึกษา

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม โดยอาศัยบทบาท หน้าที่และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ ของกรณีศึกษาดังกล่าว จะเห็นว่า คณะสงฆ์มีกระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่ตอบสนองต่อการทำภารกิจที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการบริหารจัดการที่ดี เอื้อเพื่อต่อพระธรรมวินัย การจัดการศึกษาที่สร้างคนและสังคม การสงเคราะห์ประชาชน และการบริหารจัดการภายในเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของพระสงฆ์ได้มีการดำเนินการผ่านบทบาท หน้าที่และการบริหารตามหลักกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ โดยมีหลักธรรมที่สำคัญหลายประการ เช่น ไตรสิกขา สัปบุริสธรรม 7 มรรคมืองค์ 8 สังคหวัตถุ 4 อปริหานิยธรรม 7 เป็นต้น

3.1.2 การประยุกต์ใช้โดยอาศัยปัญหาของชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของพระสงฆ์โดยอาศัยปัญหาของชุมชนนี้ เป็นแนวทางหนึ่งที่พระสงฆ์ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องเพื่อช่วยแก้ไขปัญหาของชุมชนไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ความยากจน การศึกษา การสร้างความมั่นคงของครอบครัวและชุมชน เป็นต้น โดยมีกรณีตัวอย่างดังนี้

การพัฒนาและประยุกต์ใช้หลักธรรมในการพัฒนาวิถีชุมชน กรณีวัดป่าสุขสมบุญ (วัดป่าโคกพริก) ตำบลสองชั้น อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์ วัดป่าสุขสมบุญเป็นวัดที่ริเริ่มให้มีการพัฒนาวัดด้วยกำหนดแผนพัฒนา 8 ประการ ประกาศให้เป็นวัดปลอดเหล้าถาวร สร้างวัดให้วัดเป็นต้นแบบ และสร้างวัดเอาไว้สร้างคนให้เป็นคนดี แม้กรณีเช่นนี้มีได้เกิดจาก

การดำเนินนโยบายผิดพลาดของรัฐบาลก็ตาม แต่ก็พออธิบายได้ว่า เกิดจากความล่าช้า และไม่ทั่วถึงในการดำเนินนโยบายของรัฐบาล เพราะความที่พื้นที่ดังกล่าวเป็นถิ่นทุรกันดารห่างไกล ความเจริญ ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนแห่งนี้ที่ค่อยๆ ตามมาก็คือ การขาดการศึกษาของเยาวชน การขาดจิตสำนึกทางศีลธรรมจรรยาเพราะการศึกษาเป็นบ่อเกิดของศีลธรรมจรรยา ขาดพระสงฆ์นักพัฒนาทำให้วัดไม่น่าอยู่ผลที่ตามมาก็คือ คนในชุมชนมองไม่เห็นความสำคัญของวัดห่างไกลวัด⁶ บางครั้งคนในชุมชนยังมองว่าวัดเป็นสถานที่ที่น่ากลัวด้วยซ้ำ ดังนั้น การที่รัฐบาลดำเนินนโยบายล่าช้าและไม่ทั่วถึง หรือรัฐบาลมองไม่เห็นความสำคัญของการพัฒนาคนด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทำให้โครงการพัฒนาต่างๆ ไม่เกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นช้ามาก เช่น การพัฒนาการศึกษา การส่งเสริมคุณธรรม การมีส่วนร่วมในการดูแลชุมชนของตนเอง ทำให้ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนที่ขาดบรรยากาศของชุมชนคุณธรรม⁷ ต่อเมื่อมีพระอธิการสมบุรณ์ วิสุทโธ พระหนุ่มนักพัฒนาได้มาบุกเบิก วางทิศทางการพัฒนา กำหนดแผนขั้นตอนการพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการปรับปรุงวัดในฐานะศูนย์กลางของสถาบันที่ทำหน้าที่กล่อมเกลாதองศาทางสังคมปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดจากผู้รับเป็นผู้ให้ เปลี่ยนแนวคิดชุมชนจากผู้คอยรับผลจากนโยบายของรัฐบาลมาเป็นผู้ทำหน้าที่สนับสนุนและส่งเสริมนโยบายของรัฐบาลให้ขับเคลื่อนไปได้ มีความสามารถในการพึ่งตนเองและช่วยเหลือคนในชุมชน โดยเฉพาะคำพูดที่ว่า “การพัฒนาศีลธรรมของคนในสังคม รอไม่ได้แล้ว หากมีพลังแล้วตั้งรีบทำ ไม่ว่าจะจะเป็นพลังกาย พลังความคิดและพลังสติปัญญา” หรือ “การสร้างคนให้ดี ควรรีบทำรีบสร้าง ไม่ต้องรอนโยบายของรัฐบาล”⁸

กรณีวัดป่าสุขสมบุรณ์ ก่อนหน้าจะมีการปรับกระบวนทัศน์พัฒนาวัดนั้น ประชาชนในชุมชนโคกพริกหรือแม้กระทั่งในชุมชนอื่นๆ ใกล้เคียงล้วนได้รับผลกระทบจากการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคมเยาวชนให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยว ห้างสรรพสินค้า สถาบันบันเทิง⁹ ร้านเกมส์และคาราโอเกะที่ผุดขึ้นราวดอกเห็ด¹⁰ มีการใช้จ่ายฟุ่มเฟือย เพราะมีร้านสะดวกซื้อให้ใช้จ่ายอย่างเต็มที่ ในขณะที่เดียวกันกลับไม่มีศักยภาพในการหารายได้เข้าครอบครัว เป็นภาระกับผู้ปกครองและสังคม ค่านิยมเลือกมีชีวิตรตามแฟชั่นสมัยใหม่ หันหน้าเข้าหาล้างหลังให้วัด¹¹ และสภาพที่พบคือผู้ปกครองจำนวนมากหันหน้าวิ้วขวัดกั่วงวลกับพฤติกรรมของบุตรหลาน

⁶สัมภาษณ์ พระอธิการสมบุรณ์ วิสุทโธ, เจ้าอาวาสวัดป่าสุขสมบุรณ์, 26 ตุลาคม 2556.

⁷สัมภาษณ์ นายสมบัติ บุตรเพชร, ประธานสภาเทศบาลตำบลสองชั้น, 26 ตุลาคม 2556

⁸สัมภาษณ์ นางสาวพิชญ์สุดา สุทันรัมย์, อาจารย์โรงเรียนบ้านหนองรักษ์, 26 ตุลาคม 2556

⁹สัมภาษณ์ พระอธิการสมบุรณ์ วิสุทโธ, เจ้าอาวาสวัดป่าสุขสมบุรณ์, 26 ตุลาคม 2556 .

¹⁰สัมภาษณ์ นายพนมไพร บุตรเพชร, สมาชิกสภาเทศบาลตำบลสองชั้น, 26 ตุลาคม 2556.

¹¹สัมภาษณ์ นางมณฑนา ท่วมจั่น, ช่างตัดเย็บเสื้อผ้า, 26 ตุลาคม 2556.

จากสาเหตุของปัญหาดังกล่าวข้างต้นทั้งหมด ที่เป็นจุดเริ่มต้นให้พระสงฆ์ได้หันกลับมาแสวงหาทางออกให้กับสังคม เริ่มกระบวนการพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งในรูปแบบต่างๆ ซึ่งวัดหรือชุมชนแต่ละแห่งจะมีปัญหาค้ำก้นบ้าง แตกต่างก้นบ้าง ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละพื้นที่ ในที่นี้จึงพอสรุปสาเหตุของปัญหาที่ทำให้พระสงฆ์หันมารีเริ่มสนใจในงานพัฒนา ได้ดังนี้

1) ปัญหาเกิดจากนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการพัฒนาประเทศ จากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม หรือจากสังคมอุตสาหกรรมไปสู่สังคมเทคโนโลยีมากและเร็วเกินไป ปัญหาเกิดจากความล่าช้าของนโยบาย ความไม่พอเพียง และทั่วถึงของนโยบาย การแก้ไขปัญหามไม่ตรงจุด ปัญหาเรื่องศักยภาพในการดำเนินนโยบายของรัฐบาล ปัญหาการครอบงำวิถีชาวบ้านเชิงนโยบายของรัฐบาลสมัยใหม่

2) ปัญหาเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น การเปลี่ยนเป็นสังคมเมือง การเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม การไหลบ่าของค่านิยมใหม่ ๆ ทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้น

3) ปัญหาที่เกิดจากสมาชิกในสังคมบางกลุ่มไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่สังคมวางไว้ เช่น เกิดความขัดแย้งระหว่างกฎเกณฑ์กับความมุ่งหมาย เกิดความล้มเหลวของกระบวนการกลุ่มเกลาทางสังคม หรือสมาชิกบางกลุ่มที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่สังคม ทำให้เกิดการขาดระเบียบและเป็นปัญหาทางสังคมขึ้น

สาเหตุของปัญหาทั้ง 3 ประการข้างต้นก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมามากมาย เช่น ความยากจน การขาดการศึกษา ตัดยาเสพติด สุขภาพอนามัยไม่ดี ความเอาัดเอาเปรียบ การขาดความเคารพยำเกรงผู้ใหญ่ ขาดความสามัคคี ตกงาน ครอบครั้วแตกแยก ฯลฯ พระอริการสมบูรณเป็นพระนักพัฒนาที่มีวิสัยทัศน์ในการทำงาน ทำงานพัฒนาวัดและชุมชน ท่านจึงได้กำหนดยุทธศาสตร์หรือทิศทางในการพัฒนา ก่อน ทั้งนี้เพื่อให้มีเป้าหมายในการทำงาน ซึ่งยุทธศาสตร์การทำงานทั้ง 8 ด้านของท่านสรุปได้ดังนี้คือ

1. การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญา ท่านได้ส่งเสริมให้มีการศึกษาพระธรรมวินัย ตลอดจนเรียนทางโลกด้วย โดยมีความมุ่งหวังให้พระเณรได้มีความรู้คู่คุณธรรม เพราะเห็นว่าการศึกษาที่ถูกต้องคือต้องศึกษาให้เข้าใจธรรมชาติชีวิตของมนุษย์ ซึ่งตามหลักพระพุทธศาสนา ได้แก่ การศึกษาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นวิธีการศึกษาที่ทำให้มนุษย์เข้าถึงความสุขแห่งชีวิตได้ กลุ่มเป้าหมายของผู้เรียน กำหนดไว้ 3 ประเภท คือ (1) เด็กที่มีศรัทธาอยากบวชเรียนในสายพระปริยัติธรรม (2) เด็กที่ผู้ปกครองยากจนไม่มีทุนทรัพย์ที่จะเล่าเรียน (3) เด็กที่กำลังมีอาการเกเร เสี่ยงต่อการหลงผิด เมื่อพิจารณาจากกลุ่มเป้าหมายทั้ง 3 นี้ จะเห็นว่าท่านต้องการส่งเสริมผู้สนใจศึกษาทางธรรม ขาดโอกาสทางการศึกษา และป้องกันไม่ให้เด็กสร้างปัญหาให้กับสังคมโดยการนำมาศึกษาและกล่อมเกลาจิตใจและพฤติกรรมในทางธรรม

2. การพัฒนากาย ในที่นี้หมายถึงเอาการรักษาศีล ซึ่งท่านได้กำหนดไว้ 2 ยุทธศาสตร์ คือ (1) การนำพาชาวบ้านทั้งผู้ใหญ่และเยาวชนได้มารักษาอุโบสถศีลทุกวันพระในช่วงเข้าพรรษา เพื่อให้ศีลได้รักษากายของผู้รักษาให้คงงาม งามด้วยความสำรวมระวัง ไม่เบียดเบียนตนเอง และผู้อื่น และเป็นที่เคารพศรัทธาและเชื่อถือของคนทั้งหลาย (2) การอบรมพัฒนาศีลธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาทุกระดับ ทั้งนี้เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้มีศีลธรรมเป็นภูมิคุ้มกันสิ่งชั่วร้ายทั้งหลายอันจะเป็นเหตุให้ประพฤติดีและทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นและสร้างปัญหาให้แก่สังคม

3. การพัฒนาจิต ด้านการพัฒนาจิตนี้ท่านกำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ว่าด้วยการปฏิบัติธรรม เพราะการปฏิบัติธรรมเป็นการได้รักษาจิตของตนให้สงบ จิตที่มีความสงบย่อมมีความสุข เยือกเย็น เหมาะแก่การงานทุกอย่าง และสามารถพัฒนาจิตที่สงบนี้ให้เข้าถึงวิถีแห่งปัญญา อีกด้วย กลุ่มเป้าหมายในการพัฒนาด้านนี้ ได้แก่ พระภิกษุ-สามเณร และอุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย

4. การสืบสานวัฒนธรรม ประเพณี และศิลปดนตรีไทย ด้านนี้ท่านส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมอันดีงามของไทยไว้ เช่น การต้อนรับแขก การแสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ เป็นต้น ในส่วนของประเพณี เช่น ประเพณีบุญสงกรานต์ ประเพณีบุญเข้าพรรษา-ออกพรรษา ลอยกระทง เป็นต้น¹⁴ ดังนั้น เวลาที่มีผู้ไปเยี่ยมเยียนวัดป่าสุทธจินดา จึงได้พบกับการต้อนรับและทักทายปราศรัยอันเป็นที่น่าประทับใจของเยาวชนผู้ให้การต้อนรับ

5. การบริการสังคม ยุทธศาสตร์ด้านนี้มีเป้าหมายเพื่อปลูกฝังให้เยาวชนในชุมชน มีจิตสำนึกรักบ้านเกิดและร่วมรับผิดชอบต่อสังคม โดยมุ่งเน้นการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน มีความเสียสละต่อส่วนรวม เป็นการสร้างโอกาสให้เขาเหล่านั้นได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคม และเป็นการสร้างวิสัยทัศน์เชิงบวกให้เยาวชนด้วย งานบริการสังคม เช่น เป็นพิธีกร บริกรในงานศพ จัดทำบายศรีบริการชุมชน เป็นต้น

6. การแสดงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ งานด้านนี้มีเป้าหมายเพื่อเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ เป็นการได้แสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ผู้ทรงพระคุณอันยิ่งใหญ่ต่อพสกนิกรชาวไทยหรือผืนแผ่นดินไทย การจัดงานที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ทั้ง 2 พระองค์ก็ดี งานอื่น ๆ ที่อุทิศเป็นพระราชกุศลแด่พระองค์ทั้ง 2 ก็ดี ถือว่าเป็นการได้ตอบแทนพระคุณของในหลวงและพระราชินี การแสดงความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์จัดว่ามีความกตัญญูกตเวทิต่อศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติ ซึ่งเป็นเหตุให้คนในประเทศมีความสมัครสมานสามัคคีกันและบ้านเมืองก็มีความสุข

¹⁴สัมภาษณ์ นางสาวปนัดดา ประเสริฐศรี, เลขานุการสภาเยาวชน ต.สองชั้น, 26 ตุลาคม 2556.

7. การสร้างถาวรวัตถุ งานด้านนี้มีเป้าหมายเพื่อให้มีสถานที่รองรับงานพัฒนาทั้งหมดข้างต้น โดยจะเห็นได้ว่า การรักษาอุโบสถศีลก็ดี การปฏิบัติธรรมก็ดี ต้องอาศัยสถานที่ที่เหมาะสม คือศาลาการเปรียญ ศาลาอเนกประสงค์ หรือศาลาปฏิบัติธรรม เป็นที่ฝึกอบรม รวมทั้งห้องน้ำ-ห้องสุขาที่สะอาดเหมาะสมด้วย ดังนั้น การสร้างถาวรวัตถุอันมีความจำเป็นเช่นกัน และการสร้างของท่านก็มีเป้าหมายที่ดี ไม่ได้สร้างเพื่อต้องการให้มีผลงานด้านสาธารณูปการแต่ประการใด

จากการดำเนินการของวัดป่าสุขสมบุญ โดยพระอธิการสมบุญ วิสุทโธ ที่ได้กำหนดแผนพัฒนาให้วัดเป็นศูนย์กลางการพัฒนาในด้านต่างๆ ในชุมชน ผลก็คือ รัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานปกครองท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือ หน่วยงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบลใกล้เคียง หรือแม้กระทั่งโรงเรียนและสถานีนามัยประจำตำบล (โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล) ที่ไม่ค่อยให้ความสนใจ หรือให้ความสนใจน้อยมาก กลับเปลี่ยนแนวคิดและพฤติกรรมเชิงสร้างสรรค์ เป็นให้ความสนใจมากขึ้นและรวดเร็วมากขึ้น¹⁵ มีโครงการใหม่ๆ มาให้คนในชุมชนร่วมกันทำและรับผิดชอบเกิดความไว้วางใจระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐ¹⁶ จากกรณีของวัดป่าสุขสมบุญทำให้เห็นว่าปัญหาจากความล่าช้าของการนำนโยบายมาปฏิบัติของหน่วยงานของรัฐความไม่เข้าใจแจ่มแจ้งในแนวทางพัฒนา และขาดความเอาใจใส่เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาและส่งเสริมการพัฒนา เริ่มตั้งแต่หน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านพระพุทธศาสนาที่ไม่ได้ตรวจตราวัดในเขตปกครอง หน่วยงานการปกครองท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา สถานพยาบาล และหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ที่ยังมองไม่เห็นความสำคัญของการร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเอง

3.1.3 การประยุกต์ใช้โดยอาศัยการเรียนรู้และความสัมพันธ์ทางสังคม การเรียนรู้และความสัมพันธ์ทางสังคมถือว่าเป็นทุนที่สำคัญของการพัฒนาสังคมและการเสริมสร้างสุขภาวะ โดยที่ผ่านมาพระสงฆ์ วัดและชุมชนถือว่ามีการเรียนรู้และมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี ในการที่จะพัฒนาชุมชนให้มีความร่มเย็นเป็นสุข สามารถนำพลังของความสามัคคี ความสัมพันธ์ที่ดีไปสู่การจัดการตนเองทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม การศึกษา สาธารณสุข หรือกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนได้ ในที่นี้จะยกตัวอย่างการเสริมสร้างสุขภาวะของพระสงฆ์ในจังหวัดสิงห์บุรี ดังนี้

¹⁵ สัมภาษณ์ นายบุญทิง ดารมย์, ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 16 ตำบลสองชั้น, 26 ตุลาคม 2556.

¹⁶ สัมภาษณ์ นายสุเวทย์ ศิริรัมย์, กำนันตำบลสองชั้น, 26 ตุลาคม 2556.

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมโดยอาศัยการเรียนรู้และความสัมพันธ์ทางสังคม กรณีศึกษา โครงการสร้างเยาวชนคนดีสู่สังคมไทยของคณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรี คณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรี ให้ความสำคัญต่อการการบริหารกิจการคณะสงฆ์ การเสริมการเรียนรู้ และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม เพื่อให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ โดยดำเนินการในด้านต่างๆ เช่น ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ คณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรีได้มีการจัดการศึกษาของพระสงฆ์ทั้งด้านพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรม – บาลี แผนกสามัญศึกษาและอุดมศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ อีกทั้งการทำหน้าที่ของพระสงฆ์ในการให้ความรู้แก่ประชาชน โดยทำหน้าที่เป็นทั้งครูสอน นักอบรม นักพัฒนา นักเผยแผ่ เป็นต้น ซึ่งคณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรีได้เอื้อประโยชน์ให้แก่พระภิกษุสงฆ์ สามเณรและประชาชนในจังหวัด และจังหวัดใกล้เคียง ได้มีโอกาสศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม รวมทั้งการเรียนรู้ในด้านต่างๆ นอกจากนี้ ยังรวมถึงการส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม เช่น การส่งเสริมเสริมให้เยาวชนได้ศึกษาธรรม ส่งเสริมให้โรงเรียนในจังหวัดส่งนักเรียนเข้าเรียนและสอบธรรมศึกษา เป็นต้น สถานศึกษาในจังหวัดสิงห์บุรีประกอบด้วย

สถานศึกษา	จำนวน (แห่ง)	ที่ตั้ง
มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	1	วัดพิบูลทอง ต.พิบูลทอง อ.ท่าช้าง
โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา	6	1. โรงเรียนวัดโบสถ์อินทร์บุรี ต.อินทร์บุรี อ.อินทร์บุรี 2. โรงเรียนวัดไผ่ดำ แผนกสามัญศึกษา ต.ทองเอน อ.อินทร์บุรี 3. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดโพธิ์ศรี ต.อินทร์บุรี อ.อินทร์บุรี 4. โรงเรียนพิพิศุตคุณานุสรณ์ ต.ทับยา อ.อินทร์บุรี 5. โรงเรียนพระปริยัติธรรมสังฆรักษ์วิทยา ต.ห้วยชัน อ.อินทร์บุรี 6. โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดพิบูลทอง ต.พิบูลทอง อ.ท่าช้าง
โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม – บาลี	1	วัดพระนอนจักรสีห์วรวิหาร ต.จักรสีห์ อ.เมือง

ส่วนด้านการศึกษาสงเคราะห์ คณะสงฆ์สิงห์บุรีได้มีการจัดการศึกษาที่เน้นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็กและเยาวชน ให้มีความรู้ความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อการส่งเสริมการศึกษาแก่เด็กและเยาวชนที่อยู่ในวัยเรียน เช่น ศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด การมอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนนักศึกษา เพื่อให้สามารถดำรงตนและดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นพลเมืองที่มีความรู้คู่คุณธรรมของประเทศ

นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาหรือการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นภารกิจด้านการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน การเผยแผ่ของพระสงฆ์ถือว่าเป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่ของคณะสงฆ์จังหวัด โดยมีการเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัด และนอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่วัดหรือพระภิกษุจัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากหลักพระพุทธศาสนา เช่น การจัดงานเทศน์มหาชาติ การจัดงานในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดงานในวันที่กำหนดเป็นวันสำคัญของไทย (วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น) การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดโครงการบวชนกขัมมจารีณี (ชีพรามณ์) การจัดอุปสมบทหมู่หรือจัดให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ การจัดพิธีแสดงตนเป็น พุทธมามกะ การจัดให้มีการแสดงธรรมในวันอัมมสวนะ (วันพระ) การจัดส่งพระภิกษุไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียนตามโรงเรียนต่าง ๆ นอกจากนี้ยังมีการเผยแผ่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดทำดำเนินการในรูปแบบ “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อปต.)” “การอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการ และประชาชน” “การอบรมครูจริยศึกษา” “การส่งเสริมหน่วยเผยแผ่ศีลธรรม” “การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์” เช่น โครงการอุทยานการศึกษาในวัด โครงการสวนสมุนไพรในวัด โครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬาโครงการวัดพัฒนาตัวอย่าง เป็นต้น จังหวัดสิงห์บุรี มีพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติปฏิบัติชอบหลายท่าน ทั้งในอดีตและปัจจุบัน อย่างที่เห็นอยู่ทุกวันนี้ คือ พระธรรมสิงห์บุรุษจารย์ (จรัญ ฐิตธมโม) วัดอัมพวัน ซึ่งท่านเป็นกำลังสำคัญของคณะสงฆ์ในจังหวัด ในทุกๆ เรื่อง ทั้งพระนักปฏิบัติ นักเผยแผ่ เป็นต้น โดยมีการเชื่อมโยงกับองค์กรเครือข่ายทางพระพุทธศาสนาในจังหวัด ได้แก่ ยุวพุทธิกสมาคมจังหวัดสิงห์บุรี พุทธสมาคมจังหวัดสิงห์บุรี เครือข่ายป้องกันและปราบปรามการทุจริต

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสิงห์บุรี อาสาสมัครชาวพุทธจังหวัดสิงห์บุรี ชมรมไวยาวัจกร จังหวัดสิงห์บุรี องค์กรเครือข่ายงดเหล้าจังหวัดสิงห์บุรี เครือข่ายเพื่อสุขภาพ คณะกรรมการหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล คณะกรรมการศูนย์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาประจำจังหวัดสิงห์บุรี กลุ่มครูพระผู้สอนศีลธรรม พระธรรมทูตจังหวัดสิงห์บุรี เป็นต้น

กรณีศึกษาโครงการสิงห์บุรีสร้างเยาวชนคนดีสู่สังคมไทยของคณะสงฆ์ในจังหวัดสิงห์บุรี โครงการนี้เกิดขึ้นโดยมองเห็นความสำคัญของเยาวชนที่จะเป็นพลังของคนรุ่นใหม่ในการที่จะเข้ามาสานต่อกิจกรรมแห่งความดีงาม โดยมีการทำงานร่วมกับพระสงฆ์ในพื้นที่ซึ่งพระสงฆ์นั้นมีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่เชื่อมโยงคนในชุมชนและสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาช่วยพัฒนาชีวิตของบุคคลให้มีความงดงามทั้งกาย วาจา และจิตใจ ช่วยแนะนำส่งเสริมบุคคลให้เรียนรู้การดำเนินชีวิตโดยใช้หลักธรรมในการคิดวิเคราะห์ความเป็นเหตุและผล พระสงฆ์ไม่สามารถมีบทบาทที่สมบูรณ์ได้หากขาดการร่วมมือกับหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน ในการช่วยสนับสนุนร่วมมือกัน ปัญหาส่วนหนึ่งในสังคมปัจจุบัน เกิดจากเยาวชนผู้เป็นอนาคตของชาติขาดการปลูกฝังในด้านศีลธรรมและจริยธรรม เยาวชนไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนไป เยาวชนไม่มีการคิดที่เป็นเหตุเป็นผล จึงถูกชักจูงไปในทางที่ไม่ดีได้ง่าย การแก้ปัญหาไม่แก้ที่ต้นเหตุ เมื่อเกิดปัญหาขึ้นการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ จึงเป็นการแก้ปัญหาที่สูญเปล่า ดังนั้น พระเดชพระคุณพระเทพปริยัติเมธี (ยงยุทธ ยุทธธมโม) เจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรี ท่านเห็นปัญหาของสังคมเกี่ยวกับการให้โอกาสคนดี คือ สังคมมักให้โอกาสแก่บุคคลที่ทำความผิดพลาดมาเพื่อปรับปรุงแก้ไขตนเองสิ่งเหล่านี้เป็นทางที่ดี แต่ในทางกลับกัน สังคมมองข้ามบุคคลดี แต่ขาดโอกาสในสังคม ดังนั้นคนดีจึงมีที่ยืนในสังคมน้อยมาก ต้องดิ้นรนแสวงหาโอกาสที่ควรจะได้รับด้วยตนเอง บางครั้งจึงเกิดการท้อแท้ หหมดหวังในการมุ่งมั่นทำความดี

คณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรีได้ดำเนินการจัดทำโครงการที่ช่วยพัฒนาเยาวชนเพื่อเป็นคนดีของสังคม เพื่อช่วยสนับสนุนการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เพราะสังคมปัจจุบันนั้นถูกหล่อหลอมให้มีแนวคิดตามสังคมนิยมและวัตถุนิยม เป็นเหตุให้สังคมเกิดปัญหาในด้านต่างๆ เยาวชนขาดการพัฒนาสุขภาวะทางจิตใจ จำเป็นอย่างยิ่งที่คณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรีซึ่งเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรที่ได้ชื่อว่า เป็นที่พึ่งของสังคมต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา คณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรี จึงร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ประกอบด้วย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสิงห์บุรี สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดสิงห์บุรี สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสิงห์บุรี สถาบัน และหน่วยงานทางการศึกษา ต้องร่วมมือกันสร้างเยาวชนไทยให้เป็นคนดีมีคุณธรรมและ

จริยธรรม ให้เป็นคนเก่งด้านความรู้เป็นคนมีสุขภาพกายและจิตใจที่ดี เยาวชนที่ได้รับการอบรมฝึกฝนจากโครงการนี้สามารถเป็นต้นแบบของสังคมไทยได้อย่างสมบูรณ์

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อศึกษาและพัฒนาโครงการสิงห์บุรีสร้างเยาวชนคนดีสู่สังคมไทยของคณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรี เพื่อการพัฒนาการเรียนรู้อะบบทบาทหน้าในการพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรี และเพื่อส่งเสริมสุขภาพและการเรียนรู้ของเยาวชนและการพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรี เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน

เป้าหมายของโครงการ ส่งเสริมให้พระสงฆ์ องค์การภาครัฐ ชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องได้บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยผ่านกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนา และส่งเสริมโครงการสิงห์บุรีสร้างเยาวชนคนดีสู่สังคมไทยของคณะสงฆ์ในจังหวัดสิงห์บุรี และนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน และโครงการของคณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรี สามารถนำไปเป็นแบบอย่างแก่จังหวัดอื่นๆ ได้ โดยมีพระสงฆ์ นักเรียน เยาวชน ครูแกนนำ เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการจำนวน 80 รูป/คน

โดยพระเดชพระคุณพระเทพปริยัติสุธี¹⁵ เจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรี เจ้าอาวาสพระนอนจักรสีห์วรวิหาร ท่านได้ให้ความสำคัญในด้านการศึกษาทั้งบาลีนักธรรม และสายสามัญศึกษา ซึ่งทางวัดท่านเองก็มีการฝึกให้พระภิกษุสามเณรได้เรียนภาษาอังกฤษ เพื่อเป็นการพัฒนาการศึกษาของพระภิกษุสามเณรไปในตัว ท่านได้แสดงเจตนาถึงโครงการต่างๆ ที่ทางจังหวัดได้จัดขึ้น แต่สิ่งท่านมีความประสงค์จะติดตามเจตน์จำนงค์ของท่านคือ การส่งเสริมเยาวชน ให้เป็นผู้ที่มีความฝึกฝนในการทำมาหากิน ทั้งด้วยจิตอาสา คือทุกๆ วันหยุดจะมีนักเรียนที่เป็นจิตอาสา มาช่วยงานที่วัดด้วยความสมัครใจ เพราะทางวัดมีกิจกรรมทุกวัน โดยเฉพาะวันหยุดจะมีประชาชนเข้าวัดทำบุญมากมาย เพราะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัด ดังนั้น ท่านจึงเห็นว่าควรสร้างเยาวชนคนดี เพื่อให้มีที่ยืนในสังคม เพราะสังคมทุกวันนี้ให้โอกาสคนไม่ดีมาากแล้ว ทางวัดเองก็ได้จัดโครงการมากมาย เช่น โรงเรียนวิถิปุทธ โครงการศีล 5 หน้าที่ 6 โดยร่วมมือกับทางสำนักวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด สถาบันการศึกษาในจังหวัด โรงเรียนจังหวัด เป็นต้น หากนักเรียนมีความมานะอดทน ปฏิบัติดี เรียนดีขึ้น ทางพระเดชพระคุณท่านก็จะให้ทุนการศึกษา ซึ่งสามารถศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาได้ เป็นการส่งเสริมให้เยาวชนมีกำลังใจในการทำมาหากินต่อไป

¹⁵ สัมภาษณ์ พระเดชพระคุณพระเทพปริยัติสุธี, เจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรี

โดยกระบวนการดำเนินงานได้ส่งเสริมเยาวชนคนดีให้การฝึกฝนที่ถูกต้อง มีภูมิคุ้มกันที่ดีในชีวิต โดยการฝึกปฏิบัติธรรมและปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อพัฒนาตนเอง ให้มีทักษะชีวิตที่ดี สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรี ร่วมกับสำนักเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 (สิงห์บุรี) สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสิงห์บุรี และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสิงห์บุรี จึงได้จัดทำโครงการสิงห์บุรีสร้างเยาวชนคนดีสู่สังคมไทยขึ้น โดยการสนับสนุนจากสำนักกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) เรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิต สุขภาวะ และการเรียนรู้ของพระสงฆ์และสังคมไทย การเสริมสร้างความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชน ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ส่งเสริมพระสงฆ์ องค์กรภาครัฐ ภาคชุมชน และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องได้บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลในสังคม โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนา และส่งเสริมกระบวนการทำงานให้เกิดการพัฒนาเยาวชนคนดีสู่สังคมไทย

คณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรีมีการประสานการทำงานร่วมกับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งได้จัดทำโครงการ แต่งตั้งคณะทำงาน ประสานสถานศึกษาเข้าร่วมโครงการ ณ วัดพระนอนจักรสีห์ วรวิหาร ตำบลจักรสีห์ อำเภอเมืองสิงห์บุรีจังหวัดสิงห์บุรี โดยจัดทำแบบสมัครเข้าปฏิบัติธรรมให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 5 (สิงห์บุรี) แจ้งสถานศึกษาในเขตจังหวัดสิงห์บุรี จำนวน 12 แห่ง คัดเลือกนักเรียนเข้าร่วมโครงการสถานศึกษาละ 10 คน ได้แก่ 1. โรงเรียนสิงห์บุรี 2. โรงเรียนหัวไผ่วิทยาคาร 3. โรงเรียนสิงห์พาทู “ประสานมิตรอุปถัมภ์ 4. โรงเรียนอินทร์บุรี 5. โรงเรียนศรีวินิตวิทยาคม 6. โรงเรียนทองเอนวิทยา 7. โรงเรียนพรหมบุรีรัชดาภิเษก 8. โรงเรียนบ้านแปงวิทยา 9. โรงเรียนบางระจันวิทยา 10. โรงเรียนศรีศักดิ์สุวรรณวิทยา 11. โรงเรียนท่าช้างวิทยาคาร 12. โรงเรียนค่ายบางระจันวิทยา โดยทางสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ได้ประสานงานกับกลุ่มโรงเรียน และนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการสิงห์บุรีสร้างเยาวชนคนดีสู่สังคมไทย โดยมีเกณฑ์สำคัญ เช่น

- 1) นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการสามารถชักชวนเพื่อนเข้าร่วมโครงการ ได้ 5 คน นักเรียนและเพื่อนเข้ามาปฏิบัติธรรม โดยแจ้งความประสงค์ที่อาจารย์ที่เลี้ยง ส่งสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสิงห์บุรี และผู้ผ่านการปฏิบัติธรรม ทั้ง 3 ครั้ง ได้รับทุนการศึกษา จำนวน 5,000 บาท
- 2) นักเรียนต้องสวดมนต์โรงเรียนวิสุทธิพุทธได้
- 3) นักเรียนมีสิทธิ์เข้าร่วมโครงการโครงการเยาวชนสิงห์บุรีสำนักในพระมหากรุณาธิคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยติดต่อประสานอาจารย์ที่สถานศึกษาส่งไปสมัครเข้าร่วมโครงการ โครงการคณะสงฆ์สิงห์บุรีมอบทุนเกื้อหนุนเยาวชนคนดี

โดยโครงการเหล่านี้ จะเป็นโครงการต่อยอดจากสิ่งบุรีสร้างเยาวชนคนดีสู่สังคมไทย เพื่อให้นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการได้มีกำลังใจในการทำความดี และปลูกฝังแนวคิดที่ว่า คนทำดี ย่อมมีที่ยืนในสังคม หรือ การพัฒนาจิต ชีวิตพัฒนาได้ จากการจัดโครงการสิ่งบุรีสร้างเยาวชนคนดีสู่สังคมไทย ทำให้นักเรียนผู้เข้าร่วมเรียนรู้วิธีการนำหลักธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ตั้งแต่การดำรงชีวิตในบ้าน โรงเรียน และสังคม แนวคิด หลักธรรมที่นักเรียนได้รับจากการอบรมครั้งนี้ คือ

1) หลักสัปปุริสธรรม คือ ธรรมของสัตบุรุษ ได้แก่ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้บุคคล และรู้ชุมชน

2) ความสามัคคี คือ การรู้จักสมัคสมานสามัคคีกัน เพราะว่า การอยู่ร่วมกับสังคมหนึ่งๆ ไม่ใช่มีเฉพาะตัวเองเท่านั้น แต่ยังมีคนอื่น ๆ ร่วมอยู่ด้วย

3) ความอดทน คือ การที่จะประสบความสำเร็จได้ ไม่ใช่แค่ทำหน้าที่ของตนเองให้ผ่านไปเท่านั้น แต่ต้องรู้จักอดทนอดกลั้นเสมอ

4) การรู้จักหน้าที่ คือ คนทุกคนต้องมีหน้าที่ของตนเอง ต้องมีวินัยต่อตนเอง หากไม่รู้จักทำหน้าที่ตัวเอง ก็จะมีอยู่ในสังคมลำบาก

5) การช่วยเหลือ แบ่งปัน เอื้อเฟื้อต่อกัน หมายถึง การช่วยเหลือเกื้อกูลครอบครัว โรงเรียน และสังคม รู้จักให้อภัยกันและกัน สังคมจะน่าอยู่หากว่าทุกคนมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน

ผลลัพธ์จากโครงการ ได้ส่งเสริมให้พระสงฆ์ องค์ภิกษุสงฆ์ ชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องได้บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ศาสตร์สมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยผ่านกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนา ทั้งนี้การส่งเสริมโครงการสิ่งบุรีสร้างเยาวชนคนดีสู่สังคมไทยของคณะสงฆ์ในจังหวัดสิงห์บุรี ได้มีส่วนพัฒนาการเรียนรู้และบทบาทหน้าในการพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ในจังหวัดสิงห์บุรี อีกทั้งส่งเสริมสุขภาวะและการเรียนรู้ของเยาวชนและการพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ในจังหวัดสิงห์บุรี เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน และโครงการของคณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรี สามารถนำไปเป็นแบบอย่างแก่จังหวัดอื่นๆ ได้

3.2 การบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม

เนื่องจากการบูรณาการแนวคิดหลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม เป็นสิ่งที่ปรากฏในการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยมาอย่างต่อเนื่อง เช่น การศึกษาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ที่มีการเสนอแนวคิดการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ การพัฒนาที่ยั่งยืน และนิเวศวิทยา ขณะที่การศึกษาครั้งมุ่งเน้นศึกษาใน 3 สาขา คือ เศรษฐศาสตร์ การบริหารองค์กรและนิเวศวิทยา โดยในส่วนนี้จะสรุปถึง รูปแบบการบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักการพระพุทธศาสนากับศาสตร์ต่างๆ ของกลุ่มตัวอย่างในสังคมไทย ดังนี้

3.2.1 การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเศรษฐศาสตร์ : กรณีของมูลนิธิวัดปัญญานันทาราม โดยพระปัญญานันทมุนี (ส.ณ.สุภโร) อดีตเจ้าอาวาสวัดปัญญานันทาราม ต.คลองหก อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี (ปัจจุบันท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดชลประทานรังสฤษฎ์ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี) ท่านได้นำเสนอแนวคิดและวิธีการเพื่อปรับเปลี่ยนแนวคิดจากบริโภคนิยมมาสู่การบริโภคนิยมด้วยพุทธิปัญญา การเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตที่เหมาะสม การปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ไปสู่การผลิตที่มีคุณภาพเกื้อหนุนสิ่งแวดล้อม การพัฒนาคุณภาพชีวิต การประกอบอาชีพ และการประกอบธุรกิจที่มีความรับผิดชอบต่อสังคมบนพื้นฐานของความเมตตาและปัญญา โดยมีการบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ในรูปแบบต่างๆ ตามโครงการและกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดปัญญานันทาราม จ.ปทุมธานี โดยมีแนวทางการบูรณาการที่สำคัญ ดังนี้

- 1) การคำนึงใส่ใจถึงสิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติและให้ความสำคัญกับคุณค่าของมนุษย์ โดยมองถึงเป้าหมายเชิงพุทธเศรษฐศาสตร์ว่า เป็นไปเพื่อแสวงหาความสุข เป็นความสุขที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น โดยต้องมีการฝึกฝนและปฏิบัติอย่างต่อเนื่องตามกระบวนการของไตรสิกขาคือศีล สมาธิ ปัญญา ได้แก่ การพัฒนาด้านพฤติกรรม สมรรถภาพทางจิต การมีคุณธรรมและเกิดปัญญา เพื่อพัฒนาชีวิตมนุษย์ ยึดหลักทางสายกลางเป็นมัชฌิมา มีความพอดี พอประมาณได้ดุลยภาพไม่เบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือสิ่งแวดล้อม ใช้ชีวิตให้สมดุลสอดคล้องกับองค์ประกอบ 3 อย่างคือ มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม ซึ่งวัดปัญญานันทารามได้ดำเนินการเสริมสร้างในเชิงแนวคิดและการฝึกอบรมของวัดเป็นต้นแบบ
- 2) การใช้หลักปัญญา โดยวัดปัญญานันทารามให้ความสำคัญกับปัญญาเป็นอย่างยิ่ง เพราะนำไปสู่การเข้าใจตนเอง สังคม จนถึงการหลุดพ้นจากวิภวภูฏะสงสาร หลักปัญญานั้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญใน “ไตรสิกขา” คือ ศีล สมาธิ และปัญญา กล่าวคือ ไตรสิกขา เป็นเครื่อง

นำพาไปสู่การพัฒนาบุคคลเพื่อการบรรลุเป้าหมายคุณภาพของชีวิต โดยองค์ประกอบของไตรสิกขา คือ 1) ศีล เป็นขบวนการระเบียบปฏิบัติ (วินัย) เพื่อให้เกิดวาจาชอบ การกระทำชอบ และการประกอบอาชีพชอบ เป็นแนวทางและกรอบที่กำกับการกระทำหรือการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในการที่จะไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นให้เดือดร้อน ผู้ที่มีศีลย่อมจะประกอบกิจกรรมที่เป็นไปเพื่อรักษาชีวิต รักษาทรัพย์ รักษาครอบครัว รักษาสังคมหรือมิตรภาพ และรักษาสติปัญญาแห่งตน 2) สมาธิ เป็นขบวนการฝึกอบรมจิตเพื่อให้จิตใจผ่องใส เบิกบาน เป็นหนึ่งเดียวเหมาะสมกับการงาน เป็นการพัฒนาจิตสำนึกที่ดีเพื่อให้เกิดความเพียรชอบ การระลึกชอบ และมีจิตสำนึกที่ชอบ และเป็นขบวนการเพื่อให้จิตมีความสมดุล เกื้อหนุนให้สิ่งที่รับเข้ามาในชีวิตดำเนินไปด้วยความดีงาม จนเข้าถึงการหลุดพ้นจากอำนาจของกิเลสพื้นฐานทั้งปวง 3) ปัญญา เป็นขบวนการทางความรู้ เป็นวิธีการอบรมศึกษาเพื่อให้เกิดวิชาความรู้และปัญญา ซึ่งจะยังผลให้เกิดมีทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยมที่ถูกต้อง มีความดำริไตร่ตรองที่ชอบ ปัญญาเป็นตัวควบคุมกำหนดสติและการรับรู้ต่างๆ ของมนุษย์ หากบุคคลประกอบด้วยปัญญาย่อมรักษาตนได้ มองเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ในทางพุทธเศรษฐศาสตร์มุ่งเน้นความมีปัญญารู้เท่าทันกับการบริโภคและใช้ประโยชน์ เพื่อการผลิตและการบริโภคด้วยปัญญา มุ่งเน้นความไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่เน้นประโยชน์ส่วนตน ใช้ปัญญาเป็นวิถีแห่งการผลิตและการบริโภค ปัญญาจึงเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญหรือเรียกว่าปัญญานิยม การใส่ใจถึงการผลิตที่เน้นปัญญาซึ่งเกิดจากความเข้าใจตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ ความไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่เน้นประโยชน์ส่วนตน ปัญญาเป็นวิถีแห่งการผลิต ดังนั้น การใช้ปัญญาเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญหรือเรียกว่าปัญญานิยม ซึ่งจะเน้นการผลิตที่เหมาะสมไม่ทำลายทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม คำนึงถึงของเสียหรือต้นทุนที่เกิดขึ้นในกระบวนการผลิต

3) การมีสติในการบริโภค ซึ่งตามหลักพุทธเศรษฐศาสตร์นั้น เน้นบริโภคแต่พอประมาณ เป็นไปตามหลักทางสายกลางเน้นการบริโภคโดยใช้ปัญญาไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม เป็นการบริโภคเพื่อตอบสนองความจำเป็นตามธรรมชาติของร่างกายหรือความจำเป็นขั้นพื้นฐานเท่านั้น มิใช่การบริโภคเพื่อสนองความต้องการ ความอยากซึ่งกระตุ้นให้เกิดกิเลส ตัณหาและเป็นหนทางให้เกิดทุกข์ และพุทธเศรษฐศาสตร์ ยังเน้นการเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ แบ่งปัน ช่วยเหลือกัน ไม่ยึดผลประโยชน์ส่วนตน ทุกคน สรรพสัตว์ทั้งหลายและสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขไม่เบียดเบียนตัวเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม การกระจายผลผลิตไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่กับความสามารถในการผลิต แต่ทุกคนควรได้รับตามความจำเป็นตามธรรมชาติของร่างกาย ในการดำรงชีวิตโดยเบียดเบียนตนเองและผู้อื่นน้อยที่สุด

4) การใช้หลักความไม่ประมาท โดยวัดปัญญานันทารามได้แนะนำให้ผู้คนยึดหลักความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติ หรือ ความเพียรที่มีสติเป็นเครื่องเร่งเร้าและควบคุม ดำเนินชีวิต

โดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติและการกระทำทุกอย่าง ระมัดระวังตัว ไม่ยอมถลำไปในทางเสื่อม แต่ไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงามและความรับผิดชอบ ไม่ยอมปล่อยปละละเลย การทำการด้วยความจริงจัง รอบคอบและรวดเร็วไป ความไม่ประมาทในทางพุทธเศรษฐศาสตร์นั้น จึงเป็นการเตรียมความพร้อม ระมัดระวัง ปรับปรุงส่วนที่บกพร่อง เพิ่มพูนความรู้ที่เกี่ยวข้องพร้อมรับกับสถานการณ์ที่ต้องเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น ในการดำเนินกิจกรรมใดๆ เกี่ยวการผลิต การบริโภค การจำหน่ายหรือการค้าขายจะต้องกระจายความเสี่ยง มีการบริหารความเสี่ยงที่เหมาะสมด้วยหลักความไม่ประมาท โดยเฉพาะความไม่ประมาทในชีวิต

5) หลักการพึ่งตนเองและความขยันหมั่นเพียร โดยวัดได้ถือเป็นหลักการสำคัญตามหลักพระพุทธศาสนาที่ต้องการพัฒนาบุคคลให้เกิดการพึ่งพาตนเอง มีคุณธรรมอันทำให้ตนเป็นที่พึ่งได้ ซึ่งการพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาวหรือเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้นจะเป็นการพึ่งพาในเรื่องของความดีงาม ตามหลักนาถนธรรม 10 ประการ คือ 1) ศีล คือ ความประพฤติดีงามสุจริต รักษาระเบียบวินัย มีอาชีพะบริสุทธิ์ 2) พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก 3) กัลยาณมิตรตา ความมีกัลยาณมิตร การคบคนดีได้ที่ปรึกษา และผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี 4) โสวจัสสตา ความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย รับฟังเหตุผล 5) กิงกรณียะสุ ทักขตา ความเอาใจใส่ช่วยขวนขวายในกิจใหญ่น้อยทุกอย่างของเพื่อนร่วมหมู่คณะ รู้จักพิจารณาไตร่ตรอง สามารถจัดทำให้สำเร็จเรียบร้อย 6) ธัมมกามตา ความเป็นผู้ใคร่ธรรม คือ รักธรรม ใฝ่ความรู้ใฝ่ความจริง รู้จักพูดรู้จักฟัง ทำให้เกิดความพอใจ นำร่วมปรึกษาสนทนา ชอบศึกษา ยินดีปรีดาในหลักธรรมหลักวินัยที่ละเอียดลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไป 7) วิริยารัมภะ ความขยันหมั่นเพียร คือ เพียรละความชั่ว ไม่ย่อท้อ ไม่ทอดทิ้งธุระ รวมทั้งการมีความเพียรในการประกอบกิจน้อยใหญ่ของตนเอง 8) สันตุภฺฐี ความสันโดษ คือ ยินดี มีความสุข ความพอใจด้วยปัจจัย 4 ที่หามาได้ด้วยความเพียรอันชอบธรรมของตน 9) สติ ความมีสติ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการที่ทำได้ทำไม่ได้ ไม่มีความประมาท 10) ปัญญา ความมีปัญญา หยั่งรู้เหตุผล รู้จักคิดพิจารณา เข้าใจภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง

นาถนธรรมนี้มีข้อธรรมที่สำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาด้านเศรษฐศาสตร์ของบุคคลให้มีความยั่งยืน พึ่งพาตนเองได้ เช่น มีความขยัน คบคนดี มีความรู้ มีสติ ไม่ประมาท เป็นต้น ดังนั้น ในทางพุทธเศรษฐศาสตร์ การพึ่งพาตนเองจึงมุ่งไปที่การสร้างที่พึ่งแห่งตน และความสามารถในการดำเนินกิจการต่างๆ ได้ด้วยตนเอง การผลิตเพื่อการบริโภคเองเป็นหลักการพึ่งตนเองเป็นการลดความเสี่ยงจากการพึ่งปัจจัยภายนอกที่ไม่สามารถควบคุมได้ ทำให้ลดปัญหาการมีอำนาจการต่อรองที่ไม่เท่าเทียมกัน และการผลิตเพื่อการพึ่งตัวเองได้ จะสามารถลดการทำลายสิ่งแวดล้อม โดยมีความขยัน การเรียนรู้ การรู้จักคบคนดี มีความรู้ มีสติ ไม่ประมาทและ

มีปัญญา เพื่อการดำรงชีพและพัฒนาตนเอง ตลอดจนสังคมให้ก้าวหน้าต่อไป

6) หลักความพอเพียง/ความพอประมาณ ทางวัดปัญญานันทาราม ได้ดำเนินการตามหลักมรรคมืองค์ 8 ซึ่งเรียกรวมว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” ซึ่งเป็นหลักแห่งความสมดุล ความเหมาะสม ความเสมอ ความพอดี หรือรู้จักความพอดีในการปฏิบัติต่างๆ เช่น จะรับประทานอาหารก็ต้องมีความรู้จักประมาณ รู้จักพอดีในอาหาร ถ้ารับประทานอาหารไม่พอดีก็เกิดโทษแก่ร่างกาย แทนที่จะได้สุขภาพ แทนที่จะได้กำลัง ก็อาจจะเสียสุขภาพ และอาจจะลดทอนกำลังทำให้อ่อนแอลงไป หรือเกิดโรค เพราะฉะนั้นจึงสอนให้มีความรู้จักประมาณในการบริโภค เรียกว่า โภชนะมัตตัญญูตา ในทางพุทธเศรษฐศาสตร์ จึงเน้นความพอดี ความพอเหมาะไม่มากหรือน้อยเกินไปจนเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ยึดหลักทางสายกลางและความไม่โลภ

7) หลักแห่งการแบ่งปันและความรับผิดชอบ หลักการแบ่งปันและความรับผิดชอบนี้มีความสำคัญต่อการสร้างความเสมอภาคทางการบริโภคด้วยปัญญา มีปรากฏในหลักสังคหวัตถุ 4 คือ ทาน การเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน ปิยวาจา การพูดจาไพเราะ หรือการสื่อสารด้วยความเข้าใจ อุตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม และสมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลายและเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล หลักการแบ่งปันนี้ มุ่งเน้นการให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน ในทางพุทธเศรษฐศาสตร์ หมายถึง การเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน จัดสรรปันส่วนให้เหมาะสม และมีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนกระทำลงไป มีกระจาย การบริโภคอย่างเหมาะสม และดำเนินการเพื่อให้สังคมที่ตนเองอาศัยอยู่มีการเจริญเติบโตไปพร้อมกัน ปัจจุบันองค์กรธุรกิจให้หลักการสร้างประโยชน์ร่วมกันนี้ว่าเป็นหลักความรับผิดชอบต่อสังคม

สำหรับวิธีการดำเนินการนั้นทางวัดปัญญานันทารามมุ่งเน้นการใช้หลัก “บวร” อันได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน เป็นฐานในการขับเคลื่อนงาน ผ่านการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้มีสุขภาวะที่ดี ทั้งกายและจิต โดยใช้หลักธรรมสัปปายะ อันประกอบด้วย 1) อวาสสพาย มุ่งเน้นพัฒนาวัดให้มีความร่มรื่น สะอาดตา 2) อาหารสพาย มุ่งพินิจในเรื่องโภชนาการที่ถูกสุขลักษณะ 3) บุคคลสพาย เน้นบุคคลที่จะมาร่วมกันสร้างสรรค์ในสิ่งที่ดีงาม 4) ภัตสพาย เน้นการพูดคุยที่เป็นประโยชน์เกิดเกื้อกูล เน้นการพัฒนาสุขภาพจิตผ่านการเดินจงกรม ทำสมาธิ และสวดทำย 5) ธรรมะสพาย เน้นการสวดมนต์ ปฏิบัติธรรม รักษาศีล เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาวัดให้เป็นองค์กรแห่งสุขภาวะ ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในวัดและฆราวาสทั่วไป

ในการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับหลักเศรษฐศาสตร์นั้น บุคคล องค์กรโดยเฉพาะ องค์กรในภาคธุรกิจจะต้องพิจารณาถึงประโยชน์ ความสุขและความรับผิดชอบต่อสังคม ทั้ง สังคมวงแคบหรือสังคมใกล้และสังคมไกล สังคมใกล้นั้นเปรียบเสมือนญาติหรือเพื่อนบ้าน อัน หมายถึง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับสังคมใกล้ คือ ลูกค้า คู่ค้า ครอบครัวของพนักงาน ชุมชนที่ องค์กรตั้งอยู่ และสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะกับลูกค้า ซึ่งตามมุมมองของพระพุทธศาสนานั้นถือว่า ทุกสิ่งเป็นผู้ที่ร่วมเกิดแก่เจ็บตายด้วยกันทั้งหมด ทุกคนเป็นเพื่อนกัน ดังนั้น จะต้องยึดหลัก ไตรสิกขา ความไม่ประมาท ความซื่อสัตย์สุจริต มรรคมีองค์ 8 และหลักนาถกรรมธรรม 10 เป็นหลักการในการพัฒนาบุคคล สังคม และระบบการทางเศรษฐศาสตร์ ในส่วนชุมชน และสังคมที่องค์กรตั้งอยู่ควรใช้หลักสังคหวัตถุและหลักทศพิธราชธรรมเพื่อส่งเสริมให้ชุมชน ได้รับประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมทางธุรกิจและกิจกรรม ทางเศรษฐศาสตร์ในด้าน การจัดการเพื่อการผลิต การบริโภค การดูแลสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

การบูรณาการหลักพุทธเศรษฐศาสตร์นั้น มุ่งเน้นการแบ่งปัน ความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบต่อสังคม การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วยปัญญาขององค์กรทาง เศรษฐศาสตร์และกิจการธุรกิจ มุ่งเน้นให้องค์กรธุรกิจดำเนินกิจการที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อองค์กร และสังคมเป็นการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาเพื่อชุมชนและการสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนา ในด้านต่างๆ เช่น การส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับชุมชน การเสริมสร้างรายได้ การเสริมสร้างสุขภาพ ของคน เป็นต้น โดยคำนึงถึงหลักการบริโภคด้วยปัญญา ความพอเพียง ความพอประมาณ การ รู้จักแบ่งปัน มีการใช้หลักธรรมาภิบาล การคำนึงถึงสิทธิมนุษยชน สิ่งแวดล้อม แรงงาน การมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ของชุมชน และความเท่าเทียมในสังคม ซึ่งเป็นการสร้าง “คุณค่า” ให้กับองค์กรเศรษฐศาสตร์ นอกจาก “มูลค่า” ทางธุรกิจที่เกิดขึ้นจากการประกอบการทาง ธุรกิจและเศรษฐศาสตร์แล้ว หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ยังสนับสนุนการเติบโตทางธุรกิจควบคู่ ไปกับการพัฒนาทางสังคมที่เต็มไปด้วยความเก่งและความดี เน้นการเสริมสร้างความดีงาม ของบุคคลและหมู่คณะ โดยใช้หลักความถูกต้อง เป็นธรรม และหลักแห่งปัญญาเป็นกรอบ ในการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อการบริโภคที่เหมาะสม ดังนั้น การที่จะส่งเสริมกิจกรรมเชิง พุทธเศรษฐศาสตร์ จะต้องมีการรอบคิด คือ เป็นการดำเนินการเพื่อประโยชน์และความสุข ของบุคคลและสังคม โดยเน้นการพึ่งพาอาศัย การแบ่งปันดูแลซึ่งกันและกัน และการคำนึงถึง กระบวนการทั้งภายในและภายนอก รวมทั้งผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อบุคคล ชุมชน และสังคม ในวงกว้างด้วยภูมิปัญญาบูรณาการ

3.2.2 การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับหลักนิเวศวิทยา

จากการศึกษากระบวนการทำงานของพระครูพิทักษ์นันทคุณ (สงวน จารุวณฺโณ) และการทำงานของมูลนิธิอีกเมืองน่าน จ.น่าน ในด้านนิเวศวิทยาพบว่า การทำงานบนฐานของพระพุทธศาสนา ส่งผลให้ได้รับความร่วมมือจากองค์กรภาครัฐและเอกชน ท่านมีดำริว่าต้องการทำงานเพื่อพัฒนาสังคม ซึ่งเป็นจิตสำนึกของตนเองในการที่จะได้ช่วยเหลือผู้อื่นและทำเพื่อสังคม คณะวิจัยได้วิเคราะห์ถึงหลักธรรมที่พระครูพิทักษ์นันทคุณนำมาปฏิบัติได้ดังต่อไปนี้

1. **หลักธรรมเรื่องสังคหวัตถุ 4** อันเป็นธรรมที่สามารถเชื่อมโยงสู่การสังคมสงเคราะห์ เพื่อให้หมู่ชนมีความรักความสามัคคี ได้แก่

1) **ทาน** คือ การให้ การยึดหลักทานของพระครูพิทักษ์นันทคุณนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ 1) การดำรงตนในฐานะเป็นผู้ให้ การแสดงธรรม การอบรมบรรยายธรรม หรือการให้ธรรมเป็นทาน โดยพระครูพิทักษ์นันทคุณ ได้เริ่มต้นจากการเป็นธรรมจาริก ในปี พ.ศ. 2527-2528 ปลายปี พ.ศ. 2528 จึงได้ร่วมโครงการพระธรรมทนายทที่มีหลวงพ่อบัญญานันทะ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ จ.นนทบุรี เป็นประธาน หลังจากสำเร็จการอบรม ท่านได้ชักชวนอดีตพระธรรมทนายทด้วยกัน เดินสายบรรยายธรรมไปตามหมู่บ้านต่างๆ การให้ธรรมะจึงเป็นการให้ทานด้วยอย่างหนึ่ง การดำรงตนและตั้งมั่นในฐานะผู้ให้ นั้นสามารถสังเกตจากแนวทางการปฏิบัติงานในหลายๆ ครั้ง และเกิดมาจากการยึดมั่นในอุดมการณ์ของหลวงพ่อบัญญานันทะ เช่น การยึดมั่นตามอุดมการณ์ของหลวงพ่อบัญญานันทะว่า “...ได้ออกไปเป็นกลุ่มๆ ไปพบปะชาวบ้าน และอบรมนักเรียนไป สมัยนั้นไม่มีงบประมาณเราออกกันเองสำหรับค่าเดินทาง...เพราะเราอยากทำงานอย่างหนึ่ง หรือสอง หลวงพ่อบัญญา ท่านสายหัวเลยว่าเป็นพระธรรมทนายทเราอย่าเอา จะต้องมีแต่ให้ ท่านย้าตลอด ยิ่งให้ยิ่งได้เราก็จำมา”¹⁷

2) **ปิยวาจา** คือ การพูด (คู่กับการรับฟัง) คำพูดจาที่ไพเราะสุภาพและมีประโยชน์ ซึ่งเป็นเรื่องปกติของพระครูพิทักษ์นันทคุณที่ท่านเป็นพระผู้มีวาจาสุภาพ และแสดงธรรมเพื่อเป็นประโยชน์แก่หมู่ชน อาจจำแนกลักษณะการพูดออกเป็น 2 แบบ คือ 1) การพูดที่เป็นมิตรไมตรี 2) การรับฟังข้อมูลรอบด้านแล้วค่อยพูด

(1) การพูดที่เป็นมิตรไมตรี การทำงานด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มักจะมีกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพลเข้ามาเกี่ยวข้องและเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน วิธีทำงานจึงต้องทำด้วยความนุ่มนวล และยุทธศาสตร์ที่สำคัญคือ “การสร้างใจ” พระครูพิทักษ์นันทคุณจะพยายามชี้แจงทำความเข้าใจกับผู้นำหมู่บ้าน ประชาชน พูดให้เห็นประโยชน์

¹⁷สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์นันทคุณ, ที่ปรึกษามูลนิธิอีกเมืองน่าน เจ้าอาวาสวัดอรุณวาส จ.น่าน, 26 กันยายน 2556

ที่ควรได้รับร่วมกัน ดังคำสัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า “...อาตมาก็พยายามที่จะตระเวนไปตามอำเภอต่างๆ เราก็ไปพูดในที่ประชุมประจำเดือนของกำนันผู้ใหญ่บ้าน เพราะว่าหลายบ้านมาล้มป่าชุมชนไปแล้ว หลายบ้านก็ยังอยู่อาตมาก็ขอร้องขอбинฑบาตบ้านที่ยังไม่ได้ล้ม อย่าไปล้ม เพราะว่าป่าธรรมชาติ คนไปบอกว่าต้นไม้ไม่มีประโยชน์จริงๆ มันมีประโยชน์เราก็อธิบายคุณสมบัติประโยชน์ของต้นไม้ให้เขาฟัง ท่านมีป่าช้าอยู่ในหมู่บ้าน รอบๆ ป่าช้าทั้งปีน้ำไม่เคยแห้ง พอน้ำไม่แห้งก็เป็นแหล่งอาหารของญาติโยมเก็บผักกรูด ผักหนาม ปลุกผักปลุกอะไรก็ได้ อาศัยน้ำรอบๆ ป่าช้า รอบๆ ป่าชุมชน ในป่าก็กินเห็ดกินหน่อไม้อะไรก็ได้ สมุนไพรถ้าท่านไปล้มแล้วปลุกยูกาลิปตัสแล้วท่านจะกินอะไร...”¹⁸

(2) การรับฟังข้อมูลรอบด้าน ประโยชน์ที่จะได้รับจากการพูด ย่อมขึ้นอยู่กับกรรับฟังข้อมูลอย่างถ่องแท้ก่อน ทั้งนี้เพื่อทำให้การพูดหรือการบรรยายนั้นตรงกับสิ่งที่ผู้ฟังต้องการฟัง พระครูพิทักษ์นันทคุณ ได้ใช้วิธีการตามแนวอนุสาสนีย์ปาฏิหาริย์ โดยอธิบายว่าเป็นวิธีการ “รับฟัง” ข้อมูลอย่างถ่องแท้แล้วค่อยนำสิ่งที่รับฟังมาพูดคุยสนทนากัน “...อนุสาสนีย์ปาฏิหาริย์ก็คือคอยเงี่ยหูฟัง ปัญหาเกิดขึ้นที่ไหนอย่างไร เราก็เอามาตัดเดือนว่ากล่าวกัน แผ่นดินไหวที่ไหน แผ่นดินถล่มที่ไหน แล้งที่ไหน น้ำท่วมที่ไหน สถานการณ์มันเกิดขึ้นอย่างไร เราก็จะคอยมาเล่าสู่กันฟัง และพยายามที่จะหาทางปิดเป่าช่วยเหลือซึ่งกันและกันไปในกลุ่มในเครือข่าย...”¹⁹ ลักษณะการประยุกต์ใช้ปียวาจา นอกจากจะเป็นการแสดงธรรมโดยปกติแล้ว ยังเป็นการแสดงสาระการดำรงชีวิตด้วย และเป็นการเปิดโอกาสให้คนอื่นได้พูดแล้วตนเองเป็นฝ่ายรับฟัง ดังนั้น คำว่าปียวาจา จึงไม่เพียงแต่เป็นคำพูดอ่อนหวาน เสนาะหู แต่เป็นการพูดและฟังเพื่อสร้างสรรค์และนำประโยชน์มาให้แก่คนส่วนใหญ่

3) **อัตถจริยา คือ การประพฤติดนให้เป็นประโยชน์** การบำเพ็ญประโยชน์ เป็นสิ่งที่อยู่ในจิตสำนึกของพระครูพิทักษ์นันทคุณ อยู่เสมอที่ปรารถนาจะทำตนให้เป็นประโยชน์เพื่อสังคมโดยเฉพาะบ้านเกิดจังหวัดน่าน มูลนิธิฮักเมืองน่าน กำเนิดมาจากความพยายามรณรงค์แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในจังหวัดก่อน โดยเฉพาะปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ป่าถูกทำลาย ปัญหาแม่น้ำเน่าเสีย ดังคำกล่าวของท่านที่ว่า “...ปัญหาสิ่งแวดล้อม ป่าถูกทำลาย แม่น้ำนี้สกปรกมากสำหรับแม่น้ำน่านสมัยนั้น พอฤดูฝนขณะจะเต็มไปหมด พอน้ำนองน้ำหลากขยะลอยมาเต็ม แล้วเวลาน้ำลดน้ำแห้งแล้วต้นไม้ที่อยู่ฝั่งแม่น้ำจะขาวโพลนไปหมดเลย ถูกพลาสติกมันไปเกาะเต็มไปหมด อันนี้เป็นประเด็นแรกที่กลุ่มฮักเมืองน่านเรารณรงค์กัน...”²⁰

¹⁸ สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์นันทคุณ, ที่ปรึกษามูลนิธิฮักเมืองน่าน เจ้าอาวาสวัดอรัญญวาส จ.น่าน, 26 กันยายน 2556

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว.

²⁰ เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว.

ความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญประโยชน์สาธารณะนี้ ไม่ใช่เกิดจากการทำงานโดยพระองค์ คือท่านพระครูพิทักษ์นันทคุณ เพียงรูปเดียว แต่ท่านมีวิธีการประสานงาน มีกระบวนการ ที่นำไปสู่การกระตุ้น การเกิดสำนึกรักท้องถิ่นของตนเองกับคนแต่ละกลุ่ม เช่น โครงการ ฮักแม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นโครงการแรก ท่านมีวิธีการดำเนินงานได้อย่างน่าสนใจ ดังคำสัมภาษณ์ “...อาตมาก็เลยมาทำโครงการฮักแม่น้ำน่านเป็นโครงการแรก ก็รณณรงค์การรักแม่น้ำ อาตมา เริ่มต้นที่อำเภอสันติสุข บ้านเกิดอาตมาก่อน อาตมาไปสำรวจว่าอำเภอสันติสุขมีแม่น้ำอยู่ สี่สาย แม่น้ำโมก แม่น้ำยม แม่น้ำยาง แม่น้ำกราย ไหลผ่านในอำเภอนั้น อาตมาก็เลยมาประชุม พระ เณร ลูกศิษย์วัด ในวัดช่วงปิดเทอมของกำลังแบ่งเป็นกลุ่ม และหากล่องถ่ายรูปให้กลุ่มละ 1 กล้อง และให้ไปเก็บข้อมูลแม่น้ำ ก็พากันเดินเฝ้ารถไปปล่อยตั้งแต่ปากแม่น้ำเลย ให้เดินขึ้น เจออะไรให้เก็บภาพมาเก็บข้อมูลมา ปรากฏว่าใช้เวลาสองวันทั้งพระภิกษุ สามเณร ลูกศิษย์วัด ไปกัน เสร็จแล้วพอล้อมมาก็ได้ภาพมาแชร์กัน ...เสร็จแล้วก็มาจัดบอร์ด และก็แยกเป็นหมู่บ้าน เป็นตำบล เสร็จแล้วก็ไปตั้งที่ว่าการอำเภอ ตอนที่มีการประชุมกันนั้น ผู้ใหญ่บ้าน ขออนุญาต นายอำเภอขึ้นพูดเลย อันนี้คือภาพที่ไปเก็บมา ไม่ใช่การประจานแต่อยากขอความร่วมมือ จากท่านทั้งหลายให้ไปช่วยกันจัดการเรื่องขยะ ซึ่งแต่ละหมู่บ้านนำขยะไปเทตามฝั่งแม่น้ำกัน เต็มไปหมด ผลเสียจะเป็นอย่างไรเราก็อธิบาย ทั้งขยะก็จะไปอุดตันท่อน้ำต้นเงินแม่น้ำลำคลอง แม่น้ำลำธาร เชื้อโรคระบาด เชื้อแบคทีเรียอะไรต่างๆ สารตะกั่ว สารปรอท จะทำลายระบบ ห่วงโซ่อาหาร เราก็อธิบายแล้วอาตมาก็ขอเวลาสักหนึ่งเดือนได้หรือไม่ ให้แต่ละหมู่บ้าน ไปจัดการตามภาพที่ไปเก็บมา จากนั้นอาตมาก็จะเอาผู้สื่อข่าวมา อาตมาก็ชูๆ ไปอย่างนั้น จากนั้นก็ประสานไปยัง อบต. ซึ่งสมัยนั้นก็ยังมี อบต. แต่เป็นสภาตำบลให้หาที่ทิ้งขยะ เป็นหลักแหล่ง เพราะอนาคตต่อไปจะปล่อยให้ทิ้งลงแม่น้ำอย่างนี้ไม่ได้แล้ว ปรากฏว่าพออาตมา บรรยายจบ นายอำเภอบอกว่าเอาวันนี้เลยเลิกประชุมแล้วไปจัดการเลย ขอเวลา 3 วัน ไม่ต้อง ถึงเดือน 3 วันให้เสร็จทุกบ้าน เดี่ยวผมจะไปตรวจเอง...”²¹

ลักษณะการประยุกต์ใช้หลักธรรมข้อ “อิตถจริยา” คือการลงมือทำเพื่อประโยชน์ของ หมู่บ้าน ท้องถิ่น และโดยอาศัยความเป็นพระสงฆ์เป็นฐานแห่งศรัทธา เมื่อจะขอความร่วมมือ จากหน่วยงานราชการ เช่น อำเภอ ตำบล จึงได้รับการตอบสนองในทางที่ดี ประกอบกับการที่ ท่านพระครูพิทักษ์นันทคุณ มีวิธีการโน้มน้าวจิตใจให้เห็นถึงคุณ โทษ ประโยชน์ ไม่ใช่ประโยชน์ จากปัญหาที่เกิดขึ้น

²¹ สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์นันทคุณ, ที่ปรึกษามูลนิธิฮักเมืองน่าน เจ้าอาวาสวัดอรุณอุฎา จ.น่าน, 26 กันยายน 2556

4) สมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอในทุกข์ในสุข การประพัตตินโดยการร่วมรับรู้ทุกข์และสุขขอประชาชนนั้น ไม่เพียงรับรู้แล้วปล่อยผ่านเลยไป พระครูพิทักษ์นันทคุณ ได้ตระหนักที่จะแก้ไขปัญหานั้น ๆ ด้วย เช่น ร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขปัญหากับชาวบ้านในกรณีของท่าน เพราะเมื่อทราบปัญหา ก็จะเข้าไปช่วยเหลือทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและด้านยาเสพติด ตัวอย่างเช่น โครงการแรกของการเป็นธรรมจาริก คือการนำชาวบ้าน ซึ่งเป็นชาวเขาที่ติดยาเสพติดมาบำบัดที่วัด แต่ก็ผ่านกระบวนการทางฝ่ายบ้านเมือง คือไม่ใช่เป็นการดำเนินโครงการกันเอง เมื่อทางราชการ ทางสาธารณสุขไม่สะดวกที่จะรับคนไข้ประเภทนั้น ท่านจึงขอให้เจ้าหน้าที่เดินทางไปดูแลที่วัด อีกทางหนึ่ง ท่านเองได้พาคนไข้เหล่านั้นไปรับยาที่โรงพยาบาล ซึ่งนับว่าเป็นการรับภาระอย่างมาก แต่ดูประหนึ่งว่าจะน้อยกว่าความรู้สึกที่ท่านร่วมรับรู้ถึงความทุกข์ของชาวบ้าน ดังคำสัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า “...อาตมาภาพไปสมัครเป็นพระธรรมจาริกของโครงการนี้ เสร็จแล้วก็อบรมจบมาก็ไปเป็นพระธรรมจาริกอยู่ในเขตอำเภอเมืองนี้ จากนั้นไปก็ 20 กิโลเมตร ไปในหมู่บ้านชมเผ่า อาตมาดูแลอยู่ สี่หมู่บ้าน มีหมู่บ้านหลักเหมือนกับหมู่บ้านบริวาร ได้เข้าไปเป็นพระธรรมจาริกก็ไปเห็นสภาพปัญหาความเป็นอยู่ วิถีชีวิตของชนเผ่าว่าลำบาก ความยากจน ความไม่ได้รับการศึกษา ติดยาเสพติด ซึ่งสมัยนั้นติดฝิ่นกันเยอะ ติดเหล้า เฮโลอิน ก็ได้ไปเห็นปัญหา ไม่เจอปัญหา จึงมีความคิดอยากจะช่วยเหลือ เป็นชาวเขา ชาวเผ่าเมี่ยง เผ่าถิ่น เผ่าลัวะ ซึ่งอพยพมาอยู่ตามหมู่บ้านชายขอบ ชายแดน พอไปเห็นปัญหา อุตตะมาก็เลยริเริ่มโครงการ โครงการแรกที่ทำก็คือ เอาพี่น้องชนเผ่าที่ติดฝิ่นเข้ามาตัดฝิ่นที่วัดอาตมาไปปรึกษาตำรวจ ปรึกษา กอรมน. ปรึกษาโรงพยาบาล สาธารณสุขจังหวัด ว่าทำได้หรือไม่ว่าเราจะชวนเอาชาวบ้านที่ติดฝิ่นแล้วมาตัด ตอนแรกก็ไปปรึกษาถามโรงพยาบาลว่ามีห้องพักที่ติดยา ทางโรงพยาบาลบอกไม่พร้อม ยามี แต่สถานที่เราไม่พร้อม ไม่มีเจ้าหน้าที่ที่จะควบคุมดูแล แต่ก็แนะนำว่าให้ท่านมาไว้ที่วัดก็ได้ และพาคนไข้เที่ยวมารับยาที่โรงพยาบาล อาตมาก็เลยไปชวนมา รุ่นที่หนึ่ง เข้ามา 8 คน ติดฝิ่นอยู่ 7 ติดเฮโลอินอยู่ 1...”²²

นอกจากนี้ หลังจากพิทักษ์นันทคุณและประชาชนทั่วไปได้ร่วมกันก่อตั้งมูลนิธิฮักเมืองน่านแล้วความสำเร็จของการทำงานส่วนหนึ่งมาจากทางกลุ่มได้ใช้หลักธรรม ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม คือ

²² สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์นันทคุณ, ที่ปรึกษามูลนิธิฮักเมืองน่าน เจ้าอาวาสวัดอรุณวุฒาส จ.น่าน, 26 กันยายน 2556

2. **หลักอภิธานิยธรรม** สำหรับใช้ในการบริหารกิจการงานให้เจริญรุ่งเรือง ซึ่งได้มีการปฏิบัติบางข้อ²³ คือ

1) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ การทำงานของพระครูฯ กับกลุ่มฮักเมืองน่านมีการจัดประชุมกลุ่มทั้งรายเดือนรายสัปดาห์ จึงทำให้เกิดประสิทธิผลต่องานมาก [อภิธานิยธรรมข้อที่หนึ่ง]

2) การทำงานของพระครูฯ และกลุ่ม ได้ปฏิบัติเรื่องการประชุมโดย “เมื่อประชุมก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็พร้อมเพรียงกันเลิก และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่จะต้องทำ” [อภิธานิยธรรมข้อที่สอง]

3) เคารพนับถือผู้ใหญ่ที่เป็นประธานในการประชุม และเคารพนับถือผู้ใหญ่ท่านอื่นๆ เข้าร่วมประชุม เชื้อฟั่งถ้อยคำของท่าน [อภิธานิยธรรมข้อที่สี่]

4) เอาใจใส่บุคคลที่ด้อยกว่าไม่ให้ถูกข่มเหง ให้โอกาสบุคคลอื่นๆ ในการทำงาน เคารพในสถานที่ที่ไปไม่ว่าจะเป็นวัด เจดีย์ วิหาร หรือสถานที่อื่นๆ ให้เกียรติ ไม่ทำให้สถานที่เหล่านั้นเสื่อมเสีย [อภิธานิยธรรมข้อที่ห้าและหก]

ตัวอย่างลักษณะการทำงานแบบการมีส่วนร่วม หรือการประชุมเพื่อเปิดโอกาส และให้เกียรติแก่คนที่เกี่ยวข้องทุกระดับ คือการริเริ่มก่อตั้งกลุ่มฮักเมืองน่าน ซึ่งริเริ่มจากการจัดให้มีเวทีสัมมนาโดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่า มูลนิธิสืบ นาคะเสถียร และเป็นผลให้เกิด “กลุ่มฮักเมืองน่าน” ตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมา ดังคำสัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า “...ในเวทีเราก็ได้นิมนต์พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ครู หมอ สาธารณสุขจังหวัด เสร็จแล้วเราจัด 2 วัน พอวันที่ 2 เราก็เลยเสนอว่าเราน่าจะตั้งกลุ่มอะไรขึ้นมาสักกลุ่มในจังหวัดน่าน โดยมีทั้งพระสงฆ์และฆราวาสญาติโยมทั้งหลายรวมตัวกันแล้วทำกิจกรรมอะไรร่วมกันที่เป็นประโยชน์ต่อเมืองน่าน ใครอยากจะเสนอชื่อกลุ่มว่าอะไรก็ให้เสนอมาเลย แต่ละคนก็เขียนชื่อต่างๆ มา มีอยู่ข้อหนึ่ง ชื่อ “กลุ่มฮักเมืองน่าน” เออ ทุกคนในที่ประชุมก็ชอบใจ ก็เลยตกลงว่าใช้ชื่อกลุ่มว่าฮักเมืองน่าน ตั้งแต่ปี 2530 หลังจากมาเริ่มไปอบรมธรรมทายาท ปี 2528 ปลายปีก็เลยเกิดกลุ่มฮักเมืองน่าน...”²⁴

²³ อภิธานิยธรรม เป็นธรรม 7 ประการ หมายถึงธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติตามไม่เสื่อม พระพุทธองค์ตรัสไว้เป็นสองหมวด หมวดหนึ่งเรียกว่าภิกขุอภิธานิยธรรม อีกหมวดหนึ่งเรียกว่าวัชชือภิธานิยธรรม ตูรายละเอียด ใน ที.ม. (ไทย) 10/70/81; อจ.สศตค. (ไทย) 23/19/18.

²⁴ สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์นันทคุณ, ที่ปรึกษามูลนิธิฮักเมืองน่าน เจ้าอาวาสวัดอรัญญวาส จ.น่าน, 26 กันยายน 2556

นอกจากนี้ในกระบวนการทำงาน พระครูฯ ยังได้เคารพ ให้เกียรติพระเถระผู้ใหญ่ เจ้าคณะปกครองในระดับต่าง ๆ ในท้องถิ่นต่าง ๆ ที่ต้องเดินทางไปทำงานด้านพัฒนา อบรม ซึ่งขณะเริ่มทำงาน ยังไม่มีการวางแผนที่ดี แม้ว่าจะมีความตั้งใจดี แต่กลายเป็นการทำงานที่ข้ามขั้นตอนไป “..ที่นี้เมื่อปัญหา อุปสรรคเกิดขึ้นเราก็เลยมาประชุมวางแผนกันว่าเราจะแก้ไขอย่างไรเราก็เลยคิดว่าไม่เป็นไร สาเหตุเพราะว่าที่ผ่านมาเราทำเฉพาะกลุ่มเรา และเราไปไหนเราก็จะประกาศว่าเราคือพระธรรมทายาท มันเท่ากับว่าไปประกาศตัวให้แปลกแยกจากพระอื่น เราก็เลยวางแผนใหม่ว่าต่อไปเราจะไปทำงานที่ไหน เราต้องไปแจ้งให้หลวงพ่ोज่าคณะจังหวัดทราบ ไปขออนุญาตท่านก่อน ถ้าจะเข้าเขตอำเภอไหนต้องทำหนังสือขออนุญาตเจ้าคณะอำเภอนั้นๆ..”²⁵

จากการได้วางแผน และริเริ่มทำงานอย่างเป็นระบบมากขึ้น ทำให้การทำงานของพระครูพิทักษ์นั้นทุกคนดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย มีคนให้ความร่วมมือกันมาก ไม่ว่าจะหน่วยงาน ภาครัฐหรือเอกชน ทำให้เกิดผลงานเป็นที่ประจักษ์และก่อให้เกิดจิตสำนึกเพื่อสังคม ในหมู่ชนชาวน่าน การทำงานจึงขยายตัวมากขึ้น ได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนจากหลายฝ่าย ทั้งด้านอนุรักษ์ป่า อนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ สัจจะออมทรัพย์ กลุ่มเยาวชน เป็นต้น จนปัจจุบันมีเครือข่ายทั้งหมด 319 กลุ่ม รวมทั้งเครือข่ายพระสงฆ์ด้วย

3. หลักเมตตาธรรม หนึ่งในปัจจัยแห่งความสำเร็จคือ การรักถิ่นเกิดและธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม เพราะชาวน่านมีความคิดว่าเมื่อเรามีเมตตาต่อธรรมชาติ ธรรมชาติก็จะเกื้อหนุน ให้ได้รับผลตอบแทน หลักความเมตตานี้เกิดจากการเห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน ถ้าเรามีเมตตาต่อผู้อื่นเราย่อมได้รับความเมตตาตอบแทน ตามหลักของอิทัปปัจจยตา โดยมุ่งเน้นการสอนให้เกิดอาสาสมัครที่มีใจอยากจะไปช่วยแผ่นดินถิ่นเกิด เพราะมูลนิธิปลูกจิตสำนึก ให้อาสาสมัครมาตั้งแต่ต้นแล้วว่าจะต้องฮักแผ่นดิน ถิ่นเกิด ให้ภูมิใจในชาติกำเนิด อันนี้เป็นจุดเริ่มต้นของมูลนิธิฮักเมืองน่าน จึงเกิดความร่วมมือแล้วก็ออกมาทำงานด้านแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ป่าถูกทำลาย แม่น้ำนี้สกปรกมากสำหรับแม่น้ำน่านสมัยนั้น พอฤดูฝนขณะจะเต็มไปหมด พอน้ำนองน้ำหลากขยะลอยมาเต็ม แล้วเวลาน้ำลดน้ำแห้งแล้ว ต้นไม้ที่อยู่ฝั่งแม่น้ำจะขาดไปหมดเลย ถูกพลาสติกมันไปเกาะเต็มไปหมด อันนี้เป็นประเด็นแรกที่กลุ่มฮักเมืองน่านเรารณรงค์กัน²⁶

²⁵ เรื่องเดียวกัน, อ้างแล้ว.

²⁶ อ้างแล้ว.

ข้อนี้อาจพิจารณาเมตตาดูธรรมออกเป็นสองด้าน ด้านที่หนึ่ง คือด้านผู้นำคือพระสงฆ์ ในที่นี้ได้แก่พระครูพิทักษ์นันทคุณ ซึ่งมีเมตตาดูธรรมในจิตที่เต็มเปี่ยมอยู่แล้ว และอีกด้านหนึ่งคือ ชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับการปลูกฝังรักถิ่นเกิดและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ที่ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของชุมชนโดยตรง จนสามารถพัฒนาจิตสำนึกให้เข้าใจหลักการที่สิ่งแวดล้อมเกื้อกูล ต่อการดำรงชีวิต คุณภาพชีวิตก็จะดีตามมา หรือเรียกว่าเป็นไปตามกระบวนของหลัก อิทปิปัจจยตา

4. หลักอิทปิปัจจยตา เพราะเชื่อในหลักธรรมที่ว่าเพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะเชื่อว่า ป่าไม้เป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำ เราจึงต้องดูแลรักษาป่า เพราะแม่น้ำทำให้การเกษตร อุดมสมบูรณ์และทำให้เรามีน้ำใช้เพื่อการอุปโภคบริโภค เราจึงต้องรักษาแม่น้ำลำคลองให้ สะอาด ปราศจากขยะ ดังที่พระครูพิทักษ์นันทคุณ ได้รณรงค์แม่น้ำให้ใช้ประโยชน์ได้ และทำให้ ชาวบ้านที่มีบ้านติดฝั่งแม่น้ำไม่จับปลา ให้กลายเป็นเขตอภัยทาน โดยท่านปลูกฝังว่า บ้านไหน ที่อยู่ติดฝั่งแม่น้ำให้ชวนกันเข้าร่วมมากขึ้น ดังนั้นปัจจุบันชุมชนบริเวณนั้นได้กลายเป็นเขตอภัย ทานหมดแล้ว

5. หลักสัมมาทิฐิ เพราะมีความเห็นเรื่องเมตตาต่อธรรมชาติก็ดี มีความเห็นในอิทปิปัจจ ยาก็ดี จัดว่ามีสัมมาทิฐิ ความเข้าใจของท่านพระครูต่อระบบธรรมชาติในเชิงนิเวศวิทยา ทำให้ท่านมองเห็นทั้งกระบวนการของเหตุและผล ซึ่งเข้ากับลักษณะของความเห็นที่ถูกต้อง ตรง ทาง หรือเรียกว่า สัมมาทิฐิ

6. หลักศรัทธา พระครูพิทักษ์นันทคุณได้ทำงานด้วยความจริงใจ ด้วยความซื่อสัตย์ และมั่นคงในการช่วยเหลือสังคม แม้เมื่อมีชื่อเสียงมีคนให้ทรัพย์สินและเงินทอง ท่านก็ไม่ได้อึด ในลาภที่คนอื่นนำมามอบเพื่อทำกิจกรรม ท่านทำงานด้วยความโปร่งใสและตรวจสอบได้ จึงได้รับความศรัทธาจากชุมชนและคนทั่วประเทศ ในฐานะพระนักอนุรักษ์ นักพัฒนาที่มีความ มุ่งมั่นทำงานเช่นพระครูพิทักษ์นันทคุณ ย่อมสร้างศรัทธาให้เกิดแก่บุคคลอื่นและพร้อมที่จะถวาย ความอุปถัมภ์บำรุงให้ ในคราวที่พระครูพิทักษ์นันทคุณ ได้รับเลื่อนสมณศักดิ์ จะมีผู้แสดงความ จำนงเป็นเจ้าภาพจัดฉลองงานให้ แต่ท่านได้ใช้ออกาสนั้นสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนมากกว่าจะ เป็นประโยชน์ส่วนตัว “...โยมมีเจ้าหนึ่งเค้าขายที่ดินหลังวัดได้ 10 ล้าน เขาก็จะรับเป็นเจ้าภาพ ให้หมด โดยท่านไม่ต้องเดือนร้อนรบกวนใคร ก็เลยบอกว่าหลวงพ่อยังไม่ว่างยังไม่พร้อมเดี่ยว พร้อมเมื่อไหร่จะบอก ที่จริงเอาตมากำลังวางแผนจะทำอะไรให้มันเป็นประโยชน์ไหนๆ จะจัด งานทั้งที ที่กับคนเมื่องน่าน เราก็เลยประชุมกับกลุ่มคนฮักเมื่องน่านวางแผนกันว่าปีหน้าจะจัด ฉลองพัสดุแล้วก็จะถือโอกาสสืบชะตาต่ออายุให้กับแม่น้ำน่าน จะไม่จัดที่วัดจะไปจัดฝั่งน้ำน่าน และวางแผนพร้อมกับโครงการฮักแม่น้ำน่าน เอาตมาก็เดินสายและชวนหมู่บ้านที่อยู่ติดฝั่งลำน้ำ เข้าร่วมพิธีสืบชะตาแต่ละหมู่บ้านให้จัดเครื่องสืบชะตา จัดกองผ้าป่าหาไปสมทบกัน เราจะตั้ง

เป็นกองทุนเพื่อฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมเมืองน่าน จริงๆ อาตมาต้องการได้กองทุนตั้งมูลนิธินั่นแหละ ก็เลยชวนเป็นบ้านๆ ไป จากนั้นก็มาวางแผนจัดงาน...”²⁷

จากลักษณะการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมบูรณาการกับระบบนิเวศวิทยาของท่าน พระครูพิทักษ์นันทคุณจะพบว่าท่านไม่ได้ใช้หลักพุทธธรรมเหล่านั้นโดยตรง แต่ได้นำไปผสมผสานกับลักษณะกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม ทั้งในแง่ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้นำ กลุ่มพระสงฆ์ ชุมชน เยาวชน กระบวนการดำเนินงานจึงได้สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาจิตและสังคมไปพร้อมกัน ทั้งนี้โดยอาศัยความเป็นพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ประกอบกับการมุ่งมั่นทุ่มเททำงานเพื่อบ้านเกิดเมืองนอนซึ่งชุมชนเห็นว่าเป็นประโยชน์ร่วมโดยตรง

3.2.3 การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการบริหารจัดการและธรรมาภิบาล :
กรณีของพระโสภณพัฒนาคม (ศรีเลลา อคคปญโญ) รองเจ้าคณะจังหวัดพะเยา พระผู้มีวัตรปฏิบัติงดงาม เป็นแบบอย่างของพระภิกษุสงฆ์ในพุทธศาสนา ทั้งในด้านจิตวิญญาณและการพัฒนาเมตตาธรรมแห่งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดระยะเวลายาวนานของท่านพิสูจน์ถึงการเป็นผู้รู้ เข้าใจปัญหา สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ระบบนิเวศที่สูงและที่ลุ่มได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เข้าใจวิถีชีวิตของชุมชน สร้างสายสัมพันธ์ระหว่างคนพื้นราบและพื้นที่สูงเข้าด้วยกันผ่านพิธีกรรมบวชป่าและสืบชะตาแม่น้ำ ซึ่งเป็นกุศโลบายในการนำความเชื่อทางพุทธศาสนา มาประยุกต์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นวัฒนธรรมพื้นเมืองของภาคเหนือ สร้างขวัญกำลังใจและจิตสำนึกให้คนเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ เผยแพร่สร้างจิตสำนึกแก่ผู้คนด้วยหลักธรรมะ อาศัยธรรมบารมีทุกด้านฝ่าฟันอุปสรรคนานัปการจนได้รับการยอมรับในวงกว้างโดยมิเคยอวดอ้าง ถือได้ว่าท่านเป็นศาสนบุคคลที่มีบทบาทสังคมไทย บทบาทหนึ่งที่ดีว่ามีความสำคัญไม่น้อยกว่า การเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณสั่งสอนศีลธรรมและจริยธรรม นั่นคือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีได้ชัดต่อปรัชญาหลักธรรมคำสอนและข้อปฏิบัติทางพุทธศาสนา หากกลับเกี่ยวเนื่องกันอันหนึ่งอันเดียวกันตลอดจนส่งเสริมวัตรปฏิบัติและการพัฒนาจิตวิญญาณ พระสงฆ์จึงเป็นที่พึ่งของชาวบ้านมีส่วนช่วยสนับสนุนชุมชนและรัฐในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติ พระผู้เปรียบดังผู้พิทักษ์สายน้ำและผืนป่าแห่งเมืองพะเยา

จุดเริ่มต้นของ **ศรัทธาแห่งพุทธศาสนาและการอนุรักษ์ธรรมชาติ** พระโสภณพัฒนาคม เป็นชาวตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา เกิดเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ.2490 จบการศึกษาศายสามัญชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หลังจากนั้นเมื่ออายุครบบวชในปี พ.ศ.2510 ได้อุปสมบท ณ วัดโพธาราม ที่บ้านเกิด สอบได้นักธรรมเอกและเรียนอภิธรรมสอบไล่ได้ประกาศนียบัตร

²⁷ สัมภาษณ์ พระครูพิทักษ์นันทคุณ, ที่ปรึกษามูลนิธิฮักเมืองน่าน เจ้าอาวาสวัดอรุณवास จ.น่าน, 26 กันยายน 2556

แพทย์แผนโบราณ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดโพธาราม เคยดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอแม่ใจ และปัจจุบันท่านเป็นรองเจ้าคณะจังหวัดพะเยา เป็นผู้ที่สนใจในการรักษาป่าไม้และแม่น้ำมาตลอด และคิดอยู่เสมอว่า “วัดคือบ้าน งานคือชีวิต ศิษย์คือลูกหลาน ชาวบ้านคือญาติพี่น้อง” เมื่อชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาความแห้งแล้งในปี พ.ศ.2522 ท่านจึงเฝ้าศึกษาหาสาเหตุและพบว่า เกิดจากมนุษย์เราพากันตัดต้นไม้ทำลายป่ากันมากจนทำให้ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป เมื่อทราบเช่นนี้จึงใช้บทเทศน์ผสมผสานชี้ให้ชาวบ้านได้รู้และเข้าใจถึงประโยชน์ของป่าไม้เรื่อยมา จุดเริ่มต้นบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของท่านเริ่มต้นขึ้นอย่างจริงจังในปี พ.ศ.2526 เมื่อเกิดเหตุการณ์ขัดแย้งระหว่างชาวบ้าน อันสืบเนื่องมาจากกรณีฝนแล้งไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งจึงเชื่อว่าพระพุทธรูปที่วัดดงอินตา เป็นพระอิวางนางแล้ง เป็นเหตุทำให้ฝนไม่ตก เป็นกาลกถินบ้านเมืองบันดาลให้ฝนแล้ง จะต้องทำลายและเอากระดูกไปถ่วงน้ำ แต่ชาวบ้านอีกกลุ่มหนึ่งไม่ยินยอม ท่านจึงต้องออกมาหาทางแก้ไขเจรจาไกล่เกลี่ย ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ แม้จะได้รับการโจมตีจากกลุ่มผู้ที่ไม่เห็นด้วย แต่ท่านก็ใช้ทานบารมี เมตตาธรรม จนปัญหาคลี่คลายและได้รับการยอมรับในที่สุดจากจุดนี้เอง ท่านจึงคิดว่าจำเป็นจะต้องสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ชาวบ้าน ด้วยการเทศนาสั่งสอนหลักธรรมผสมผสานกับการอนุรักษ์ป่าไม้ ชี้ให้ชาวบ้านเห็นเป็นรูปธรรม ถึงสาเหตุของธรรมชาติที่วิปริตแปรปรวนด้วยสไลด์ภาพถ่าย พาชาวบ้านขึ้นไปดูการตัดไม้ทำลายป่าของนายทุนบนภูเขา ไปดูต้นลำธารที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ไปศึกษาดูงานในท้องที่ต่างๆ ทำให้ชาวบ้านเข้าใจและเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าไม้ในชุมชน ต่อมาในปี พ.ศ. 2529 เกิดปัญหาการทำสัมปทานป่าไม้ในเขตตำบลศรีถ้อยของนายทุน ท่านจึงเข้าไปช่วยเจรจาขอให้ยับยั้งการทำสัมปทานป่าไม้ จนประสบความสำเร็จและเป็นจุดเริ่มต้นทำให้ชาวบ้านรวมตัวกันตั้งกลุ่มอนุรักษ์ “กลุ่มฮักป่าแม่ใจ” ขึ้นมาเพื่อดูแลรักษาป่าไม้

สืบชะตาแม่น้ำ สืบสายใยสรรพชีวิต พลังความเข้มแข็งของชุมชนที่เริ่มจุดประกายได้ไม่นาน ก็ถูกทดสอบความแข็งแกร่ง เมื่อบริษัทสัมปทานป่าไม้กลับเข้ามาตีตราไม้อีกครั้งในปี พ.ศ. 2530 ชาวบ้านจึงขอให้ท่านไปช่วยเจรจาให้กลุ่มนายทุนออกไปจากป่าก่อนที่จะเกิดการปะทะรุนแรง เพราะชาวบ้านต่างพร้อมที่จะปกป้องป่าไม้ด้วยชีวิต เพราะป่าไม้ประดุจชีวิตของพวกเขา ป่าผลิตน้ำแม่ใจสายเลือดหลักของชุมชน ในที่สุดความเข้มแข็งของชุมชนกลุ่มอนุรักษ์และการเจรจาชี้แจงของท่านพระครูมานัสฯ ปัญหาก็ยุติลง ป่าถูกปิด ห้ามรถยนต์ทุกชนิดผ่านเข้าป่า แต่ปัญหาไม่ได้ยุติ เมื่อผลของการตัดไม้ทำลายป่าทำให้น้ำแม่ใจแห้งขอดลง “...ป่าไม้เป็นสมบัติของพ่อ รัฐบาลเป็นพ่อ ประชาชนเป็นลูก พ่อขายสมบัติไปแล้ว ลูกไม่มีสิทธิ์ที่จะใช้อีกแล้ว พ่อทำไมไม่คิดถึงลูกบ้าง ก่อนที่จะขายสมบัติทำไมไม่ถามลูกบ้างว่า ลูกตกจะกำล่ำบากอย่างไรบ้างเวลาฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ต้องกระเสือกกระสนอพยพแรงงาน

เข้ากรุงเทพฯ ปัญหาเหล่านี้ พ่อเคยคิดบ้างไหม เคยหาทางแก้ไขบ้างไหม ฉะนั้น เราต้องเอาของเราคืนให้ได้...”

คำปรารภของท่านทำให้เกิดการปรึกษาหารือกับผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน หาแนวทางรักษาป่าให้ยั่งยืน และเรียกขวัญกำลังใจของชาวบ้านคืนมา โดยท่านได้นำแนวคิดจากพุทธประวัติ ประยุกต์เข้ากับพิธีกรรมทางศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีพื้นบ้าน ประกอบพิธี “สืบชะตาแม่น้ำ” ซึ่งมีรากฐานจากพิธีสืบชะตาบ้านและชะตาคน อันเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่มีคุณค่าและความหมายต่อชาวบ้าน นอกจากเป็นการเรียกขวัญและกำลังใจกลับคืนมายังก่อให้เกิดความร่วมมือ ความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูล ช่วยกันแก้ปัญหา และเกิดความเลื่อมใสศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลแม่น้ำ พิธีนี้จึงยังคงกระสือเนื่องมาโดยตลอดจนถึงปัจจุบันและมีผู้นำไปเป็นแบบอย่างปฏิบัติอย่างกว้างขวางในหลายพื้นที่ “คนเราต้องอาศัยป่าทุกอย่าง ตั้งแต่อาศัยเป็นที่ทำมาหากินเครื่องใช้บางอย่างก็ทำมาจากไม้ นำไม้มาทำ เมื่อก่อนเวลาป่วยก็หาเอาไม้ที่เป็นสมุนไพรมารักษาไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม ต้องอาศัยป่าทั้งนั้นสมัยก่อน ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้า พระองค์ก็ประสูติ ตรัสรู้ แสดงธรรมประกาศพระศาสนา จำพรรษา และเสด็จดับขันธปรินิพพาน ก็ในป่า ส่วนคนเราแม้สุดท้ายตายไปยังต้องอาศัยป่า เป็นที่เผาศพ...”²⁸ “ปัญหาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของบ้านเรามีเรื่องป่าไม้และภูเขาที่ถูกบุกรุกความแห้งแล้ง ปัญหาน้ำกินน้ำใช้ไม่มีปัญหาเท่าไร แต่เพราะป่าไม้ถูกทำลาย

บวชป่า ห่มสีเหลืองให้ผืนป่า ห่มศรัทธาในใจคน ผืนป่าแห่งตำบลศรีถ้อย คือป่าขุนน้ำแหล่งต้นน้ำลำธาร “ห้วยขุนน้ำแม่ใจ” ที่ไหลรินลงสู่ก้นพระยา และที่นี้คือป่าที่ท่านได้อาศัยมาตั้งแต่เล็กแต่น้อย ทำให้ท่านต้องหามาตรการและวิธีการยับยั้งการตัดไม้ทำลายป่าในเขตต้นน้ำลำธารแห่งนี้ให้ได้ การเทศนาสั่งสอนเพียงอย่างเดียวคงไม่สามารถรักษาผืนป่าไว้ได้ ต้องอาศัยหลักธรรมทางพุทธศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมเข้ามาช่วยพิธี “บวชป่า” อันเป็นกุศโลบายด้านจิตวิทยาเช่นเดียวกับการสืบชะตาแม่น้ำจึงบังเกิดขึ้นในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2531 ท่านนำพระสงฆ์ในตำบลศรีถ้อย กลุ่มอนุรักษ์และชาวบ้าน เข้าไปในป่าเพื่อสำรวจต้นไม้อายุหรือพญาไม้ที่มีอายุมากพอจะทำพิธีบวช สร้างศาลเพียงตาและเตรียมเครื่องสังเวย โดยหมอเวทมนต์คาถาเป็นผู้ทำพิธีเชิญ เทวาอารักษ์ ผีป่า ผีเขา (ผีห้กะโล้ง) ให้รับรู้และช่วยรักษา ถ้ามีผู้ใดมาตัดไม้ทำลายป่าขอให้มีอันเป็นไป ตลอดจนบอกกล่าวแก่แม่ธรณี เสร็จแล้วไหว้พระสมათานศีล พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ และเป็นพระอุปัชฌาย์ห่มผ้าให้กับต้นไม้อายุชยมงคลคาถา ประพรมน้ำมนต์ตามต้นไม้อันเป็นสิริมงคลเป็นอันเสร็จพิธี และจากวันนั้นถึงวันนี้ พิธีบวชป่ายังคงควบคู่การปลูกป่า และปลูกอุดมการณ์ไปในจิตใจผู้คนและพระภิกษุสงฆ์ในจังหวัดพะเยาและหลายจังหวัดทั่วประเทศไทย

²⁸ สัมภาษณ์ พระโสภณพัฒนาคม (ศรีเลา อคฺคปญฺโญ), 30 สิงหาคม 2556.

พัฒนาหนองเล็งทราย สืบต่อมหายใจกว๊านพะเยา “ถ้าชาวพะเยาไม่เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่า ชาวพะเยาก็จะไม่เห็นน้ำกว๊านพะเยาอีก” คำปรารภของท่าน ที่สะท้อนถึงความห่วงใยแล้ว ความเข้าใจในระบบนิเวศอย่างลึกซึ้ง เพราะกว๊านพะเยา คือแหล่งน้ำธรรมชาติอันดับหนึ่งของล้านนา หัวใจของเมืองพะเยา ผืนน้ำกว้างใหญ่ของกว๊านพะเยา คือกระจกบานใหญ่ที่สะท้อนลึกลงไปให้เห็นถึงต้นน้ำสายหลัก แม่น้ำอิงที่เคยแห้งขอดได้รับการกู้คืนจากคณูปการแห่งพุทธศาสนา การสืบชะตาแม่น้ำและบวชป่า ซึ่งพระโสภณพัฒน์โนม เป็นผู้นำมาประยุกต์ใช้ ทำให้ผืนป่าบนยอดดอยคงความอุดมสมบูรณ์ต้นไม้ใหญ่หรือพญาไม้ที่ได้รับการบวชยังไม่ลาสิกขา หากยืนต้นอย่างสงบมั่นคง ผลิตรกระแสไฟฟ้าไหลรินสู่กว๊านพะเยา เช่นเดียวกับหนองเล็งทราย หนองน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ พื้นที่ประมาณ 5,563 ไร่ ตั้งอยู่บนที่ราบระหว่างหุบเขากลางอำเภอใจ เป็นแหล่งน้ำสำคัญของชาวบ้านในอำเภอใจ ใช้ทำเกษตรอุปโภค บริโภค ประมงและเลี้ยงสัตว์ แต่ปัจจุบันหนองเล็งทรายมีสภาพตื้นเขิน กักเก็บน้ำได้น้อยลง เพราะขาดการบำรุงรักษา และถูกบุกรุกเพื่อใช้เป็นแหล่งทำมาหากิน ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อปัญหาการขาดแคลนน้ำของชาวพะเยาในอนาคต ด้วยภูมิปัญญาและวิสัยทัศน์ของท่าน จึงได้ริเริ่ม “โครงการปลูกจิตสำนึกและอนุรักษ์หนองเล็งทราย” ขึ้นในปี พ.ศ.2541 เพื่อเผยแพร่รณรงค์ปลูกจิตสำนึกและสร้างความตระหนักให้ชุมชน เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมหนองเล็งทราย ร่วมกันพัฒนาหนองเล็งทรายให้กลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ เสริมสร้างวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ที่ยั่งยืนของชุมชน “แต่เดิมที่อาตมาไม่ได้เข้ามายุ่งเกี่ยวในเรื่องนี้ ประชาชนส่วนหนึ่งเห็นว่าป่าต้นน้ำ อำเภอแม่ใจ นั้นเป็นที่เหมาะสมในการ (1) ล่าสัตว์ (2) หาของป่า (3) การทำไร่เลื่อนลอย (4) การตัดไม้ เฝากล่าน หรือตัดไม้ไปขาย จึงได้พากันเข้ามาเพื่อที่จะทำการบุกรุกและหาของป่ารวมถึงการทำไร่เลื่อนลอยด้วย ซึ่งในยุคแรกๆ อาตมาคิดว่าเป็นเจตนาที่ไม่มีสิ่งใดแอบแฝง ประชาชน (ชาวบ้าน) ก็คงคิดว่าเข้ามาบุกรุกเพื่อหาของป่าหรือเพื่อหาที่อยู่อาศัยเท่านั้น ไม่ได้มีเรื่องของผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง อาตมาในฐานะที่เป็นพระบ้านนอก เป็นคนในท้องถิ่นได้เห็นภัย อันตรายดังกล่าวจึงได้ไปปรึกษาผู้ใหญ่ทั้งทางฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิต จนได้คำตอบแล้วจึงได้ดำเนินการเพื่อที่จะปกป้องป่าต้นน้ำแม่ปืม แม่ใจ เอาไว้ และตลอดเวลาที่ได้ดำเนินการมาทั้งหมดก็สามารถที่จะรักษาพื้นที่ป่าไว้ให้เป็นสมบัติของชาติและคนในท้องถิ่นเอาไว้ได้” พื้นที่ป่าไว้ให้เป็นสมบัติของชาติและคนในท้องถิ่นเอาไว้ได้”

ผลสัมฤทธิ์ด้านการประสานงานเพื่อให้หน่วยงานราชการเข้ามาสร้างความสัมพันธ์กับชุมชนเพื่อเป็นการป้องกันและรักษาพื้นที่ป่าจากการดำเนินการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระโสภณพัฒน์โนม นั้น ท่านไม่ได้ดำเนินการเพียงแค่การขัดขวางกลุ่มทุนที่เข้ามาหวังประโยชน์จากพื้นที่ป่าหรือการประสานงานสร้างความเข้าใจให้กับประชาชนในพื้นที่เท่านั้น ท่านยังได้ทำการประสานงานกับหน่วยราชการต่างๆ เพื่อให้หน่วยราชการเหล่านั้นเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์

ป่าด้วย โดยหน่วยงานที่ได้เข้ามาช่วยเหลือและสนับสนุนงานการอนุรักษ์ป่าไม้ของพระโสภณพัฒน์โนดม นั้น ที่สำคัญที่สุดก็คือ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สำนักพระราชวัง ซึ่งถือเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นหน่วยงานมาจากสถาบันพระมหากษัตริย์ที่ทรงมีพระกรุณาต่อพสกนิกรและได้เข้ามาดำเนินการเพื่อปกป้องผืนป่า นอกจากนี้ก็มีหน่วยงานที่สำคัญอีกหลายหน่วยงานที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยขอความร่วมมือจากโรงเรียนทุกโรงเรียน ช่วยประชาสัมพันธ์ในการอนุรักษ์ ปลูกฝังค่านิยมในเยาวชน เป้าหมายจึงเข้าสู่เยาวชนของชาติ และให้ทุกคนมีส่วนร่วม นักเรียนทุกโรงเรียน วัดทุกวัด ประชาชน องค์กรต่างๆ และรัฐวิสาหกิจองค์การบริหารส่วนอำเภอ (อบต.) 3 พื้นที่ อำเภอแม่ใจ เป็นหน่วยงานหลักในการบำรุงรักษาพื้นที่ และอีก 6 แห่งให้ความสนับสนุนการเงิน เพื่อการพัฒนาเพื่อนำไปใช้กองอำนวยการอำเภอ

“ต้องยอมรับประการหนึ่งว่าท่านเจ้าคุณฯ เป็นผู้ที่มีความกล้าหาญมากในการกระโดดเข้าไปขัดขวางการบุกรุกป่าไม้ และเป็นผู้นำในการเข้าไปรักษาป่าทำให้ชาวบ้านรู้สึกเกรงใจหรือรู้สึกเคารพศรัทธาท่านมาก เมื่อท่านพูดหรือสั่งการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือท่านขอร้องให้ทำอะไร ชาวบ้านจะช่วยกันชวนช่วยทำในสิ่งที่ท่านสั่งอย่างเต็มที่และรวดเร็ว พร้อมเพรียงกันทำ เช่น การที่ท่านประกาศว่าถ้าใครตัดไม้ในป่าเขาพระหนึ่งต้น ต้องให้ไปปลูกทดแทน...”²⁹

การดำเนินการของพระโสภณพัฒน์โนดม สร้างคุณูปการต่อการพัฒนาสังคมดังนี้

1) บทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรมของหมู่บ้าน พระโสภณพัฒน์โนดม มีบทบาทในการพัฒนาหมู่บ้าน เมื่อท่านได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดโพธาราม ท่านมีหน้าที่รับผิดชอบต่อกิจกรรมทางศาสนาของชาวบ้านภายในเขตอำเภอแม่ใจ รวมทั้งเขตปกครองตำบลอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงท่านจึงได้มีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้านในท้องถิ่น

2) บทบาทด้านการบริหารจัดการท้องถิ่น พระโสภณพัฒน์โนดม ในฐานะผู้นำท้องถิ่น ท่านมีอำนาจหน้าที่จากตำแหน่งและท่านได้ช่วยเหลือชาวบ้าน ด้วยการจัดหาผลประโยชน์ทางสังคมให้กับชาวบ้าน แสดงให้เห็นถึงบทบาทด้านการเมืองการปกครองของท่าน การกระทำอันเกิดจากบารมีของท่านมีผลต่อชาวบ้าน สร้างให้เกิดการยอมรับต่อผลงานของท่าน โดยท่านได้สร้างคุณประโยชน์ให้กับผู้อื่นด้วยการให้การแบ่งปันสิ่งที่ดีควรให้ ท่านได้สงเคราะห์คนอื่นด้วยการให้โดยมีเมตตาจิตเป็นพื้นฐาน หวังให้ชาวบ้านพ้นทุกข์และมีความสุขท่านได้ทำการสงเคราะห์ชาวบ้านด้วยวัตถุและข้อคิดแนวทาง ในการดำเนินชีวิต เพื่อที่ชาวบ้านจะได้มีความสุขความเจริญ

²⁹ สัมภาษณ์ นายปริญญา โสภิตกัญญา, นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา (ทสจ.พะเยา)

3) บทบาทด้านสิ่งแวดล้อม พระโสภณพัฒนาคม ได้อาศัยอยู่ที่ท่ามกลางสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอันสมบูรณ์มาตั้งแต่กำเนิด ท่านยังได้เห็นว่าผู้คนในท้องถิ่นนี้อาศัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในการดำรงชีวิต จากคำบอกเล่าของท่านตอนหนึ่งอันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของป่าไม้ที่มีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านในท้องถิ่นนี้ ไว้ว่า “คนเราต้องอาศัยป่าทุกอย่าง ตั้งแต่อาศัยเป็นที่ทำมาหากิน เครื่องใช้บางอย่างก็ทำมาจากไม้ นำไม้มาทำเมื่อก่อนเวลาป่วยก็หาเอาไม้ที่เป็นสมุนไพรรักษา ไม่ว่าเรื่องอะไรก็ตาม ต้องอาศัยป่าทั้งนั้น สมัยก่อน ตายไปยังต้องอาศัยป่า เป็นที่เผาศพ”

4) บทบาทด้านเศรษฐกิจ พระโสภณพัฒนาคม ได้มีทัศนคติต่อการทำมาหากิน (เศรษฐกิจ) ของชาวบ้านว่าขึ้นอยู่กับคุณลักษณะส่วนตัวของแต่ละบุคคล จะเป็นตัวกำหนดความเป็นอยู่ด้านเศรษฐกิจของชาวบ้าน เพราะเนื่องจากชาวบ้านมีการดำรงชีวิตด้วยการทำมาหากินอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก และธรรมชาติก็สนองต่อความต้องการในการดำรงชีวิตของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี ความขัดสนหรือความพออยู่พอกินนั้นขึ้นอยู่กับความขยันของแต่ละบุคคล กิจกรรมทางเศรษฐกิจนอกจากการทำนาปีในช่วงฤดูฝน ชาวบ้านอาศัยธรรมชาติเป็นแหล่งอาหารมาหล่อเลี้ยงชีวิตตนเองและนำไปขายเป็นรายได้จุนเจือครอบครัว รายได้ส่วนหนึ่งภายในครัวเรือนของชาวบ้านได้จากคนหนุ่มสาวที่ไปทำงานต่างถิ่น

พระโสภณพัฒนาคม ได้ขอจดลิขสิทธ์เรื่องการปลูกป่าและสืบชะตาแม่น้ำ เป็นพระสงฆ์รูปแรกของประเทศ โดยใช้เวลาในการปฏิบัติงานเป็นการปฏิบัติธรรมไปพร้อมๆ กัน การทำงานของภิกษุสงฆ์และสามเณรภายในวัดจึงเป็นกิจที่เราได้เห็นอยู่ตลอดเวลา คำสอนของท่านคือให้รู้จักพอ และรู้จักให้ ท่านสร้างศาสนาสถานหลายแห่งเพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งบวรพุทธศาสนา และให้วัด เป็นสถานที่ศึกษาเรียนรู้ ทั้งของคนรุ่นเก่า สู่การถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่ ทำให้วัดเหมือนบ้าน เข้าวัดแล้วใจเย็น เป็นสุขและริเริ่มการทำพิธีกรรม เช่น พิธีสืบชะตาแม่น้ำ ซึ่งประยุกต์ขึ้นมาจากการสืบชะตาหมู่บ้านและสืบชะตาคนโดยมีไม้สามท่อนประกอบด้วยกัน คล้ายกระโจมไม้ท่อนแรกเรียกว่าสะพานเงิน ไม้ที่สองท่อน ท่อนหนึ่งจะมีกิ่งไม้ก้ามปู ตัดเป็นก่าเท่ากับอายุแม่น้ำ สำหรับไม้ท่อนสุดท้ายใช้เทียน รูป ดอกไม้ เมียง บุหรี่ ผูกติดเมื่อตั้งเป็นสามขาจะปล่อยด้ายสีขาวลงมาจากจุดที่ไม้สามท่อนผูกรวมกันด้านบน เพื่อโยงไปหาแม่น้ำที่เราต้องการจะสืบชะตา พิธีสืบชะตาแม่น้ำนี้ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความรักและหวงแหน รวมทั้งเห็นความสำคัญของแม่น้ำที่เป็นแหล่งอุปโภคบริโภคของประชาชนในท้องถิ่น

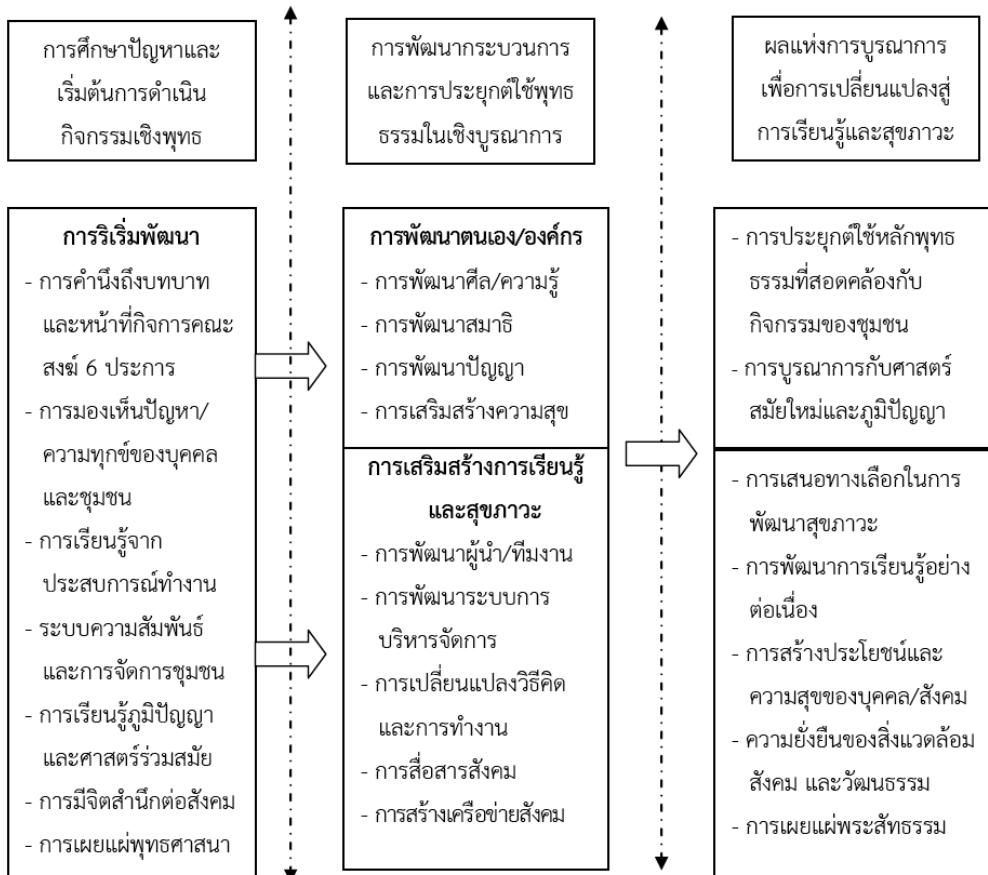
โดยสรุปพระโสภณพัฒนาคม เป็นแบบอย่างทางจิตวิญญาณและการพัฒนาแบบธรรมมาภิบาล ท่านเป็นนักปราชญ์ผู้มีความคิดสูง มีใจเด็ดเดี่ยว ผู้ดูแลคุ้มครองแม่น้ำ นับว่าเหมาะสมอย่างยิ่งต่อคุณูปการอันยิ่งใหญ่ที่ท่านได้มอบไว้แก่โลกนี้โดยมีเคียวหวังสิ่งใดตอบแทนหวังเพียง “ให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ พี่น้องชาวบ้าน อยู่ดีกินดี มีน้ำกินน้ำใช้ บนภูเขามีสันไม้

ในป่ามีต้นไม้ ในห้วยมีน้ำไหล เข้าป่ามีเห็ด มีผลไม้ของป่าให้ได้กิน ถ้าหากทุกสิ่งนี้มีพร้อม นั้นแหละได้ชื่อว่าข้าพเจ้าได้รางวัลชีวิตอันมีค่า”

การบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม กรณีตัวอย่างพระโสภณพัฒน์ดม ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเป็นการเรียนรู้จากปัญหา สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนและการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม โดยมีการบริหารจัดการโดยใช้หลักทั้งรัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ จิตวิทยา สังคม นำไปสู่การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมกับหลักธรรมาภิบาลที่เหมาะสม มีการพัฒนาสุขภาวะทางสังคมที่ดี ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การพัฒนาจิตใจ การสร้างความสามัคคีของคนในชุมชน และการบริหารจัดการธรรมาภิบาลเชิงพุทธ ที่ใช้ความรู้สติปัญญา กระบวนการชุมชน มากกว่าการจัดการเชิงอำนาจ ผลทำให้เกิดสังคมที่น่าอยู่และพลังของการเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์มากกว่าการจัดการที่มีกลไกเชิงอำนาจและการจัดการโดยกฎหมาย

โดยสรุป การบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมของพระสงฆ์ องค์การพระพุทธศาสนา และชุมชนในสังคมไทย พบว่ามีการบูรณาการและการประยุกต์ใช้ใน 4 รูปแบบใหญ่ คือ 1) การประยุกต์ใช้โดยอาศัยบทบาท หน้าที่และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ ที่กำหนดไว้ในบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 2) การประยุกต์ใช้โดยอาศัยปัญหาของวัดและชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาซึ่งเป็นไปตามหลักอริยสัจ 4 ที่มองถึงปัญหา ความทุกข์ ต้นตอแห่งความทุกข์ ปัญหา แล้วจึงหาทางแก้ไขโดยใช้กระบวนการแห่งมรรคมงคล 8 หรือกระบวนการที่ถูกต้อง โดยเริ่มต้นจากการมีมุมมองที่เป็นสัมมาทิฐิ มีความคิดสร้างสรรค์ มีการกระทำทางกาย วาจา ใจที่ถูกต้อง มีสติปัญญาในการดำเนินการ จึงทำให้สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ 3) การประยุกต์ใช้โดยอาศัยการเรียนรู้และความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นกระบวนการที่อาศัยภูมิปัญญา การเรียนรู้ กลไกและภาคีการพัฒนาที่มีในสังคมเป็นปัจจัยในการขับเคลื่อนกิจกรรม การเรียนรู้และการเสริมสร้างสุขภาวะของสังคม ผลที่เกิดทำให้สังคมมีการเรียนรู้และในขณะเดียวกันก็มีการสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลเพื่อประโยชน์และการพัฒนาของสังคม 4) การบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ ในมิตินี้เป็นการใช้แนวคิด มุมมอง และหลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์ร่วมสมัย เพื่อนำไปสู่การจัดการที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ องค์ความรู้ และกระบวนการที่เกิดขึ้นในสังคม อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและเชื่อมโยงการทำงานในมิติต่างๆ เช่น การศึกษา สิ่งแวดล้อม การจัดการเครือข่าย การเสริมสร้างพลังของชุมชน เป็นต้น ดังสรุปเป็นแผนภาพ ดังต่อไปนี้

แผนภาพแสดงการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม

บทที่ 4

กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ ของสังคมโดยการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์

ในบทนี้เพื่อตอบวัตถุประสงค์ที่ว่า “เพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาในพื้นที่ 15 จังหวัด” ที่ถือว่าเป็นกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมโดยการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ซึ่งได้ดำเนินการผ่านกิจกรรม/โครงการพัฒนาที่มีการบูรณาการหลักพุทธธรรม ศาสตร์สมัยใหม่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และปัญหาของชุมชนในการดำเนินการ ดังนั้น ในบทนี้จะกล่าวถึงกิจกรรมและโครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ที่มีต่อชุมชนและสังคม ซึ่งกิจกรรมโครงการดังกล่าวเป็นตัวอย่งกิจกรรมที่พระสงฆ์มีส่วนร่วมได้พัฒนาขึ้น³¹ โดยมุ่งเน้นไปสู่การเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคม 4 ประการ คือ การพัฒนาด้านกาย/สิ่งแวดล้อม จิตใจ ปัญญา และสังคม ฉะนั้น โครงการต่างๆ จึงมีบริบทที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและสังคมในมิติที่หลากหลายเพื่อเป็นแนวทางของการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม ในพื้นที่ 15 จังหวัด ได้แก่

- 4.1 ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดพะเยา (เชียงใหม่) เชียงใหม่ แพร่ และพิษณุโลก
- 4.2 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ขอนแก่น มหาสารคาม สุรินทร์ อุบลราชธานี
- 4.3 ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดราชบุรี สุพรรณบุรี สิงห์บุรี และปราจีนบุรี
- 4.4 ภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดสงขลา ยะลา และปัตตานี

³¹โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาในภูมิภาคต่างๆ ที่เกิดขึ้นในครั้งนี้เป็นโครงการที่คณะสงฆ์ในจังหวัดนั้นๆ ร่วมกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) คณะผู้วิจัยและภาคีการพัฒนาได้พัฒนาขึ้นเพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของชุมชน โดยมีกรอบการทำงานว่า ทุกโครงการที่พัฒนาขึ้นจะต้องมาจากความต้องการหรือเพื่อแก้ไขปัญหาของประชาชนในพื้นที่โดยมีการต่อยอดจากโครงการที่เคยดำเนินการมาก่อนหรือเป็นโครงการที่พัฒนาขึ้นใหม่ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ในแนวใหม่ที่พระสงฆ์จะเข้ามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน โดยกำหนดให้แต่ละจังหวัดมีโครงการย่อย 1-3 โครงการ ซึ่งโครงการดังกล่าวสรุปมาจาก โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในเขตภาคเหนือ-ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ-ภาคกลาง-ภาคใต้

สำหรับพื้นที่ทั้ง 15 จังหวัดนั้นถือว่าเป็นพื้นที่นำร่องของการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา โดยเป็นพื้นที่การทำงานของพระสงฆ์และชุมชนที่มีกิจกรรมและกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะของสังคมอย่างต่อเนื่อง เป็นพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือของฝ่ายต่างๆ ทั้งคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชน เอกชน มูลนิธิและองค์กรชุมชน โดยมีผลการศึกษาดังนี้

4.1 การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา ในภาคเหนือ

ในภาคเหนือ คณะสงฆ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) คณะผู้วิจัย ภาคประชาชน และภาคีการพัฒนาได้พัฒนาโครงการเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาจำนวน 8 โครงการ ดังนี้

- 4.1.1 คณะสงฆ์จังหวัดพะเยา-เชียงราย ได้แก่
 - 4.1.1.1 โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพในการเตรียมรับมือภัยพิบัติ
 - 4.1.1.2 โครงการสวดมนต์หมู่สรภัญญะ
 - 4.1.1.3 โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติฯ
- 4.1.2 คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่
 - 4.1.2.1 โครงการรวมพลังต้านภัยเอดส์
 - 4.1.2.2 โครงการธรรมจาริก (ธรรมะห่มดอย)
- 4.1.3 คณะสงฆ์จังหวัดพิษณุโลก ได้แก่
 - 4.1.3.1 โครงการประชุมสัมมนาพัฒนาเครือข่ายพระสังฆาธิการจังหวัดพิษณุโลก
- 4.1.4 คณะสงฆ์จังหวัดแพร่ ได้แก่
 - 4.1.4.1 โครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร และประชาชนเยาวชนจังหวัดแพร่ (โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์)
 - 4.1.4.2 โครงการพัฒนาศักยภาพหน่วยอบรมประชาชนประจำจังหวัด

4.1.1 จังหวัดพะเยา-เชียงราย

คณะสงฆ์จังหวัดพะเยา-เชียงรายและภาคีการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมได้จัดทำกิจกรรมเพื่อการพัฒนา 2 โครงการ ในพื้นที่จังหวัดพะเยาและเชียงราย ดังนี้

4.1.1.1 โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพในการเตรียมรับมือภัยพิบัติในพื้นที่จังหวัดเชียงราย-พะเยา โครงการนี้เกิดขึ้นด้วยเหตุผลสำคัญ คือ หลังจากเกิดภัยพิบัติแผ่นดินไหวที่เกิดขึ้นในจังหวัดเชียงราย พะเยาและพื้นที่ใกล้เคียง เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ได้สร้างผลกระทบในวงกว้างทั้งในเชิงเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางสังคมและผลกระทบต่อสภาวะทางจิตใจและร่างกายของประชาชนในพื้นที่ตลอดระยะเวลาภายหลังการเกิดภัยพิบัติดังกล่าว องค์กรสาธารณณะ ภาคราชการและเครือข่ายธุรกิจเอกชน ได้ร่วมมือกันเข้าไปให้ความช่วยเหลือในลักษณะสังคมสงเคราะห์และเยียวยาผลกระทบทางจิตใจเป็นจำนวนหนึ่ง อย่างไรก็ตามความเสียหายที่เกิดขึ้นได้ขยายพื้นที่และระยะเวลาของภัยพิบัติทางธรรมชาติออกไปมากขึ้นผลกระทบในด้านต่างๆ จึงอยู่ในแนวโน้มที่ต้องการการเข้าไปดูแล ช่วยเหลือและสร้างองค์ความรู้เพื่อการทำความเข้าใจภัยพิบัติมากขึ้นแม้ว่าภาครัฐจะพยายามเข้าไปมีส่วนช่วยเหลือประชาชนให้ครอบคลุมมากที่สุด

สำหรับองค์กรคณะสงฆ์ เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้ามิ่งมงคลจารย์ ผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช กรรมการมหาเถรสมาคม ในฐานะเจ้าคณะใหญ่หนเหนือ ได้ให้ความสนใจติดตามมาตรวจพื้นที่ความเสียหาย ให้นโยบายเพื่อการดูแล ช่วยเหลือและเป็นขวัญกำลังใจต่อคณะสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในพื้นที่ นอกจากนี้ภายใต้การนำของพระธรรมราชานุวัตร เจ้าคณะภาค 6 ท่านได้ระดมความช่วยเหลือ ร่วมกับหน่วยงานภาคส่วนต่างๆ เพื่อมาช่วยเยียวยาผลกระทบที่เกิดจากภัยพิบัติดังกล่าว และในส่วนของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เปิดโอกาสให้ผู้บริหาร คณาจารย์และนิสิต ร่วมบริจาคเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการระดมความช่วยเหลือ ไปปรับปรุงและฟื้นฟูพุทธสถานที่เสียหายเป็นจำนวนมากในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ในฐานะสถาบันการศึกษาสงฆ์ ที่ต้องทำหน้าที่พัฒนาองค์ความรู้ ศึกษาวิจัยและพัฒนา ตลอดจนบริการวิชาการแก่ชุมชน ดังนั้น จึงถือเป็นบทบาทหน้าที่ของมหาวิทยาลัยในการทำนุบำรุงพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมดังที่ได้กล่าวมา

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ จึงพัฒนาชุดความรู้ด้านการรับมือกับภัยพิบัติสำหรับคณะสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยแผ่นดินไหวในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ซึ่งอยู่บนรอยเลื่อนขนาดใหญ่ที่เสี่ยงต่อการเกิดแผ่นดินไหวได้อีกในอนาคต ทั้งนี้การจัดกิจกรรมพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพ ในการเตรียมรับมือภัยพิบัติแผ่นดินไหว จึงเป็นความร่วมมือที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ร่วมกับคณะสงฆ์ภาค 6 ตลอดจนภาคีเครือข่ายทางสังคมต่างๆ อาทิ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สถาบันส่งเสริมเทคโนโลยีไทย-ญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา (พชภ.) โดยนางเตือนใจ ดีเทศน์ กลุ่มช่างพื้นฐานในจังหวัดเชียงราย กลุ่มคนเฒ่าคนแก่ เป็นต้น เพื่อสร้างเครือข่ายแกนนำพระสงฆ์ที่将成为ผู้มีความรู้ด้านการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติและสามารถเป็นที่พึ่งกับชุมชน ในสถานการณ์ที่ยังเกิดสภาวะแผ่นดินไหวขนาดเล็ก อีกทั้งอยู่ความเสี่ยงจากภัยพิบัติในอนาคตอยู่ ซึ่งถือเป็นบทบาทที่สำคัญขององค์กรทางพระพุทธศาสนาที่จะสร้างสติและปัญญา ให้ประชาชนดำรงตนอยู่บนความไม่ประมาทและเข้าใจความเป็นธรรมดาแห่งทุกขในสถานการณ์ปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และพัฒนาชุดความรู้ เพื่อการพัฒนาและเตรียมความพร้อมในการรับมือภัยพิบัติแผ่นดินไหวในสถานการณ์ฉุกเฉิน เพื่อเปิดเวทีสาธารณะในการระดมความคิดเห็นเพื่อการสร้างแนวทางการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติแผ่นดินไหว ตลอดจนรับฟังผลกระทบและความต้องการของพระสงฆ์ในพื้นที่ โดยมีการสร้างและขยายต่อเครือข่ายพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงราย –พะเยา เพื่อการเตรียมความพร้อมการแก้ไขปัญหาและผลกระทบจากภัยพิบัติแผ่นดินไหวสำหรับพุทธสถานและขยายบทบาทของพระสงฆ์เพื่อออกสู่การเข้าไปดูแลช่วยเหลือประชาชนในสถานการณ์ฉุกเฉินจากภัยพิบัติต่างๆ ด้วย

เป้าหมายการดำเนินงาน มุ่งพัฒนาและเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับภัยพิบัติแผ่นดินไหวแก่พระสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย-พะเยาจำนวน 200 รูป ผู้ที่สนใจและเครือข่ายความร่วมมือในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยแผ่นดินไหวจำนวน 100 คน โดยมีการพัฒนาชุดความรู้เพื่อการแก้ไข เยียวยา และการเตรียมความพร้อมในการรับมือภัยพิบัติในสถานการณ์ฉุกเฉิน และเพื่อให้เกิดเครือข่ายพระสงฆ์ที่มีความพร้อมในการเตรียมรับมือภัยพิบัติ ตลอดจนเกิดข้อเสนอเชิงนโยบายและข้อเสนอเชิงปฏิบัติการเพื่อการวางแผนแนวทางการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติแผ่นดินไหว ตลอดจนการฟื้นฟูองค์คณะสงฆ์ที่ได้รับผลกระทบจากแผ่นดินไหวครั้งที่ผ่านมา

รูปแบบและกิจกรรมของการดำเนินงาน ประกอบด้วย กิจกรรมการสัมมนาให้ความรู้ และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อหาแนวทางการเตรียมความพร้อม ภัยพิบัติแผ่นดินไหว การฟื้นฟูองค์พระสงฆ์ที่ได้รับผลกระทบจากแผ่นดินไหว และการ ลงพื้นที่พัฒนาและฟื้นฟูวัดและชุมชนที่ได้รับความเสียหายจากเหตุการณ์แผ่นดินไหว

ผลลัพธ์ของการดำเนินการ พระสงฆ์และประชาชนจำนวน 200 รูป/คน ได้รับองค์ความรู้ในการแก้ไข เยียวยา และการเตรียมความพร้อมด้านการรับมือภัยพิบัติแผ่นดินไหวและ ภัยพิบัติรูปแบบอื่นๆ พระสงฆ์มีความพร้อมในการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อการเยียวยาประชาชน ในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดูแลผลกระทบทางจิตใจและการให้สติปัญญา เกิดกระบวนการ พัฒนาและฟื้นฟูพื้นที่องค์พระสงฆ์จังหวัดเชียงราย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวางแผนทางการ ฟื้นฟูพุทธสถานและสุขภาพของครวมในสถานที่ที่ได้รับผลกระทบ โดยมีวัดที่ได้รับการฟื้นฟู จำนวน 121 วัด และเกิดเครือข่ายพระสงฆ์ที่มีความพร้อมในการเตรียมรับมือภัยพิบัติเพื่อ เป็นพื้นที่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถอดบทเรียนการทำงานเตรียมความพร้อมรับมือและฟื้นฟู ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปัญหาภัยพิบัติดังกล่าว นอกจากนี้ ยังได้ชุดความรู้ด้านการรับมือ ภัยพิบัติเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวกับองค์ความรู้ของภัยพิบัติและสถานการณ์ในอนาคต ในการเตรียมรับมือภัยพิบัติในพื้นที่จังหวัดเชียงราย-พะเยา และการประชุมและสัมมนา เชิงปฏิบัติการ

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
เชียงราย พะเยา	<p>โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพในการเตรียมรับมือภัยพิบัติในพื้นที่จังหวัดเชียงราย-พะเยา</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาพื้นที่ทางกายภาพหลังภัยพิบัติ - การฟื้นฟูจิตใจ - การพัฒนาความรู้และปัญญาเพื่อรับมือภัยพิบัติต่างๆ - การสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อรับมือภัยพิบัติ 	<p>1) เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และพัฒนาชุดความรู้เพื่อการพัฒนาและเตรียมความพร้อมในการรับมือภัยพิบัติแผ่นดินไหว</p> <p>2) เพื่อเปิดเวทีสาธารณะในการระดมความคิดเห็นเพื่อการสร้างแนวทางการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติแผ่นดินไหว ตลอดจนรับฟังผลกระทบและความต้องการของพระสงฆ์ในพื้นที่ โดยมีการสร้างและขยายต่อเครือข่ายพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงราย –พะเยา</p> <p>3) เพื่อการเตรียมความพร้อมในการแก้ไขปัญหาและผลกระทบจากภัยพิบัติแผ่นดินไหวสำหรับพุทธสถานและขยายบทบาทของพระสงฆ์เพื่อออกสู่การเข้าไปดูแลช่วยเหลือประชาชนในสถานการณ์ฉุกเฉินจากภัยพิบัติต่างๆ</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย- พะเยา - ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากแผ่นดินไหว - จำนวน 200 รูป - ผู้ที่สนใจและเครือข่ายความร่วมมือในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยแผ่นดินไหว - จำนวน 100 คน <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์ภาค 6 - คณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย - คณะสงฆ์จังหวัดพะเยา - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา (เชียงใหม่) - มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา (พชภ.) โดยนางเตือนใจ ดีเทศน์ - กลุ่มคนเฒ่าคนแก่-ช่างพื้นบ้าน อ.แม่สรวย จังหวัดเชียงราย

การบูรณาการหลักพุทธธรรม โครงการพัฒนานี้ได้มีการประยุกต์หลักสังคหวัตถุ 4 ที่ว่าด้วยเรื่องของการให้ทาน การแบ่งปัน (ทาน) การสื่อสารเพื่อประโยชน์ต่อการฟื้นฟูจิตใจของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์แผ่นดินไหว (ปิยวาจา) การสร้างประโยชน์ร่วมกัน (อัตถจริยา) และการประพฤติในสิ่งเสมอกันด้วยหลักสามัคคี (สมานัตตา) ผลที่ได้รับแสดงให้เห็นถึงการเอาใจใส่ดูแล ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

4.1.1.2 โครงการอบรมแกนนำสวดมนต์หมู่สรรเสริญพระรัตนตรัย ทำนองสรภัญญะ
โครงการนี้เกิดขึ้นด้วยการมองเห็นถึงสภาพปัจจุบันของเยาวชนที่มีแนวโน้มห่างเหินจากร่มเงาพระพุทธรศาสนา ทำให้ขาดภูมิคุ้มกันด้านจิตใจ ขาดสติในการตัดสินใจ ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ ตามมาอย่างน่าสะพรึงกลัว เช่น เหตุทะเลาะวิวาทที่มีสาเหตุมาจากเรื่องเพียงเล็กน้อย ขาดสติสัมปชัญญะในการตัดสินใจแก้ปัญหาในทางที่ถูกต้อง เห็นการเข้าวัดฟังธรรมเป็นสิ่งที่น่าเบื่อหน่ายล้าสมัย อาจจะเป็นเพราะเข้าวัดแล้วน่าเบื่อจริงๆ อันมีสาเหตุมาจากเข้าไปวัดแล้วไม่ได้อะไร ไม่มีกิจกรรมให้ทำไม่มีผู้นำทำกิจกรรมในทางที่ถูกต้อง กิจกรรมอันหนึ่งที่เยาวชนสามารถมีส่วนร่วมและเกิดความสนใจ คือ กิจกรรมสวดมนต์หมู่สรรเสริญพระรัตนตรัย ทำนองสรภัญญะ เพราะทุกโรงเรียนได้ปฏิบัติในวันที่มีชั่วโมงจริยธรรม ซึ่งแต่ละโรงเรียนก็ยึดทำนองแนวทางปฏิบัติไม่เหมือนกัน ทำให้เกิดความแตกต่างเปรียบเทียบเกิดความน่าเบื่อ เพราะทั้งผู้เกี่ยวข้องก็ไม่สามารถกำหนดให้แน่นอนได้

ดังนั้น เพื่อเสริมความรู้และทักษะให้พระสงฆ์ ครูผู้ฝึกสอน และนักเรียน ให้สามารถสวดมนต์หมู่สรรเสริญฯ ได้อย่างถูกต้องและได้มาตรฐานตามที่กำหนด นำความรู้ที่ได้ฝึกฝนไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้น้อมรำลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ที่มีต่อตนเองและบุคคลอันเป็นที่รักเป็นการปลูกฝังคุณธรรมวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยแก่เด็กและเยาวชนของชาติให้มั่นคง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิต เป็นพลเมืองที่ดีของสังคม และประเทศชาติ

วัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อเสริมความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการสวดมนต์หมู่สรรเสริญพระรัตนตรัย ทำนองสรภัญญะ ให้กับพระสงฆ์ ครูผู้ฝึกสอน ผู้สูงอายุ และนักเรียน เพื่อสามารถสวดมนต์หมู่สรรเสริญฯ ได้อย่างถูกต้องและได้มาตรฐานตามที่กำหนด เพื่อพัฒนาระบบการด้านจิตใจและปัญญาที่ได้จากการนำความรู้ที่ได้ฝึกฝนไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้น้อมรำลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ที่มีต่อตนเองและบุคคลอันเป็นที่รัก เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรม วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยและพระพุทธรศาสนาแก่เด็กและเยาวชนในจังหวัดพะเยา

เป้าหมายการดำเนินการ ให้นักเรียน โรงเรียน วัด และชุมชนแกนนำจำนวน 81 คน/แห่ง ได้มีการร่วมกันสวดมนต์หมู่สรรเสริญพระรัตนตรัยและสรภัญญะ โดยมีการพัฒนา สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมในการดำเนินชีวิตผ่านบทสวดมนต์ และการสร้างเครือข่ายการสวดมนต์ของวัดและชุมชนในจังหวัดพะเยา

รูปแบบและกิจกรรมของการดำเนินงาน ประกอบด้วย กิจกรรมการฝึกสวดมนต์หมู่ การพัฒนาทักษะการสวดมนต์ การฝึกสมาทานศีล การไหว้พระสวดมนต์ในชีวิตประจำวัน การสัมมนาให้ความรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การประกวดกิจกรรมการสวดมนต์ และการเข้าวัดเพื่อพัฒนาวัด ชุมชน การเรียนรู้ศลิวัฒนธรรมท้องถิ่น การฝึกสมาธิ เป็นต้น

โครงการสวดมนต์หมู่สรภัญญะนี้ มีภาคีที่เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน เช่น วัด โรงเรียน ชุมชน ชมรมน้อย-หนานหรือมัคทายก อุบาสกประจำวัดในพื้นที่จังหวัดพะเยา โดยมีการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับส่วนราชการและเอกชนตามกิจกรรมการแข่งขันสวดมนต์หมู่สรภัญญะระดับประเทศ ที่มีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นผู้นำ ทั้งนี้เพื่อเทิดพระเกียรติ 100 พระชันษาสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก

ผลลัพธ์ของการดำเนินการ ผลการดำเนินการทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจและทักษะการสวดมนต์ที่ชัดเจน ถูกต้อง ตามรูปแบบของคณะสงฆ์ ทำให้เกิดพระสงฆ์ นักเรียน มัคทายก แกนนำที่จะไปเป็นผู้นำในการนำไหว้พระสวดมนต์ในสถานที่ต่างๆ และที่สำคัญคือ การพัฒนาคนในด้านจิตใจและปัญญา ดังที่ พระเทพญาณเมธี เจ้าคณะจังหวัดพะเยากล่าวว่า³² “หลวงพ่อดีใจว่า เด็กที่ได้รับการฝึกฝนให้มีการสวดมนต์ทำให้เป็นคนดีได้ เพราะการสวดมนต์เป็นการสรวมทางกาย วาจา และใจ เพราะบทสวดเป็นคำดีๆ เป็นบทสรรเสริญพระพุทธเจ้า ประกอบกับการสวดมนต์ที่ใส่ทำนองสรภัญญะทำให้มีท่วงทำนองที่ไพเราะ กล่อมเกลาจิตใจให้ผู้สวดและผู้ฟังจิตใจสงบเย็น”

³² สัมภาษณ์ พระเทพญาณเมธี, เจ้าคณะจังหวัดพะเยา

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
พะเยา	<p>โครงการอบรมแกนนำ สวดมนต์หมู่สรรเสริญ พระรัตนตรัย ทำนอง สรภัญญะ</p> <p>ประเด็นสุขภาพ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาความรู้ ทักษะการสวดมนต์ ไหว้พระ และระเบียบทางกาย - การเสริมสร้างสมาธิ พัฒนาจิตใจ - การพัฒนาความรู้และ ปัญญาในการใช้ชีวิต - การสร้างเครือข่ายทาง สังคมการสวดมนต์หมู่ 	<p>1) เพื่อเสริมความรู้ ความเข้าใจและทักษะ ในการสวดมนต์หมู่ สรรเสริญพระรัตนตรัย ทำนองสรภัญญะ ให้กับพระ สงฆ์ ครูผู้ฝึกสอน และ นักเรียน</p> <p>2) เพื่อสามารถสวดมนต์หมู่ สรรเสริญฯ ได้อย่างถูกต้อง และได้มาตรฐาน</p> <p>3) เพื่อพัฒนากระบวนการ ด้านจิตใจและปัญญา ที่ได้จากการสวดมนต์</p> <p>4) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ได้น้อมรำลึกถึงคุณพระ รัตนตรัย ที่มีต่อตนเอง และบุคคลอันเป็นที่รัก</p> <p>5) เพื่อเป็นการปลูกฝัง คุณธรรม วัฒนธรรม และ ขนบธรรมเนียมประเพณี ของไทยและพุทธศาสนา แก่เด็กและเยาวชน</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระสงฆ์ นักเรียน มัคทายก และผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัด แกนนำ จำนวน 81 รูป และขยายกลุ่มเป้าหมาย ไปวัด โรงเรียน ชุมชน จำนวน 60 แห่ง <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์ภาค 6 - คณะสงฆ์จังหวัดพะเยา - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - โรงเรียนในพื้นที่จังหวัดพะเยา - กลุ่ม-ชมรมมัคทายก - กลุ่มศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน - วัด และชุมชน

การบูรณาการหลักพุทธธรรม โครงการพัฒนานี้ได้มีการประยุกต์ “หลักอานาปาสติ” ในการพัฒนาจิตใจและปัญญา รวมทั้งใช้ “หลักพาหุสัจจะ” หรือการพัฒนาเพื่อเป็นผู้เล่าเรียนมากศึกษามากมาใช้ในการดำเนินการ สืบเนื่องจากการสวดมนต์เป็นกระบวนการสืบสานพุทธวจนะและการพัฒนาจิตใจให้สงบ การที่นักเรียนได้ฝึกหัดสวดมนต์และการรู้ประเพณีการกราบไหว้หรือศาสนาพิธี ย่อมจะเกิดการเรียนรู้ความหมายของบทสวดมนต์ หลักพุทธธรรม และระเบียบประเพณีทำให้กลายเป็นผู้ที่ได้ฝึกฝนตนเองทั้งจิตใจ ปัญญา และระเบียบการดำรงตนในสังคม ถือว่าเป็นสุขภาวะทางกาย จิตใจ ปัญญา และสังคม

4.1.1.3 โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ โครงการนี้เกิดขึ้นด้วยเหตุผลของการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยมองว่า สภาวะการณ์ของสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน เป็นที่รับรู้และเห็นตัวอย่างชัดเจนแล้วว่า ตกอยู่ในสภาวะที่วิกฤตหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องพื้นที่ป่าลดจำนวนจากการถูกตัดหรือทำลาย การขาดแคลนแหล่งน้ำ มลภาวะทางอากาศ ปัญหการจัดการขยะและผลกระทบต่ออันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของโลก เช่น อุทกภัย วาตภัย และการขาดแคลนพลังงานและอาหาร ปัญหาวิกฤตทางสิ่งแวดล้อมที่เริ่มรุนแรง ทำให้เกิดการตื่นตัวจากหลายฝ่ายที่ตระหนักถึงผลกระทบที่จะเกิดต่อชีวิตและทรัพย์สินอย่างมากมายมหาศาล และกระจายไปทั่วทุกมุมโลก และอาจจะรุนแรงถึงขั้นส่งผลต่อความยั่งยืน ของอารยธรรมของมนุษย์ยุค ซึ่งจะนำไปสู่การเรียกร้องให้เกิดความร่วมมือในทุกระดับ ทั้งระดับนานาชาติ ระดับชาติ ระดับชุมชน และระดับปัจเจกบุคคล เพื่อหาทางแก้ปัญหาวิกฤตดังกล่าวในขณะของโลกปัจจุบันเริ่มจะตื่นตัว และแสวงหาหนทางแก้ไขปัญหา พระพุทธศาสนาได้แสดงให้เห็นชัดเจน ถึงความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ในฐานะที่เป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงมีผลต่อกัน ผ่านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีทั้งหลักความจริงหรือหลักธรรมะ และหลักการปฏิบัติตามหลักนั้น อันเป็นแนวคิดที่มากกว่าการอนุรักษ์ธรรมดา ที่โดยทั่วไปจะเริ่มอนุรักษ์ก็ต่อเมื่อมีผลกระทบเสียหายเกิดขึ้นแล้ว หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในเรื่องดังกล่าวได้แก่ หลักอภัยโทษ หรือที่ว่าด้วยกฎความเป็นเหตุเป็นปัจจัย ที่สิ่งหนึ่งมีผลต่อความเป็นไปของอีกสิ่งหนึ่ง (สรุปด้วยพุทธวจนะที่ว่า “เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี”) แสดงให้เห็นถึงความที่สิ่งต่างๆ ไม่อาจอยู่ดำรงแยกเป็นเอกเทศได้ แต่มีความเกี่ยวเนื่องกับสิ่งอื่นโดยความเป็นเหตุปัจจัยแก่กันเสมอ หลักธาตุ 6 ที่ว่าด้วย ชีวิตประกอบด้วยองค์ประกอบ 6 อย่าง หรือธาตุ 6 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศ และธาตุรู้ หรือวิญญาณธาตุ เป็นหลักที่แสดงให้เห็นว่าชีวิตนั้นคือธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ประกอบไปด้วย ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ วิญญาณ

หลักการดังกล่าวข้างต้น ได้คลี่คลายมาสู่หลักการปฏิบัติเพื่อพัฒนาชีวิตในทางพระพุทธศาสนา อย่างมีความกลมกลืน และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ภายใต้หัวข้อธรรมะในหลักภาวนา 4 ประการ ได้แก่ 1) กายภาวนา การพัฒนาชีวิต โดยอาศัยการเป็นอยู่ที่ต้องสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพ 2) ศิลภาวนา การพัฒนาชีวิตโดยมีท่าทีและวิธีปฏิบัติที่ต้อง ต่อสิ่งแวดล้อมด้านสังคม 3) จิตภาวนา การพัฒนาคุณภาพชีวิตภายใน ด้านอารมณ์หรือจิตใจ 4) ปัญญาภาวนา การพัฒนาชีวิตโดยการฝึกฝนเรียนรู้ เพื่อการรู้แจ้งความจริงของธรรมชาติ โดยองค์รวมรวบยอดทั้งหมดจนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์ เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดทั้งต่อตนเองและสังคม ปราศจากการเบียดเบียน เบียดเบียนผู้อื่น เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม

หลักการของพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นว่า ชีวิตกับธรรมชาตินั้น เป็นเนื้อเดียวกันหรือสามารถเป็นเหตุปัจจัยทั้งในแง่บวกหรือแง่ลบแก่กัน และกัน หลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาจึงอยู่บนรากฐานของหลักธรรมะหรือหลักความจริงดังกล่าว และออกมาในรูปลักษณะแห่งการปฏิบัติที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมแบบพึ่งพาอาศัยกันอย่างยั่งยืน ไม่ใช่แบ่งแยกตัวตนออกมาจากธรรมชาติแล้วยกสมอ้างว่า เป็นเจ้าของที่จะจัดการกับธรรมชาติอย่างไรก็ได้ หรือถือเอาประโยชน์อย่างเดียวโดยขาดการคำนึงถึงผลกระทบด้านลบที่จะตามมา ดังนั้นแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และพฤติกรรมที่สอดคล้องเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม จึงอยู่ในหลักการและวิธีการปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาทั้งโดยตรง และโดยอ้อม ผู้ปฏิบัติธรรมที่เข้าใจถึงแนวความคิด หลักการของพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้อย่างแจ่มแจ้งชัดเจน จะได้รับประโยชน์ในด้านความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม สามารถบูรณาการการปฏิบัติธรรมได้อย่างรอบด้านครบถ้วนทั้งด้านกายภาพ ด้านสังคม ด้านอารมณ์ และด้านสติปัญญา

ทั้งนี้ การปลูกฝังทัศนคติ ด้วยการส่งเสริมให้เกิดการตระหนักรู้ความจริง โดยผ่านการลงมือปฏิบัติ จะทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถซึมซับถึงคุณค่า และบุญคุณของสิ่งแวดล้อมด้านต่างๆ ที่มีต่อชีวิต จนกลายเป็นจิตสำนึกอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง จิตสำนึกและความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเรื่องนี้ จะนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการดำรงชีวิต และการกินอยู่ให้สอยในชีวิตประจำวันได้อย่างถูกต้อง มีการคำนึงถึงผลกระทบและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง ในทุกๆ ด้าน

วัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อรณรงค์สร้างความตระหนักให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนประชาชนให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ป่าให้กับธรรมชาติ เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีของชุมชนและหน่วยงานของรัฐ และเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

เป้าหมายของโครงการ คณะสงฆ์อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และนักเรียน นักศึกษา ประชาชน ได้ร่วมกันปลูกต้นไม้เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถบนพื้นที่จำนวน 1,000 ไร่ โดยสามารถเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ภายในหมู่บ้านจำนวน 20 หมู่บ้าน สามารถฟื้นฟูและอนุรักษ์ความอุดมสมบูรณ์ทางพืชพันธุ์และป่าไม้ ในฐานะเป็นแหล่งต้นน้ำและสร้างความสมดุลให้ระบบนิเวศของอำเภอแม่ใจ นอกจากนี้ ยังส่งเสริมและเป็นแบบอย่างด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่เยาวชนรุ่นใหม่ ประชาชนและหน่วยงานองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งนี้มุ่งหวังให้เยาวชนนักเรียน นิสิต นักศึกษา ที่เข้าร่วมอบรมในหลักสูตร เกิดจิตสำนึกเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น และนำไปลงมือปฏิบัติในชีวิตจริง

รูปแบบและกิจกรรมการดำเนินโครงการ นำประชาชน เยาวชน นักเรียน นิสิต นักศึกษา ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติที่เข้าร่วมอบรมหลักสูตร ร่วมกันปลูกป่าในโอกาสวันสำคัญต่างๆ เผยแพร่ความรู้เรื่องพืชพันธุ์ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่ประชาชนทั่วไป นักเรียน นิสิต และนักศึกษา ที่เข้าอบรม จัดซื้อ จัดหาพื้นที่ปลูกต้นไม้ เพื่อขยายพื้นที่ป่าไม้ให้เพิ่มมากขึ้น ประสานงาน หรือร่วมมือกับองค์กรภาครัฐและเอกชน สถานศึกษารวมทั้งประชาชนทั่วไป ในการดำเนินกิจกรรมปลูกป่าและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม นำร่องกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและปลูกป่า และพื้นที่ภายในการกำกับดูแล พัฒนาชุมชนเป็นแหล่งเพาะพันธุ์กล้าไม้ ที่จะนำไปปลูกป่า การบวชป่า การสืบชะตา รวบรวมข้อมูลเรื่องพืชพันธุ์ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นแหล่งความรู้และศึกษาค้นคว้าในเรื่องดังกล่าว

ผลลัพธ์ของการดำเนินการ หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนนักเรียน นักศึกษา พ่อค้าประชาชนทั่วไปจำนวนกว่า 300 รูป/คน ได้ร่วมปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในพื้นที่ 1,000 ไร่ ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีจิตสำนึกและตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้เพิ่มพื้นที่ป่าไม้และสิ่งแวดล้อมที่ดีและช่วยลดภาวะโลกร้อน โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าหนองเล็งทรายและสวนป่าเฉลิมพระเกียรติฯ วัดโพธาราม อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา และทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
พะเยา	<p>โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ</p> <p>ประเด็นสุขภาพะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - กายภาวนา การพัฒนาชีวิต โดยอาศัยการเป็นอยู่ที่ถูกต้อง สอดคล้องเกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อม - ศิลภาวนา การพัฒนาชีวิตโดยมีวิถีปฏิบัติที่ถูกต้องต่อสังคม - จิตภาวนา การพัฒนาด้านอารมณ์หรือจิตใจ - ปัญญาภาวนา การพัฒนาชีวิตโดยการฝึกฝนเรียนรู้ เพื่อความงอกงามของสติปัญญา 	<p>1) เพื่อรณรงค์สร้างความตระหนักให้หน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน ตลอดจนประชาชนให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้</p> <p>2) เพื่อเป็นการเพิ่มฝืนป่าให้กับธรรมชาติ เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีของชุมชนและหน่วยงานของรัฐ</p> <p>3) เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ บนพื้นที่จำนวน 1,000 ไร่ โดยสามารถเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ภายในหมู่บ้านจำนวน 20 หมู่บ้าน</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระสงฆ์ เยาวชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น - แกนนำชุมชนในอำเภอแม่ใจ และขยายกลุ่มเป้าหมายไปวัด โรงเรียน ชุมชน จำนวน 20 แห่ง <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์จังหวัดพะเยา - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - กลุ่มอนุรักษ์หนองป่าเล้งทราย - วัด และชุมชนในพะเยา - คณะสงฆ์อำเภอแม่ใจ - โรงเรียนวัดโพธาราม - เทศบาลตำบลแม่ใจ - สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา (ทสจ.พะเยา)

การบูรณาการหลักพุทธธรรม โครงการนี้ได้ประประยูตใช้ “หลักภาวนา 4” ได้แก่ 1) กายภาวนา การพัฒนาชีวิต โดยอาศัยการเป็นอยู่ที่ถูกต้อง สอดคล้องเกื้อกูลกับสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพ 2) ศิลภาวนา การพัฒนาชีวิตโดยมีท่าทีและวิถีปฏิบัติที่ถูกต้องต่อสิ่งแวดล้อมด้านสังคม 3) จิตภาวนา การพัฒนาคุณภาพชีวิตภายใน ด้านอารมณ์หรือจิตใจ 4) ปัญญาภาวนา การพัฒนาชีวิตโดยการฝึกฝนเรียนรู้ เพื่อความงอกงามของสติปัญญา นอกจากนี้ยังได้บูรณาการหลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธที่เน้นการผลิต การใช้สอย และการบริโภคด้วย ความพอประมาณ ความพอเพียงต่อการดำรงชีพ โดยใช้หลักการแห่งการพึ่งพาอาศัยในการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์ เทคโนโลยี ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาในสังคม

4.1.2 จังหวัดเชียงใหม่

คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่และภาคีการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ของสังคมได้กำหนดกิจกรรมเพื่อการพัฒนา 2 โครงการ ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ดังนี้

4.1.2.1 โครงการรวมพลังต้านภัยเอ็ดส์ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ โครงการนี้เกิดขึ้นเพื่อต่อยอดจากโครงการดูแลผู้ป่วยเอ็ดส์ในอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่ที่มีความรุนแรงของปัญหาโรคเอดส์เป็นอันดับที่ 5 ของจังหวัดเชียงใหม่ในปี 2550 ในพื้นที่อำเภอดอยสะเก็ดได้มีความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาโรคเอดส์ โดยเริ่มมีการดำเนินงานในการแก้ไขปัญหาโรคเอดส์ตั้งแต่ปี 2535 ได้มีการดำเนินงานแก้ไขปัญหาโรคเอดส์ทั้งเชิงรุกในชุมชนและเชิงรับ โดยการให้บริการดูแลผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยในโรงพยาบาลดอยสะเก็ด ในการให้บริการในเชิงรับโรงพยาบาลดอยสะเก็ดได้เปิดให้มีคลินิกร่วมใจ เพื่อให้บริการดูแลผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยเอ็ดส์ และให้บริการแก่ผู้ป่วยที่รับยาต้านไวรัส ตลอดจนการประสานเครือข่ายต่างๆ ในการดูแลผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยครอบคลุมแบบองค์รวมตั้งแต่ปี 2544 โดยมีผู้เข้ารับบริการเพิ่มขึ้น ตั้งแต่ปี 2544 – 2550 ดังนี้ 16, 63, 144, 223, 265, 276 และ 306 ตามลำดับ และในจำนวนนี้เป็นเด็กที่ติดเชื้อจากแม่สู่ลูก 24 ราย มีจำนวนอายุเข้าสู่วัยรุ่น อายุ 11- 18 ปี จำนวน 17 ราย และเป็นผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (ไทยลาหู่) จำนวน 10 ราย และเป็นแรงงานต่างด้าวจำนวน 20 ราย จากการที่มีการสนับสนุนยาต้านไวรัสในกลุ่มต่างๆ อย่างทั่วถึงทำให้ผู้ติดเชื้อ/ป่วยมีสุขภาพที่แข็งแรงและมีชีวิตที่ยืนยาว จำนวนผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น ทั้งยังพบว่าผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยจำนวนหนึ่งหันกลับไปมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น การดื่มเหล้า การมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการแพร่เชื้อ การเสพยาต้านไวรัส ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้อาจนำไปสู่การดื้อยาและการแพร่เชื้อเอ็ดส์ได้ การทำงานมุ่งเน้นการสร้าง ความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันในชุมชนของผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยเอ็ดส์และการให้การดูแล ช่วยเหลือผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยเอ็ดส์ผู้ได้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ รวมทั้งผู้ยากไร้ในชุมชนเป็นสำคัญ ซึ่งเป็น ปัญหาเฉพาะหน้า ที่ต้องได้รับการแก้ไขเพื่อให้ผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยสามารถอยู่ในสังคมได้ และมีคุณภาพชีวิตที่ดี การดำเนินงานได้ผลเป็นที่น่าพอใจระดับหนึ่ง แต่จากสภาพปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และความเป็นโลกาภิวัตน์ การสื่อสารที่รวดเร็วและไร้ขอบเขต การเลียนแบบ พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมและสังคมอย่างรวดเร็ว ในปัจจุบัน ซึ่งทำให้การแพร่ระบาดของโรคเอดส์มีแนวโน้มสูงขึ้น ทิมภาคีการแก้ไขปัญหาโรคเอดส์อำเภอดอยสะเก็ดร่วมกับคณะกรรมการสุขภาพตำบล 8 ตำบลได้ตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงปรับรูปแบบการดำเนินงานให้เข้าถึงปัญหามากขึ้น โดยผลการวิจัยให้เกิดประโยชน์สูงสุด จึงจัดทำโครงการเพื่อรณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ในอำเภอดอยสะเก็ด ในรูปแบบต่าง ๆ ตามกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ เช่น กลุ่มเยาวชน, กลุ่มวัยทำงาน, และกลุ่มผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยที่รับยา

ด้านไวรัส โดยมุ่งประเด็นในเรื่องความรู้เรื่องโรคเอดส์แนวใหม่ เช่น ประเด็นยาต้านไวรัส โรคเอดส์รักษาได้แต่ไม่หายขาด ชีวิตที่ต้องอยู่กับยาต้านไวรัส การปรับทัศนคติต่อการใช้ ฤกษ์งามยามดีในกลุ่มที่มีพฤติกรรมเสี่ยง รวมทั้งการรณรงค์เพื่อปรับพฤติกรรม เสี่ยงในกลุ่ม เป้าหมายดังกล่าว โดยเฉพาะกลุ่มผู้ติดเชื้อที่รับยาต้านไวรัสที่มีโอกาสแพร่เชื้อที่ดีเยี่ยม โดยการ ดำเนินงานเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในพื้นที่แต่ละตำบลรวมทั้งเครือข่ายผู้ติดเชื้อ/ ผู้ป่วยเอดส์

ในการดำเนินการตามโครงการดังกล่าว พระโพธิ์รังสี เจ้าคณะอำเภอต๋อยสะเกิด ได้ร่วม วางแผนการดำเนินงานบนพื้นฐานข้อมูลจากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาและบริบทของแต่ละตำบล เมื่อสิ้นสุดโครงการสามารถประเมินผลการดำเนินงานโดยการทำการศึกษาสถานการณ์ ปัจจัย ที่มีผลต่อการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ และการติดตามกระบวนการดำเนินงานรณรงค์อย่างเป็น ระบบเปรียบเทียบผลการศึกษาก่อน การดำเนินงานสำหรับภาคีการแก้ไขปัญหาโรคเอดส์ อำเภอต๋อยสะเกิดและคณะกรรมการสุขภาพตำบลใน 8 ตำบล เมื่อสิ้นสุดโครงการได้มีการ พัฒนาศักยภาพ โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานร่วมกัน การพัฒนาองค์ความรู้ในด้าน การรณรงค์ที่ได้จากกระบวนการทำงาน เพื่อให้เกิดการพึ่งตนเองในการป้องกันโรคเอดส์ใน ชุมชนและสามารถขยายผลในการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรคอื่นๆ ได้ใน ชุมชน โดยหลวงพ่อบุญรังสีได้เป็นประธานดำเนินการจัดตั้งมูลนิธิแห่งความเมตตาและเอื้อ อารีย์ วัดพระธาตุต๋อยสะเกิด ให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยเอดส์ ผู้ได้รับผลกระทบจากเอดส์ และ ผู้ด้อยโอกาสเป็นประธานกรรมการที่ปรึกษากลุ่มแม่หม้ายเอดส์ต๋อยสะเกิด ให้ความช่วยเหลือ ผู้ติดเชื้อเอดส์ และเป็นประธานผู้ก่อตั้งโครงการ “ร่มใบบุญ” ช่วยเหลือผู้ยากไร้ที่เข้ามาอาศัย อยู่ในเขตที่ดินวัด โดยการตั้งกองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา และพัฒนาคุณภาพชีวิต

วัตถุประสงค์ เพื่อให้ประชากรกลุ่มเป้าหมายมีความรู้ที่ถูกต้องเรื่องโรคเอดส์แนวใหม่ เพื่อให้ประชากรกลุ่มเป้าหมายมีทัศนคติที่ดีต่อผู้ป่วย/ผู้ติดเชื้อเอดส์และการป้องกันตนเองจาก เชื้อเอชไอวี เอดส์ เพื่อให้ประชากรกลุ่มเป้าหมายมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเสี่ยง เพื่อให้เกิด การพัฒนาตนเองในรูปแบบที่เหมาะสมของทีมงาน การแก้ไขปัญหาโรคเอดส์อำเภอต๋อยสะเกิด เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองในรูปแบบที่เหมาะสมของทีมงานกรรมการดูแลสุขภาพในตำบลเพื่อ พัฒนาการดำเนินงานด้านการรณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ในตำบล

เป้าหมายการดำเนินการ ทางโครงการได้กำหนดพื้นที่ดำเนินงานใน 8 ตำบล อำเภอ ต๋อยสะเกิด ประกอบด้วย ตำบลเชิงต๋อย ตำบลตลาดใหญ่ ตำบลป่าป้อ ตำบลแม่คือ ตำบลแม่ โป่ง ตำบลป่าลาน ตำบลสง่าบ้าน และตำบลสันปูลุย จำนวนประชาชนทั่วไป 32,520 คน และ กลุ่มเป้าหมายที่ติดเชื้อเอดส์จำนวน 301 ราย โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของ ประชาชนในมีความรู้ ความเท่าทันกับโรคภัยไข้เจ็บ

รูปแบบและกิจกรรมการดำเนินงาน ประกอบด้วยกิจกรรมการรณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ ในอำเภอดอยสะเก็ด การประชุมทีมภาคีการแก้ไขปัญหาโรคเอดส์เพื่อวางแผนการดำเนินงาน แก้ไขปัญหาโรคเอดส์อำเภอดอยสะเก็ด การอบรมเชิงปฏิบัติการนักจัดรายการวิทยุชุมชน ในอำเภอดอยสะเก็ด เพื่อวางแผนทางการให้ความรู้เรื่องโรคเอดส์แก่ชุมชน การอบรมแกนนำ ผู้ติดเชื้อและผู้ติดเชื้อ/ผู้ป่วยเอดส์ที่รับบริการที่โรงพยาบาลดอยสะเก็ดเรื่องการดูแลสุขภาพ, การวางแผนชีวิต, การใช้ถุงยางอนามัย, อนามัยเจริญพันธุ์, การส่งเสริมการกินยาต้านไวรัสอย่างสม่ำเสมอ การจัดค่ายส่งเสริมการดูแลสุขภาพในกลุ่มเด็กที่รับยาต้านไวรัส อายุ 12 - 17 ปี เสริมทักษะชีวิตในเรื่องการดูแลสุขภาพการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับเพื่อน และการมีเพศสัมพันธ์ที่ปลอดภัย

ผลลัพธ์ของการดำเนินการ ทำให้ประชากรกลุ่มเป้าหมายมีความรู้ที่ถูกต้องเรื่องโรคเอดส์ แนวใหม่ ทำให้ประชากรกลุ่มเป้าหมายมีทัศนคติที่ดีต่อผู้ป่วย/ผู้ติดเชื้อเอดส์และการป้องกันตนเองจากเชื้อเอชไอวี เอดส์ ทำให้ประชากรกลุ่มเป้าหมายมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเสี่ยง ทำให้เกิดการพัฒนาตนเองในรูปแบบที่เหมาะสมของทีมภาคีการแก้ไขปัญหาโรคเอดส์อำเภอ ดอยสะเก็ด ทำให้เกิดการพัฒนาตนเองในรูปแบบที่เหมาะสมของทีมกรรมการดูแลสุขภาพ ในตำบล เพื่อพัฒนาการดำเนินงานด้านการรณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ในตำบล รวมทั้งประชาชน มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
เชียงใหม่	<p>โครงการรวมพลังต้านภัย เอดส์ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่</p> <p>ประเด็นสุขภาพ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การดูแลสุขภาพกาย - การดูแลสุขภาพใจ - การสร้างความรู้ ปัญญา บนฐานแห่งความเข้าใจ - การสร้างสังคมแห่งการ เกื้อกูล เอื้ออารีย์ต่อกัน 	<p>1) เพื่อให้ประชากร กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ ที่ถูกต้องเรื่องโรคเอดส์ แนวใหม่</p> <p>2) เพื่อให้ประชากร กลุ่มเป้าหมายมีทัศนคติ ที่ดีต่อผู้ป่วย/ผู้ติดเชื้อ เอดส์และการป้องกัน ตนเองจากเชื้อเอชไอวี เอดส์</p> <p>3) เพื่อให้ประชากร กลุ่มเป้าหมายมีการปรับ เปลี่ยนพฤติกรรมเสี่ยง</p> <p>4) เพื่อให้เกิดการพัฒนา ตนเองในรูปแบบที่เหมาะสม ของทีมภาคี การแก้ไข ปัญหาโรคเอดส์อำเภอ ดอยสะเก็ด</p> <p>5) เพื่อให้เกิดการพัฒนา ตนเองและเพื่อพัฒนา การดำเนินงานการ รณรงค์ป้องกันโรคเอดส์ ในตำบล</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประชาชน กลุ่มสาธารณสุข และเยาวชนรุ่นใหม่ในพื้นที่ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ - จำนวน 32,520 คน - กลุ่มผู้ติดเชื้อ เอดส์ จำนวน 301 ราย <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย - มูลนิธิแห่งความเมตตา และเอื้ออารีย์ - วัดพระธาตุดอยสะเก็ด - วัด/ชุมชนในอำเภอดอยสะเก็ด - โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบล 8 แห่งใน อ.ดอยสะเก็ด - องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น - กลุ่มแม่หม้ายเอดส์ดอยสะเก็ด

การบูรณาการหลักพุทธธรรม โครงการนี้ในยุคที่ใช้ “หลักพรหมวิหารธรรม 4” ที่ประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ในการดำเนินการ โดยมองว่า การที่บุคคลซึ่งมีความทุกข์จากโรคภัยอยู่แล้ว และหากยังถูกสังคมรังเกียจเพียงเพราะโรคภัยไข้เจ็บ ก็จะเป็นการซ้ำเติมให้บุคคลนั้นมีความทุกข์มากขึ้น ดังนั้น การใช้หลักเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ต่อผู้นั้นจึงแสดงถึงความมีน้ำใจของเพื่อนมนุษย์และสังคมที่จะเกื้อกูลต่อกัน

4.1.2.2 โครงการธรรมจาริกชาวเขา (ธรรมห่มดอย) วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่

โครงการนี้เกิดขึ้นโดยต่อยอดจากโครงการที่ได้ดำเนินการมาตั้งแต่สมัย พ.ศ. 2507 ที่นาย ประสิทธิ์ ดิศวัฒน์ หัวหน้ากองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ (เดิม) ได้ลาออกจากราชการและเข้ารับการบรรพชาอุปสมบทและจำพรรษา ณ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ ได้นำเรื่องการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาเผ่าต่างๆ เข้าปรึกษาหารือกับพระธรรมกิตติโสภณ (สมเด็จพระพุทธชินวงศ์) เจ้าอาวาสวัดเบญจมบพิตร (สมัยนั้น) ในฐานะอนุกรรมการสาขาวัฒนธรรมทางจิตใจ ได้พิจารณาเห็นว่าเป็นข้อเสนอที่ดีมีประโยชน์ จึงได้มอบให้พระวิสุทธีวงศ์ วางรูปแบบหลักการวิธีการดำเนินงาน แล้วนำเสนอขอความเห็นชอบจากกรมประชาสงเคราะห์อนุมัติหลักการ

ครั้นกรมประชาสงเคราะห์อนุมัติหลักการแล้ว คณะทำงานได้เดินทางไปตรวจเยี่ยมหมู่บ้านชาวเขาเผ่าม้ง นิคมสร้างตนเอง กองสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเพชรบูรณ์ พิษณุโลก เลย ณ หมู่บ้านม้งทับเบิก ม้งป่าหยาบ อำเภอหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ แล้วจึงเริ่มทดลองงาน ในปี 2508 หลังจากทดลองจนได้ข้อสรุปจึงตั้งชื่อคณะพระภิกษุที่ปฏิบัติศาสนกิจนี้ว่า “พระธรรมจาริก” ตามพุทธดำรัสที่พระพุทธองค์ตรัสแก่สาวกรุ่นแรกที่ส่งไปประกาศพระศาสนาว่า “จรธ ภิกขเว จาริกิ พุทฺชนฺทิตาย พุทฺชนฺสุชาย ๆ เปฯ เทเสถ ภิกขเว ธมฺมํ : ตูกรภิกษุทั้งหลาย เธอจงเที่ยวจาริกไป จงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลกเถิด” โดยมีสำนักงานส่วนกลาง ณ วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพฯ และส่วนภูมิภาค ณ วัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่

สำนักงานบริหารงานโครงการพระธรรมจาริกส่วนภูมิภาค มีภาระกิจในการบริหารจัดการฝึกอบรม จัดส่งพระธรรมจาริก ปีละ 300 – 500 รูป ไปปฏิบัติงานตามหมู่บ้านชาวเขา 180 แห่ง พื้นที่ 12 จังหวัดภาคเหนือและภาคกลางบางส่วน เข้าถึงชาวเขา 300,000 คนต่อปี เป็นองค์กรหลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง นอกจากพัฒนาจิตใจแล้วยังเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ผสมผสานคติความเชื่อดั้งเดิมของชาวเขากับพระพุทธศาสนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์ ของชาวเขาเผ่าต่างๆ เช่น กะเหรี่ยง ม้ง เย้า อีโก้ ลีซอ มูเซอ ถิ่น ขมุ ลัวะ ไทยใหญ่ เป็นต้น นอกจากเผยแผ่พระพุทธศาสนาแล้วยังเป็นผลดีต่อการปฏิบัติงานของหน่วยราชการ ภาครัฐต่อชาวเขาทั่วประเทศเหนือส่งผลต่อความสงบสุขตามแนวชายแดนเป็นอย่างมาก

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวเขาของวัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ จึงเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อสถาบันชาติ พระพุทธศาสนา สถาบันพระมหากษัตริย์ เกี่ยวเนื่องต่อความมั่นคงตามแนวชายแดนทำให้ชาวเขามีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกับคนไทย มีความสามัคคี ประกอบสัมมาชีพ สืบสานวัฒนธรรมประเพณี กลุ่มชาติพันธุ์รักและหวงแหนในแผ่นดินไทย เป็นพลเมือง

ดีที่ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติได้ โครงการพระธรรมจาริกสัญจรเป็นรูปแบบการดำเนินกิจกรรมจำเพาะในพื้นที่หมู่บ้านชนเผ่าบนพื้นที่สูงที่ยังไม่มีอาศรมพระธรรมจาริก หรือสถาบันพุทธศาสนาเข้าไปตั้งอยู่เป็นพื้นที่หรือหอย่อมบ้านที่ห่างไกลการคมนาคม โครงการพระธรรมจาริกสัญจรจึงเปรียบเสมือนทัพหน้าที่จะเข้าไปแผ้วถาง เตรียมความพร้อมคนชุมชนก่อนที่จะกิจกรรมอื่นๆ ด้านการพัฒนาและสวัสดิการจะตามไป

วัตถุประสงค์ของโครงการ 1) เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งถือเป็นภารกิจหลักของการดำเนินกิจกรรม ทั้งนี้ โดยความมุ่งหมายให้ชนเผ่าบนพื้นที่สูงได้น้อมนำพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นหลักในการดำเนินชีวิตหันมานับถือพระพุทธศาสนา หากพระพุทธศาสนาครอบคลุมทุกหมู่เหล่าแล้วนำไปปฏิบัติตามหลักเบญจศีล เบญจธรรม สังคมบนพื้นที่สูงก็จะเกิดสันติสุข เป็นปรกาสสร้างความเข้มแข็งมั่นคง ในหมู่บ้านตามตะเข็บชายแดน สังคมก็จะมีความเอื้ออาทรสมานฉันท์ เกียรติคุณของพระพุทธศาสนาก็จะขจรกว้างไกลไปทั่วทุกสารทิศ มีความสุขสงบอย่างแท้จริง ปราศจากการเบียดเบียน รบราฆ่าฟัน เกิดสังคมคุณธรรมตามวิสัยทัศน์ “สังคมคุณธรรมในวัฒนธรรมที่หลากหลาย” จากวิถีผีสู่วิถีพุทธ เป็นการพัฒนาด้านจิตใจ 2) เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตชนเผ่าให้ดีขึ้น โดยที่พระธรรมจาริกเป็นกลไกหนึ่งของการดำเนินงานกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ นอกเหนือจากการเผยแผ่ธรรมะแล้วการพัฒนาสังคมให้ชนเผ่ามีคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็น พระธรรมจาริกจึงต้องสวมบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ สார்วจข้อมูลพื้นฐานเพื่อวางแผนการพัฒนาชุมชน โดยใช้รูปแบบสายใยรักแห่งครอบครัว เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง สร้างภาคเครือข่าย ประสานให้เกิดการพัฒนาและจัดสวัสดิการสังคมให้ครอบคลุม 7 มิติทางสังคมคือ การศึกษา สุขอนามัย ที่อยู่อาศัย มีรายได้ มีงานทำ สวัสดิการ นันทนาการและความยุติธรรม แม้เป็นภารกิจรองแต่เป็นสิ่งจำเป็นของประชาชนและชุมชนตามนโยบายสวัสดิการสังคมถ้วนหน้า 3) เพื่อสร้างแกนนำชาวพุทธในชุมชนที่อยู่ห่างไกล ไม่มีวัดและอาศรม พระธรรมจาริก จึงจำเป็นต้องสร้างแกนนำชาวพุทธเพื่อสื่อประสานการดำเนินกิจกรรมทางศาสนกิจ ศาสนพิธี ด้านศาสนกิจ นั้นเป็นตัวเชื่อมประสานระหว่างโครงการพระธรรมจาริก นำโครงการ กิจกรรมเข้าไปดำเนินการ เช่น งานบรรพชา งานชุมนุมยุวพุทธ ศาสนกิจชุมชน บวชป่า เป็นต้น ด้านศาสนพิธี เป็นผู้นำประกอบศาสนพิธีในพิธีต่างๆ เช่น ไหว้พระสวดมนต์ อาราธนาศีล อาราธนาธรรม เป็นต้น

เป้าหมายของการดำเนินการ ปัจจุบันพระธรรมจาริก มีพื้นที่การปฏิบัติงานทั้งหมด 13 จังหวัด เช่น เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา เชียงราย ตาก กำแพงเพชร สุโขทัย เพชรบูรณ์ และกาญจนบุรี โดยมีศูนย์อบรมฯ จำนวน 17 ศูนย์ อาศรม 297 แห่ง พระธรรมจาริก พระทลองงาน และบัณฑิตอาสา จำนวนทั้งสิ้น 303 รูป โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ยกระดับการศึกษา การพัฒนาสิ่งแวดล้อม และการพัฒนา

จิตใจและปัญญาของกลุ่มชาวเขาและกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือ

รูปแบบและกิจกรรมการดำเนินการ จัดเวทีสัมมนา อบรมให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม วิธีการทำงานในเชิงการพัฒนาและสังคมสงเคราะห์ การลงพื้นที่พัฒนาบนดอยสูง การพัฒนาพระธรรมจาริกในบทบาทต่างๆ เช่น นักสังคมสงเคราะห์ สสำรวจข้อมูลพื้นฐานเพื่อวางแผนการพัฒนาชุมชน โดยใช้รูปแบบสายใยรักแห่งครอบครัว การสร้างชุมชนเข้มแข็ง การสร้างภาคเครือข่าย ประสานให้เกิดการพัฒนาและจัดสวัสดิการสังคมให้ครอบคลุม 7 มิติทางสังคมคือ การศึกษา สุขอนามัย ที่อยู่อาศัย มีรายได้ มีงานทำ สวัสดิการนันทนาการและความยุติธรรม และการพัฒนากระบวนการกลุ่มเพื่อสังคม เป็นต้น

ผลลัพธ์ของการดำเนินการ ชนเผ่าบนพื้นที่สูงได้น้อมนำพระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เป็นหลักในการดำเนินชีวิตหันมานับถือพุทธศาสนา มีการนำหลักเบญจศีล เบญจธรรมไปปฏิบัติ มีการพัฒนาและอนุรักษ์ด้านสิ่งแวดล้อม การป้องกันแก้ไขยาเสพติด การพัฒนาคุณภาพชีวิต การสร้างความเข้มแข็งมั่นคงในหมู่บ้านตามตะเข็บชายแดน โครงการธรรมจาริกมีความเข้มแข็งและสานต่อเจตนารมณ์ของพระมหาเถระผู้ใหญ่ที่จะเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
เชียงใหม่	<p>โครงการธรรมจาริกชาวเขา (ธรรมะห่มดอย) วัดศรีโสดา จ.เชียงใหม่</p> <p>ประเด็นสุขภาพ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการ - การพัฒนาจิตใจเชิงพุทธสำหรับชนเผ่า - การพัฒนาความรู้และปัญญาแห่งการอยู่ร่วมกัน - การสร้างสังคมแห่งความเอื้ออาทร การแบ่ง การสงเคราะห์ การส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน 	<p>1) เพื่อเผยแผ่พุทธศาสนา โดยความมุ่งหมายให้ชนเผ่าบนพื้นที่สูงได้น้อมนำพระธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต</p> <p>2) เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตชนเผ่าให้ดีขึ้น</p> <p>3) เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งสร้างภาคเครือข่ายประสานให้เกิดการพัฒนาและจิตสวัสดิการสังคมให้ชนเผ่าครอบคลุม 7 มิติทางสังคม คือ การศึกษา สุขอนามัย ที่อยู่อาศัย มีรายได้ มีงานทำ สวัสดิการ นันทนาการ และความยุติธรรม</p> <p>4) เพื่อสร้างแกนนำชาวพุทธในชุมชนที่อยู่ห่างไกล ไม่มีวัดและอาศรมบนดอยสูง</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระสงฆ์ในโครงการธรรมจาริกพระทลองงาน และบัณฑิตอาสา จำนวนทั้งสิ้น 303 รูป - ประชาชนในพื้นที่ปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก 13 จังหวัด เช่น เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา เชียงราย ตาก กำแพงเพชร สุโขทัย เพชรบูรณ์ และกาญจนบุรี โดยมีศูนย์อบรม จำนวน 17 ศูนย์ อาศรม 297 แห่ง <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์จังหวัดภาคเหนือ - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - สถาบันโพธิยาลัย - มูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนา แก่ชนถิ่นกันดาร - มูลนิธิศึกษาพัฒนาประชาชนบนพื้นที่สูง

การบูรณาการหลักพุทธธรรม โครงการเน้นการใช้หลัก “จักร 4” เป็นแนวทางในการดำเนินการโดยมีการพัฒนาให้สถานที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ (ปฏิรูปเทวาสวะ) ถึงแม้ว่าจะอยู่ในถิ่นรกร้าง ให้มีการคบสวดบวชและพบพระพุทธรูปศาสนา (สัพบุรีสู่งเสวะ) เพื่อจะนำพาตนเองไปสู่การเรียนรู้ที่ดีขึ้นตามหลักการตั้งตนไว้ชอบ (อิตตสัมมาปณิธิ) และหลักการสร้างความดีอย่างต่อเนื่อง (บุพเพกตปุญญตา) เพื่อให้มีการพัฒนาการเรียนรู้และสุขภาวะของบุคคลและสังคม

4.1.3 จังหวัดพิษณุโลก

คณะสงฆ์จังหวัดพิษณุโลกได้ดำเนินการเพื่อพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ในจังหวัดเพื่อสร้างรูปแบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ให้มีความเหมาะสม 1 โครงการ

4.1.3.1 โครงการประชุมสัมมนาพัฒนาศักยภาพพระสังฆาธิการจังหวัดพิษณุโลก
โครงการนี้เกิดขึ้นโดยเจตนารมณ์ของเจ้าคณะจังหวัดพิษณุโลกที่จะดำเนินการตามมติมหาเถรสมาคมที่ 143/2546 ให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการจัดประชุมสัมมนาพระสังฆาธิการในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค/จังหวัดพิษณุโลก จึงจัดให้มีการประชุมสัมมนาพระสังฆาธิการขึ้น โดยให้มีความรู้ความสามารถมีทักษะมีประสบการณ์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน และมีเจตคติที่ดีในการบริหารกิจการคณะสงฆ์และให้บริการจัดการวัดให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันจะนำมาซึ่งคุณประโยชน์ของการบริหารกิจการคณะสงฆ์และเป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อทบทวนความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ แนวความคิด ทักษะ และมีความริเริ่มสร้างสรรค์ ในการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ เพื่อเพิ่มพูนทักษะที่จำเป็นในการแก้ไขปัญหา ประสบการณ์ในการประสานงาน และบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ ภายในภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล เพื่อให้มีความรู้และเข้าใจในตำแหน่งหน้าที่ที่รับผิดชอบ เพื่อให้มีความมั่นใจในการปฏิบัติหน้าที่ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

เป้าหมายของโครงการ เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ เพื่อให้แนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่ แก่พระสงฆ์ในจังหวัดพิษณุโลกจำนวน 525 รูป โดยแบ่งเจ้าคณะอำเภอ 9 รูป รองเจ้าคณะอำเภอ 10 รูป เลขาธิการเจ้าคณะอำเภอ 8 รูป เจ้าคณะตำบล 78 รูป รองเจ้าคณะตำบล 7 รูป รวม 112 รูป และระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รวม 413 รูป โดยมุ่งหวังให้พระสังฆาธิการที่เข้าร่วมประชุมมีความรู้ความสามารถ ศักยภาพไปพัฒนาวัดของตนเองให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุด

รูปแบบและกิจกรรมการดำเนินการ ประกอบด้วย การประชุม สัมมนา ถวายความรู้ พระสังฆาธิการ การจัดสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การศึกษาเพื่อการพัฒนาเชิงประเด็น ในด้านต่างๆ เช่น ปกครองคณะสงฆ์ให้เป็นไปโดยเรียบร้อยดีงาม ปกครองและกำหนดการ บรรพชาสามเณร การควบคุมและส่งเสริมการศาสนาศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ของคณะสงฆ์ การรักษาหลักพระธรรมวินัยของ พระพุทธศาสนา การปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัตินี้หรือกฎหมายอื่น โดยเฉพาะตามหลักการบริหารกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน คือ การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ โดยพระสังฆาธิการ ต้องมีความเข้าใจและสนองงานของมหาเถรสมาคมให้เป็นไปตามกฎระเบียบ มติ ประกาศ กฎหมาย ความพร้อมและศักยภาพของวัดในเรื่องของภารกิจหลักทั้ง 6 ด้านให้บรรลุเป้าหมาย ตามที่กำหนดไว้

ผลลัพธ์ของการดำเนินการ พระสงฆ์ เจ้าคณะ พระสังฆาธิการ ผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนา จะได้ทบทวนความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ แนวคิด เจตคติในการทำงานพระศาสนา มีความริเริ่มสร้างสรรค์ในการบริหารและการจัดการวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล มีการเพิ่มพูนทักษะที่จำเป็นในการนำไปแก้ไขปัญหา ได้มีความรู้ความเข้าใจและนำไปใช้ใน กฎ ระเบียบข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม ได้อย่างถูกต้องตรงกัน มีความมั่นใจในการปฏิบัติ หน้าที่ และได้มีการประสานงานในกิจการคณะสงฆ์อย่างมีประสิทธิภาพ

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
พิษณุโลก	<p>โครงการประชุม สัมมนาพัฒนา ศักยภาพพระสังฆาธิ การจังหวัดพิษณุโลก</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การบริหารจัดการ สภาพแวดล้อม - การพัฒนาจิตใจและ ความปรารถนาดีใน การพัฒนาสังคม - การพัฒนาความรู้ และระบบการบริหาร จัดการในกิจการคณะ สงฆ์ 6 ประการ คือ การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ - การสร้างเครือข่าย พระสงฆ์ในจังหวัด 	<p>1) เพื่อทบทวนความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ แนวความคิด ทศนคติ และมีความริเริ่ม สร้างสรรค์ ในการบริหาร งานกิจการคณะสงฆ์ ของพระสงฆ์</p> <p>2) เพื่อเพิ่มพูนทักษะ ที่จำเป็นในการแก้ไข ปัญหา ประสบการณ์ ในการประสานงาน และบริหารงานกิจการ คณะสงฆ์ภายในภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล</p> <p>3) เพื่อให้มีความรู้และ เข้าใจในตำแหน่งหน้าที่ ที่รับผิดชอบ เพื่อให้มี ความมั่นใจในการปฏิบัติ หน้าที่</p> <p>4) เพื่อแลกเปลี่ยนความ คิดเห็นซึ่งกันและกัน ระหว่างพระสงฆ์ ในจังหวัดพิษณุโลก</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระสงฆ์ในจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 525 รูป โดยแบ่งเจ้า คณะอำเภอ 9 รูป รองเจ้าคณะ อำเภอ 10 รูป เลขานุการเจ้า คณะอำเภอ 8 รูป เจ้าคณะ ตำบล 78 รูป รองเจ้าคณะ ตำบล 7 รูป รวม 112 รูป และ ระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รวม 413 รูป <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์จังหวัดพิษณุโลก - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย วิทยาสงฆ์ พุทธชินราช - องค์การบริหารส่วนจังหวัด - มหาวิทยาลัยนเรศวร - มูลนิธิวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ วรมหาวิหาร พิษณุโลก

การบูรณาการหลักพุทธธรรม โครงการนี้ได้ประยุกต์ใช้หลัก “หลักอภิธานิยธรรม 7” และ “หลักสามัคคี” ในการดำเนินการโดยเน้นการประชุมปรึกษาหารือในกิจการคณะสงฆ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความสามัคคีของหมู่คณะ มีการกำหนดหลักเกณฑ์ ระเบียบปฏิบัติที่เหมาะสม มีการวิเคราะห์ปัญหา การทำงานของคณะสงฆ์ เพื่อประโยชน์และความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ รวมทั้งการยกย่องเชิดชูบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงานเพื่อให้เป็นที่ประจักษ์ต่อการพัฒนาสังคมและการเสริมสร้างสุขภาวะของสังคม

4.1.4 จังหวัดแพร่

คณะสงฆ์จังหวัดแพร่และภาคีการพัฒนาได้ดำเนินการกิจกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา 2 โครงการ คือ

4.1.4.1 โครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร และประชาชน เยาวชน จังหวัดแพร่ (โครงการพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์) โครงการเกิดขึ้นด้วยมองว่า สังคมปัจจุบันเต็มไปด้วยการแข่งขันแย่งชิง มุ่งเอาชนะกันมากขึ้น โดยมีผลประโยชน์เป็นแรงจูงใจ คนส่วนใหญ่จึงตอบสนองความต้องการของตนเองและพวกพ้องในทุกวิถีทางที่ไม่คำนึงถึงความรู้สึกผิดชอบชั่วดีต่อสังคมแต่ประการใด ในท่ามกลางกระแสการแข่งขันและการช่วงชิง ผลประโยชน์ระหว่างกันนั้นยังมีกลุ่มบุคคลและองค์กรการกุศลส่วนหนึ่งที่อุทิศตนโดยเสียสละทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์เพื่อพระพุทธศาสนาด้วยเล็งเห็นว่าหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นมีคุณค่าสูง ที่ควรประพฤติปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งก็จะประสบแต่ความสุขความเจริญ เป็นคนดีของครอบครัว ของสังคมและของประเทศชาติ ในยุคโลกาภิวัตน์ จะเห็นได้ว่าเยาวชนให้ความสนใจวัตถุนิยมจนละเลยการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางศาสนา มุ่งความรู้ด้านอื่นมากกว่านำความรู้คุณธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน ตลอดจนใช้เวลาว่างในทางที่ไม่เหมาะสมกับวัยของตน อันมีผลทำให้เกิดปัญหาสังคมในกลุ่มเยาวชน ได้แก่ ปัญหายาเสพติด ซึ่งปัญหายาเสพติดในกลุ่มเยาวชนนั้น เป็นเพราะขาดการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมตั้งแต่เยาว์วัย

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ในฐานะเป็นศูนย์ศึกษาสงเคราะห์ที่มีภารกิจสนองงานด้านพระพุทธศาสนา ในเรื่องเกี่ยวกับการเสริมสร้างศาสนศึกษา และปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ภิกษุ สามเณร และประชาชนเยาวชน ได้ใช้เวลาในการศึกษาศาสนธรรมและร่วมประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยมุ่งเน้นเรื่องการให้การศึกษาตระหนักในการเป็นคนดี แต่การสร้างคนให้เป็นคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมนั้น จะต้องได้รับการฝึกอบรมแต่เยาว์วัย ซึ่งวิถีชีวิตของคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ ยึดมั่นในหลักคำสอนศาสนาอย่างเคร่งครัด จึงจำเป็นต้องฝึกอบรมเยาวชนโดยวัด เป็นสถานศึกษาด้านส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ใช้ชื่อว่า “ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์” ดังนั้นเห็นสมควรจัดทำ “โครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษา” เพื่อให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมและปฏิบัติศาสนกิจอย่างสม่ำเสมอโดยมีหลักการที่สำคัญ คือ ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง และการใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์ มีความยืดหยุ่น สนองความต้องการของผู้เรียนรู้ ชุมชน สังคม และประเทศชาติ มีความสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษาในระบบโรงเรียนและการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย เสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความรู้ความเข้าใจในศิลปะ วัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยที่มีพระพุทธศาสนาเป็นแนวทาง ดังนั้น คณะสงฆ์แพร่จึงได้ดำเนินการตามโครงการดังกล่าว เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อให้ผู้บริหาร ครูผู้สอนได้ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของนักเรียน เพื่อให้ประชาชนและเยาวชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาพุทธ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุขเคารพพระเบียบและกฎเกณฑ์ของสังคม เพื่อให้รู้จักพึ่งตนเอง / รู้จักมัธยัสถ์ / รู้จักบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์และได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์แก่ตนเอง ชุมชน สังคม และประเทศชาติ และเพื่อให้เยาวชนได้ศึกษาด้านศาสนา พัฒนาจิตเจริญปัญญา และสามารถประกอบศาสนกิจในชีวิต ได้อย่างถูกต้องตามหลักศาสนา เสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

เป้าหมายของโครงการ มุ่งพัฒนาผู้บริหาร พระภิกษุ, สามเณร, และประชาชน, เยาวชน ผู้สนใจ ในเขตพื้นที่ 8 อำเภอในจังหวัดแพร่ จำนวน 50 รูป/คน เพื่อพัฒนาเป็นแกนนำการพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และกลุ่มนักเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์จำนวน 100 รูป/คน โดยมีเป้าหมายหลัก คือ เพื่อส่งเสริมสนับสนุน ให้เด็ก เยาวชน และประชาชน ได้เห็นคุณค่าของการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยใช้มิติทางพระพุทธศาสนาเป็นกุศโลบายในการหลอมรวมความสมัครสมานสามัคคีและยึดถือเป็นแบบอย่าง และเพื่อพัฒนาสมรรถนะของคณะสงฆ์ครูผู้สอนในการเสริมสร้างสุขภาวะเพื่อเป็นแกนนำในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการ

รูปแบบและกิจกรรมการดำเนินการ ประกอบด้วย กิจกรรมประชุมเสวนาผู้บริหารครูผู้สอนโรงเรียนในกลุ่ม 18 แห่งเพื่อเป็นแกนนำในการพัฒนาเยาวชน กิจกรรมพัฒนาจิตเจริญปัญญานักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ กิจกรรมการพัฒนาเพื่อสังคม จิตอาสาพัฒนาสังคม กิจกรรมการเรียนรู้จากภายใน เป็นต้น

ผลลัพธ์ของการดำเนินการ เยาวชนได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม การพัฒนาจิตเจริญปัญญาและความรู้ด้านศาสนาพุทธโดยทั่วถึง ผู้เข้าร่วมโครงการสามารถนำความรู้ด้านศาสนาไปเผยแพร่ต่อสังคมและเป็นการส่งเสริมสุขภาวะด้านกายและจิตของเยาวชนในชุมชน ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ในจังหวัดแพร่ได้ขยายกิจกรรมไปสู่การเรียนรู้และการปฏิบัติในพื้นที่ โดยผู้เข้าร่วมโครงการมีความรู้และทักษะในวิชาการทางพระพุทธศาสนา ในฐานะเป็นบุคคลผู้นับถือพระพุทธศาสนาตามสมควรแก่วัย มีความศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและแบบอย่างการบำเพ็ญคุณความดี มีความรู้ความเข้าใจศาสนปฏิบัติและพิธีกรรม ทางพระพุทธศาสนา สามารถปฏิบัติตนและกล้าแสดงออกในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนพิธีได้อย่างถูกต้องและองอาจ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงามในการดำเนินชีวิต มุ่งมั่นพัฒนาตนเองให้รุ่งเรืองด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา รู้จักบริหารตนและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
แพร่	<p>โครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร และประชาชนเยาวชน จังหวัดแพร่ (โครงการพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์)</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาจิตอาสา - การใช้ชีวิตแบบพอเพียง - การแก้ปัญหาหาเสพติด - การพัฒนาจิตใจ - การพัฒนาความรู้และปัญญาทางพุทธศาสนา - การสร้างสังคมในระดับชุมชน ครู นักเรียน 	<p>1) เพื่อให้ผู้บริหาร ครูผู้สอน ได้ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการเสริมสร้างสุขภาวะ และการเรียนรู้ของนักเรียน</p> <p>2) เพื่อให้ประชาชนและเยาวชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักพุทธธรรม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข เคารพระเบียบ และกฎเกณฑ์ของสังคม</p> <p>3) เพื่อให้รู้จักพึ่งตนเอง / รู้จักมัธยัสถ์ / รู้จักบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์</p> <p>4) เพื่อให้เยาวชนได้ศึกษาด้านศาสนาพัฒนาจิตเจริญปัญญาและสามารถประกอบศาสนกิจในชีวิตได้อย่างถูกต้องตามแนวพระพุทธศาสนา</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระภิกษุ ครู และประชาชน, เยาวชนแกนนำผู้สนใจ ในเขตพื้นที่ 8 อำเภอในจังหวัดแพร่ จำนวน 50 รูป/คน - นักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จำนวน 100 คน <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์จังหวัดแพร่ - โรงเรียนวิถิปุทธ - ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ - วัดพระธาตุซ่อแฮ - องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่

การบูรณาการหลักพุทธธรรม โครงการนี้ได้นำ “หลักไตรสิกขา” มาประยุกต์ใช้โดยมุ่งหวังให้เยาวชนและประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจ และมีแนวปฏิบัติตามหลักศีล 5 สมาธิ และปัญญา หากเยาวชนได้มีการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักศีล 5 ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเดือนร้อน มีปกติของความประพฤติที่ดีย่อมจะนำพาตนเองไปสู่การเรียนรู้ การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมได้ และหากมีสมาธิและปัญญาในการพัฒนาตนแล้วย่อมจะสามารถดำรงตนอย่างมีความสุข สามารถขยายผลไปยังบุคคลที่ใกล้ชิดได้

4.1.4.2 โครงการพัฒนาศักยภาพหน่วยอบรมประชาชนประจำจังหวัด อำเภอ และตำบล (อปจ., อปอ., อปต.) ของคณะสงฆ์จังหวัดแพร่ เกิดขึ้นตามนโยบายของมหาเถรสมาคมที่ให้มีหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล โดยมองว่า นับตั้งแต่โบราณกาลมา วัดนอกจากจะเป็นสถานที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณรในการศึกษาพระธรรมวินัย ปฏิบัติศาสนกิจต่างๆแล้วยังเป็นสถานที่สำหรับบำเพ็ญกุศลและเป็นรวมของประชาชนในท้องถิ่น ทั้งยังเป็นสถานที่สำหรับดำเนินการฝึกอบรม แนะนำ สั่งสอนให้ความอนุเคราะห์สงเคราะห์ประชาชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองและท้องถิ่นให้มีความเจริญรุ่งเรืองในทุกๆ ด้าน ที่ไม่ขัดกฎหมาย ศีลธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ด้วยเหตุนี้วัดจึงเป็นที่ตั้งของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล เพื่อให้เป็นหน่วยช่วยเหลือประชาชนประจำตำบลนั้นๆ โดยมอบให้พระสงฆ์ผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสทุกวัดทุกตำบลทั่วราชอาณาจักรได้พร้อมเพรียงกันบำเพ็ญสาธารณประโยชน์อันจำอำนวนวยประโยชน์สุขแก่ชุมชนในท้องถิ่นนั้นๆ ตามสมควร ระดับจังหวัดเรียกว่า “อปจ.” ระดับอำเภอเรียกว่า “อปอ.” และระดับตำบลเรียกว่า “อปต.”

หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อปต.) คือ หน่วยช่วยเหลือประชาชนเพื่อให้ประชาชนช่วยเหลือตนเองได้ตามสมควรแก่อัตภาพ โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 5 ประการคือ เพื่อสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชนในท้องถิ่นโดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลตั้งอยู่ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้ช่วยเหลือตนเองได้พัฒนาตนเองให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ เพื่อเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างวัดบ้านและหน่วยราชการในการที่จะร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญก้าวหน้าในทุกๆด้าน เช่น ช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านให้มีความเจริญก้าวหน้า เพื่อเป็นศูนย์รวมความคิดของประชาชนทุกหมู่เหล่า ร่วมคิดร่วมทำจะนำชาติให้เจริญ เพื่อเป็นศูนย์รวมพลังในการป้องกันหมู่บ้านให้เกิดสันติสุข และเพื่อเป็นศูนย์รวมข้อมูลข่าวสาร ซึ่งทางคณะสงฆ์เองต้องปฏิบัติหน้าที่และรับภาระหนักในหลาย ๆ ด้าน

ในงานด้านเผยแผ่ โดยเจ้าคณะจังหวัดแพร่ได้ให้ความสำคัญในงานเผยแผ่และภารกิจด้านการประกาศพระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับทราบในทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย มุ่งเน้นให้ประชาชนได้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรม แล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้มอบนโยบายแก่คณะสงฆ์จังหวัดแพร่เป็นภารกิจสำคัญที่ต้องปฏิบัติ คือ การเผยแผ่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับกรมการศาสนาจัดให้ดำเนินการในรูปแบบ “หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)” “การอบรมจริยธรรมนักเรียน ข้าราชการและประชาชน” “การอบรมครูจริยศึกษา” “การส่งเสริมหน่วยเผยแผ่ศีลธรรม” “การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์” “งานพระจริยานิเทศ” “งานพระธรรมทูต” และโครงการต่าง ๆ ที่วัดสามารถจัดได้

ตามศักยภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “หน่วยอบรมประชาชนประจำจังหวัด/อำเภอ/ตำบล ((อ.ป.จ.) (อ.ป.ก.) (อ.ป.ต.)” จังหวัดแพร่มีทั้งหมด 87 หน่วยและบรรลุผลการดำเนินงานได้รับรางวัลในระดับจังหวัด/ระดับภาคและระดับประเทศ คือ หน่วยอบรมประชาชนวัดหนองม่วงไข่ อำเภอหนองม่วงไข่ จังหวัดแพร่และวัดสัมฤทธิ์บุญ อำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่ คณะสงฆ์จังหวัดแพร่ จึงได้นำโครงการนี้มาบูรณาการเพื่อต้องการสร้างความเข้มแข็งในการสร้างเสริมสุขภาพและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพุทธศาสตร์เชิงบูรณาการพัฒนาและสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชนในท้องถิ่น โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลตั้งอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้ช่วยเหลือตนเอง ได้พัฒนาตนเองให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ ดังนั้น ทางคณะกรรมการฝ่ายการเผยแผ่คณะสงฆ์จังหวัดแพร่ จึงพิจารณาเห็นว่าองค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่มีศักยภาพเพียงพอที่จะให้การสนับสนุนงบประมาณดังกล่าวได้จึงได้จัดทำโครงการนี้ขึ้นมาเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

วัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลจำนวน 87 แห่ง ให้มีความเข้มแข็งและเจริญรุ่งเรืองสืบไป เพื่อพัฒนาสมรรถนะคณะสงฆ์ในหน่วยอบรมประชาชนในการเสริมสร้างสุขภาพเพื่อเป็นแกนนำในการสร้างเสริมสุขภาพและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพุทธศาสตร์เชิงบูรณาการ เพื่อพัฒนาและสงเคราะห์และอนุเคราะห์ประชาชนในท้องถิ่นตามหลักสุขภาพ 4 ประการ คือ สุขกาย สุขใจ พละนามัย สมบูรณ์ เพิ่มพูนงานอดิเรก โดยเฉพาะประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลตั้งอยู่ ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้ช่วยเหลือตนเอง ได้พัฒนาตนเองให้เป็นไปในทิศทางที่ถูกต้องตามสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นนั้นๆ

เป้าหมายของโครงการ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลจำนวน 87 แห่ง ให้มีความเข้มแข็ง โดยมุ่งหมายให้พระสังฆาธิการมีแนวทางการดำเนินการที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ทางสังคม

รูปแบบและกิจกรรมการดำเนินการ ประกอบด้วย การตั้งคณะกรรมการดำเนินงานประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดำเนินการเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านหลักพุทธธรรมแก่พระสงฆ์ในการพัฒนาหน่วย อบรม. ดำเนินกิจกรรมและกระบวนการกลุ่ม การพัฒนาโครงการที่หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลรับผิดชอบ การลงพื้นที่ตรวจเยี่ยมโครงการ การพัฒนาเชิงความรู้ เป็นต้น

ผลลัพธ์ของการดำเนินการ หน่วยอบรมประชาชนประจำจังหวัดแพร่ อำเภอและตำบลมีความเข้มแข็งและเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น มีการสร้างความสัมพันธ์ในคณะสงฆ์ ภาคีรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยอบรมประชาชนมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานในการ

เสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพุทธศาสนา และทำให้ประชาชนในท้องถิ่นได้รับการสงเคราะห์ช่วยเหลือและพัฒนาคุณภาพชีวิตมีสุขภาวะที่ดีขึ้น ทำให้ชุมชนเกิดสันติสุข และสามารถนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

การบูรณาการหลักพุทธธรรม โครงการนี้ประยุกต์ใช้ “หลักศรัทธากับปัญญา” ที่มองว่าการที่บุคคลจะมีศรัทธาต่อสิ่งต่างๆ นั้น จะต้องประกอบด้วยปัญญา มิใช่การเชื่อถือ นับถือ โดยไร้เหตุผลจะต้องมีปัญญาประกอบ ดังนั้น การให้หน่วยอบรมประชาชนมีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเบื้องต้น เพื่อสร้างศรัทธาของประชาชนก่อนจะนำไปสู่การเรียนรู้ด้วยปัญญา โดยมีการพัฒนาตนเองตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา รวมถึงหลักธรรมอื่นๆ เช่น ความอดทน การมีความขยันหมั่นเพียร เป็นต้น โดยเฉพาะการเสริมสร้างสัมมาชีพของบุคคลและสังคม

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
แพร่	<p>โครงการพัฒนาศักยภาพ หน่วยอบรมประชาชน ประจำจังหวัด อำเภอ และตำบล (อปจ.,อปอ., อปต.) ของ คณะสงฆ์จังหวัดแพร่</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาตามหลัก สุขภาพ สุขใจ มี พละนามัยสมบุรณ์ - เพิ่มพูนงานอดิเรก - การเพิ่มสัมมาชีพ - การพัฒนาปัญญา ด้านการใช้ชีวิตและ ความสมดุล - การพัฒนาสังคมแห่ง สุจริตตามหลักพุทธ 	<p>1) เพื่อส่งเสริมและ พัฒนาศักยภาพของ หน่วยอบรมประชาชน ประจำตำบลจำนวน 87 แห่ง</p> <p>2) เพื่อพัฒนาสมรรถนะ คณะสงฆ์ในหน่วยอบรม ประชาชนในการ เสริมสร้างสุขภาวะ เพื่อเป็นแกนนำในการ สร้างเสริมสุขภาวะและ การเรียนรู้ของสังคม</p> <p>3) เพื่อพัฒนาสงเคราะห์ และอนุเคราะห์ประชาชน ในท้องถิ่นตามหลัก สุขภาวะ 4 ประการ คือ สุขภาพ สุขใจ พละนามัยสมบุรณ์ เพิ่มพูนงานอดิเรก</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระสังฆาธิการ พระสงฆ์ แกนนำ พื้นที่ 87 ตำบล จำนวน 120 รูป - ประชาชนในพื้นที่ 87 ตำบล <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์จังหวัดแพร่ - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ - วัดในจังหวัดแพร่ จำนวน 50 วัด - องค์การบริหารส่วนจังหวัด แพร่

4.2 การเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คณะสงฆ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) คณะผู้วิจัย ภาคประชาชน และภาคีการพัฒนาได้พัฒนาโครงการเพื่อเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาจำนวน 4 โครงการ ดังนี้

4.2.1 คณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น ได้แก่

4.2.1.1 โครงการล้างพิษกายสลายพิษใจ ศูนย์สุขภาพพุทธรักษา อำเภอกอพระชัย จังหวัดขอนแก่น

4.2.2 คณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด ได้แก่

4.2.2.1 โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคณะสงฆ์ร้อยเอ็ด

4.2.3 คณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่

4.2.3.1 โครงการเสริมสร้างความสุขและการเรียนรู้ของวัดป่าสุขสมบูรณ์

4.2.4 คณะสงฆ์จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่

4.2.4.1 โครงการฟื้นฟู อนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนตามโครงการหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบให้ยั่งยืน

4.2.1 จังหวัดขอนแก่น

คณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่นและภาคประชาชนได้กำหนดโครงการต้นแบบ 1 โครงการ คือ

4.2.1.1 โครงการการล้างพิษกายสลายพิษใจ ศูนย์สุขภาพพุทธรักษา อำเภอกอพระชัย จังหวัดขอนแก่น โครงการนี้เกิดขึ้นเพื่อการดูแลสุขภาพ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์ประกอบไปด้วยรูปธรรมและนามธรรม หรือที่ประกอบไปด้วยกายและใจ ถ้ามนุษย์คนใดเกิดมามีร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ถือได้ว่าเป็นบุคคลที่โชคดี ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าสิ่งแรกที่มนุษย์ทุกคนปรารถนาคือการใช้สุขภาพกายและสุขภาพใจที่แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ แต่สิ่งที่มนุษย์ทุกคนไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงไปได้คือโรคภัยไข้เจ็บ ส่วนโรคที่เกิดขึ้นมีทั้งมีโรคทางกายและใจ เมื่อเป็นเช่นนี้การรักษาโรคจำเป็นต้องรักษาทั้งสองทางควบคู่กันจึงจะเป็นการรักษาโรคครบมิติ แต่การรักษาโรคที่ผ่านมานี้ มักให้ความสำคัญเฉพาะโรคทางกายเท่านั้น นอกจากนี้การที่คนในสังคมต้องคำนึงถึงเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและภาระทางครอบครัว ส่งผลให้ละเลยต่อการใส่ใจสุขภาพของตนเอง

ศูนย์การเรียนรู้การดูแลสุขภาพแบบผสมผสาน บ้านโนนงาม ตำบลนาแพ อำเภอกอพระชัย จังหวัดขอนแก่น มีการดำเนินงานที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ ภายใต้การดูแลสุขภาพและการรักษาโรคต่างๆ ตามแนวทางพระพุทธศาสนา โดยการรักษาโรคทางกายและใจ เพราะ

หลักคิดทางพระพุทธศาสนาที่เห็นว่าโรคร้ายไข้เจ็บเกิดขึ้นมาจากสองสาเหตุ คือ โรคที่เกิดขึ้นเพราะกรรมเก่าและโรคที่เกิดขึ้นจากการกระทำในปัจจุบัน วิธีการรักษาของโรคที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมปัจจุบัน ต้องรักษาด้วยการกระทำในปัจจุบัน ส่วนโรคที่เกิดมาจากกรรมในอดีต ต้องรักษาโดยการละกรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ศูนย์การเรียนรู้สุขภาพแบบผสมผสาน จึงได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือที่เรียกว่าการดูแลสุขภาพ ทั้งทางกายและใจไปพร้อมๆ กัน โดยใช้ชื่อโครงการว่า โครงการล้างพิษกายสลายพิษใจ

ปัจจุบันนี้คณะสงฆ์และชาวบ้านในจังหวัดขอนแก่น กำลังประสบปัญหาในด้านการดูแลสุขภาพของตนเอง ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องมาจากปัจจัยหลายๆ อย่าง คือ สาเหตุประการที่หนึ่งได้แก่ความไม่เข้าใจในการดูแลสุขภาพของตนเองเพื่อจะไม่ให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บ ประการที่สองได้แก่การไม่รู้สาเหตุของโรคที่เกิดขึ้นกับตนเอง และประการที่สามได้แก่การไม่รู้วิธีในการรักษาสุขภาพหรือรักษาโรค จึงทำให้แพทย์ทางเลือกเข้ามามีส่วนสำคัญในการดูแลสุขภาพและรักษาโรคร้ายไข้เจ็บ นอกจากนี้พระสงฆ์และชาวบ้าน ยังขาดองค์ความรู้ดูแลรักษาสุขภาพจากการศึกษาของ โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ (2557) โดยการสนับสนุนของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่ศูนย์การเรียนรู้การดูแลสุขภาพแบบผสมผสาน บ้านโนนงาม ตำบลนาแพ อำเภอกอพระชัย จังหวัดขอนแก่น ได้พบว่าสถานที่นี้จะเป็นพื้นที่ต้นแบบในการดูแลสุขภาพให้กับพระสงฆ์และชุมชนในพื้นที่ให้มีระดับสุขภาพที่ดี ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเกิดจากบทบาทการเป็นแกนนำสำคัญของหน่วยงานแพทย์ทางเลือก คณะสงฆ์อำเภอน้ำหนาวและพระสงฆ์ในพื้นที่

โครงการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ กรณีศูนย์การเรียนรู้ดูแลสุขภาพแบบผสมผสานของคณะสงฆ์และชาวบ้านโนนงาม ตำบลนาแพ อำเภอกอพระชัย จังหวัดขอนแก่น เป็นโครงการที่เปิดใหม่ ของคณะแพทย์ทางเลือก ที่ร่วมมือกับคณะสงฆ์อำเภอน้ำหนาว ในการสร้างศูนย์การเรียนรู้ขึ้น เพื่อช่วยเสริมสร้างภูมิปัญญาด้านสุขภาพของชุมชน ซึ่งต้องอาศัยองค์กรต่างๆ ช่วยกันผลักดันการเรียนรู้ระหว่างพระสงฆ์กับสังคมเพื่อเสริมสร้างสุขภาพของคนในชุมชนให้ยั่งยืนในอนาคต

ภายใต้การส่งเสริมของโครงการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ คณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น จึงเกิดการสนับสนุนคณะสงฆ์และชาวบ้านโนนงาม ตำบลนาแพ อำเภอกอพระชัย จังหวัดขอนแก่น ในการเปิดศูนย์การเรียนรู้แบบผสมผสานขึ้น เพื่อให้เป็นศูนย์การเรียนรู้และสามารถสร้างเครือข่ายพระสงฆ์แกนนำในการดูแลสุขภาพแบบผสมผสาน ไปยังเขตพื้นที่ต่างๆ ในจังหวัดขอนแก่น และในจังหวัดอื่นใกล้เคียง จนกระทั่งนำไปสู่การเป็นรูปแบบการรักษาสุขภาพตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างสุขภาพให้พระสงฆ์และชุมชน อันเป็นการ

ช่วยส่งเสริมให้คณะสงฆ์และประชาชนของจังหวัดขอนแก่นให้มีกาย จิต ปัญญา สังคมที่ดี มีความเสียสละ ความสามัคคี ความเคารพนับถือกันและกัน โดยเฉพาะการมีพระสงฆ์เป็นแกนนำสำคัญในการพัฒนาต่อไปได้

วัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อศึกษาสภาพปัญหาทางร่างกายและจิตใจของผู้เข้าร่วมโครงการล้างพิษกายสลายพิษใจของศูนย์สุขภาพพุทธรักษา อ.โคกโพธิ์ชัย จ.ขอนแก่น เพื่อศึกษากระบวนการล้างพิษกายสลายพิษใจของศูนย์สุขภาพพุทธรักษา อ.โคกโพธิ์ชัย จ.ขอนแก่น เพื่อศึกษาผลรับที่เกิดจากการเข้าโครงการล้างพิษกายสลายพิษใจ ของศูนย์สุขภาพพุทธรักษา อ.โคกโพธิ์ชัย จ.ขอนแก่น

เป้าหมายของโครงการ ในเชิงคุณภาพ ผู้เข้าร่วมโครงการ ร้อยละ 90 เห็นความสำคัญในการดูแลสุขภาพแบบผสมผสาน เกิดจิตสำนึกที่ดีและตัดสินใจร่วมเป็นเครือข่ายในการดูแลสุขภาพแบบผสมผสานขึ้นในชุมชนของตนเอง ได้เรียนรู้ร่วมกันในการเสริมสร้างสุขภาพแบบผสมผสานในชุมชนและเสนอรูปแบบสุขภาวะต่างๆ ในชุมชนของตน และเกิดเครือข่ายเสริมสร้างสุขภาพแบบผสมผสาน โดยการเรียนรู้ร่วมกันของสังคมที่มีพระสงฆ์เป็นแกนนำสำคัญไม่น้อยกว่า 20 เครือข่าย เป้าหมายเชิงปริมาณ ได้แก่พระสงฆ์และประชาชนจำนวน 260 รูป/คน ประกอบด้วย แกนนำชุมชนชาวบ้านโนนงาม 10 คน ชาวบ้านโนนงาม 80 คน ผู้แทนองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน จำนวน 40 คน พระสงฆ์ที่เจ้าคณะจังหวัดแต่งตั้งในเขตจังหวัดขอนแก่น จำนวน 20 รูป ผู้นำชุมชนที่สนใจทั่วไปจำนวน 50 คน และพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 60 รูป

ผลลัพธ์ของการดำเนินการ 1) กิจกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาสุขภาวะทางกาย ทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงขึ้น โดยหายจากโรคภัยไข้เจ็บที่เคยเป็นมาก่อน ไม่ว่าจะเป็นโรคที่เกิดขึ้นจากการพฤติกรรมสุขภาพปัจจุบันหรือโรคที่เกิดจากกรรมเก่า กระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมโครงการรู้เรื่องเกี่ยวกับอาหารที่รับประทาน คือสามารถเลือกรับประทานอาหารที่ทำให้เกิดโรคและอาหารที่รักษาสุขภาพ เพราะรู้ว่าโรคทางด้านร่างกายมันมาจากการรับประทานอาหารเสียเป็นส่วนใหญ่ เช่น เรารับประทานอาหารที่เป็นส่วนเกิดของร่างกาย และอาหารที่เป็นสารพิษ 2) กิจกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาสุขภาวะทางใจ สร้างความรู้ให้ผู้เข้าร่วมโครงการรู้จักคุณค่าของชีวิตตนเอง อีกทั้งยังสร้างกิจกรรมเชิงพุทธด้วยการส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมโครงการได้ไหว้พระสวดมนต์ปฏิบัติธรรมโดยการเจริญสติทำให้จิตใจสงบและสร้างความตระหนักรู้จักใช้เหตุและผล ที่เห็นชัดเจนคือการลดความโลภ ความโกรธ ความหลงให้กับคนในพื้นที่

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
ขอนแก่น	<p>โครงการ การล้างพิษกาย สลายพิษใจ ศูนย์สุขภาพ พุทธรักษา อัมเภอโคกโพธิ์ชัย จังหวัดขอนแก่น</p> <p>ประเด็นสุขภาพ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การดูแลสุขภาพ กายเชิงการแพทย์ ทางเลือก - การดูแลจิตใจด้วย ธรรมชาติบำบัด - การสร้าง ศูนย์สุขภาพ พุทธรักษาเพื่อ สังคม - การสร้างเครือข่าย สุขภาพเพื่อสังคม 	<p>1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ทางร่างกายและจิตใจของ ผู้เข้าร่วมโครงการล้างพิษ กายสลายพิษใจของศูนย์ สุขภาพพุทธรักษา อ.โคกโพธิ์ชัย จ.ขอนแก่น</p> <p>2) เพื่อศึกษากระบวนการ ล้างพิษกายสลายพิษใจ ของศูนย์สุขภาพพุทธรักษา อ.โคกโพธิ์ชัย จ.ขอนแก่น</p> <p>3) เพื่อศึกษาผลรับที่เกิด จากการเข้าโครงการ ล้างพิษกายสลายพิษใจ ของศูนย์สุขภาพพุทธรักษา อ.โคกโพธิ์ชัย จ.ขอนแก่น</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระสงฆ์ในพื้นที่จังหวัด เชียงราย- พะเยา ผู้ที่ได้รับผลกระทบ จากแผ่นดินไหว จำนวน 200 รูป - ผู้ที่สนใจและเครือข่าย ความร่วมมือในการช่วยเหลือ ผู้ประสบภัยแผ่นดินไหว จำนวน 100 คน <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์ภาค 6 - คณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย - คณะสงฆ์จังหวัดพะเยา - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย - มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี ราชมงคลล้านนา (เชียงใหม่) - มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขต ภูเขา (พชภ.) โดย นางเตือนใจ ดีเทศน์ - กลุ่มคนเฒ่าคนแก่- ช่างพื้นบ้าน อ.แม่สรวย จ.เชียงราย

การบูรณาการหลักพุทธธรรม โครงการนี้ประยุกต์ใช้ “หลักสติปัฏฐาน 4” และ “หลักภavana” ในการดำเนินการ โดยมองว่า การที่บุคคลจะมีการพัฒนาได้นั้น สุขภาพกายและจิตใจจะต้องมีความพร้อมก่อนที่จะพัฒนาด้านจิตใจ ปัญญา และการพัฒนาด้านสังคม ซึ่งจากการดำเนินการพบว่า พระสงฆ์และประชาชนมีการพัฒนาด้านสุขภาพกายและใจมากขึ้น โดยมีการนำหลักสติมาพิจารณาว่ายังมีสุขภาพที่ดีหรือไม่ (กายานุปัสสนา) เวทนาที่เกิดขึ้นจากโรคภัยที่เกิดขึ้นในกายว่าเป็นสุขหรือทุกข์ (เวทนานุปัสสนา) พิจารณาจิตใจของตนเองมา ยังมีการสะสมความเครียด ความกังวล ความวิตกกหรือความต้องการที่ไร้ประโยชน์หรือเปล่า (จิตตานุปัสสนา) และการพิจารณาความเป็นธรรมชาติของชีวิต (ธัมมานุปัสสนา) ที่มีการเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปเป็นธรรมดา

4.2.2 จังหวัดร้อยเอ็ด

คณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด ได้ดำเนินกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะและกาเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา ภายใต้การให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4.2.2.1 โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคณะสงฆ์ร้อยเอ็ด

โครงการนี้เกิดขึ้นโดยเห็นว่าทรัพยากรธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง อันเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของการแปรรูปไปสู่การดำเนินชีวิต ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค แต่ปัจจุบันมนุษย์ไม่ได้มีความต้องการเฉพาะปัจจัยสี่หลักที่กล่าวมาแล้วเท่านั้น คนในสังคมยังต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกอีกมากมาย อันเป็นสาเหตุให้นำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างมากมายและฟุ่มเฟือย ทรัพยากรธรรมชาติจึงเสื่อมโทรมไปอย่างรวดเร็ว การที่ผู้ใช้ประโยชน์มักไม่ค่อยสนใจวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ปล่อยให้ทรัพยากรธรรมชาติต้องสูญหายไป ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและสังคมเอง อาทิ มาตรฐานคุณภาพชีวิตตกต่ำลง ภาวะการณ้ขาดแคลนอาหาร ภัยพิบัติที่เกิดจากธรรมชาติ ขาดความสมดุลในสภาพแวดล้อม เช่น การเกิดอุทกภัย วาตภัย ดินเสื่อมคุณภาพ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้หมดไป สิ่งต่างๆ เหล่านี้ ล้วนแต่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยขาดการคำนึงถึงการอนุรักษ์ และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกวิธี จึงมีความจำเป็นในการที่จะต้องสร้างความรู้และการตระหนักในความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้สามารถอำนวยความสะดวกและเป็นแหล่งพึ่งพาอาศัยเรียนรู้ของสังคมต่อไป

ชุมชนบ้านหนองบัว ตำบลช้างเผือก อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นชุมชนหนึ่งที่กำลังประสบปัญหาการบุกรุกป่าและตัดไม้หวงห้าม ที่ผ่านมาชาวบ้านได้พยายามหาทางป้องกันและแนวทางรักษาป่าให้คงอยู่เพื่อลูกหลานในอนาคต โดยเริ่มต้นจากพระสงฆ์ได้ชักชวนชาวบ้านให้เกิดความกล้าหาญ ความเสียสละ ความรักหวงแหนในสมบัติของส่วนรวม จนกระทั่งได้มีการตั้งกลุ่มเวรยามเฝ้าระวังรักษาป่า แต่ยังเป็นเพียงกระบวนการเล็กๆ ที่เกิดจากความต้องการของชาวบ้านในการรักษาป่าเท่านั้น ยังขาดองค์ความรู้ทางวิชาการ กระบวนการทางกฎหมาย และแนวทางที่จะช่วยต่อยอดให้การรักษาป่าตามความต้องการของประชาชนให้คงอยู่ต่อไปได้ จากการจัดกิจกรรมขยายเครือข่ายในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ ป่าชุมชนบ้านไทรทอง-หนองอ่าง ตำบลกำแพง อำเภอเกษตรวิสัย, ป่าชุมชนบ้านหนองบัว ตำบลช้างเผือก อำเภอสุวรรณภูมิ และป่าชุมชนบ้านท่าเยี่ยม ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด ได้พบว่า ชุมชนที่สามารถสร้างกระบวนการพึ่งพาป่าธรรมชาติได้อย่างสมดุลเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง เป็นพื้นที่ต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ป่าและสร้างพื้นที่ป่าใหม่ขึ้นในชุมชน ประชาชนในพื้นที่มีระดับสุขภาวะที่ดี กล่าวคือมีความสามัคคี อาศัยผืนป่าเป็นที่อาศัยของตนเองและครอบครัว มีความรู้ความเข้าใจในผืนป่า มีความร่วมแรงร่วมใจกันอนุรักษ์ผืนป่า

ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเกิดจากบทบาทการเป็นแกนนำสำคัญของพระสงฆ์ในพื้นที่ ได้แก่พระอธิการแสงจันทร์ กตสโร วัดบ้านหนองบัว ตำบลช้างเผือก อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, พระครูสุวัฒน์วีรธรรม เจ้าอาวาสวัดไทรทอง และรองเจ้าคณะอำเภอเกษตรวิสัย และกลุ่มพระสงฆ์อาสาที่เป็นพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด

ในการนี้ พระพุทธิสารมณี (สุเทพ สุภทฺธโม) เจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ดเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ให้ความเห็นชอบกับกระบวนการที่คณะผู้วิจัยดำเนินการ โดยเฉพาะประเด็นการสนับสนุนให้ชุมชนบ้านหนองบัว ตำบลช้างเผือก อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด ที่ต้องการและมุ่งมั่นอย่างแรงกล้า ที่จะพัฒนาและอนุรักษ์ป่าให้เป็นป่าชุมชนของตนเอง โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนที่ประสบความสำเร็จ โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำ เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ป่าชุมชน ลดปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า สร้างความสามัคคีขึ้นในชุมชนและเป็นการเสริมสร้างสุขภาวะ ทั้งด้านกาย จิต ปัญญาและสังคม ให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ การสร้างเครือข่ายพระสงฆ์แกนนำอนุรักษ์ป่าชุมชนไปยังเขตพื้นที่ต่างๆ ของจังหวัดร้อยเอ็ดจะนำไปสู่การเป็นจังหวัดต้นแบบ ด้านการอนุรักษ์ป่าเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะให้ชุมชนได้ (ร้อยเอ็ดโมเดล Roi-Et Model) จะยังเป็นการช่วยส่งเสริมให้ประชาชนของจังหวัดร้อยเอ็ด มีกาย จิต ปัญญา สังคมที่ดี มีความเสียสละ ความสามัคคี ความเคารพนับถือกันและกัน โดยเฉพาะการมีพระสงฆ์เป็นแกนนำสำคัญในการพัฒนา

โครงการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ร่วมกัน โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด ทั้งกรณีป่าชุมชนไทรทอง-หนองอ่าง ตำบลกำแพง อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ป่าชุมชนบ้านท่าเยี่ยมและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนวิทยาเขตขอนแก่น จังหวัดร้อยเอ็ด, กรณีป่าชุมชนบ้านเปลือยใหญ่ ตำบลรอบเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด และผืนป่าในเขตอนุรักษ์ของโรงเรียนศรีธวัชวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี ถือเป็นต่อยอดการขยายเครือข่ายจากป่าชุมชนดงท่าเลดดอนใหญ่ บ้านหนองบัว ตำบลช้างเผือก อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นมิติใหม่ของการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ในสร้างเสริมสุขภาวะให้คนในชุมชน อันเป็นการช่วยเสริมสร้างภูมิปัญญาในการอนุรักษ์ป่าเพื่อชุมชน ซึ่งต้องอาศัยองค์กรต่างๆ ช่วยกันผลักดันให้เกิดและจะเป็นต้นแบบในการเรียนรู้ระหว่างพระสงฆ์กับสังคม เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะอย่างยั่งยืนในอนาคตต่อไปได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อถ่ายทอดและเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้ยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างและสนับสนุนจิตสำนึกที่ดี ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติผ่านการจัดกิจกรรมเรียนรู้ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน นักเรียน-นักศึกษา พระสงฆ์ และคณะผู้วิจัย เพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนไปยัง

เขตพื้นที่ต่างๆ ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สุขภาพของครัวเรือนระหว่างชุมชน คณะสงฆ์องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และสถาบันการศึกษา

เป้าหมายของโครงการ เป้าหมายเชิงปริมาณมีผู้เข้าร่วมโครงการจำนวน 100 รูป/คน เช่น แกนนำชุมชน ประชาชนทั่วไป ผู้แทนองค์กรภาครัฐ สมาชิกกลุ่มจิตอาสา พระนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นักเรียน-นักศึกษาอาสาสมัคร เป็นต้น โดยมีความมุ่งหวังว่าผู้เข้าร่วมโครงการร้อยละ 80 เห็นความสำคัญในการอนุรักษ์และสร้างป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม เกิดจิตสำนึกที่ดีและตัดสินใจร่วมเป็นเครือข่ายในการอนุรักษ์ป่าและสร้างป่าขึ้นในชุมชนของตนเอง ตลอดจนได้เรียนรู้ร่วมกันในการเสริมสร้างสุขภาพในชุมชน และเสนอรูปแบบสุขภาพต่างๆ ในชุมชนของตน เพื่อเป็นเครือข่ายเสริมสร้างสุขภาพโดยการเรียนรู้ร่วมกันของสังคมที่มีพระสงฆ์เป็นแกนนำสำคัญ

รูปแบบและกิจกรรมการดำเนินการโครงการ คณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด ร่วมกับคณะผู้วิจัย ได้แบ่งระยะการดำเนินการโครงการออกเป็น 4 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การสำรวจพื้นที่โครงการ ระยะที่ 2 การนำเสนอแนวคิด/ชี้แจงการดำเนินงานโครงการ ระยะที่ 3 ลงมือปฏิบัติการตามแผนปฏิบัติการของโครงการในพื้นที่ต่างๆ ได้แก่ ป่าชุมชนไทรทอง-หนองอ่าง ตำบลกำแพง อำเภอกะชังร้อยเอ็ด, ป่าชุมชนดงท่าเล-ดอนใหญ่ บ้านหนองบัว ตำบลช้างเผือก อำเภอสว่างแดนดิน, ป่าชุมชนดอนแดง บ้านท่าเยี่ยม ตำบลนิเวศน์ อำเภอรวิชัยบุรี, โรงเรียนศรีรัษฎาวิทยาลัย ตำบลนิเวศน์ อำเภอรวิชัยบุรี, วัดป่าสุทธินิเวศน์วิเวก บ้านบะตากา ตำบลหนองใหญ่ อำเภอน้ำพอง, วัดบ้านเปลือยใหญ่ ตำบลรอบเมือง อำเภอมืองร้อยเอ็ด และระยะที่ 4 การประเมินผลโครงการ โดยมีการแจ้งผู้นำชุมชนต่างๆ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน หัวหน้าสถานศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด สื่อมวลชน ที่สนใจเข้าร่วมโครงการ

ผลลัพธ์ของการดำเนินการ ชุมชนและเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่ารุ่นใหม่ๆ ได้รับการถ่ายทอดและเรียนรู้การทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชน โดยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนให้ยั่งยืนนั้น เกิดการถอดบทเรียนจนได้รูปแบบการเสริมสร้างและการสร้างจิตสำนึกที่ดี ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติผ่านการจัดกิจกรรมเรียนรู้ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พระสงฆ์และคณะผู้วิจัย จนท้ายที่สุดเกิดเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนในเขตพื้นที่ต่างๆ ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
ร้อยเอ็ด	<p>โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคณะสงฆ์ร้อยเอ็ด</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การดูแลสิ่งแวดล้อม - การพัฒนาจิตใจด้วยการพัฒนาสถานที่ปฏิบัติธรรม - การสร้างเครือข่ายทางสังคม เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม - การสร้างภาคีการพัฒนาในพื้นที่ 	<p>1) เพื่อถ่ายทอดและเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ</p> <p>2) เพื่อเสริมสร้างและสนับสนุนจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ</p> <p>3) เพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนไปยังเขตพื้นที่ต่างๆ ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด</p> <p>4) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สุขภาวะองค์กรระหว่างชุมชน คณะสงฆ์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <p>จำนวน 120 รูป/คน</p> <p>ประกอบด้วย แกนนำชุมชน ประชาชนทั่วไป ผู้แทนภาครัฐ สมาชิกกลุ่มจิตอาสา นักเรียน-นักศึกษาอาสาสมัคร</p> <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - ป่าชุมชนไพรทอง-หนองอ่าง - ป่าชุมชนดงท่าเล-ดอนใหญ่ - บ้านหนองบัว ตำบลช้างเผือก - ป่าชุมชนดอนแดง บ้านท่าเยี่ยม - โรงเรียนศรีธวัชวิทยาลัย - วัดป่าสุทธิธรรมวิเวก - วัดบ้านเปลือยใหญ่ - ผู้นำชุมชนต่างๆ ในร้อยเอ็ด - หน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์กรการบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด

การบูรณาการหลักพุทธธรรม โครงการนี้ได้ประยุกต์ใช้ “หลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธ” ในการดำเนินการโดยยึดหลักความสันโดษ ความกตัญญูและความยั่งยืน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สมดุลระหว่างคน สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีและการจัดการที่ยั่งยืน ซึ่งคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ดได้มีการขยายกิจกรรมที่ต่อเนื่องภายใต้แนวคิด “วัดสีเขียว ชุมชนสีขาว” เพื่อให้ชุมชนมีคุณธรรมในการดำรงอยู่ในขณะที่มุ่งเน้นให้วัดเป็นพื้นที่สีเขียว เหมาะกับการเรียนรู้ เป็นที่สัปปายะต่อการพัฒนาจิตใจและปัญญา ดังนั้นการใช้หลักนิเวศวิทยาเชิงพุทธจึงเป็นการผลิต การใช้สอยและการบริโภคที่เหมาะสมเพื่อความยั่งยืนของสรรพชีวิตและสรรพสิ่งในโลก

4.2.3 จังหวัดบุรีรัมย์

คณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ได้ดำเนินการกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา โดยได้ดำเนินการภายใต้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนส่งเสริมการพัฒนาการเรียนรู้แก่เยาวชน ดังนี้

4.2.3.1 โครงการเสริมสร้างความสุขและการเรียนรู้ของวัดป่าสุขสมบูรณ์
เกิดขึ้นโดยการมองว่า ปัญหาของสังคมไทยในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งเกิดจากการเห็นคุณค่าทางวัตถุมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ ปัญหาจากการพัฒนาเศรษฐกิจที่ละเลยการพัฒนาวัฒนธรรมและการศึกษาควบคู่กัน ส่งผลเสียด้านวัฒนธรรมและพฤติกรรมการบริโภคหลายประการ เช่น ไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ระยะยาวแต่สังคมไทยลุ่มหลงกับคำอธิบายระยะสั้น ให้ความสำคัญกับผลลัพธ์ที่รวดเร็วแต่ ขาดการเรียนรู้ อีกทั้งละเลยต่อการส่งเสริมหลักการประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน ตลอดจนพระพุทธศาสนา ส่งผลให้สังคมเกิดวัฒนธรรมไร้ราก ขณะที่การเจริญก้าวหน้าก็ขาดวิสัยทัศน์และโลกทัศน์ทางหลักการที่รองรับ จึงเกิดความแตกแยกทางความคิดและไม่สามารถเสวนาภายใต้หลักการได้ เพราะไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาในมิตินี้ จึงน่าเป็นห่วงว่าในอนาคตเยาวชนของไทยจะละเลยต่อวัฒนธรรมไทยและแก่นแท้ของหลักการสากล แต่เลือกเฉพาะที่ตนเองนำมาใช้หรืออธิบายแล้วได้ประโยชน์มาดำเนินการในมิติทางพระพุทธศาสนาจึงพยายามกระตุ้นให้เกิดกระบวนการใช้ปัญญา มุ่งเน้นทางสายกลาง ไม่ส่งเสริมความขัดแย้งที่ค้ำึงถึงแต่ผลประโยชน์ส่วนตน

จากการศึกษากระบวนการทำงานของกลุ่มสังฆพัฒนาของพระอธิการสมบุญ วิสุโท เจ้าอาวาสวัดป่าสุขสมบูรณ์ อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ คณะผู้วิจัยพบว่า การที่พระสงฆ์มีหลักในการทำงานที่มุ่งมั่นในการทำงานไม่ท้อแท้กับอุปสรรคใดๆ ยึดปฏิบัติของพระพุทธเจ้าเป็นแบบอย่างและปฏิบัติตาม เมื่อชุมชนมีปัญหา เช่น ปัญหาของผู้สูงอายุขาดการดูแลจากครอบครัว ก็แก้ไขโดยจัดกลุ่มปฏิบัติธรรมตามแผนพัฒนา มีกิจกรรมสวดมนต์ทำให้จิตใจสงบ เน้นให้เกิดความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน สงเคราะห์ชาวบ้านด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นอีกมิติหนึ่งของวิธีการทำงานที่ช่วยแก้ปัญหาสังคมข้างต้นได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้การมีหลักการบริหารจัดการที่ดี ทำให้เกิดจัดตั้งสภาเยาวชนจิตอาสา ทำกิจกรรมส่งเสริมให้เยาวชนมีคุณสมบัติของคนดีหลายๆ ด้าน เช่น ความขยัน มุ่งมั่นตั้งใจ การรู้จักไตร่ตรองก่อนทำ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ กล้าหาญ กล้าแสดงออก รู้จักทำงานร่วมกัน มีความสามัคคี ความไว้วางใจคนอื่น การให้ออกาส การให้อภัย เป็นต้น การทำงานอย่างมีแผนงานและเป็นระบบ ส่งผลให้เกิดการวางแผน มีการมอบหมายงาน กำกับติดตาม สรุปลงและประเมินผลงานทุกครั้ง จากการทำงานของเยาวชนจิตอาสาพัฒนา นำไปสู่พัฒนาการที่เข้มข้นขึ้นกว่าเดิม การร่วมกันทำงานบริการชุมชนด้วยความเสียสละ ไม่มุ่งหวังผลประโยชน์ตอบแทน โดยทั่วไปแล้ว กลุ่ม

จิตอาสาได้พัฒนารูปแบบไปสู่การให้บริการด้านสุขภาพด้วย คือ การบริการนวดตอกเส้นบรรเทาความเหนื่อยเมื่อยล้าแก่ผู้มาปฏิบัติธรรม มาทำบุญ ผู้มาเยี่ยมชมศึกษาดูงาน ตลอดจนเพื่อรักษาโรค จนนำไปสู่การขยายเครือข่ายจิตอาสาไปยังชุมชนอื่นๆ ด้วย

ดังนั้น พระเดชพระคุณพระราชปริยัติกวี (สุพจน์ โชติญาโณ) เจ้าคณะจังหวัดบุรีรัมย์ ในฐานะผู้ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ จึงเห็นชอบกับกระบวนการที่คณะผู้วิจัยดำเนินการ โดยเฉพาะประเด็น การสนับสนุนให้ประชาชน เยาวชน หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาคเอกชน ได้มีส่วนร่วมในการผลักดันให้เกิดเยาวชนต้นแบบจิตอาสาพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะการถ่ายทอดแนวคิด อุดมการณ์ ต้นแบบความดีสู่ชุมชนของสภาเยาวชนอาสาพัฒนา ไปยังชุมชนเครือข่ายอย่างน้อย 3 ชุมชน/กลุ่ม ที่มีความต้องการ มีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาและฟื้นฟูจารีตประเพณี และวัฒนธรรมของตนเอง โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ในฐานะกลุ่มจิตอาสาต้นแบบความดี โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำ ถือเป็นแนวทางสร้างเครือข่ายการปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา การลด ละ เลิกอบายมุขทุกประเภท ซึ่งจะช่วยลดปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความเสื่อมโทรมทางร่างกายและสติปัญญาของคนในชาติ อีกทั้งยังจะช่วยสร้างความอบอุ่นให้เกิดขึ้นในครอบครัว สังคม ประเทศชาติ อันเป็นการเสริมสร้างสุขภาวะทั้งด้านกาย จิต ปัญญาและสังคม ให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างยั่งยืน นอกจากนี้หากสามารถสร้างเครือข่ายพระสงฆ์แกนนำเสริมสร้างจิตอาสาพัฒนาหมู่บ้าน/ชุมชนต้นแบบความดีไปยังเขตพื้นที่ต่างๆ ของจังหวัดบุรีรัมย์ จะยังเป็นการช่วยส่งเสริมให้ประชาชนของจังหวัดบุรีรัมย์ มีกาย จิต ปัญญา สังคมที่ดี มีความเสียสละ ความสามัคคี ความเคารพนับถือกันและกัน โดยเฉพาะการมีพระสงฆ์เป็นแกนนำสำคัญในการพัฒนา

โครงการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้แบบองค์รวมตามแนวพระพุทธศาสนา โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พื้นที่วัดป่าสุขสมบูรณ์ ตำบลสองชั้น อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ถือเป็นต่อยอดแนวทางการขยายเครือข่ายจิตอาสาพัฒนาชุมชน เป็นมิติใหม่ของการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานต่างๆ ในพื้นที่ในสร้างเสริมสุขภาวะให้คนในชุมชน ซึ่งมีส่วนช่วยเสริมสร้างภูมิปัญญาในการอนุรักษ์จารีตประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งต้องอาศัยองค์กรต่างๆ ช่วยกันผลักดันให้เกิดและจะเป็นต้นแบบในการเรียนรู้ระหว่างพระสงฆ์กับสังคม เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะอย่างยั่งยืนในอนาคตต่อไปได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อถ่ายทอดและเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในการฟื้นฟู-อนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนตามโครงการเสริมสร้างจิตอาสาต้นแบบความดีให้ยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างและสนับสนุนจิตสำนึกที่ดี ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ผ่านการ

จัดกิจกรรมเรียนรู้ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน นักเรียน-นักศึกษา พระสงฆ์และคณะผู้วิจัย ทั้งนี้เพื่อสร้างเครือข่ายการฟื้นฟู การอนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม ตามโครงการ เสริมสร้างจิตอาสาต้นแบบความดี ไปยังเขตพื้นที่ต่างๆ ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

เป้าหมายของโครงการ เป้าหมายเชิงปริมาณมุ่งสร้างและพัฒนาพระสงฆ์แกนนำ เยาวชน และประชาชนจำนวน 125 รูป/คน ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ตามโครงการเสริมสร้างจิตอาสาต้นแบบความดี ให้ยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างและสนับสนุนจิตสำนึกที่ดี ให้ผู้เข้าร่วมร้อยละ 80 เห็นความสำคัญในการฟื้นฟูและการอนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนแบบมีส่วนร่วม เกิดจิตสำนึกที่ดีและตัดสินใจร่วมเป็นเครือข่ายในการร่วมกันฟื้นฟูและอนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามในชุมชนของตนเอง ได้เรียนรู้ร่วมกันในการเสริมสร้างสุขภาวะในชุมชน และเสนอรูปแบบสุขภาวะต่างๆ ในชุมชนของตน และได้เครือข่ายเสริมสร้างสุขภาวะโดยการเรียนรู้ร่วมกันของสังคมที่มีพระสงฆ์เป็นแกนนำสำคัญไม่น้อยกว่า 3 เครือข่าย

รูปแบบและกิจกรรมการดำเนินการ มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้องค์รวมตามแนวพระพุทธศาสนาใน 4 ด้านคือ สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางจิต สุขภาวะทางปัญญา สุขภาวะทางสังคม ณ พื้นที่ วัดป่าสุขสมบูรณ บ้านสุขสมบูรณ ตำบลสองชั้น อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ และสร้างเครือข่าย พระสงฆ์นักพัฒนา เครือข่ายการเสริมสร้างสุขภาวะ หมอภูมิปัญญา ประชาชนทั่วไป เยาวชนอาสา คนใช้ เป็นต้น โดยมีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ เช่น การสำรวจพื้นที่โครงการ การนำเสนอแนวคิด/ชี้แจง การดำเนินงานโครงการ การลงมือปฏิบัติการตามแผนปฏิบัติการของโครงการและการประเมินผลโครงการ

ผลลัพธ์ของการดำเนินการ ชุมชนและเครือข่ายเยาวชนจิตอาสาพัฒนาชุมชนรุ่นใหม่ ได้รับการถ่ายทอดและเรียนรู้การทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชน ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนให้ยั่งยืน ชุมชนในพื้นที่ได้รูปแบบการเสริมสร้างและการสร้างจิตสำนึกที่ดี เพื่อการฟื้นฟูและอนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน ผ่านการจัดกิจกรรมเรียนรู้ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน พระสงฆ์และคณะผู้วิจัย จนสามารถเกิดเครือข่ายการฟื้นฟูและการอนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม และนำไปสู่การเป็นเยาวชนต้นแบบจิตอาสาพัฒนาชุมชน/หมู่บ้าน ในเขตพื้นที่ต่างๆในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
บุรีรัมย์	<p>โครงการเสริมสร้าง สุขภาพและ การเรียนรู้ของ วัดป่าสุขสมบูรณ์</p> <p>ประเด็นสุขภาพ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การรักษาสุขภาพ ภายใจ - การพัฒนาสิ่งแวดล้อม ภายในชุมชน - การเสริมสร้างจิตอาสา ต้นแบบความดี ให้ยั่งยืน - การพัฒนาฟื้นฟูและ อนุรักษ์จารีตประเพณี และวัฒนธรรม อันดีงาม - การสร้างเครือข่าย ชุมชน - การสร้างกิจกรรม เรียนรู้ของเยาวชน 	<p>1) เพื่อถ่ายทอดและเรียนรู้ ร่วมกันของชุมชนในการฟื้นฟู และอนุรักษ์จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงาม ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชุมชน</p> <p>2) เพื่อเสริมสร้างและ สนับสนุนจิตสำนึกที่ดี ในการร่วมกันฟื้นฟูและ อนุรักษ์จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงาม</p> <p>3) เพื่อสร้างเครือข่ายการ ฟื้นฟูและการอนุรักษ์จารีต ประเพณีและวัฒนธรรม อันดีงาม ตลอดจนภูมิปัญญา ท้องถิ่นของชุมชน</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - เยาวชนในพื้นที่ จำนวน 50 ราย - ประชาชน 50 ราย - พระสงฆ์แกนนำ 50 รูป <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - วัดป่าสุขสมบูรณ์ - บ้านสุขสมบูรณ์ ตำบลสองชั้น อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ - วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ - อบต. สองชั้น - โรงเรียนในพื้นที่ อ.กระสัง

การบูรณาการหลักพุทธธรรม โครงการนี้ประยุกต์ใช้ “หลักกัลยาณมิตร” และ “หลักโยนิโสมนสิการ” เป็นแนวทางการพัฒนา โดยมองว่า เยาวชนและคนในพื้นที่หากมี กัลยาณมิตรที่ดีคอยแนะนำและสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ย่อมสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ ทั้งนี้ หากเยาวชนเข้าใจและตระหนักต่อหลักการคิดที่เหมาะสม คิดในเชิงบวก คิดในสิ่งที่เป็น ประโยชน์ต่อตนเองและสังคม จะทำให้เกิดการพัฒนาสุขภาพที่ดี และไปสู่การพัฒนาสังคม ในวงกว้างได้

4.2.4 จังหวัดอุบลราชธานี

คณะสงฆ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและภาคีการพัฒนาได้ดำเนินการกิจกรรม โครงการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา ที่จังหวัดอุบลราชธานี โดยมุ่งเน้นการฟื้นฟูและถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกัน

4.2.4.1 โครงการฟื้นฟู-อนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนตามโครงการหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบจังหวัดอุบลราชธานี โครงการนี้เกิดขึ้นด้วยความปรารถนาดีของพระครูสุขุมวรโรณภาส ในฐานะผู้อำนวยการศูนย์พุทธธรรมพรหมวชิรญาณ เจ้าอาวาสวัดป่าดงใหญ่วังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ที่ได้ริเริ่มโครงการสังฆพัฒนาต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชนโดยผลปรากฏว่าชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เข้าใจ และเกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมของตนเอง รักและหวงแหนจารีตประเพณีที่อยู่ในชุมชนมากขึ้น จนนำไปสู่การจัดกิจกรรมคุณธรรมต่างๆ มากมาย อีกทั้งยังเกิดแนวคิดสร้างหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบหรือหมู่บ้านเล็กเหล่า เข้าวัด ปลอดภัยมุข ซึ่งปัจจุบันจังหวัดอุบลราชธานีมีศูนย์พัฒนาคุณธรรมป่าดงใหญ่วังอ้อ โดยได้นำชุมชนต่างๆ เข้าร่วมเป็นเครือข่ายในการเข้าวัด นำเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติ เป็นหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบ มีจำนวน 10 หมู่บ้านในหลายอำเภอของจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีการขยายโครงการต่อไปอีก ซึ่งเรื่องนี้มีพระเดชพระคุณพระพรหมวชิรญาณ กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา ได้นำโครงการมามอบให้พระครูสุขุมวรโรณภาส ต่อจากนั้นพระครูสุขุมวรโรณภาส จึงออกแบบแผนงานและโครงการดีไปสู่การปฏิบัติกับชุมชนนั้นให้เกิดเป็นรูปธรรมเพื่อความร่มเย็นของครอบครัว โดยมีวิธีการคือ นำหลักสูตรรวมใจปลูกคุณธรรมในบุคคลสร้างชุมชนสวัสดิการเป็นหลักสูตรที่ดี ส่งผลให้สถาบันครอบครัวพ่อแม่ ลูก สถาบันการศึกษา ครู นักเรียน นักศึกษา สถาบันศาสนา พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ประชาชน คนดี คนมีจิตอาสา องค์กร ภาคี เครือข่าย ในหมู่บ้าน ชุมชน ร่วมคิดร่วมทำ ร่วมป้องกัน แก้ไขปัญหา ร่วมพัฒนาอย่างเป็นระบบต่อเนื่องตัวอย่างโครงการ เช่น

1) หลักสูตรครอบครัวพ่อแม่ต้องมีทักษะอันชาญฉลาดในการเลี้ยงลูกให้โต ทั้งด้านร่างกาย และจิตใจ

2) ครูจะต้องมีหลักสูตรครูปุชนียบุคคล ครูจิตอาสา ครูกัลยาณมิตร ต้องเป็นเข้าหลอมพิมพ์ดี เมื่อพิมพ์สิ่งที่ออกมาจากพิมพ์ คือศิษย์ ย่อมดี ย่อมงดงาม ทั้งด้านวิชาและจรณะ คือความรู้ ความประพฤติ ครูก็ต้องปลูกความดีในตัวศิษย์ นำเด็ก เยาวชน เข้าถึงธรรม โดยผ่านการจัดทำโครงการคุณธรรม

3) พระสงฆ์ต้องเข้ามาช่วยอบรมสั่งสอนแนะแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นคนดี มีจิตอาสา เป็นเยาวชนผู้นำการเปลี่ยนแปลงชุมชนและสังคมไทย จึงจำเป็นจะต้องมีหลักสูตรพัฒนา พระสงฆ์ให้มีศักยภาพ เป็นนักพัฒนาและให้การอบรมสั่งสอนเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นแกนนำ ในการพัฒนาสังคม

4) เด็ก เยาวชน ในหมู่บ้าน ในสถานศึกษา ก็ต้องมีกลุ่มคนดี จะต้องมีหลักสูตร เด็ก เยาวชน คนดี คนมีจิตอาสาเมื่อเด็ก เยาวชน เข้าไปทำกิจกรรมในหมู่บ้านชุมชน พระสงฆ์ ครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง ก็ต้องรู้ ต้องเข้าใจ ว่าลูก หลาน ไปทำกิจกรรมอะไร ครูก็ต้องบอกผู้ปกครอง ผู้ปกครอง ต้องอนุญาตให้ลูกหลานไปทำกิจกรรม หาประสบการณ์ตรงชีวิตนอกห้องเรียน นอกตำราเรียน

5) ประชาชนต้นแบบ ผู้นำชุมชน องค์กรที่เกี่ยวข้องต้องมาให้การหนุนเสริมพ่อแม่ ผู้ปกครอง คนในชุมชนก็ต้องเป็นแบบอย่างความดีให้ลูกหลานได้เห็น จึงจำเป็นต้องมีหลักสูตร ประชาชนต้นแบบความดี

6) เมื่อโครงการ กิจกรรม ที่คนในชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ เกิดผลดีต่อหมู่บ้านชุมชน องค์กร ภาครัฐ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (รพ.สต.) หรือองค์การบริหารส่วนตำบล หรือเทศบาล ก็นำไปบรรจุเป็นแผนงานโครงการพัฒนาหมู่บ้านชุมชนในปีต่อๆ ไปและ

7) ต้องนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ โดยให้ชุมชนปลูกพืชผักสวนครัว รั้วกินได้ ให้ชุมชนปลูกพืชทานเอง จึงต้องมีหลักสูตรองค์กรต้นแบบ ต้องนำหลักสูตรต่างๆ เข้าให้ชุมชน ได้ปฏิบัติจริง แล้วก็ได้ปฏิบัติ และเกิดผลเป็นรูปธรรมตามมา จึงมีชุมชนเล็กเหล่า เข้าวัด อดละ เลิกอบายมุข นำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ ทำให้ชุมชนกินดี อยู่ดี มีความสุขต่อไปในอนาคต

จากโครงการดังกล่าว พระราชธีรจารย์ (ศรีพร วรวิญญู) เจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี ในฐานะผู้ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอุบลราชธานี จึงเห็นชอบกับกระบวนการที่คณะผู้วิจัย ดำเนินการ โดยเฉพาะประเด็นการสนับสนุนให้ประชาชน เยาวชน หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงาน ภาคเอกชน ได้มีส่วนร่วมในการผลักดันให้เกิดหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบ หรือหมู่บ้านศีล 5 โดยเฉพาะการถ่ายทอดแนวคิด อุดมการณ์ ต้นแบบความดีสู่ชุมชนหมู่บ้านเครือข่ายอย่างน้อย 10 หมู่บ้านที่มีความต้องการ มีความมุ่งมั่นอย่างแรงกล้าที่จะพัฒนาและฟื้นฟูจารีตประเพณีและ วัฒนธรรมของตนเอง โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนที่ประสบความสำเร็จในฐานะ หมู่บ้านต้นแบบคุณธรรม³³ มีพระสงฆ์เป็นแกนนำเป็นแนวทางสร้างเครือข่ายการปฏิบัติตน ตามหลักพระพุทธศาสนา การลด ละ เลิกอบายมุขทุกประเภท ซึ่งจะช่วยลดปัญหาอาชญากรรม ปัญหาความเสื่อมโทรมทางร่างกายและสติปัญญาของคนในชาติ และยิ่งจะช่วยสร้างความอบอุ่น ให้เกิดขึ้นในครอบครัว สังคม ประเทศชาติ อันเป็นการเสริมสร้างสุขภาวะทั้งด้านกาย จิต ปัญญา และสังคม ให้เกิดขึ้นในชุมชนอย่างยั่งยืน

³³สัมภาษณ์ พระราชธีรจารย์, เจ้าคณะจังหวัดอุบลราชธานี. 5 กันยายน 2557.

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อถ่ายทอดและเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนตามโครงการหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบให้ยั่งยืน เพื่อเสริมสร้างและสนับสนุนจิตสำนึกที่ดี ในการร่วมกันฟื้นฟูและอนุรักษ์จารีตประเพณีและ วัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน ตามโครงการหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบ ผ่านการจัดกิจกรรม เรียนรู้ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน นักเรียน-นักศึกษา พระสงฆ์และผู้ที่เกี่ยวข้อง

เป้าหมายของโครงการ เป้าหมายเชิงปริมาณมีการกำหนดประชาชน พระสงฆ์ แกนนำ กลุ่มจิตอาสา จำนวน 180 คน โดยมีความมุ่งหมายเพื่อสร้างเครือข่ายการฟื้นฟูและการอนุรักษ์ จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน ตามโครงการหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบ ไปยังเขตพื้นที่ต่างๆ ในเขตจังหวัดอุบลราชธานี โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ เพื่อส่งเสริม การเรียนรู้สุขภาวะองค์กรระหว่างชุมชน คณะสงฆ์ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และ สถาบันการศึกษา ในพื้นที่หมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบ จังหวัดอุบลราชธานี โดยหวังว่า ผู้เข้าร่วม โครงการ ร้อยละ 80 เห็นความสำคัญในการฟื้นฟูและการอนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรม อันดีงามของชุมชนแบบมีส่วนร่วม เกิดจิตสำนึกที่ดีและตัดสินใจร่วมเป็นเครือข่าย ในการ ร่วมกันฟื้นฟูและอนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามในชุมชนของตนเอง ได้เรียนรู้ ร่วมกันในการเสริมสร้างสุขภาวะในชุมชนและเสนอรูปแบบสุขภาวะต่างๆในชุมชนของตน ได้เครือข่ายเสริมสร้างสุขภาวะโดยการเรียนรู้ร่วมกันของสังคมที่มีพระสงฆ์เป็นแกนนำสำคัญ ไม่น้อยกว่า 5 เครือข่าย

รูปแบบและกิจกรรมของการดำเนินการ คณะสงฆ์จังหวัดอุบลราชธานี ร่วมกับคณะ ผู้วิจัย แบ่งการดำเนินการโครงการออกเป็น 4 ระยะเวลา คือ ระยะเวลาที่ 1 การสำรวจพื้นที่โครงการ ระยะเวลาที่ 2 การนำเสนอแนวคิด/ชี้แจงการดำเนินงานโครงการ ระยะเวลาที่ 3 ลงมือปฏิบัติการ ตามแผนปฏิบัติการของโครงการ และระยะเวลาที่ 4 การประเมินผลโครงการ โดยมีการจัดทำ โครงการการติดต่อประสานงาน/สำรวจพื้นที่ การจัดทำโครงการร่วมกับผู้นำคณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน หัวหน้าสถานศึกษาในพื้นที่ การแจ้งผู้นำชุมชนต่างๆ หน่วยงานภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน หัวหน้าสถานศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี สื่อมวลชน ที่สนใจเข้าร่วมโครงการโดยดำเนินการในพื้นที่วัดบ้านค้อ ตำบลหนองแดง อำเภอ ดอนมดแดง จังหวัดอุบลราชธานี

ผลลัพธ์ของการดำเนินการ ชุมชนและเครือข่ายหมู่บ้านต้นแบบคุณธรรมรุ่นใหม่ ได้รับการถ่ายทอดและเรียนรู้การทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชน ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์จารีตประเพณี และวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนให้ยั่งยืน ชุมชนในพื้นที่ได้รูปแบบการเสริมสร้างและการสร้าง จิตสำนึกที่ดี ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนผ่านการ

จัดกิจกรรมเรียนรู้ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและพระสงฆ์ เกิดเครือข่ายการฟื้นฟูและการอนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม จนนำไปสู่การเป็นหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบในเขตพื้นที่ต่างๆ ในเขตจังหวัดอุบลราชธานี

โครงการถนนสายวัฒนธรรมของพระครูสุขุมวรรโณภาสและเครือข่ายคุณธรรมทั้งหลายนี้เป็นโครงการที่ส่งเสริมสุขภาวะทางสังคม เพราะทุกคนต้องร่วมมือกันทำ ไม่ใช่คนใดคนหนึ่งจะสามารถทำให้สำเร็จได้โดยลำพัง แม้พระครูสุขุมวรรโณภาสท่านก็บอกมาโดยตลอดว่าความสำเร็จที่เกิดขึ้นนี้ไม่ใช่ความสามารถของท่านเพียงผู้เดียว แต่เป็นความสามารถของทุกคนที่มีส่วนร่วมกันทำ และถือว่าเป็นความสำเร็จของชุมชน การทำงานเพื่อชุมชนและสังคมเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เพราะต้องมีผู้นำที่เสียสละ มีความรู้ความสามารถมีความอดทนสูง เพราะเป็นการขอความร่วมมือจากคนทั้งหลายที่มีรู้ ความสนใจ และความต้องการที่แตกต่างกัน บางคนหรือบางกลุ่มที่มีใจริษยาและเสียประโยชน์อาจขัดขวางการทำงานได้ แต่ข้อดีของการทำงานเพื่อส่วนรวมตามแนวทางพระพุทธศาสนาคือไม่มีผลประโยชน์คือทรัพย์สินเงินทองเป็นที่ตั้ง แต่เป็นความเสียสละและการทำประโยชน์แก่ผู้อื่น ดังนั้นจึงไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องเงินทอง และจากการศึกษาและสังเกตโครงการของบ้าน...พบว่า พระสงฆ์และผู้นำชุมชนมีบทบาทที่สำคัญในการนำพาชาวบ้านทำงานให้สำเร็จ เพราะผู้นำเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ มีความเสียสละจริง และมีความสามารถในการทำงาน ทำให้ชาวบ้านมีความเคารพรักและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
อุบล ราชธานี	<p>โครงการฟื้นฟูและอนุรักษ์จารีตประเพณี ตลอดจนวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน ตามโครงการหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบ จังหวัดอุบลราชธานี</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การดูแลครอบครัวดี - พัฒนาครุมีความตั้งใจดี - นักเรียนให้มีความรู้ดี - พระสงฆ์ดี ชุมชนดี - การพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 	<p>1) เพื่อถ่ายทอดและเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน ในการฟื้นฟูและอนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน ตามโครงการหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบให้ยั่งยืน</p> <p>2) เพื่อเสริมสร้างและสนับสนุนจิตสำนึกที่ดี ในการร่วมกันฟื้นฟู-อนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน ตามโครงการหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบ</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระสงฆ์แกนนำในอุบลราชธานี และประชาชนในพื้นที่จำนวน 120 รูป/คน <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - ศูนย์พุทธธรรมพรหมวชิรญาณ - เจ้าอาวาสวัดป่าดงใหญ่วังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี - วัดป่ามหาวัน - โครงการหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบ จ.อุบลราชธานี

การบูรณาการหลักพุทธธรรม โครงการนี้ประยุกต์ใช้ “หลักสัปปุริสธรรม 7” และ “หลักสุจริต 3” โดยมองว่า หากบุคคลตามโครงการหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบ จ.อุบลราชธานี ได้มีการพัฒนาตนเองตามหลักสัปปุริสธรรม 7 คือ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาลเวลา รู้บุคคล รู้ชุมชน ย่อมสามารถที่จะพัฒนากิจกรรมของตนเองและชุมชนให้เหมาะสม ถูกต้อง และเป็นธรรมได้ พร้อมทั้งหากมีความสุจริตทางกาย วาจาและใจที่ดี โดยไม่เบียดเบียนผู้อื่น ด้วยกาย วาจาและใจที่ไม่มีอคติแล้ว ย่อมจะพัฒนาให้เกิดความเจริญทางพฤติกรรม จิตใจและปัญญาได้

4.3 ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดราชบุรี สุพรรณบุรี สิงห์บุรี และปราจีนบุรี

ในภาคกลาง คณะสงฆ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) คณะผู้วิจัย ภาคประชาชน และภาคีการพัฒนาได้พัฒนาโครงการเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาจำนวน 4 โครงการ ดังนี้

4.3.1 คณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี ได้แก่

4.3.1.1 โครงการพัฒนาสมรรถนะในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมของพระสงฆ์นักพัฒนารุ่นใหม่ของคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี

4.3.2 คณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ได้แก่

4.3.2.1 โครงการพัฒนาสมรรถนะพระธรรมทูตในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี

4.3.3 คณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรี ได้แก่

4.3.3.1 โครงการสิงห์บุรีสร้างเยาวชนคนดีสู่สังคมไทย

4.3.4 คณะสงฆ์จังหวัดปราจีนบุรี ได้แก่

4.3.4.1 โครงการพัฒนาสมรรถนะพระสงฆ์นักพัฒนารุ่นใหม่เพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม

4.3.1 จังหวัดราชบุรี

4.3.1.1 โครงการพัฒนาสมรรถนะในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมของพระสงฆ์นักพัฒนารุ่นใหม่ของคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี เกิดขึ้นเพราะเห็นว่า การทำงานของคณะสงฆ์ในแต่ละจังหวัดส่วนใหญ่เป็นมุ่งเน้นงานตามรูปแบบและประเพณีปฏิบัติ กล่าวคือ มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีการจัดประชุมคณะสงฆ์ มีการจัดอบรมพระสงฆ์รวมทั้งงานเผยแผ่ประจำแผนงานที่ค่อนข้างไม่มีพลวัต จึงเป็นเหตุให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระยะหลัง มักจะเป็นการเผยแผ่โดยอาศัยโอกาสคือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และประเพณีประจำปีของวัดเท่านั้น ซึ่งการดำเนินการเช่นนี้ถูกมองว่าเป็นพุทธศาสนาเชิงรับมากกว่าพุทธศาสนาเชิงรุก การเผยแผ่มักจะถูกตีความอยู่ในวงแคบๆ ไม่กว้างไกลอย่างที่เคยเป็นมา มุ่งเน้นเพียงการแสดงธรรมเทศนาในโอกาสสำคัญๆ เท่านั้น

การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวมีการรับรู้ที่จำกัดอยู่เฉพาะพระเถระและผู้บริหารกิจการคณะสงฆ์ระดับสูงของจังหวัด ซึ่งอาจไม่สอดคล้องกับยุคสมัยที่สังคมเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทยในยุคโลกาภิวัตน์ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เต็มไปด้วยข่าวสารทางสื่อต่างๆ มากมาย ส่งผลให้พุทธศาสนาถูกเบียดตกจากช่องทางแห่งการใช้สื่อสารสมัยใหม่ จนก่อให้เกิดช่องว่างของการสื่อสารพุทธหลักธรรมระหว่างพระสงฆ์กับประชาชน ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าวิธีการ

การเผยแผ่เดิมๆ ที่พระสงฆ์ทำกันมาไม่ได้ผลเท่าที่ควร จนก่อให้เกิดพระสงฆ์นักเผยแผ่ทาง พุทธศาสนารุ่นใหม่ที่รู้เท่าทันหลายกลุ่มลุกขึ้นมาปลุกกระแสพุทธศาสนาเชิงรุก โดยออกมา ช่วยกันชี้นำสังคมในระดับต่างๆ กันแต่ยังไม่เป็นระบบและต้นแบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ ได้อย่างทั่วถึงและหลากหลายภูมิวัฒนธรรม

จังหวัดราชบุรีเป็นอีกจังหวัดที่มีลักษณะการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ที่ไม่แตกต่างจาก จังหวัดอื่นมากนัก กล่าวคือมีการเผยแผ่ในเชิงอนุรักษ์พระพุทธศาสนา โดยการรักษารูปแบบ ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมเอาไว้ จึงเป็นเหตุให้ยังขาดการพัฒนาในเชิงรุก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนา พระสงฆ์รุ่นใหม่ผู้มีความรู้ ความสามารถสูง เข้าสู่ระบบการเผยแผ่อันเป็น กระบวนการหนึ่งของการบริหารกิจการคณะสงฆ์ โครงการพัฒนาสมรรถนะในการเสริมสร้าง สุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมของพระสงฆ์นักพัฒนารุ่นใหม่จังหวัดราชบุรี ถือเป็นโครงการ ที่ให้ความรู้และเทคนิคการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์แก่พระภิกษุสงฆ์ในจังหวัด ราชบุรี ขับเคลื่อนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้หลักธรรมเข้าถึงประชาชนมากยิ่งขึ้น และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้บุคลากรการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้บุคลากรทาง พระพุทธศาสนา สามารถนำเทคนิคกระบวนการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปปรับใช้ ได้อย่างเหมาะสมตามเหตุการณ์ สถานการณ์ และกลุ่มบุคคลเป้าหมาย เพื่อการสร้างกระบวนการ เรียนรู้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งกระบวนการ ทำงานดังกล่าว มีผู้เข้าร่วมประกอบด้วยพระสงฆ์รุ่นใหม่ ในแต่ละอำเภอ จำนวน 50 รูป ร่วม ด้วยคณะสงฆ์ในจังหวัดราชบุรี และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง จำนวน 80 รูป/คน

จากเหตุผลดังกล่าวนี้ คณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี “จึงดำเนินโครงการพัฒนาสมรรถนะ ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมของพระสงฆ์นักพัฒนารุ่นใหม่ของคณะสงฆ์ จังหวัดราชบุรี” โดยได้นิมนต์พระสงฆ์นักเผยแผ่รุ่นใหม่ มาร่วมโครงการ โดยมีการอบรมสัมมนา เชิงปฏิบัติการ ติดตามกระบวนการทำงานในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคม ตลอดจนเชิญวิทยากรจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พระสังฆาธิการ ข้าราชการและองค์กรที่เกี่ยวข้องมาร่วมสัมมนาและถวายเป็นความรู้แก่พระสงฆ์ อันเป็นการพัฒนา สมรรถนะของพระสงฆ์ให้มีความพร้อมในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและสังคมสืบต่อไป

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อเป็นช่องทางใหม่ในสร้างพระสงฆ์รุ่นใหม่ผู้มีความรู้ ความสามารถสูง เข้าสู่ระบบการเผยแผ่ เพื่อพัฒนาพระสงฆ์รุ่นใหม่ผู้เข้าร่วมโครงการให้เป็นพระสงฆ์ รุ่นใหม่ที่เก่งและดี มีโอกาสเป็นนักเผยแผ่เปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ ที่มีสมรรถนะครบครัน ทั้งใน ด้านการเป็นนักคิดที่มีวิสัยทัศน์ (Visionary Thinker) นักพัฒนาและวางแผน (Developer & Planner) และนักปฏิบัติ (Operator) อย่างสมดุล รวมทั้งมีความพร้อมในการริเริ่มและขับเคลื่อน การเปลี่ยนแปลงเชิงยุทธศาสตร์ในการเผยแผ่ของคณะสงฆ์ต่อไป

เป้าหมายของโครงการ ในเชิงคุณภาพมุ่งหวังเพื่อให้พระสงฆ์มีเวทีในการรวบรวม และถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการบริหารภาครัฐในระหว่างผู้บริหาร วิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิและนักบริหารการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ เพื่อให้มีการบริหารองค์ความรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งความรู้ที่สั่งสมไว้ในตัว (Tacit Knowledge) และความรู้ที่เปิดเผย (Explicit Knowledge) เพื่อเสริมสร้างขีดสมรรถนะในการบริหารภาครัฐของไทย โดยมี พระสงฆ์เข้าอบรมและพัฒนาโครงการจำนวน 80 รูป ทั้งนี้ เพื่อพระสงฆ์รุ่นใหม่ได้มีการ พัฒนาสมรรถนะในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้สังคมที่ดีให้เกิดขึ้นกับประชาชน และ ร่วมกันสร้างการมีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม

รูปแบบและกิจกรรมการดำเนินการ เป็นการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ โดยมีการสำรวจ สถานที่ สอบถามข้อมูล นิมนต์พระสงฆ์นักพัฒนารุ่นใหม่และองค์กรต่างๆ เข้าร่วมสัมมนาโดย คณะสงฆ์ให้กำหนดเป็น “ยุทธศาสตร์” ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเป็น “วิทยากร” ของจังหวัด เพื่อทำงานเผยแผ่เชิงประยุกต์ ในการการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาผ่านพระสงฆ์รุ่นใหม่และส่วนงานอื่นๆ เช่น พระธรรมทูต พระจริยานีเทศพระนักเทศน์ พระนักพัฒนา หน่วยอบรมประจำตำบลของคณะสงฆ์และ หน่วยงานราชการอื่นในจังหวัดร่วมกัน

ผลลัพธ์จากการดำเนินการ พระสงฆ์นักพัฒนารุ่นใหม่จำนวน 80 รูป มีสมรรถนะในการ เสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้สังคมที่ดีให้เกิดขึ้นกับประชาชน พระสงฆ์นักพัฒนามีส่วนร่วม ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ร่วมกับหน่วยงานอื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม สามารถสร้างเครือข่าย ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้สังคมที่ดี มีพื้นที่ในการทำงานและแสดงศักยภาพ อันแท้จริงได้ และเป็นแรงผลักดันให้คณะสงฆ์จังหวัดราชบุรีสร้างโครงการต่าง ๆ เพื่อสนับสนุน การทำงานของพระสงฆ์นักพัฒนา

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
ราชบุรี	<p>โครงการพัฒนาสมรรถนะในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมของพระสงฆ์ นักพัฒนารุ่นใหม่ของคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาจิตใจและปัญญา การบูรณาการหลักพระพุทธศาสนา กับศาสตร์ต่างๆ ในการพัฒนาบุคคล ชุมชน - การพัฒนาวิธีคิดเชิงพุทธ - การเครือข่ายพระนักพัฒนาในราชบุรี 	<p>1) เพื่อเสริมสร้างพระสงฆ์รุ่นใหม่ให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถสูงเข้าสู่ระบบการเผยแผ่</p> <p>2) เพื่อพัฒนาพระสงฆ์รุ่นใหม่เป็นนักเผยแผ่ที่มีสมรรถนะครบครัน ทั้งในด้าน</p> <p>การเป็นนักคิดที่มีวิสัยทัศน์ (Visionary Thinker)</p> <p>นักพัฒนาและวางแผน (Developer & Planner)</p> <p>และนักปฏิบัติ (Operator) อย่างสมดุล</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <p>พระธรรมทูต พระจริยานิเทศ พระนักเทศน์ พระนักพัฒนา หน่วยอบรมประจำตำบล</p> <p>รวม 80 รูป</p> <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม - ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด - หน่วยวิทยบริการ จ.ราชบุรี - โรงเรียน ใน อ.ดำเนินสะดวก

การบูรณาการหลักพุทธธรรม โครงการพัฒนาสมรรถนะพระสงฆ์นี้ ได้มีการประยุกต์ใช้ “หลักพละ 5” ที่ประกอบด้วย 1) ศรัทธา ความเชื่อในสิ่งที่ดีงาม 2) วิริยะ ความเพียรในการประกอบกรรมดี 3) สติ การมีสติดำรงตนที่เหมาะสม 4) สมาธิ มีจิตมั่นคงไม่หวั่นไหวกับโลกธรรม และ 5) ปัญญา หากพระสงฆ์รุ่นใหม่มีพละหรือกำลังแห่งธรรม 5 ประการนี้ ย่อมจะเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเข้าใจและเชี่ยวชาญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมในเชิงรุก เพราะประกอบด้วยความเชื่อมั่นในการสร้างความดีงาม การเรียนรู้ และมีความเพียรที่จะดำเนินการกิจกรรม โครงการพัฒนาต่างๆ ในพื้นที่ ในขณะที่เดียวกันก็มีสติ มีสมาธิและปัญญาในการดำเนินการ ดังนั้นการพัฒนาสมรรถนะจึงเกี่ยวข้องกับพละ 5 หรือกำลังแห่งปัญญา 5 ประการนี้

4.3.2 จังหวัดสุพรรณบุรี

4.3.2.1 โครงการพัฒนาสมรรถนะพระธรรมทูตในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โครงการนี้เกิดขึ้นเพื่อส่งเสริมกิจกรรมพระธรรมทูต โดยมองว่าหน้าที่หลักที่สำคัญประการหนึ่งของพระสงฆ์คือการเป็น “พระธรรมทูต” ซึ่งจะต้องจาริกไปเพื่อเกื้อกูลอนุเคราะห์สังคมและประชาชนในองค์กรวม อันได้แก่ “พหุชนหมู่มาก” เป็นแนวคิดที่พระพุทธองค์ทรงประทานแก่พระสงฆ์สาวก ถือเป็นนโยบายของคณะสงฆ์สืบมา โดยใช้พุทธวิธีในการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา และในเวลาเดียวกันยังเป็นกรอบว่าพระสงฆ์ต้องปฏิบัติตนสนองเคราะห์ต่อสังคมและชุมชนโดยปราศจากเงื่อนไขใดๆ ทั้งสิ้น แนวคิดพระสงฆ์กับการเข้าไปรับใช้สังคมนี้ เรียกว่า “พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม” เป็นแนวคิดสำคัญที่กำหนดให้พระสงฆ์ต้องเข้าไปมีบทบาทในด้านต่างๆ ต่อชุมชน สังคม ทั้งด้วยหลักการ วิธีการและการปฏิบัติ เพื่อส่งเสริมให้สังคมเป็นสังคมอุดมปัญญา คือตระหนักในความ รู้ ความเข้าใจ ปฏิบัติได้ตามหลักการและหลักปฏิบัติของพระพุทธศาสนา เพื่อเป้าหมายคือสังคมอุดมสุขอันเป็นเป้าหมายหลักของงานสายพระธรรมทูตนับมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย

เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ทั้งที่เป็นของมนุษย์ (เช่นกัน) พวกเธอต้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมโดยทางเดียวกันสองรูปจงแสดงธรรมงานในเบื้องต้น งามในท่ามกลางและงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิสัตว์ทั้งหลาย จำพวกที่มีธูลีคือกิเลสน้อยมีอยู่แต่เพราะไม่ได้ฟังธรรม ย่อมเสื่อมผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปตำบลอรุเวลาเสนาณิคม เพื่อแสดงธรรม”

งานพระธรรมทูตยุคเริ่มแรกในประเทศไทย โดยกรมการศาสนาได้ฟื้นฟูจัดให้มีงานพระธรรมทูตขึ้นในปี พ.ศ.2507 ถึง ปีพ.ศ.2508 มีความมุ่งหมายให้ประชาชนยึดมั่นในพระพุทธศาสนาให้มีศีลธรรมประจำใจ มีความเคารพรักต่อประเทศชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างชนที่นับถือศาสนาต่างๆ ได้ทดลองดำเนินงาน โดยอาราธนาพระเถระผู้ใหญ่เป็นหัวหน้าคณะอำนวยความสะดวกจัดส่งพระสงฆ์ออกจาริกประกาศพระศาสนาในถิ่นต่างๆ โดยมีการแบ่งสายพระธรรมทูตในประเทศออกเป็น 9 สาย อนุวัติตามสายพระธรรมทูตของพระเจ้าอโศกมหาราช

สำหรับจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นหนึ่งในจำนวน 7 จังหวัด อันเป็นความรับผิดชอบของสายพระธรรมทูตสายที่หนึ่งประกอบไปด้วย 10 อำเภอ มีหัวหน้า รองหัวหน้า และพระธรรมทูตที่ผ่านการอบรมแล้ว จำนวน 60 รูป แต่เนื่องจากพระธรรมทูตเป็นจำนวนมาก เมื่อผ่านการอบรมเชิงวิชาการด้านพระพุทธศาสนาแล้วปัญหาประการหนึ่งที่พระธรรมทูตพบเสมอคือ การไม่สามารถที่จะแสดงบทบาทที่แท้จริง (Actual or Enacted Role) ออกมาได้ จึงทำให้การทำหน้าที่นั้นไม่เต็มประสิทธิภาพ อันเนื่องมาจากขาดประสบการณ์ รวมทั้งความเข้าใจในการกำหนดแผนงาน การสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชน ตลอดจนถึงแหล่งงบประมาณในการดำเนินงาน รวมทั้งควรจัดสรรหาที่ปฏิบัติงานให้กับพระธรรมทูตที่ผ่านการอบรมแล้ว เพื่อแก้ไข้ปัญหาให้พระธรรมทูตที่ไม่มีที่ปฏิบัติงานจนนำไปสู่การขาดการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นระบบในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้สังคมที่ดีให้เกิดขึ้นกับประชาชน และสร้างการมีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม

คณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี จึงเห็นควรจัดให้มีโครงการพัฒนาสมรรถนะในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี โดยได้นิมนต์พระธรรมทูตมาร่วมโครงการ “โครงการพัฒนาสมรรถนะ พระธรรมทูตในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี” โดยมีการอบรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ มีการปฏิบัติการจริง ติดตามกระบวนการทำงาน ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคม และเชิญวิทยากรจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พระสังฆาธิการ ข้าราชการและองค์กรที่เกี่ยวข้องมาร่วมสัมมนาและถวายความรู้แก่พระสงฆ์ อันเป็นการพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ให้มีความพร้อมในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและสังคมสืบต่อไป

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อเป็นพัฒนาสมรรถนะของพระธรรมทูตในการเสริมสร้าง สุขภาวะและการเรียนรู้สังคมที่ดีให้เกิดขึ้นกับประชาชนเพื่อสร้างพระธรรมทูตได้ตระหนักถึง บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน เพื่อเป็นช่องทางใหม่ใน สร้างพระธรรมทูตในจังหวัดสุพรรณบุรีผู้มีความรู้ ความสามารถสูง เข้าสู่ระบบการเผยแผ่ และ ตระหนักถึงหน้าที่พระธรรมทูต

เป้าหมายของโครงการ เพื่อให้พระธรรมทูต พระสังฆาธิการจำนวน 80 รูป ได้มีการ พัฒนาสมรรถนะในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้สังคมที่ดีให้เกิดขึ้นกับประชาชน และ ร่วมกันสร้างการมีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อประชาชนในพื้นที่ จังหวัดสุพรรณบุรีและที่อื่นๆ

รูปแบบและกิจกรรมการดำเนินการ เป็นการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ โดยมีการสำรวจ สถานที ความต้องการของพระสงฆ์กับการพัฒนา การให้ความรู้เชิงพุทธบูรณาการ การนิมนต์ พระสงฆ์นักพัฒนารุ่นใหม่ พระธรรมทูต และองค์กรต่างๆ เข้าร่วมสัมมนา โดยคณะสงฆ์ให้กำหนด เป็น “ยุทธศาสตร์” ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเป็น “วิทยากร” ของจังหวัด เพื่อทำงาน เผยแผ่เชิงประยุกต์ ในการการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนว พระพุทธศาสนาผ่าน พระธรรมทูต พระจริยานิเทศพระนักเทศน์ พระนักพัฒนา หน่วยอบรม ประจำตำบล ของคณะสงฆ์และหน่วยงานราชการอื่นในจังหวัดร่วมกัน

ผลลัพธ์ของการดำเนินการ พระธรรมทูต พระสังฆาธิการ พระรุ่นใหม่ที่มิบทบาท ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในจังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 80 รูป มีสมรรถนะในการเสริมสร้าง สุขภาวะและการเรียนรู้สังคมที่ดีให้เกิดขึ้นกับประชาชน มีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ร่วมกับหน่วยงานอื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม สามารถสร้างเครือข่ายในการเสริมสร้างสุขภาวะ และการเรียนรู้สังคมที่ดีจำนวน 2 เครือข่าย และพระธรรมทูตมีพื้นที่ในการทำงานและ แสดงบทบาทอันแท้จริงได้

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
สุพรรณบุรี	<p>โครงการพัฒนาสมรรถนะพระธรรมทูตในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาจิตใจและปัญญาแนวพุทธ - การพัฒนาวิถีคิดเชิงพุทธ - การสร้างเครือข่ายพระนักพัฒนาในจังหวัดสุพรรณบุรี - การพัฒนาระบบสารสนเทศเชิงพุทธ 	<p>1) เพื่อเป็นพัฒนาสมรรถนะของพระธรรมทูตในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้สังคมที่ดีให้เกิดขึ้นกับประชาชน</p> <p>2) เพื่อเสริมสร้างพระธรรมทูตได้ตระหนักถึงบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน</p> <p>3) เพื่อเป็นแนวทางในสร้างพระธรรมทูตในจังหวัดสุพรรณบุรี ผู้มีความรู้ ความสามารถสูงเข้าสู่ระบบการเผยแผ่และตระหนักถึงหน้าที่พระธรรมทูต</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <p>พระธรรมทูต และพระสงฆ์ในหน่วยอบรมประจำตำบล 80 รูป</p> <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี - พิพิธภัณฑ์ชาติภูมิ ป.อ. ปยุตโต - หน่วยวิทยบริการ จ.สุพรรณบุรี - เทศบาลในพื้นที่ศรีประจันต์

การบูรณาการหลักพุทธธรรม โครงการนี้ประยุกต์ใช้ “หลักมรรคมีองค์ 8” เป็นกรอบคิดในการพัฒนาสมรรถนะ โดยมองว่า ถ้าบุคคลประกอบกิจการด้วยมรรคมีองค์ 8 คือ สัมมาทิฐิ มีความเห็นที่ชอบ มีความรู้ในอริยสัจ 4 หรือมองเห็นไตรลักษณ์ รู้กุศลและอกุศลมูลแล้ว ย่อมจะดำเนินการในสิ่งที่ดีงามต่อตนเองและสังคมได้ มีสัมมาสังกัปปะ คิดชอบ ดำริชอบ ที่จะพัฒนาตนเองและสังคมให้น่าอยู่ มีสัมมาวาจา คือการเจรจาชอบด้วยเหตุและผล มีสัมมากัมมันตะ การกระทำที่ชอบหรือมีสุจริต 3 สัมมาวายามะ พยายามในการที่จะละเว้นความชั่ว สร้างสรรค์ความดี มีสัมมาสติ และสัมมาสมาธิในการระคับระคองจิตใจของตนเองแล้ว ย่อมจะมีสมรรถนะที่เหมาะสมต่อการพัฒนาสังคมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนั้น หากพระสงฆ์รุ่นใหม่ พระธรรมทูต พระจริยนิเทศ มีกระบวนการแห่งมรรคมีองค์ 8 พร้อมทั้งจะช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้และสุขภาวะของสังคมได้

4.3.3 จังหวัดสิงห์บุรี

4.3.3.1 โครงการสิงห์บุรีสร้างเยาวชนคนดีสู่สังคมไทย โครงการนี้เกิดขึ้นโดยมองเห็นความสำคัญของเยาวชนที่จะเป็นพลังของคนรุ่นใหม่ในการที่จะเข้ามาสานต่อกิจกรรมแห่งความดีงาม โดยมีการทำงานร่วมกับพระสงฆ์ในพื้นที่ ซึ่งพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่เชื่อมโยงคนในชุมชนและสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาช่วยพัฒนาชีวิตของบุคคลให้มีความงดงามทั้งกาย วาจา และจิตใจ ช่วยแนะนำส่งเสริมบุคคลให้เรียนรู้การดำเนินชีวิตโดยใช้หลักธรรมในการคิดวิเคราะห์ความเป็นเหตุและผล พระสงฆ์ไม่สามารถมีบทบาทที่สมบูรณ์ได้หากขาดการร่วมมือกับหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนในการช่วยสนับสนุนร่วมมือกัน ปัญหาส่วนหนึ่งในสังคมปัจจุบันเกิดจากเยาวชนผู้เป็นอนาคตของชาติ ขาดการปลูกฝังในด้านศีลธรรมและจริยธรรม เยาวชนไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนไป มีสิ่งยั่วยุ เยาวชนไม่มีการคิดที่เป็นเหตุเป็นผล จึงถูกชักจูงไปในทางที่ไม่ดีได้ง่าย การแก้ปัญหาไม่แก้ที่ต้นเหตุ

คณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรีโดยการนำของต้นเหตุ พระเดชพระคุณพระเทพปริยัติเมธี (ยงยุทธ ยุตธรรมโม) เจ้าคณะจังหวัดสิงห์บุรี ได้ผลักดันการโครงการ ที่จะมีส่วนช่วยพัฒนาเยาวชน เพื่อเป็นคนดีของสังคม ช่วยสนับสนุนการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เพราะสังคมปัจจุบันนั้นถูกหล่อหลอมให้มีแนวคิดตามสังคมนิยมและวัตถุนิยม เป็นเหตุให้สังคมเกิดปัญหาในด้านต่างๆ เยาวชนขาดการพัฒนาสุขภาพทางจิตใจ จำเป็นอย่างยิ่งที่คณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบุคคลที่ได้ชื่อว่า เป็นที่พึ่งของสังคมต้องมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา จึงร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ประกอบด้วย สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสิงห์บุรี สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสิงห์บุรี สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสิงห์บุรี สถาบันและหน่วยงานทางการศึกษา ผลักดันการร่วมกันแก้ไข เพื่อเป้าหมายในการสร้างเยาวชนสิงห์บุรีให้เป็นคนเก่งด้านความรู้เป็นคนมีสุขภาพกายและจิตใจที่ดี ตลอดจนมุ่งหวังให้เยาวชนที่ได้รับการอบรมฝึกฝนจากโครงการนี้สามารถเป็นต้นแบบของสังคมไทยได้อย่างสมบูรณ์

วัตถุประสงค์โครงการ เพื่อศึกษาและพัฒนาโครงการสิงห์บุรีสร้างเยาวชนคนดีสู่สังคมไทยของคณะสงฆ์ในจังหวัดสิงห์บุรี เพื่อการพัฒนาการเรียนรู้และบทบาทหน้าในการพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ในจังหวัดสิงห์บุรี และเพื่อส่งเสริมสุขภาพและการเรียนรู้ของเยาวชนและการพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ในจังหวัดสิงห์บุรี เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน เป้าหมายของโครงการ ส่งเสริมให้พระสงฆ์ องค์กรภาครัฐ ชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องได้บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยผ่านกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ โดยมี

พระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนา และส่งเสริมโครงการสิ่งบุรีสร้างเยาวชนคนดีสู่สังคมไทย ของคณะสงฆ์ในจังหวัดสิงห์บุรี และนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน และโครงการของคณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรี สามารถนำไปเป็นแบบอย่างแก่จังหวัดอื่นๆ ได้ โดยมีพระสงฆ์ นักเรียน เยาวชน ครูแกนนำ เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการจำนวน 80 รูป/คน

รูปแบบและกิจกรรมการดำเนินการ เป็นการสัมมนาเชิงปฏิบัติการโดยนิมนต์/เชิญ พระสงฆ์นักพัฒนา นักเผยแผ่ ครูพระสอนศีลธรรม สำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัด สำนักงานวัฒนธรรมประจำจังหวัด เจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำจังหวัด ผู้อำนวยการโรงเรียน ที่เกี่ยวข้อง ภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนทั่วไปเข้าร่วมสัมมนา มีการคัดเลือกนักเรียนแต่ละโรงเรียนในจังหวัดสิงห์บุรี เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ มุมมองทางความคิด และวิธีการปฏิบัติตน ในสังคมเพื่อให้มีความเป็นคนดีตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา โดยจัดโครงการ ณ วัดพระนอน จักรสีห์ วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี

ผลลัพธ์จากโครงการ ได้ส่งเสริมให้พระสงฆ์ องค์กรภาครัฐ ชุมชนและภาคีเครือข่าย ที่เกี่ยวข้องได้บูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยผ่านกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนา และส่งเสริมโครงการสิ่งบุรีสร้างเยาวชนคนดีสู่สังคมไทยของคณะสงฆ์ในจังหวัดสิงห์บุรี ได้มีการพัฒนาการเรียนรู้และบทบาทหน้าในการพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ในจังหวัดสิงห์บุรี และได้ส่งเสริมสุขภาวะและการเรียนรู้ของเยาวชนและการพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ในจังหวัดสิงห์บุรี เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน และโครงการของคณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรี สามารถนำไปเป็นแบบอย่างแก่จังหวัดอื่นๆ ได้

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
สิงห์บุรี	โครงการสิงห์บุรีสร้าง เยาวชนคนดีสู่สังคม ไทย ประเด็นสุขภาวะ - การพัฒนาเยาวชน - การสร้างเครือข่าย - การพัฒนาจิตอาสา - การพัฒนาครอบครัว	1) เพื่อส่งเสริมสุขภาวะและ การเรียนรู้ของเยาวชน 2) เพื่อการพัฒนาสมรรถนะ ของพระสงฆ์ในจังหวัดสิงห์บุรี เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในสังคม ปัจจุบัน 3) เพื่อสร้างเครือข่ายเยาวชน และจิตอาสาในจังหวัดสิงห์บุรี	กลุ่มเป้าหมาย - เยาวชนใน จ.สิงห์บุรี 50 คน - พระสงฆ์รุ่นใหม่ 30 รูป - ครูแกนนำ 15 คน ภาคีการพัฒนาในพื้นที่ - วัดพระนอนจักรสีห์วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี - คณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรี - สำนักงานเขตการศึกษาในพื้นที่ - ห้องเรียน มหาวิทยาลัยมหา จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดพิภุลทอง - เครือข่ายผู้ปกครอง จ.สิงห์บุรี - องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น จ.สิงห์บุรี

การบูรณาการหลักพุทธธรรม โครงการนี้ประยุกต์ใช้ “หลักอริยทรัพย์ 7” ได้แก่
1) ศรัทธา การมีความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักการทำความดี 2) ศีล การรักษากายวาจา
ให้เรียบร้อย ประพฤติถูกต้องดีงาม 3) ทิริ การมีความละเอียดใจต่อการทำความชั่ว 4) โอตตปปะ
การรู้จักความเกรงกลัวต่อความชั่ว 5) พาหุสัจจะ การเป็นผู้ที่มีความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก
6) จาคะ การรู้จักความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน และ 7) ปัญญา การมีความรู้ ความ
เข้าใจอย่างถ่องแท้ ในเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ รู้คิด รู้พิจารณา
และรู้ที่จะจัดทำ โดยมองว่าถ้าเยาวชนมีอริยทรัพย์ภายในที่มีค่ากว่าทรัพย์ภายนอกทั่วไป
ย่อมจะเป็นผู้ที่ตั้งตนอยู่ในความประพฤติที่ดีงาม อ่อนโยน เรียนรู้ ฉลาดในการดำรงชีวิต ดังนั้น
การจัดโครงการดังกล่าวจึงมุ่งหวังให้เยาวชนได้พัฒนาตนเองเพื่อเป็นคนดี มีทรัพย์ (ภายใน)
เป็นคนศรีสังคมต่อไป

4.3.4 จังหวัดปราจีนบุรี

4.3.4.1 โครงการพัฒนาสมรรถนะพระสงฆ์นักพัฒนารุ่นใหม่เพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม โครงการนี้เกิดขึ้นโดยมองว่า พระสงฆ์ต้องจาริกไปต้องเกื้อกูลอนุเคราะห์สังคมและประชาชนในองค์กรรวม “พหูชนหมู่มากร” ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่และอนุเคราะห์ให้คนในสังคมเข้าถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ดำรงชีวิตโดยพึงศรัทธา ไม่ประสาธน์อันจะเป็นหนทางแห่งความเสื่อมถอย ซึ่งก็คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เป็นหลักปฏิบัติหรือเครื่องยึดเหนี่ยวอย่างมีสติให้กับสังคม ทั้งนี้พระสงฆ์ถือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่เชื่อมโยงคนในชุมชนและสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ผ่านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพัฒนาสติปัญญาของบุคคล พัฒนาชีวิตของบุคคลให้มีความงดงามทั้งกาย วาจา ใจ และปัญญา อีกทั้งมุ่งเน้นส่งเสริมคุณค่าความเป็นมนุษย์ พัฒนาสังคมให้เป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน และสร้างความรู้ใหม่ที่ผสมผสานกับพระพุทธศาสนาได้อย่างเหมาะสม ถ้าหากองค์กรทางพระพุทธศาสนาสามารถผลักดันการดำเนินงานดังกล่าวได้อย่างคล่องตัวจนส่งผลให้องค์กรมีบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมเป็นมากขึ้น พระสงฆ์สามารถดำเนินการพัฒนาบุคคลและสังคมให้เกิดการเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเพื่อให้เกิดสุขภาวะที่ดี คือ การพัฒนาด้านกาย จิตใจ ปัญญา สังคม และสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้ กอปรกับสังคมไทยมีการพัฒนาประเทศ ที่สอดคล้องกับหลักการพระพุทธศาสนา และมีการพัฒนามาบนพื้นฐานของการจัดการตามภูมิปัญญาสากล จะนำผลประโยชน์สูงสุดให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

อย่างไรก็ตามปัญหาที่พบในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ คือ การขาดการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ ตลอดจนถึงการมีส่วนร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่ให้การสนับสนุน จนนำไปสู่การขาดการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเป็นระบบ เพื่อเป็นพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้สังคมที่ดีให้เกิดขึ้นกับประชาชน และสร้างการมีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม คณะสงฆ์จังหวัดปราจีนบุรีจึงเห็นควรจัดให้มีโครงการพัฒนาสมรรถนะในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมของพระสงฆ์นักพัฒนา ของคณะสงฆ์จังหวัดปราจีนบุรี โดยได้นิมนต์พระสงฆ์นักพัฒนารุ่นใหม่ มาร่วมอบรมสัมมนาเพื่อพัฒนาศักยภาพในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคม และเชิญวิทยากรจากมหาวิทยาลัยสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พระสังฆาธิการ ข้าราชการและองค์กรที่เกี่ยวข้องมาร่วมสัมมนาและถวายความรู้แก่พระสงฆ์ อันเป็นการพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ให้มีความพร้อมในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและสังคมสืบต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อเป็นพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ในการเสริมสร้าง สุขภาวะและการเรียนรู้สังคมที่ดีให้เกิดขึ้นกับประชาชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม

เป้าหมายของโครงการ พระสงฆ์นักพัฒนา /ครูพระสอนศีลธรรม/พระสังฆาธิการจำนวน 100 รูป ได้มีการพัฒนาสมรรถนะในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้สังคมที่ดีให้เกิดขึ้น กับประชาชน และร่วมกันสร้างการมีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม

รูปแบบและกิจกรรมการดำเนินการ เป็นการอบรมให้ความรู้เชิงปฏิบัติและการลงพื้นที่ เพื่อทดลองปฏิบัติ ค้นหากิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนและสังคม โดยให้ พระสงฆ์นักพัฒนา/ครูพระสอนศีลธรรม/พระสังฆาธิการ/ข้าราชการและบุคลากรที่เกี่ยวข้องได้ มีการพัฒนาสมรรถนะในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้สังคมที่ดีให้เกิดขึ้นกับประชาชน

ผลลัพธ์ของการดำเนินการ พระสงฆ์นักพัฒนา/ครูพระสอนศีลธรรม/พระสังฆาธิการ/ผู้ เข้าร่วมโครงการมีส่วนร่วมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม และมีการสร้างเครือข่าย ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้สังคมที่ดี มีสมรรถนะในการเสริมสร้าง สุขภาวะและการเรียนรู้สังคมที่ดีให้เกิดขึ้นกับประชาชน สร้างการมีส่วนร่วมในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ร่วมกับหน่วยงานอื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
ปราจีนบุรี	<p>โครงการพัฒนาสมรรถนะพระสงฆ์นักพัฒนารุ่นใหม่เพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังฆมณฑล</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาพระสงฆ์ - การเสริมสร้างสุขภาพใจ - การสร้างเครือข่ายจิตอาสาและพัฒนาชุมชน 	<p>1) เพื่อเป็นพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้สังฆมณฑลที่ดีให้เกิดขึ้นกับประชาชน</p> <p>2) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการเผยแผ่พุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม</p> <p>3) เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายการพัฒนาพระสงฆ์ในพื้นที่</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - เยาวชนใน จ.ปราจีนบุรี 30 คน - พระสงฆ์รุ่นใหม่ 50 รูป - ครูแกนนำ 15 คน <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - วัดป่ามะไฟ - คณะสงฆ์จังหวัดปราจีนบุรี - สำนักงานเขตการศึกษาในพื้นที่ - อบจ. ปราจีนบุรี - ห้องเรียนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจังหวัดปราจีนบุรี

การบูรณาการหลักพุทธธรรม โครงการนี้มีการประยุกต์ใช้ “หลักนาถกรณธรรม 10” ได้แก่ 1) ศิล การมีความประพฤติดีงามสุจริต รักษาระเบียบวินัย มีอาชีพะบริสุทธิ์ 2) พาหุสัจจะ การมีความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก มีความรู้ ความเข้าใจลึกซึ้งในการเรียนรู้ 3) กัลยาณมิตรตตทา การมีกัลยาณมิตร การได้คบคนดี ได้ที่ปรึกษาและผู้แนะนำสั่งสอนที่ดี 4) โสวัจจสตา การเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย รับฟังเหตุผล 5) กิงกรณียะสุ ทักขตา การมีความเอาใจใส่ช่วยขวนขวายในกิจใหญ่น้อยทุกอย่างของเพื่อนร่วมหมู่คณะ รู้จักพิจารณาไตร่ตรองสามารถจัดทำให้สำเร็จเรียบร้อย 6) ฉัมมกามตา การเป็นผู้ใคร่ธรรม คือ รักธรรม ใฝ่ความรู้ใฝ่ความจริง รู้จักพูดรู้จักฟัง ทำให้เกิดความพอใจ นำร่วมปรึกษาสนทนาในหลักธรรมหลักวินัยที่ละเอียดลึกซึ้งยิ่งๆ ขึ้นไป 7) วิริยารัมภะ มีความขยันหมั่นเพียร คือ เพียรละความชั่ว ประกอบความดีมีใจแกล้ากล้า บากบั่นก้าวหน้าไม่ย่อท้อ ไม่ทอดทิ้ง 8) สันตุฎฐี มีความสันโดษ คือ ยินดีมีความสุขความพอใจด้วยปัจจัย 4 ที่หามาได้ด้วยความเพียรอันชอบธรรมของตน 9) สติ มีสติ รู้จักกำหนดจดจำ ระลึกการทำคำที่พูดไว้ได้ไม่มีความประมาทในการดำเนินชีวิต 10) ปัญญา การมีปัญญาหยั่งรู้เหตุผล รู้จักคิดพิจารณา เข้าใจภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ถ้าพระสงฆ์รุ่นใหม่ เยาวชนและครูแกนนำมีองค์คุณคือ นาถกรณธรรม 10 ประการนี้ ย่อมจะสามารถพัฒนาตนเองไปสู่ความดีงามที่มีศีลเป็นพื้นฐาน มีการเรียนรู้เป็นเครื่องนำทาง และย่อมเกิดปัญญาในการดำเนินชีวิต

4.4 ภาคใต้ จังหวัดสงขลา ยะลา และปัตตานี

ในภาคใต้ คณะสงฆ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) คณะผู้วิจัย ภาคประชาชน และภาคีการพัฒนาได้พัฒนาโครงการเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาจำนวน 2 โครงการ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ในพื้นที่ 3 จังหวัด ดังนี้

4.4.1 โครงการพัฒนาพัฒนาสมรรถนะในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม เจริญพุทธบูรณาการ โครงการนี้เป็นโครงการที่ดำเนินการใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สงขลา ยะลา และปัตตานี และขยายผลไปอีก 2 จังหวัด ได้แก่ นราธิวาส และพัทลุง โดยมมองว่า จากสถานการณ์ความไม่สงบในภาคใต้ตลอดระยะเวลา 7 ปีที่ผ่านมาทำให้พระสงฆ์ในภาคใต้ โดยเฉพาะ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่สามารถประกอบศาสนกิจได้อย่างต่อเนื่องทั้งในด้านการศึกษาปริยัติธรรม การปฏิบัติธรรม และการทำกิจเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ประชาชน โดยเฉพาะการเสริมสร้างความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคมในมิติต่างๆ ดังนั้นเพื่อเป็นการเสริมสร้างกระบวนการทำงานของพระสงฆ์ในภาคใต้ ให้พระสงฆ์สามารถเป็นแกนนำชุมชนในการดำเนินการพัฒนาบุคคลและสังคมให้เกิดการเรียนรู้ตามหลักพุทธธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้เกิดสุขภาวะที่ดี คือ การพัฒนาด้านกาย จิตใจ ปัญญา สังคม อันจะเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีของประชาชนและพระสงฆ์ในชุมชน

คณะผู้วิจัย ในฐานะมหาวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งมีหน้าที่ในการจัดการศึกษา การวิจัย การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และการบริการวิชาการแก่สังคม จึงสนใจที่จะศึกษาถึงการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมของคณะสงฆ์ในภาคใต้ เป็นลักษณะของการเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเชิงพุทธของพระสงฆ์ใน 3 จังหวัดภาคใต้ รวมทั้งการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน/องค์กรชุมชนในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปสู่การพัฒนาบุคคลและสังคมในลักษณะของการสร้างสังคมแห่งการตื่นรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ เพื่อเป็นการจัดการและคุ้มครองชีวิตที่ดีร่วมกัน

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมโดยการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ใน 3 จังหวัดภาคใต้ เพื่อพัฒนาสมรรถนะของคณะสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม โดยผ่านการจัดทำโครงการพัฒนาเจริญพุทธบูรณาการ เพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้

เป้าหมายของโครงการ มุ่งหวังให้พระสงฆ์ องค์กรภาครัฐ ชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้บูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ การพัฒนาที่ยั่งยืน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยผ่านกิจกรรมโครงการพัฒนาพื้นที่ในจังหวัด 3 จังหวัด (นาร่อง) ซึ่งมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาและยังเป็นการพัฒนาขีดสมรรถนะของคณะสงฆ์รุ่นใหม่ เพื่อเป็นแกนนำในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา การพัฒนาการมีส่วนร่วมและความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชนองค์กรชุมชน และภาคีเครือข่าย ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา โดยมีเป้าหมายให้พระสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาสุขภาวะจำนวน 100 รูป และขยายผลไปยังชุมชนของตนเองอีก 15-30 ชุมชน

รูปแบบและกิจกรรมการดำเนินการ เป็นการอบรมและลงทำงานเชิงปฏิบัติในพื้นที่ โดยมีการจัดทำกิจกรรมอบรมสัมมนา เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ การพัฒนาโครงการในพื้นที่ชุมชน การตรวจเยี่ยมให้กำลังใจ และการสร้างเครือข่ายการทำงานของพระสงฆ์ในพื้นที่ 3 จังหวัด โดยมีการเชื่อมโยงการทำงานกับภาครัฐและภาคประชาชนในพื้นที่

ผลลัพธ์จากการดำเนินการ ได้มีการทบทวน วิเคราะห์ความรู้เชิงพุทธบูรณาการและการพัฒนาขีดสมรรถนะของพระสงฆ์แกนนำ 100 รูป ใน 3 จังหวัด เพื่อวางฐานในการเปิดพื้นที่ทางสังคมมีการดำเนินการตามกิจกรรมโครงการพัฒนาเชิงพุทธบูรณาการใน 3 จังหวัด เช่น กิจกรรมการพัฒนาวัด การอบรมเยาวชน โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม ได้ส่งเสริมให้พระสงฆ์ องค์กรภาครัฐ ชุมชนและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องได้บูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนา กับศาสตร์สมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างสุขภาวะ

4.4.2 โครงการเยาวชนอาสาส่งเสริมธรรมะ 5 จังหวัดชายแดนใต้ โครงการดำเนินการโดยกลุ่มพระธรรมทูตอาสา 5 จังหวัดชายแดนใต้ และสำนักงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ ภายใต้วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร โดยมองว่า เนื่องด้วยสภาพการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีในสังคมในปัจจุบันอย่างรวดเร็ว จึงทำให้หลายสิ่งหลายอย่างในสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย รวมถึงการเข้าถึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนา และการแข่งขันกันเรียนหนังสือของเหล่าเยาวชน จึงทำให้การศึกษาด้านคุณธรรม จริยธรรม นั้นค่อยข้างลดน้อยถอยลงไป “เยาวชน” นั้นเป็นกำลังสำคัญในอนาคตในประเทศชาติ แต่หากเยาวชนนั้นยังขาดทักษะด้านคุณธรรม จริยธรรม นั้นอาจจะเป็นบ่อเกิดของปัญหาในอนาคตได้ กลุ่มพระธรรมทูตอาสา 5 จังหวัดชายแดนใต้

จึงจัดโครงการนี้ขึ้น เพื่อต้องการฝึกอบรมเยาวชนให้ได้เรียนรู้และเพิ่มทักษะด้านคุณธรรม จริยธรรม และจะได้ส่งเสริมให้เยาวชนเหล่านี้ไปเพิ่มทักษะที่ฝึกมาไปเผยแพร่ในโรงเรียน ของตัวเอง และจะได้จัดเครือข่ายกลุ่มเยาวชนกับกลุ่มพระวิทยากร เพื่อการส่งเสริมความมั่นคง ของสถาบันพระพุทธศาสนาในพื้นที่ชายแดนได้อีกประการหนึ่งด้วย

วัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อเพิ่มความรู้ ความเข้าใจและทักษะด้านคุณธรรม จริยธรรม ตามแนวพระพุทธศาสนาให้กับกลุ่มเยาวชน 5 จังหวัดภาคใต้ เพื่อจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายของเยาวชน ที่มีความประสงค์ที่จะทำงานเพื่อสังคมและส่วนรวม และเพื่อส่งเสริมความมั่นคงของสถาบัน พระพุทธศาสนาในพื้นที่ชายแดนใต้

เป้าหมายของโครงการ เพื่อให้เยาวชนใน 5 จังหวัดภาคใต้จำนวน 50 คน ได้เข้าร่วม กิจกรรมการเรียนรู้เชิงพุทธ โดยมีความมุ่งหวังให้เยาวชนความรู้ ความเข้าใจและมีการพัฒนา คุณธรรม จริยธรรมตามแนวพระพุทธศาสนา และมีการจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายของเยาวชนที่มี ความประสงค์ที่จะทำงานเพื่อสังคมและส่วนรวมเพื่อความมั่นคงของสถาบันพระพุทธศาสนา ในพื้นที่ชายแดนใต้

รูปแบบและกิจกรรมการดำเนินการ เป็นกิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติด้วยการเสริมสร้าง ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นฐานของคุณธรรม จริยธรรม การพัฒนาแนวคิดผู้นำแห่งความดี การพัฒนาเยาวชนกับจิตจิตสาธารณะ และศาสนพิธีของชาวพุทธ โดยมีการอบรมเป็นกลุ่ม เป็นทีม และขยายผลต่อกิจกรรมในพื้นที่โรงเรียน และชุมชนของตนเอง โดยมีการอบรม วัดแจ้ง ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

ผลลัพธ์ของการดำเนินการ เยาวชน 5 จังหวัดชายแดนใต้ได้เพิ่มพูนทักษะด้าน คุณธรรม จริยธรรมเชิงพุทธ มีการเรียนรู้และสามารถสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อสังคม มีแนวทางการส่งเสริมความมั่นคงของสถาบันพระพุทธศาสนาในพื้นที่ชายแดนใต้ ซึ่งปัจจุบัน โครงการของกลุ่มพระธรรมทูตอาสา 5 จังหวัดชายแดนใต้ และสำนักงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคงแห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์ คงยังดำเนินการต่อ เพียงเพื่อมุ่งหวังให้ให้เยาวชนได้มีจิตสาธารณะมากขึ้นและดูแลสังคมโดยมีเลือกเชื้อชาติ ศาสนา

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
ภาคใต้ ยะลา ปัตตานี สงขลา	<p>โครงการพัฒนาพัฒนา สมรรถนะในการเสริม สร้างสุขภาวะและ การเรียนรู้ของสังคม เชิงพุทธบูรณาการ</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การเสริมสร้างความ ร่วมมือทางสังคม และการเรียนรู้ - การสร้างเครือข่าย การพัฒนาชุมชน โดยพระสงฆ์ในพื้นที่ - การพัฒนาสุขภาพ และใจของชุมชน ผู้ได้รับผลกระทบ เหตุการณ์ไม่สงบ ชายแดนใต้ 	<p>1) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้ หลักพุทธธรรมในการเสริม สร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ ของสังคมโดยการมีส่วนร่วม ของคณะสงฆ์</p> <p>2) เพื่อพัฒนาสมรรถนะของ คณะสงฆ์ในการเสริมสร้าง สุขภาวะและการเรียนรู้ ของสังคม โดยผ่านการจัดทำ โครงการพัฒนาเชิงพุทธ บูรณาการ</p> <p>3) เพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคม และการเรียนรู้ตามแนว พระพุทธศาสนาในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <p>พระสงฆ์รุ่นใหม่จำนวน 100 รูป ชุมชน 3 จังหวัด 15-30 ชุมชน</p> <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์ภาค 18 - วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี - ศูนย์เพาะบ่มคนดี พลเอกเปรม จังหวัดสงขลา - มหาวิทยาลัยทักษิณ
ยะลา ปัตตานี สงขลา	<p>โครงการเยาวชนอาสา ส่งเสริมธรรมะ 5 จังหวัดชายแดนใต้</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาเยาวชน - การเสริมสร้าง แนวคิดจิตอาสา - การพัฒนาเครือข่าย เยาวชนภาคใต้ 	<p>1) เพื่อเพิ่มความรู้ ความเข้าใจ และทักษะด้านคุณธรรม จริยธรรมตามแนวพระพุทธ ศาสนาให้กับกลุ่มเยาวชน 5 จังหวัดภาคใต้</p> <p>2) เพื่อจัดตั้งกลุ่มเครือข่าย ของเยาวชนที่มีความประสงค์ ที่จะทำงานเพื่อสังคมและ ส่วนรวม</p> <p>3) เพื่อส่งเสริมความมั่นคง ของสถาบันพระพุทธศาสนา ในพื้นที่ชายแดนใต้</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <p>นักเรียน 50 คน พระวิทยากร 15 รูป</p> <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์ภาค 18 - มหาวิทยาลัยทักษิณ - หน่วยวิทยการบริหาร มจร. สงขลา - กลุ่มพระธรรมทูตอาสา 5 จังหวัดชายแดนใต้ - สำนักงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคง แห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์

การบูรณาการหลักพุทธธรรม โครงการในภาคใต้ทั้งสองโครงการเน้นการประยุกต์ใช้หลัก “ประโยชน์และความสุข” และหลัก “อริยสัจ 4” เป็นกรอบในการดำเนินการ โดยมองว่า สถานการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดภาคใต้มีปัญหาที่ซับซ้อน ดังนั้น จะต้องกำหนดรู้ทุกข์หรือ ปัญหาของพื้นที่จากนั้นค่อยพัฒนาแนวทางเพื่อการแก้ไขปัญหา สร้างขวัญกำลังใจให้เกิดขึ้น โดยการบูรณาการหลักประโยชน์และความสุขให้เกิดขึ้นต่อบุคคล เยาวชน โดยใช้แนวทางแห่งมรรค มีองค์ 8 เป็นเครื่องนำทาง มีการจัดการกระบวนการเพื่อค้นหาสาเหตุของปัญหาจากภายนอก และภายในจิตใจของตนเอง จนกระทั่งพบว่า ปัญหาที่แท้จริงเกิดจากความไม่รู้ของทุกฝ่าย ฉะนั้น จึงเริ่มต้นจากการสร้างแนวคิด มุมมองที่ดีต่อสังคมและพัฒนาดตนเองให้เป็นผู้ที่มีเมตตาต่อทุก ฝ่าย และค่อยแก้ไขปัญหากที่เกิดขึ้น โดยอาศัยพลังจากเยาวชนรุ่นใหม่ที่จะพัฒนาดตนเองในทิศทาง ที่เหมาะสม

สรุป โครงการและกิจกรรมการพัฒนาเชิงพื้นที่จำนวน 18 โครงการ ในพื้นที่ 15 จังหวัด นำร่องดังกล่าว เกิดขึ้นจากความต้องการของพระสงฆ์และชุมชนที่ต้องการเสริมสร้าง กระบวนการเรียนรู้และสขภาวะของสังคมใน 4 ประเด็นสำคัญ คือ

1) การพัฒนาด้านกายภาพ การพัฒนาสิ่งแวดล้อมให้มีความสะอาด ปลอดภัย เป็นสถานที่ สบายเหมาะสมต่อการเรียนรู้และการเกิดสขภาวะที่ดี (กายภาวนา) เพื่อที่จะให้คนได้เรียนรู้ จากธรรมชาติและการจัดการเชิงกายภาพที่เหมาะสม เช่น การพัฒนาโครงการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น

2) การพัฒนาพฤติกรรม ความรู้ ความสามารถของพระสงฆ์ เยาวชน และประชาชนใน พื้นที่เพื่อให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสม เกื้อกูล ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน (ศีลภาวนา) โดย เฉพาะการสร้างสขภาวะทางสังคมที่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้และการปรองดอง เช่น การพัฒนา โครงการเสริมสร้างสมรรถนะของพระสงฆ์ เยาวชนคนดี หมู่บ้านต้นแบบ ในจังหวัดอุบลราชธานี และการพัฒนาโครงการเยาวชนคนดี จังหวัดสิงห์บุรี เป็นต้น

3) การพัฒนาด้านจิตใจและปัญญาของบุคคลและสังคม โดยใช้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ศาสตร์สมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินการ โดยเฉพาะการมุ่งใช้หลักจิตตภาวนา ในการพัฒนาบุคคลให้เป็นผู้ที่มีจิตใจเข้มแข็ง มีความเป็นอิสระแห่งจิต สามารถที่จะพัฒนาในมี ความสุขทางจิตใจได้ เช่น การจัดทำโครงการสวดมนต์หมู่ ของจังหวัดพะเยา และโครงการธรรม จาริกหรือธรรมะห่มดอย จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

4) การพัฒนาด้านปัญญาและสังคมของชุมชนและคณะสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ และกลุ่ม เป้าหมายที่ร่วมดำเนินการได้ใช้ปัญญาเพื่อสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่ ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญต่อ การเรียนรู้และการเสริมสร้างสขภาวะในด้านอื่นๆ ในระยะยาว (ปัญญาภาวนา) โดยพยายามให้ เกิดเครือข่ายทางสังคม (Social Network) ที่จะเป็นแกนหมุนให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่ เช่น โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพในการเตรียมรับมือภัยพิบัติ จังหวัดเชียงราย-พะเยา เป็นต้น ดังแผนภาพนี้

แผนภาพแสดงการเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพุทธ

แผนภาพดังกล่าว แสดงให้เห็นกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม โดยอาศัยพระสงฆ์และชุมชนเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนไปสู่สุขภาวะของสังคมใน 4 ด้าน คือ การพัฒนาด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต การพัฒนาจิตใจ ปัญญา พฤติกรรมการเรียนรู้ และการพัฒนาสังคม ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการบูรณาการแนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนากับ ศาสตร์แห่งการจัดการเชิงพื้นที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศาสตร์สมัยใหม่ เช่น รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิเวศวิทยา เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนและสังคมเกิดการเรียนรู้ การปรับตัวและ นำไปสู่การจัดการตนเองในด้านกาย จิต ปัญญา และสังคม ในลำดับต่อไป

บทที่ 5

การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะ และการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธบูรณาการ

สำหรับการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธบูรณาการนั้น ผู้วิจัยจะนำเสนอกระบวนการและข้อสรุป ที่ผ่านการสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงพุทธบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ ร่วมกับการดำเนินงานวิจัยเชิงปฏิบัติการที่สามารถสร้างนวัตกรรมทางสังคม ในลักษณะพุทธกิจกรรมร่วมกับคณะสงฆ์ 15 จังหวัด โดยแบ่งการนำเสนอออกเป็นดังนี้

5.1 การพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธบูรณาการ

ในส่วนนี้เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ว่า เพื่อพัฒนารูปแบบ และสมรรถนะ ของคณะสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมในเชิงพุทธบูรณาการ คณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดรูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคม โดยเชื่อมโยงจากประสบการณ์การทำงานของพระสงฆ์และชุมชนในพื้นที่กรณีศึกษาใน 4 ภูมิภาค กับแนวคิดหลักการทางพระพุทธศาสนาที่กล่าวถึงการพัฒนาสุขภาวะว่า จะต้องพัฒนาบุคคลและสังคมตามหลัก “ภาวนา 4” คือ

1. กายภาวนา การพัฒนากาย การฝึกอบรมกายให้รู้จักเป็นระบบ ระเบียบ สามารถเชื่อมโยงกับสิ่งทั้งหลายภายนอกในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ รวมถึงการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพให้เกิดความยั่งยืน เช่น มีสติในการทานอาหาร ออกกำลังกาย เพื่อให้ร่างกายมีสุขภาพสมบูรณ์ เป็นต้น

2. สีลภาวนา การเจริญศีลหรือพัฒนาความประพฤติให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายกับตนเองและผู้อื่น ให้มีการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแบ่งปันกันและกัน

3. จิตภาวนา การพัฒนาจิตใจ การฝึกอบรมจิตใจให้มีความเข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทนมีสมาธิ และสดชื่น เบิกบานเป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

4. ปัญญาภาวนา การเจริญปัญญาหรือการพัฒนาปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

หลักภาวนา 4 นี้ ในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นคุณของคุณคน ถ้าบุคคลมีการพัฒนาตามหลักดังกล่าว ย่อมมีสุขภาวะหรือบรรลุถึงความสุขในระดับต่างๆ ได้ตั้งแต่ในระดับโลกียะหรือระดับความสุขทั่วไปในโลกจนถึงโลกุตระอันเป็นความสุขที่ปลอดจากการปรุงแต่งจากวัตถุธรรมทั่วไป ซึ่งคล้ายกับแนวคิดเรื่องสุขภาวะทางสังคมที่มุ่งไปสู่การพัฒนาด้านกาย จิต ปัญญา และสังคม

จากหลักการดังกล่าว คณะผู้วิจัยได้กำหนดองค์ประกอบ เกณฑ์ชี้วัดด้านสุขภาวะตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อที่จะได้หาแนวทางการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ โดยนำมาจัดเป็น 4 องค์ประกอบหลักของการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ โดยมีเกณฑ์ชี้วัดย่อยอีกจำนวนหนึ่ง พร้อมทั้งนำเสนอวิธีการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการ เพื่อเป็นรูปแบบของการประยุกต์ใช้และการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมจำนวน 4 ด้าน ดังนี้

1. สุขภาวะทางกาย (Physical Health) หมายถึง ภาวะของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุหรือทางกายภาพ เพื่อตอบสนองความสุข สามารถรับรู้อารมณ์ที่น่าปรารถนา น่ารัก น่าใคร่ น่าพอใจต่างๆ เช่น ได้เห็นภาพที่สวยงาม ได้ยินเสียงที่ไพเราะ โดยเป็นการเสพอารมณ์ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) การบริโภคใช้สอยปัจจัย 4 อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค การใช้เทคโนโลยี เป็นไปด้วยสติและเพื่อปัญญา ซึ่งจัดเป็นความสุขอันเป็นวิสัยของโลก แบ่งเป็นองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบย่อย คือ

1) สุขภาวะทางกาย หมายถึง ภาวะของบุคคลที่มีสุขภาพแข็งแรง สมบูรณ์ ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ การมีสุขภาพทางกายที่ดี เช่น มีร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ การดูแลสุขภาพ การบริโภคอาหารแบบพอประมาณ คำนึงถึงประโยชน์ต่อร่างกาย

2) การจัดการความสัมพันธ์ต่อสิ่งแวดล้อมทางวัตถุ หมายถึง การรู้เท่าทันการใช้เทคโนโลยี การรู้จักพิจารณาก่อนการบริโภคใช้สอยสิ่งของในชีวิตประจำวัน

3) การจัดการและมีสภาพแวดล้อมที่ดี หมายถึง การอาศัยอยู่ในชุมชน องค์กร หรือสังคมที่ดี ดินฟ้าอากาศที่เหมาะสม สะอาด และส่งเสริมสุขภาพ เช่น ที่อยู่อาศัยสะอาด มีปัจจัย 4 เพียงพอในชุมชน คนในสังคมเป็นคนดี

4) การจัดการทรัพย์สินโดยชอบธรรม หมายถึง ภาวะของการหาทรัพย์จากการประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต มีทรัพย์เพียงพอต่อการใช้จ่ายเลี้ยงตัวเอง เลี้ยงครอบครัว ไม่มีภาระหนี้สิน

2. สุขภาวะทางสังคม (Social Health) หมายถึง ความรู้สึก ความสะดวก ปลอดภัย ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในครอบครัว และในสังคมที่ไม่มีการเบียดเบียน ทำร้ายซึ่งกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันสร้างสรรค์สังคม อันเป็นพื้นฐานของการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ความสัมพันธ์ในสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาบุคคล ให้มีความเจริญงอกงามและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข แบ่งเป็นองค์ประกอบ 4 องค์ประกอบย่อย คือ

1) ครอบครัวเป็นสุข หมายถึง สมาชิกในครอบครัวมีสัมพันธภาพที่ดี มีการเสียสละ มีน้ำใจ เกื้อกูลกัน การมีธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในครอบครัว การมีความอดทนและอภัยกันซึ่งกันและกัน

2) ความรักสามัคคีในสังคม หมายถึง การอยู่ร่วมกันในชุมชน องค์กร หรือสังคมอย่างสันติสุขมีความประพฤติดีงาม มีระเบียบวินัยในการอยู่ร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นที่ถูกต้อง มีประโยชน์ต่อสังคม

3) การสงเคราะห์ต่อผู้อื่น หมายถึง การอยู่ร่วมกันในชุมชน องค์กร หรือสังคมที่มีการแบ่งปันสิ่งของและให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น การให้กำลังใจผู้อื่น การทำประโยชน์ต่อสังคม การพูดจาให้เกียรติต่อผู้อื่น ความเป็นธรรม เสมอภาค ไม่เอาเปรียบกันในสังคม

4) การเสริมสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หมายถึง สมาชิกในชุมชน องค์กร หรือสังคมมีการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ไม่เบียดเบียนชีวิตผู้อื่น การไม่เบียดเบียนทรัพย์สินก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น การอยู่ในสังคมที่ไม่หวาดระแวงต่อกัน การประพฤติตนอยู่ในกรอบของศีล 5

3. สุขภาวะทางจิตใจ (Mental Health) หมายถึง การมีส่วนประกอบทางด้านคุณธรรม ความดีงามภายในจิตใจ เช่น มีความเมตตา กรุณา ความขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ ผ่องใส สดชื่น เบิกบาน เป็นสุข ไม่ขุ่นมัวด้วยอารมณ์ต่างๆ ที่มากระทบที่จะมีกระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน รวมทั้งการมีสภาวะแห่งจิตใจที่มีความสำราญ แจ่มชื่น ไม่ขุ่นมัวด้วยอำนาจของความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเป็นเหตุแห่งความเศร้าหมองหรือความทุกข์ภายในจิตใจของตนเอง ซึ่งสามารถแบ่งระดับของความสุขออกมาเป็นเชิงปริมาณที่วัดค่าจากความรู้สึกภายในจิตใจได้ สามารถแบ่ง 4 องค์ประกอบย่อย คือ

1) การมีสุขภาพจิตที่เข้มแข็ง หมายถึง การมีอารมณ์แจ่มใส จิตใจเบิกบาน การมองโลกในแง่ดี การมีจิตใจปลอดโปร่ง ผ่อนคลาย ไม่เศร้าหมอง การควบคุมตนเองในการกระทำสิ่งไม่ดีงาม การมีเชื่อมั่นว่าตนเป็นที่พึ่งแห่งตนได้

2) การมีสมรรถภาพแห่งจิตที่ดี หมายถึง ภาวะของบุคคลที่แสดงออกด้านคุณธรรมทั้งหลายในลักษณะต่างๆ เช่น ความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ความอดทนในการดำเนินชีวิต การมีสมาธิแน่วแน่ในการทำงาน การมีสติที่ดีในการดำเนินชีวิต

3) การคุณภาพแห่งจิตดี หมายถึง สภาพความรู้สึกทางจิตใจที่แสดงออกมาในลักษณะต่างๆ เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และโอบอ้อมอารีต่อผู้อื่น ความกรุณาอยากช่วยเหลือให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ การระลึกถึงและตอบแทนบุญคุณผู้อื่น การยกย่องและชื่นชมคุณค่าแห่งการกระทำความดีของผู้อื่น การใช้วาจาแนะนำให้ผู้อื่นกระทำความดี

4) ความภาคภูมิใจและความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง หมายถึง สภาพความรู้สึกพอใจและเชื่อมั่นในตัวเอง การมีคุณค่าต่อสังคม ความเชื่อมั่นในการแก้ปัญหาในชีวิตได้ ความพอใจในสถานะทางสังคม เช่น เกียรติยศ ฐานะตำแหน่ง หน้าที่การงาน บริวาร ที่ตนเองได้มาอย่างชอบธรรม

4. สุขภาวะทางปัญญา (Intellectual Health) หมายถึง การมีสติปัญญา ความเชื่อ ความรู้ ความเห็น ความเข้าใจชีวิตและโลกอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง สามารถอยู่กับความเป็นจริงของโลกและชีวิตได้อย่างปกติสุข มองเห็นและเข้าใจกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง มีเหตุผล สามารถพิจารณาเห็นปัจจัยต่างๆ อันเป็นสาเหตุของความสุขและความทุกข์ในชีวิตได้ การใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาและดับทุกข์ได้ นอกจากนี้ยังรวมถึง ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้ปัญญาในระดับต่างๆ นับตั้งแต่การดำรงชีวิต ไปจนถึงการเข้าไปในชีวิตของมนุษย์และสรรพสิ่งที่ถูกต้อง เป็นธรรม หรือเป็นสภาวะแห่งการไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความสุขและความทุกข์ของมนุษย์และสังคม แบ่งเป็น 6 ประเภทย่อย คือ

1) การเห็นคุณค่าในพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึง การแสวงหาความรู้สิ่งใหม่ๆ การเร่งชวนช่วยทำความดี การใช้ชีวิตแบบไม่ประมาท

2) การเสียสละเพื่อความสุขส่วนรวม หมายถึง การเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม การช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์

3) การรู้เท่าทันในการใช้ชีวิต หมายถึง การรู้เท่าทันและเห็นโทษในการเสพความสุขเกินความพอดีการยอมรับความเปลี่ยนแปลงของชีวิตและการรับรู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง การรักษาใจให้หนึ่งสงบและปล่อยวาง

4) การรู้จักใช้ชีวิตแบบพอเพียง หมายถึง การรู้จักพิจารณา รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง การไม่ยึดติดกับวัตถุ ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ความพอประมาณในการบริโภคปัจจัย 4

5) การมีหลักธรรมะในการดำเนินชีวิต หมายถึง การมีคุณธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำเนินชีวิต การฝึกอบรมสมาธิ การไม่กระทำบาปทั้งทางกายและทางใจ

6) การมีความสุขสงบสุขในทางธรรม หมายถึง การศรัทธาเลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างลึกซึ้ง ความซาบซึ้งใจในการทำความดี การไม่ยึดถือ ยึดติดกับสิ่งที่ความชอบหรือสิ่งที่ซึ้ง การมีความสุขในการใช้ชีวิตอย่างสงบ การไม่ห่วงไหวต่อสิ่งต่างๆ ที่มา

กระทบ การมีจิตใจอิสระ สงบเย็นไม่พึ่งพาวัตถุภายนอก

ในการศึกษาคั้งนี้ นอกจากจะศึกษาองค์ประกอบและตัวชี้วัดสุขภาวะตามหลักพระพุทธศาสนาดังกล่าว ยังมีความมุ่งหมายเพื่อนำเอาองค์ประกอบและตัวชี้วัดสุขภาวะนั้นไปประยุกต์ใช้สู่สังคมแบบบูรณาการ

ดังนั้น การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ จึงมีนัยของการนำเสนอ มุมมองจากหลักการทางพระพุทธศาสนากับการบูรณาการแนวคิดตัวชี้วัดทางสังคม การสร้างสุขภาวะทางสังคม โดยอาศัยแนวคิด หลักการของศาสตร์สมัยใหม่ เช่น การพัฒนาที่ยั่งยืน การใช้หลักพุทธเศรษฐศาสตร์ นิเวศวิทยา ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งอาศัยบทเรียน ประสบการณ์ของบุคคลและชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาดังกล่าวในบทที่ผ่านมา เพื่อเป็นแนวปฏิบัติของบุคคลและสังคมได้ ดังนี้

ตาราง 5.1 การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ

องค์ประกอบหลัก	ตัวชี้วัดย่อย	วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ
สุขภาวะทางกาย	1) การไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ	- การรู้จักประมาณในการกิน การรู้จักป้องกันโรคทางกาย การจัดระบบสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต
	2) การมีสุขภาพแข็งแรงสมบูรณ์	- การพักผ่อน การออกกำลังกาย - การพัฒนาทางกาย ได้แก่ การดูแลสุขภาพกาย มีความสัมพันธ์กับวัตถุสิ่งเสพบริโภค เช่น การรู้จักกินรู้จักใช้ การบำรุงสุขภาพให้แข็งแรง การทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน
	3) การดูแลสุขภาพร่างกาย	- การใช้สติปัญญาพิจารณาปัจจัยสี่ การออกกำลังกาย การใช้พลังชุมชนในการจัดการสุขภาพ
	4) การบริโภคอาหารแบบพอดี	- การรู้จักประมาณในการบริโภค การใส่ใจต่ออาหารเพื่อสุขภาพ การแบ่งปันอาหารสิ่งของกันในชุมชน เป็นต้น

องค์ประกอบหลัก	ตัวชี้วัดย่อย	วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ
	5) การรู้เท่าทันการใช้เทคโนโลยี	- การใช้โยนิโสมนสิการในการพิจารณา รับรู้ข้อมูล การแยกแยะระหว่างข้อมูล ความรู้ ความคิดเห็นกับข้อเท็จจริง ที่ปรากฏ การเรียนรู้ร่วมกันในการ จัดการข้อมูลของชุมชน
	6) การรู้จักพิจารณา ก่อนการบริโภคใช้สอยสิ่งของ/ เครื่องใช้ในชีวิตรประจำวัน	- การเข้าใจพิจารณา การเป็นอยู่ การนุ่งห่มใช้สอย การปฏิบัติหน้าที่ การทำงานด้วยความพอใจ ในระดับ ชุมชนมีการร่วมกันจัดการและแบ่งปัน ทรัพยากรในชุมชนเพื่อประโยชน์แก่ คนส่วนใหญ่
	7) อาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อม ดินฟ้าอากาศ ที่ดีและเหมาะสม	- การสร้างบรรยากาศเพื่อให้เกิดความ สะดวกสบาย และการใช้หลักนิเวศ วิทยาเชิงพุทธ เพื่อให้มีความสมดุล ของชีวิตและสิ่งแวดล้อม ในชุมชน มีการจัดการสิ่งแวดล้อม ความสะอาด มีการจัดระบบการจัดการสิ่งแวดล้อม ที่ดีและร่วมกัน
	8) สมาชิกในสังคม เป็นคนดี	- การพยายามรักษาศีล 5 ในชีวิตรประจำวัน และการดูแลญาติ บุคคลที่ใกล้ชิดตามหลักทศ 6 เสริมสร้างการอยู่ร่วมกันโดยไม่มี การเบียดเบียน ทำลาย ทำร้ายซึ่งกันและกัน ยึดหลักตามความเมตตาต่อกัน
	9) การมีปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ที่เพียงพอ ในการอยู่ร่วมกัน	- การใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการแสวงหาทรัพย์สิน การใช้หลัก อาทิจโกคิยะ 5 คือหลักแห่งการใช้สอย ทรัพย์ที่เหมาะสม ให้มีการแบ่งปัน จัดสรรทรัพยากรในชุมชนร่วมกัน

องค์ประกอบหลัก	ตัวชี้วัดย่อย	วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ
	10) การหาทรัพย์มาด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่เบียดเบียนผู้อื่น	- การใช้หลักทฤษฎีธรรมมีกัตถะประโยชน์ 4 คือ มีความขยัน หมั่นรักษาทรัพย์ คบเพื่อนดี และใช้ชีวิตที่เหมาะสม มีการตั้งกลุ่มช่วยเหลือกันและกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น
	11) การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ เพื่อตนเองและครอบครัว	- การให้พุทธเศรษฐศาสตร์ คือ มีแนวคิดในการใช้ชีวิตที่เหมาะสม รู้จักการแบ่งปันทรัพย์ตามหลักโภควิภาค 4 คือ เลี้ยงตนเอง เลี้ยงคนในครอบครัว เก็บไปลงทุน และเก็บรักษาเอาไว้ยามลำบาก โดยใช้กระบวนการกลุ่มดูแลกัน
	12) การไม่มีภาระหนี้สิน	- การพยายามที่จะลดภาระหนี้สิน ใช้ชีวิตให้มีความสุขแบบพอเพียง ในระดับชุมชนมีการจัดการกลุ่มเพื่อร่วมกันสร้างอาชีพชุมชน
สุขภาวะทางสังคม	13) การเสียสละ มีน้ำใจ เกื้อกูล	- การใช้หลักทาน 2 คือ มีการแบ่งปันให้ทั้งวัตถุทานและธรรมทาน โดยมีการตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือดูแลสวัสดิการสังคมในพื้นที่ รวมทั้งการใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เช่น มีการแบ่งปัน พุดจา ไพเราะ สื่อสารด้วยความมีมิตรไมตรี การทำประโยชน์ต่อสังคมร่วมกัน
	14) การมีหลักการหรือธรรมะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจในครอบครัว	- การใช้หลักทศ 6 ในการดูแลคนในครอบครัว แบ่งกันทำหน้าที่ เกื้อกูลตามฐานะและโอกาส และการใช้หลักที่ว่า มีความสุขเริ่มต้นด้วยการทำความดีร่วมกัน การให้อภัยต่อกัน

องค์ประกอบหลัก	ตัวชี้วัดย่อย	วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ
	15) มีความอดทนและอภัยกัน	- การใช้หลักขันติธรรมในการพัฒนาตนเอง และมีความอดทนต่อคำพูด การทำงาน
	16) การเสียสละ มีน้ำใจ	- การใช้หลักสาราณียธรรม 6 เช่น มีเมตตาทางกาย วาจา และใจ ปรารถนาให้ผู้อื่นได้ดีมีความสุข
	17) มีความประพฤติกี่ดีงาม มีระเบียบวินัยในการอยู่ร่วมกัน	- การใช้หลักสุจริต 3 คือ ถึงพร้อมด้วยกาย วาจา และใจที่มีความถูกต้อง - การรักษาศีล 5 อย่างต่อเนื่อง
	18) การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นที่ถูกต้อง มีประโยชน์	- การใช้หลักอธิปไตย 3 คือ ยึดโลก ยึดธรรมและความถูกต้องในการอยู่ร่วมกัน
	19) การแบ่งปันสิ่งของ และให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น	- การใช้หลักทานในการสงเคราะห์ดูแลผู้คนในสังคมที่ยังมีความลำบาก และการใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเกื้อกูลต่อกัน
	20) การพูดจาปลอดภัย และให้กำลังใจผู้อื่น	- การใช้หลักวาจาสุภาสิต ที่ยึดหลักคำจริง คำแท้ คำที่เป็นประโยชน์และถูกต้องตามกาลเวลาที่จะพูด
	21) การทำประโยชน์ต่อสังคม	- การสร้างประโยชน์ตามหลักพุทธจริยา 3 คือ ร่วมสร้างประโยชน์ต่อครอบครัว ต่อชุมชน และต่อโลกที่อาศัยอยู่
	22) การพูดจาให้เกียรติกันต่อผู้อื่น	- การเว้นจากการใช้วาจาทุจริตที่นำมาซึ่งความเสียสัจจะและมิตรภาพ

องค์ประกอบหลัก	ตัวชี้วัดย่อย	วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ
	23) ยึดหลักความเป็นธรรม เสมอภาคไม่เอาเปรียบผู้อื่น	- การยึดมั่นในธรรมะเพื่อความเป็นธรรม และการใช้หลักสันติสุขภายในของตนเองสู่สังคมภายนอก
	24) การไม่เบียดเบียนชีวิต และทรัพย์สินของผู้อื่น	- การใช้หลักศีล 5 ในการพัฒนาตนเองและสังคม การใช้พรหมวิหารธรรม คือ มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา
	25) การร่วมสร้างสรรค์สังคมที่ไม่หวาดระแวงต่อกัน	- การมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมตามหลักมรรคมีองค์ 8 โดยให้มีสันติภาพ มีความสามัคคี มีความเสมอภาค มีความยุติธรรม ด้วยหลัก “สาราณียธรรม”
สุขภาวะทางจิตใจ	26) การมีอารมณ์แจ่มใส จิตใจเบิกบาน	- การปฏิบัติตามหลักกัมมัฏฐาน 2 คือ สมถะ เน้นพัฒนาความสงบใจ การฝึกสมาธิ และวิปัสสนากัมมัฏฐาน คือ การพยายามรู้เห็นด้วยปัญญา มีการฝึกอบรมเจริญปัญญาอย่างต่อเนื่อง
	27) การมองโลกในแง่ดี	- การมีพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นฐานคู่กับการมีปัญญาจึงจะทำให้มองเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ทำให้มองเห็นในแง่ดี
	28) การมีจิตใจปลอดโปร่ง ผ่อนคลาย ไม่เศร้าหมอง	- การใช้วิธีการฝึกจิตให้มีความเป็นสมาธิ ลดการฟุ้งซ่านของจิต

องค์ประกอบหลัก	ตัวชี้วัดย่อย	วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ
	29) การรู้จักควบคุมตนเองในการกระทำสิ่งไม่ดีงาม	- มีการฝึกจิต รักษาจิต คัมครองจิต ให้เป็นสุขไม่หวั่นไหวกับโลกธรรมหรือความสุข ทุกข์ นินทา สรรเสริญ ที่เข้ามากระทบ
	30) การมีความเชื่อมั่นว่าตนเป็นที่พึ่งแห่งตนได้	- การยึดหลักประโยชน์ 3 คือ ยึดประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์อย่างสูง คือการเข้าถึงธรรมะ
	31) ความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน	- การใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการประกอบอาชีพและการทำงาน
	32) มีความอดทนในการดำเนินชีวิตและการทำงาน	- การใช้หลักขันติบารมีในการเรียนรู้และการสร้างพลังของตนเองด้วยความอดทน
	33) การมีสมาธิแน่วแน่ในการทำงาน	- มีการปฏิบัติต่อความสุขและความทุกข์ในการดำรงชีวิต เช่น ไม่เอาทุกข์ทับถมตนที่ไม่เป็นทุกข์ไม่ละทิ้งสุขที่ชอบธรรม แม้ในสุขที่ชอบถาปนนั้น ก็ไม่หมกมุ่นเพียรทำเหตุแห่งทุกข์ให้หมดสิ้นไป
	34) การมีสติในการดำเนินชีวิต	- การใช้หลักอปัสเสนธรรม/ ธรรมที่เป็นที่พึ่ง 4 ประการ ได้แก่ การรู้จักพิจารณาใช้สอยปัจจัย การรู้จักพิจารณาแล้วอดกลั้นต่อความทุกข์กายทุกข์ใจ การรู้จักคิดพิจารณาแล้วบรรเทาสิ่งที่ เป็นโทษกับตนเอง การรู้จักคิดพิจารณาแล้วเว้นเสียจากสิ่งที่ เป็นโทษ

องค์ประกอบหลัก	ตัวชี้วัดย่อย	วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ
	35) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และโอบอ้อมอารีต่อผู้อื่น	<ul style="list-style-type: none"> - มีวิธีสร้างสุขแบบโลกคือ การสุขจากการสร้างและการมีทรัพย์ สุขจากการใช้จ่าย สุขจากความเป็นอิสระ สุขจากการดำเนินชีวิตไม่ผิดพลาด รู้จักกิน รู้จักใช้ - ใช้วิธีการสร้างความสุขที่เกิดจากศีลธรรม และคุณธรรม
	36) ความกรุณา อยากช่วยเหลือให้ผู้อื่น พ้นทุกข์	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้พรหมวิหารธรรม 4 ในการดำเนินชีวิต
	37) การระลึกถึงและ ตอบแทนบุญคุณผู้อื่น	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้หลักความกตัญญูเพื่อตอบแทนบุญคุณที่ผู้อื่นทำให้กับตนเอง ทั้งต่อคน สิ่งแวดล้อม สัตว์ และสรรพสิ่ง
	38) การยกย่องและชื่นชม คุณค่าแห่งการกระทำ ความดีของผู้อื่น	<ul style="list-style-type: none"> - การให้ยกย่องตามหลักสาราณียธรรม 6 คือการตั้งจิตประกอบด้วยเมตตาและทำหน้าที่ด้วยความเห็นและการกระทำที่ถูกต้อง
	39) การใช้วาจาแนะนำ ให้ผู้อื่นกระทำความดี	<ul style="list-style-type: none"> - การใช้วาจาสุภาพซีตในการสร้างสรรค์ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการทำความดีงาม
	40) การรู้จักความ รับผิดชอบต่อสังคม	<ul style="list-style-type: none"> - การสร้างประโยชน์ด้วยการให้ แบ่งปัน การเสียสละ ตระหนักผลของการกระทำที่จะเกิดขึ้นต่อสังคม ด้วยการมีความรับผิดชอบต่อสังคม
	41) การมีความเชื่อมั่นใน การแก้ปัญหาด้วยธรรม	<ul style="list-style-type: none"> - การมีความสงบ สันโดษ และการใช้ปัญญาเพื่อพัฒนาจิตใจให้มีอุปนิสัยพอเพียง คือ ด้วยการฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง

องค์ประกอบหลัก	ตัวชี้วัดย่อย	วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ
	42) ความพอใจในสถานะทางสังคม เช่น เกียรติยศ ฐานะตำแหน่ง หน้าที่ การงาน บริวารที่ตนเอง ได้มาอย่างชอบธรรม	- การใช้หลักมรรคมีองค์ 8 และปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง คือ เดินตามทางสายกลางและความพอเพียง ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างศีลธรรมและคุณธรรมให้เกิดขึ้นในสังคมทุกระดับ
สุขภาวะทางปัญญา	43) การแสวงหาความรู้สิ่งใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง	- การใช้หลักสัปปุริสธรรม 7 คือ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาลเวลา รู้ชุมชน รู้บุคคล และรู้สังคม
	44) การเร่งชวนขวายทำความดี	- การใช้หลักปรีเยสนา คือ การแสวงหาความรู้ ปัญญา และการกระทำที่ดี หรือการใช้หลักโกศล 3 เพื่อความมีสติปัญญา
	45) การใช้ชีวิตแบบไม่ประมาท	- การใช้สติและปัญญาในการดำเนินชีวิต
	46) การเสียสละผลประโยชน์ส่วนตนเพื่อส่วนรวม	- การแบ่งปันให้กับสังคมมิสร้างความเสียหายต่อสังคม
	47) การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม	- การใช้หลักพลังแห่งความดีงาม เพื่อสร้างสาธารณประโยชน์ต่อสังคม
	48) การช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์หรือการช่วยแก้ไขปัญญา	- การใช้หลักอริยสัจ 4 เรียนรู้กับปัญหา ละต้นตอแห่งความทุกข์ สร้างสุขด้วยมรรค
	49) การรู้เท่าทันและเห็นโทษในการเสพความสุขเกินความพอดี	- การใช้หลักโยนิโสมนสิการในการพิจารณาสิ่งต่างๆ ที่เข้ามาในชีวิตแล้ว จำแนกให้เหมาะสมกับตนเอง

องค์ประกอบหลัก	ตัวชี้วัดย่อย	วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ
	50) การยอมรับการเปลี่ยนแปลงของชีวิต และการรับรู้สิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง	- การใช้หลักไตรลักษณ์ ในการมองสิ่งต่างๆ ว่า เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไปเป็นธรรมดา ไม่ควรยึดมั่นในสิ่งต่างๆ จนเกินไป
	51) การรักษาใจให้หนึ่งสงบและปล่อยวาง	- การใช้วิปัสสนาภาวนาในการพิจารณา ความสุข ความทุกข์ภายในจิตใจ ของตนเอง
	52) การรู้จักพิจารณา รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง	- การใช้สติปัญญาและโยนิโสมนสิการ ในการพิจารณาคุณและโทษของ การประกอบอาชีพ
	53) การไม่ยึดติดกับวัตถุ ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ	- การใช้หลักปฏิจจสมุปบาทในการ พัฒนาชีวิตมองเห็นเหตุ ปัจจัยของ การเลือกใช้สิ่งของต่างๆ
	54) ความพอประมาณ ในการบริโภคปัจจัย 4	- การใช้หลักมรรคมีองค์ 8 และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
	55) การมีคุณธรรม เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว ในการดำเนินชีวิต	- การใช้หลักมงคลชีวิต 38 ในการดำเนินชีวิตในทุกขั้นตอน หรือตามช่วงวัย
	56) การประพฤติตน ตามหลักศีล 5 หรือ การรักษาศีล 5	- การมีศีล 5 เป็นฐานการดำเนินชีวิต เพื่อรักษาชีวิต ทรัพย์สิน ครอบครัว สัจจะ มิตรภาพและสติปัญญาของตน
	57) การไม่กระทำบาป ทั้งทางกายและทางใจ	- การละเว้นอกุศลกรรมบถ 10 เช่น ไม่เบียดเบียนชีวิตคน สัตว์ ไม่มีความพยาบาท ปองร้าย

องค์ประกอบหลัก	ตัวชี้วัดย่อย	วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธ
	58) การไม่ยึดถือ ยึดติดกับ สิ่งที่ความชอบหรือสิ่งที่ชัง	- การใช้หลักไตรลักษณ์ในการดำเนินชีวิต - การใช้หลักสันโดษในการ
	59) การไม่หวั่นไหว ต่อสิ่งต่างที่มากกระทบ	- การเข้าใจถึงโลกธรรม 8 ว่า สุข ทุกข์ นินทา สรรเสริญ ฯลฯ เกิดขึ้นตามธรรมดา
	60) การมีจิตใจอิสระ สงบเย็นไม่พึ่งพา วัตถุภายนอก	- การเข้าใจกฎไตรลักษณ์ - การเข้าถึงหลักปฏิจจนุปบาท

วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะโดยใช้เกณฑ์ชี้วัดสุขภาวะดังกล่าว ทำให้เห็นกระบวนการเสริมสร้างความสุขและการเรียนรู้ของสังคมขั้นได้ โดยจะต้องมีการเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติหรือประชาชนทั่วไปได้เข้าถึงความสุขหรือมีสุขภาวะในชีวิตประจำวันได้จากการปฏิบัติจริงในชีวิต เพราะทุกสิ่งล้วนเป็นเหตุเป็นปัจจัยที่เชื่อมโยงกันในลักษณะตามหลัก “อิทัปปัจจยตา” ที่ว่าเพราะมีสิ่งนี้ (คือการวิธีการปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอน) จึงมีสิ่งนี้ (คือ ความสุขทั้งในโลกและเหนือโลก) ดังนั้น การที่บุคคลจะมีสุขภาวะในการดำเนินชีวิตได้จะต้องมีความสัมพันธ์กับเงื่อนไข คือ การตั้งใจประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม ดังแผนภาพต่อไปนี้

จากตารางและแผนภาพดังกล่าวจะเห็นได้ว่า วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เชิงพุทธแบบบูรณาการนั้น เป็นมรรควิธีที่สำคัญในพระพุทธศาสนา โดยพระพุทธศาสนามองว่า การที่บุคคลจะมีความสุขได้นั้น จะต้องมีการพัฒนาด้านกาย ศีล หรือพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา การพัฒนากายให้มีความสุขสมบูรณ์ แข็งแรง เป็นสิ่งที่ดีเพราะทำให้เกิดต่อการดำรงชีวิต การมีพฤติกรรมทางกาย วาจา หรือมีศีลย่อมยังประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นในสังคม การมีจิตใจที่บริสุทธิ์ผ่องใส มีสติปัญญาที่ดี ย่อมจะทำให้มองเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ไม่ลุ่มหลงในสิ่งมัวเมาต่างๆ หรือแม้กระทั่งมองเห็นความสุขและความทุกข์ว่า เป็นของเกิดขึ้นคู่กัน การอยู่โดยปราศจากการปรุงแต่งในสุขในทุกข์หรืออยู่เหนือสุขเหนือทุกข์ย่อมพบกับความอิสระและความดับอย่างยิ่ง คือ นิพพานได้

5.1.1 รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ

จากการพัฒนาองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการดังกล่าว จะเห็นได้ว่า มีมิติที่เกี่ยวข้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย แต่เพื่อให้เห็นรูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ คณะผู้วิจัยจึงได้กำหนดรูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการจากการศึกษาวิเคราะห์ของหลักพุทธธรรมและกลุ่มชุมชนที่เป็นกรณีศึกษาในบทก่อนหน้านี้ โดยมีรูปแบบที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

5.1.1.1 รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับปัญหา

วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะโดยนัยนี้ เป็นการเปรียบเทียบความสุขกับความทุกข์ตามหลักที่ว่า เมื่อพบพานกับความทุกข์จึงทำให้เห็นความสุขที่ซ่อนอยู่ภายใน ซึ่งจากการศึกษาในกรณีศึกษาของโครงการนี้ก็พบว่า ชุมชนและพระสงฆ์โดยส่วนใหญ่มองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ยาเสพติด การเรียนรู้ เป็นต้น จากนั้นจึงลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยการบูรณาการหลักพุทธธรรม โดยเฉพาะการใช้หลักโยนิโสมนสิการ และหลักอริยสัจ 4 ที่ว่า ทุกข์ พิจารณาว่าอะไรคือทุกข์ สมุทัย พิจารณาหาสาเหตุที่เกิดทุกข์ นิโรธ พิจารณาความดับทุกข์ มรรค ปฏิบัติการเพื่อดับทุกข์ ปรับปรุงวิธีการจนดับทุกข์แล้วจึงจะเกิดสุขได้ ซึ่งมีแนวทางการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยการใช้วิธีการต่างๆ เช่น การนำเอามรรคมืองค์ 8 มาปฏิบัติเพื่อลดทุกข์สร้างสุข นำเอาภูมิปัญญาพื้นบ้านมาเป็นแนวปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์และทำให้เกิดสุขขึ้น ฉะนั้น รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการจึงมีความสัมพันธ์กับปัญหาและความทุกข์ของประชาชน ซึ่งวิธีการเชิงพุทธบูรณาการนั้น เน้นการประยุกต์ใช้หลักมรรคมืองค์ 8 ในการแก้ไขปัญหาดังนี้

1. การมีสัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นชอบ โดยการมีความเห็นที่ถูกต้องตามความเป็นจริง เห็นว่าอะไร คือ ทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวบุคคล อะไร คือ เหตุแห่งทุกข์/ สาเหตุของปัญหา สภาวะเช่นใด คือ แนวทางแห่งการแก้ไขปัญหา หรือความดับแห่งทุกข์ วิธีการใดคือ แนวทางปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์ สำหรับการปฏิบัติในเชิงสังคมนั้น เริ่มต้นจากการมองถึงปัญหาที่เกิดขึ้นชุมชน สังคม และพยายามมองหาสาเหตุของปัญหา เพื่อจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหา และหาวิธีการที่เหมาะสมในการพัฒนาในสิ่งนั้น

2. การมีสัมมาสังกัปปะ หมายถึง การคิดที่ดีหรือดำริชอบ โดยการดำริที่จะออกจากกาม ออกจากความพยาบาท ออกจากความเบียดเบียนที่เผาผลาญภายในจิตใจของมนุษย์

3. การมีสัมมาวาจา หมายถึง วาจาชอบ โดยการงดเว้นจากการพูดปด พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ

4. การมีสัมมากัมมัันตะ หมายถึง การงานชอบ โดยประพฤติชอบ (ทางกาย) คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม

5. การมีสัมมาอาชีวะ หมายถึง เลี้ยงชีพชอบ โดยการประกอบอาชีพที่สุจริต ไม่ผิดศีลธรรม

6. การมีสัมมาวายามะ หมายถึง ความเพียรชอบ โดยการเพียรระวังบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และเพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ให้ตั้งมั่น มั่นคงต่อไป

7. การมีสัมมาสติ หมายถึง ระลึกชอบ โดยการตามระลึกรู้ความเป็นไปของกาย เวทนา จิต ธรรมที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของมนุษย์

8. การมีสัมมาสมาธิ หมายถึง ตั้งใจมั่นชอบ การมีสมาธิในระดับต่างๆ อันเป็นไปเพื่อการกำจัดกิเลสภายในตัวตนของมนุษย์

เมื่อบุคคลประกอบความเพียรด้วยมรรคมือองค์ 8 แล้ว ย่อมจะเกิดความสุข เพราะเริ่มจากการพิจารณาเห็นความทุกข์และหาวิธีการที่จะดับความทุกข์นั้น ดังแผนภาพนี้

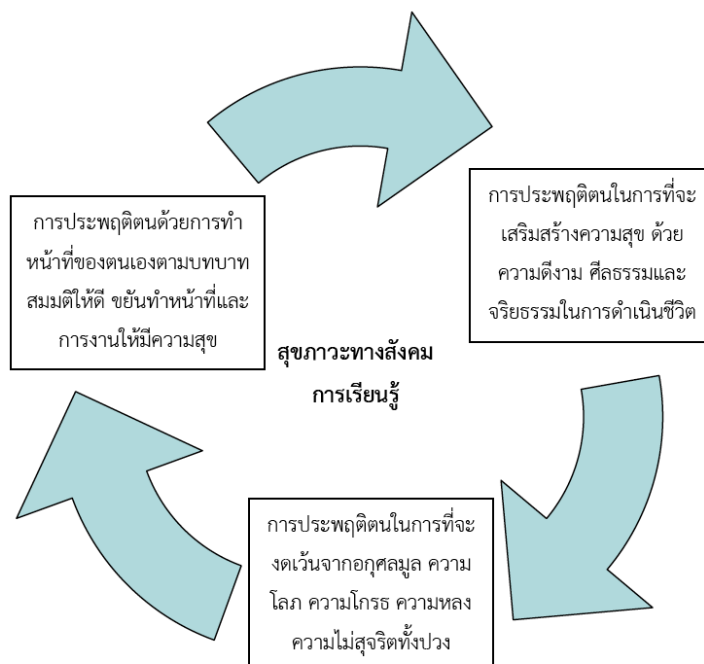

ดังนั้น การที่จะเสริมสร้างสุขภาวะให้เกิดขึ้นกับตัวบุคคลและองค์กรหรือสังคมโดยทั่วไป บุคคลและองค์กรนั้น จะต้องมองเห็นความทุกข์หรือปัญหาที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ ชุมชน สังคม หรือ ในองค์กร จากนั้นจึงค้นวิธีการที่เหมาะสมในการระงับความทุกข์นั้น โดยใช้หลักการคิด ที่แยบคาย ละเอียดอ่อน และใช้หลักมรรคมองค์ 8 คือการตั้งจิตคิดให้ตรง และมีการกระทำ ทางกาย วาจา ที่ถูกต้องเหมาะสม จึงเข้าสู่สุขภาวะที่ดีได้

5.1.1.2 รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและการเรียนรู้

วิธีการเสริมสร้างสุขภาวะของบุคคลและสังคมโดยนัยนี้ เป็นการค้นหาไปถึงสาเหตุ ของการทำให้เกิดความทุกข์ของบุคคลและสังคม จากผลการศึกษาที่พบว่า ความสุขหรือ ความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลนั้น มาจากปฏิสัมพันธ์กับการมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจของ บุคคล โดยในหลายกรณีพบว่า ถ้าบุคคลสนใจเรียนรู้จากวิถีชีวิต เช่น กรณีพระโสภณพัฒน์นอม จ.พะเยา ที่ใช้วิถีชีวิตและการเรียนรู้ไปสู่การจัดการสุขภาวะทางสังคมได้ ดังนั้น บุคคลจะต้อง กำหนดบทบาทและทำหน้าที่ของตนเองให้ถูกต้อง เป็นธรรม มีวิธีการดำรงชีวิตที่เหมาะสม หากบุคคลมีอกุศลมูล มีความไม่สุจริต ประพฤติล่วงละเมิดกฎเกณฑ์พื้นฐานของการอยู่ร่วมกัน คือ ศีล 5 หรือศีลของอารยชนเป็นปกติ บุคคลนั้นย่อมพบกับความทุกข์ ปิดกั้นทางแห่ง ความสุข ฉะนั้น บุคคลจึงจะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในฐานแห่งความดีงาม เช่น การมี ความสุจริต มีศีล เป็นพื้นฐาน มีวิธีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย เป็นธรรม สร้างประโยชน์เกื้อกูล ต่อสังคม จึงจะทำให้เกิดสุขภาวะทางสังคมขึ้นได้ ดังนี้

แผนภาพแสดงวงจรการเสริมสร้างสุขภาวะของบุคคลและสังคมที่สัมพันธ์กับพฤติกรรม/วิถีชีวิต

จากแผนภาพดังกล่าว จะเห็นได้ว่า การที่บุคคลจะมีสุขภาวะที่ดีได้นั้น บุคคลจะต้องมีความประพฤติที่เหมาะสม โดยเริ่มต้นจากการเพียรละหรืองดเว้นจากอกุศลมูล ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความไม่สุจริตทั้งปวง อันเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์ในการดำรงชีวิต พยายามประพฤติตนด้วยการทำหน้าที่ของตนเองตามบทบาทที่ได้รับสมมติให้ดี เช่น รับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ทำหน้าที่ของพ่อ แม่ ลูก ครู อาจารย์ ศิษย์ หรือตามตำแหน่งงานให้ถูกต้อง มีความขยันในการประกอบอาชีพ พยายามทำหน้าที่และบริหารงานให้มีความสุข และมีการประพฤติตนในการที่จะเสริมสร้างความสุข ด้วยความดีงาม มีศีลธรรม และจริยธรรมในการดำเนินชีวิต เพื่อเพิ่มพูนทางกุศล ทางแห่งการทำดีให้เพิ่มขึ้น เมื่อบุคคลได้ประกอบกิจอันเป็นฝ่ายดีอย่างต่อเนื่อง ความสุขที่ได้จากการประพฤติปฏิบัติก็จะเกิดขึ้น สุขภาวะด้านกายภาพเป็นเพียงส่วนหนึ่งและความสุขทางสังคม จิตใจและปัญญานั้นมีความสำคัญมาก สุขภาวะที่ดีเกิดจากภายในจิตใจและปัญญา ดังนั้น ความมีสุขภาวะจึงมีความสัมพันธ์กับการประพฤติกรรมกรปฏิบัติตนของแต่ละบุคคล นั่นคือ “การเรียนรู้”

5.1.1.3 รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับจิตใจและปัญญา

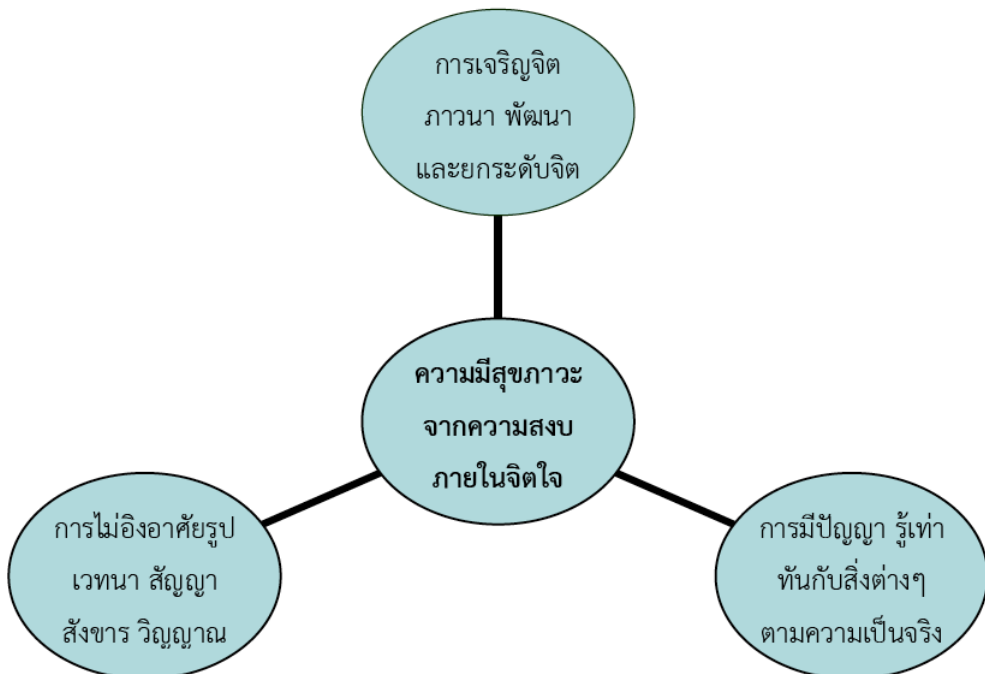
รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะนั้น มีความสัมพันธ์กับจิตใจและปัญญาเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุที่บุคคลและสังคมจะมีความสุขหรือความทุกข์นั้น เกิดจากการปรุงแต่งทางจิตใจและการมีปัญญารู้เท่าทันความสุขกับความทุกข์ หากปราศจากการปรุงแต่ง ยึดมั่นถือมั่นในจิตใจ มีอิสระแห่งจิตใจ มีความเกษม เบิกบานและมีปัญญารู้เท่าทันในธรรมชาติของสรรพสิ่ง รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้ปัจจัยที่เชื่อมโยงความสุขกับความทุกข์แล้ว ความสุขย่อมเกิดขึ้นทั้งในทุกระดับไม่ว่าจะเป็นสุขทางกาย จิตใจ ปัญญา และสังคม แต่การที่เสริมสร้างสุขภาวะให้เกิดผลนั้น การพัฒนาจิตใจและปัญญาอย่างต่อเนื่อง ตามหลักพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงแนวปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสุขไว้หลายประการ เช่น ความยินดีในวิเวกหรือความสงบสุข ย่อมมีความสุข การไม่เบียดเบียน คือ การระมัดระวังไม่ทำร้ายสัตว์มีชีวิต เป็นความสุขในโลก การละกามทั้งหลายเสียได้เป็นความสุขในโลก การกำจัดความถือตัว (อสมิมานะ) เสียได้นั้นแหละเป็นความสุขอย่างยิ่ง

ฉะนั้น ถ้าบุคคลมีการกำจัดความถือตัว มีอิสระแห่งจิตใจ ปราศจากกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งหลาย ย่อมก่อจะเกิดความสุขภายในจิตใจเป็นความสุขที่ยั่งยืนกว่าการพึ่งพาความสุขจากวัตถุภายนอกที่มีการเปลี่ยนแปลง เกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป และถ้าบุคคลมีความปรารถนาที่จะเข้าถึงความสุขอย่างยิ่ง คือ ความสุขระดับที่เหนือโลก บุคคลสามารถเข้าถึงความสุขระดับนั้นได้ โดยการบำเพ็ญไตรสิกขาและละกิเลส สามารถขจัดกิเลสที่เป็นรากเหง้าแห่งความทุกข์ได้ โดยลำดับ ความทุกข์ย่อมเกิดขึ้นกับบุคคลที่แสวงหาความสุขโดยอิงอาศัย รูป เวทนา สัญญา

สังขาร และวิญญาณ โดยทั่วไปสิ่งที่ไม่เที่ยงย่อมทำให้บุคคลผิดหวัง เป็นทุกข์ โทมนัส เศร้าโศก เสียใจและร่ำไห้ อันเกิดจากการไม่ได้หรือเกิดจากการพลัดพรากหรือการสูญเสียสิ่งนั้นไป การดำเนินชีวิตและการแสวงหาความสุขไม่อิงอาศัยรูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ จึงเป็นแนวปฏิบัติที่จะทำให้เกิดสุข

สำหรับกรณีศึกษาในสังคมไทย พบว่า การเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ของวัด พระสงฆ์และชุมชนต่างๆ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา ดังกรณีวัดป่าสุขสมบูรณ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ได้สร้างสรรค์พลังการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยการนำเยาวชน คนแก่ และชาวบ้านมาเรียนรู้เพื่อรักษาความสมดุลของชีวิต โดยเริ่มต้นจากการดูแลสิ่งแวดล้อม ที่มีอยู่จากนั้นนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองในเชิงสังคม การพัฒนาจิตใจและปัญญาในการดำรงชีวิต จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความมีสุขภาวะที่ดี ดังนั้น การเสริมสร้าง สุขภาวะที่ดีจึงมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาจิตใจและปัญญาเพื่อให้รู้เท่าทันกับสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริง ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพแสดงการมีสุขภาวะที่สัมพันธ์กับการพัฒนาจิตใจและปัญญา

จากแผนภาพดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงมีความสุขภาวะว่ามีความสัมพันธ์กับจิตใจและปัญหา ถ้าบุคคลมีจิตใจที่อิสระ หลุดพ้นจากความเห็นแก่ตัว เอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีความอิสระแห่งจิต ปราศจากกิเลสทั้งปวง ไม่มีการอิงอาศัยสุขภายนอก มีปัญญารู้เห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริงหรือยกจิตเข้าสู่ไตรลักษณ์ เมื่อนั้นปัญญาย่อมเกิดและมีความสุขตามมา ในทางโลก การที่มีบุคคลมีความเข้าใจใจของตนเองและผู้อื่นๆ มีการเอื้อเฟื้อแบ่งปัน มีภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตย่อมจะมีสุขภาวะทางจิต ปัญญา และสังคมได้ดี

รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธบูรณาการทั้ง 3 รูปแบบ นั้น เป็นแนวคิดและกระบวนการที่พระสงฆ์ในสังคมไทยได้มีการบูรณาการและประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม บางรูปบางท่านได้เริ่มต้นจากปัญหาของชุมชน บางท่านเริ่มต้นจากประสบการณ์ในการทำงานด้านพระพุทธศาสนา บางท่านทำงานบนพื้นฐานของจิตใจและปัญหาที่มีต่อสังคม โดยรูปแบบทั้ง 3 นั้น สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ในระดับที่ดี ถึงแม้ว่า ในความเป็นจริงการแก้ไขปัญหของบุคคลและสังคม มิใช่จะสำเร็จได้ด้วยการดำเนินการภายใต้แนวคิดและกระบวนการใดกระบวนการหนึ่ง แต่กระบวนการที่สะสมอย่างต่อเนื่องนั้น จะไปสู่การจัดการที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลและชุมชนนั้นๆ ดังนั้น รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมตามแนวพุทธ จึงมีนัยที่สำคัญต่อการพัฒนาสังคมอีกประการหนึ่ง

5.2 การพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคม

จากกระบวนการที่ดำเนินการโดยการเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ที่กล่าวในบทที่ 2 ที่กำหนดให้พระสงฆ์ แกนนำชุมชน และภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้องได้พัฒนาโครงการเสริมสร้างสุขภาวะและพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ไปด้วยนั้น คณะผู้วิจัยได้ศึกษาถึงสมรรถนะของพระสงฆ์ในพื้นที่ต่างๆ ว่า ควรมีสมรรถนะด้านใดบ้างที่จำเป็นหรือเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า สมรรถนะที่สำคัญของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมประกอบด้วยสมรรถนะที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. สมรรถนะด้านความรู้ตามหลักพระพุทธศาสนาและศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง
2. สมรรถนะด้านการปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา
3. สมรรถนะด้านการเรียนรู้และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม

โดยสมรรถนะของพระสงฆ์แต่ละด้านมีประเด็นสมรรถนะย่อยหรือตัวบ่งชี้อีกจำนวนด้านละ 5 ตัวบ่งชี้ ดังนี้

1. สมรรถนะด้านความรู้ตามหลักพระพุทธศาสนาและศาสตร์ที่เกี่ยวข้องมีตัวบ่งชี้ย่อยจำนวน 5 ข้อ ดังนี้

- 1) การมีความรู้ตามหลักพุทธธรรม
 - 2) การมีความรู้ในด้านการจัดการสุขภาวะทางสังคม
 - 3) การมีความรู้เกี่ยวกับพุทธเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยา
 - 4) การมีความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 5) การมีความรู้ระบบการบริหารจัดการ
2. สมรรถนะด้านการปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนาประกอบด้วยตัวบ่งชี้ย่อย คือ
- 1) การปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัย
 - 2) การปกป้องดูแลรักษาพระธรรมวินัยและพระพุทธศาสนา
 - 3) ความสามารถในการเผยแผ่พุทธธรรม
 - 4) การพัฒนาจิตใจและปัญญา
 - 5) การมีศรัทธาต่อการสร้างความดีงามของสังคม
3. สมรรถนะด้านการเรียนรู้และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมประกอบด้วยตัวบ่งชี้ คือ
- 1) การมีภาวะผู้นำ
 - 2) ความสามารถในการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี
 - 3) การมีมนุษยสัมพันธ์
 - 4) ความสามารถในการประสานงาน
 - 5) ความสามารถในการเรียนรู้และการปรับตัว

การพัฒนาสมรรถนะในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของพระสงฆ์นั้น คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย โดยมีการพัฒนาร่วมกับโครงการเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ในพื้นที่ 15 จังหวัด โดยมีกิจกรรมที่สำคัญ 5 กิจกรรม ได้แก่

1. การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ (Knowledge) ตามหลักพระธรรมวินัย ศาสตร์สมัยใหม่ (พุทธเศรษฐศาสตร์ นิเวศวิทยาเชิงพุทธ การบริหารจัดการธรรมาภิบาลเชิงพุทธ) ภูมิปัญญาท้องถิ่น และระบบการบริหารจัดการและการสื่อสารสังคมร่วมสมัย โดยอาศัยฐานความรู้ของพระมหาเถระ นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาและศาสตร์อื่นๆ เช่น เจ้าคณะจังหวัด นักวิชาการในมหาวิทยาลัย ประชาชนท้องถิ่น เป็นต้น มาเป็นวิทยากรในการเสริมสร้างความรู้ แนวคิดการทำงาน เพื่อให้พระสงฆ์รุ่นใหม่ มีแนวคิด ความรู้ในการทำงานเพื่อสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม

2. การพัฒนาทักษะ (Skill) เพื่อให้พระสงฆ์มีทักษะเกี่ยวกับแนวการปฏิบัติงาน เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคม เพื่อให้พระสงฆ์สามารถคิดได้ ทำได้ และแก้ปัญหาเป็น จากการปฏิบัติงานจริงในชุมชนที่พระสงฆ์พำนักอยู่ โดยเฉพาะพระสงฆ์รุ่นใหม่ ที่มีบทบาทในการพัฒนาสังคม เช่น พระธรรมทูต พระจริยานิเทศ โดยอาศัยแนวปฏิบัติ ของชุมชน นักวิชาการ และผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เช่น การปฏิบัติของโครงการล้างพิษกายสลาย พิษใจ ศูนย์สุขภาพพุทธรักษา อำเภอกอโศกโพธิ์ชัย จังหวัดขอนแก่น เป็นต้น

3. การพัฒนาคุณลักษณะภายใน (Attributes) ได้แก่ การเสริมสร้างทัศนคติ ความเชื่อ ความคิดเห็นให้กับพระสงฆ์ โดยมีการจัดประชุมสัมมนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่มีต่อ งานพัฒนาของพระสงฆ์ในพื้นที่ 15 จังหวัด โดยอาศัยฐานกิจกรรมการสัมมนา การพัฒนา โครงการในพื้นที่ การศึกษาดูงาน เพื่อให้พระสงฆ์มีมุมมองต่อการพัฒนาสังคมและการ เสริมสร้างสุขภาวะในทิศทางที่เหมาะสม

4. การเสริมสร้างเครือข่าย (Network Promotion) ได้แก่ การประสานความร่วมมือกับ ภาคีการพัฒนาในพื้นที่ 15 จังหวัด ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ คณะสงฆ์ เพื่อให้มีการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันในพื้นที่ เช่น เครือข่ายสิ่งแวดล้อมในจังหวัด พะเยา เป็นต้น เพื่อให้พระสงฆ์ได้มีการประสานต่อเครือข่ายทางสังคมในพื้นที่เพื่อจะ ได้มีการทำงานร่วมกัน

5. การเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated Learning) โดยการทำกิจกรรมในโครงการ พัฒนาในพื้นที่ 15 จังหวัด ซึ่งดำเนินการลักษณะของการบูรณาการองค์ความรู้ คน (องค์กร ชุมชน) และกระบวนการที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในลักษณะสหวิทยาการ จากองค์ความรู้ในศาสตร์สาขาต่างๆ ผ่านการปฏิบัติจริงในพื้นที่ โดยมีพระสงฆ์ แกนนำ ชุมชน รวมทั้งนักวิชาการมาเป็นพี่เลี้ยงในการทำกิจกรรมการพัฒนา

ผลจากการเสริมสร้างสมรรถนะของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ ดังกล่าวพบว่า พระสงฆ์ที่เข้าร่วมโครงการมีความรู้ ความเข้าใจในหลักพุทธธรรมในการ เสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น มีความสามารถในการคิดเชื่อมโยงความรู้ เข้ากับ การปฏิบัติ นำไปสู่การเทศน์ การสอน การลงมือปฏิบัติกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้าง สุขภาวะและการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม มีการพัฒนาทักษะความสามารถในแต่ละด้าน อย่างเหมาะสม จนเกิดผลดีต่อกิจกรรมการพัฒนาสังคมด้านการเสริมสร้างสุขภาวะและ การเรียนรู้ ถึงแม้ว่า การเพิ่มสมรรถนะของพระสงฆ์อาจจะไม่มีความสมบูรณ์ในเชิงปฏิบัติก็ตาม เนื่องจากการพัฒนาในระยะเวลายาวนาน โครงการกิจกรรมต่างๆ ยังไม่บรรลุผลตามที่ตั้งไว้ แต่ผลการดำเนินการ ก็พบว่า พระสงฆ์สามารถมีความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะในการทำงาน

เพื่อสังคมมากขึ้น โดยพระสงฆ์สามารถดำเนินการโครงการ/กิจกรรม ที่เป็นการพัฒนาขีดความสามารถของพระสงฆ์พร้อมกับการพัฒนาสุขภาพของสังคม ซึ่งพระสงฆ์ได้พัฒนากิจกรรมต่างๆ เช่น

- 1) การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ วิถีคิดในการทำงานเพื่อพระพุทธศาสนา การเสริมสร้างสุขภาพ และการพัฒนาสังคม
- 2) การส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักการเรียนรู้ การดำรงชีวิตที่ไม่ประมาท เช่น การประหยัด การเก็บออม มีความเพียรในการดำเนินชีวิตและกิจกรรม
- 3) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสุขภาพและการเรียนรู้ การสร้างสวัสดิการแก่สังคม
- 4) การส่งเสริมการเรียนรู้แบบบูรณาการ ที่เกิดขึ้นในระหว่างกิจกรรมและกระบวนการพัฒนา โดยมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กรต่างๆ ในพื้นที่
- 5) การส่งเสริมการอาชีพ การอยู่แบบพอเพียงที่สอดคล้องกับบริบททางสังคม
- 6) การจัดการสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรในชุมชน
- 7) การสนับสนุนให้เกิดกระบวนการกลุ่ม เสริมสร้างเครือข่ายการทำงานเพื่อเสริมสร้างสุขภาพของสังคม
- 8) การเสริมสร้างคุณค่าของวัฒนธรรมและประเพณีในท้องถิ่น
- 9) การดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเรียนรู้เพื่อสร้างประโยชน์และความสุขของมหาชน

ทั้งหมดเป็นผลลัพธ์ของการพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ ที่เกิดจากการเรียนรู้และการทำงานเชิงพื้นที่ 15 จังหวัด ซึ่งเป็นกระบวนการที่พระสงฆ์ ชาวบ้าน และชุมชน ได้ร่วมกันดำเนินการกิจกรรม/โครงการเพื่อสุขภาพและการเรียนรู้ร่วมกัน และเป็นผลทำให้พระสงฆ์ กลายเป็นที่ยอมรับจากชาวบ้าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายพระสงฆ์ด้วยตนเอง อนึ่ง ผลอันเกิดจากกิจกรรมการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ทางสังคมของพระสงฆ์ มีผลดังนี้

1. การทำให้เกิดการเรียนรู้ การที่พระสงฆ์ได้ดำเนินการ กิจกรรม โครงการพัฒนาต่างๆ ในพื้นที่ รวมทั้งมีการศึกษาปัญหาของชุมชน จึงทำให้พระสงฆ์และชุมชน เกิดความรู้ ความเข้าใจและมองเห็นแนวทางการแก้ไข โดยมีการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น ให้ชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ประสบปัญหาได้รู้และเข้าใจ จนมองเห็นโทษและประโยชน์ของพฤติกรรมบางอย่าง ทำให้เกิดแนวคิดสติปัญญาและกระบวนการที่จะแก้ไขปัญหา แล้วหาทางพัฒนาร่วมกัน โดยใช้กระบวนการและองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนากับความรู้ในสาขาต่างๆ

2. การทำให้เกิดเครือข่ายการพัฒนา การที่พระสงฆ์ได้มีการทำงานร่วมกับฝ่ายต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คณะสงฆ์ มูลนิธิและสถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้เกิดขยายเี่ยวการทำงานและการเรียนรู้ร่วมกัน ในกรณีโครงการพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพในการเตรียมรับมือภัยพิบัติ (แผ่นดินไหว) ของจังหวัดเชียงรายนั้น ได้มีการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกับฝ่ายต่างๆ เช่น ส่วนราชการจังหวัดเชียงราย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา วิทยาเขตเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขาของคุณเตือนใจ ดีเทศน์ คณะสงฆ์จังหวัดต่างๆ ที่ร่วมกันช่วยเหลือ บริจาคทุนเพื่อฟื้นฟูผู้ประสบภัยแผ่นดินไหวในพื้นที่จังหวัดเชียงราย ดังนั้น การทำงานของพระสงฆ์จึงเกิดภาคีเครือข่ายการพัฒนาที่เชื่อมโยงทั้งประเด็นกิจกรรมการพัฒนาและพื้นที่ ทำให้เกิดพลังการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและมีสุขภาวะที่ดีของบุคคลและชุมชน

3. การทำให้เกิดการจัดการตนเองด้านสุขภาวะ การที่พระสงฆ์และชุมชนได้มีการทำงานร่วมกันในประเด็นกิจกรรมต่างๆ เช่น การสวดมนต์หมู่ การปลูกป่า การป้องกันยาเสพติด การส่งเสริมการศึกษา การพัฒนาชาวเขา และการดูแลผู้สูงอายุ เป็นต้น ทุกสิ่งๆ ที่ดำเนินการนำไปสู่การจัดการตนเองด้านสุขภาวะและการจัดการชุมชน โดยมีการพัฒนาด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม ด้านสังคม ด้านจิตใจ และปัญญา โดยมีหลายชุมชนที่พยายามฝึกฝนพัฒนาตนเอง ตัวอย่างเช่น การไม่ให้สิทธิพิเศษแก่ผู้ที่ไม่เลิกเหล้า โดยยังไม่รับเข้าสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ การไม่ได้รับแจกวัตถุสิ่งของ การใช้กระบวนการต่อยอดทางสังคมและวัฒนธรรม เพื่อให้ชาวบ้านได้มีโอกาส เวทีการพูดจาหาทางออกของปัญหา รวมถึงการส่งเสริมงานประเพณี พิธีกรรมในชุมชน มาเป็นเงื่อนไขของการพัฒนา เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ และนำกิจกรรมอื่นๆ ให้ชาวบ้านได้เห็นเป็นเรื่องบาปบุญคุณโทษ การดูแลรักษาสุขภาพ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น จึงเกิดการจัดการตนเองและการดูแลสุขภาพของชุมชน ได้ด้วยคนภายในชุมชนเองอย่างยั่งยืน

4. การทำให้เกิดพลังการเปลี่ยนแปลง วิธีการทางสังคมที่เกิดจากเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดพลังการเปลี่ยนในด้านต่างๆ โดยเฉพาะที่มาจาก การขับเคลื่อนในเชิงพหุภาคีที่มี พระสงฆ์ ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐ ร่วมกันดำเนินการ การเปลี่ยนแปลงจาก จุดเล็กๆ ดังเช่น การเรียนรู้ของวัดป่าสุทธสมบุรณ์ บุรีรัมย์ ทำให้เกิดการเรียนรู้ของเยาวชน ในหมู่บ้านที่นำไปสู่การจัดการด้านการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรม ประเพณีในท้องถิ่น และการนำไปสู่การจัดการสุขภาพแบบองค์รวม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงจากภายในไปสู่ภายนอก

5. การให้เกิดการแก้ไขปัญหของบุคคลและสังคม การแก้ไขปัญหของบุคคลและ สังคมนั้น สามารถแก้ไขได้หลายระดับตั้งแต่ในระดับนโยบาย องค์กร ชุมชน และระดับบุคคล ในกรณีการจัดการที่มีพระสงฆ์มีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการแก้ไขในระดับ ชุมชน และปัจเจกบุคคล เช่น การให้ชุมชนมีการจัดการตนเอง บวชป่า การดูแลผู้สูงอายุ การ พัฒนากองทุนชุมชน เป็นต้น นับว่าเป็นการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาในระดับชุมชน เพื่อสุขภาพที่ดีของชุมชนและสังคมในภาพกว้าง

บทที่ 6

สรุปและข้อเสนอแนะ

โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เรื่อง “การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมโดยการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ไทย 2) เพื่อบูรณาการแนวคิดหลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ 3) เพื่อพัฒนารูปแบบ (Model) และสมรรถนะ (Competency) ของคณะสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมในเชิงพุทธบูรณาการ 4) เพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาในพื้นที่ 15 จังหวัด และเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน/องค์กรชุมชน ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา โดยมีเป้าหมายเชิงคุณภาพ คือ มีการส่งเสริมให้พระสงฆ์ องค์กรภาครัฐ ชุมชน และภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ได้บูรณาการหลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ เช่น เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ การพัฒนาที่ยั่งยืน สิทธิมนุษยชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม โดยผ่านกิจกรรมการพัฒนาพื้นที่ในระดับจังหวัด 15 จังหวัด โดยมีพระสงฆ์เป็นแกนนำในการพัฒนาหรือการเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้เชิงพุทธ ได้มีการพัฒนารูปแบบการจัดการ (Model) และพัฒนาขีดสมรรถนะ (Competency) ของคณะสงฆ์รุ่นใหม่เพื่อเป็นแกนนำในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา รวมทั้งการพัฒนาบุคคลและสังคมตามหลักคุณภาพชีวิตและการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมตามหลักพุทธบูรณาการ โดยหวังให้เกิดเครือข่ายการทำงานของคณะสงฆ์ ภาครัฐ ภาคประชาชน องค์กรชุมชน ใน 15 จังหวัด เพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัย การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาวิจัยในเชิงคุณภาพ โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติ (action Research) เพื่อการเชื่อมโยงความรู้ บุคลากร การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม โดยมีวิธีการศึกษาใน 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) การศึกษาในเชิงเอกสาร 2) การศึกษาภาคสนามจากการลงมือปฏิบัติการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่ และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับพระเถระ เจ้าคณะพระสังฆาธิการ พระนักพัฒนา นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา ประชาชนท้องถิ่น เครือข่าย องค์กรภาคประชาชน มหาวิทยาลัยสงฆ์ หรือกลไกหน่วยงานสนับสนุนอื่นๆ 3) การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ สำหรับประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย พระเถระ คณะสงฆ์ หรือพระสังฆาธิการใน 15 จังหวัดๆ ละ 25-30 รูป/คน รวมจำนวน 450 รูป/คน โดยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของการศึกษา ส่วนประชาชนใน 15 จังหวัด ซึ่งเป็นพระภิกษุ-สามเณร ประชาชน และตัวแทนองค์กรในพื้นที่กำหนดไว้จำนวน 4,500 คน (จังหวัดละ 300 คน) เพื่อให้มีส่วนร่วมตามโครงการพัฒนาที่คณะสงฆ์ใน 15 จังหวัดได้พัฒนาขึ้นและดำเนินการตามเป้าหมายที่วางไว้

6.1 สรุปผลการศึกษา

สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 “เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมโดยการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์ไทย” ผลการศึกษาพบว่า พระสงฆ์ในพื้นที่ 15 จังหวัดที่ได้ดำเนินการโครงการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามหลักพระพุทธศาสนาจำนวน 18 โครงการ มีแนวทางการบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมใน 4 ลักษณะ ได้แก่

1) การประยุกต์ใช้โดยอาศัยบทบาท หน้าที่และการบริหารกิจการคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ 6 ประการ คือ การปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ ซึ่งการประยุกต์ใช้โดยอาศัยบทบาท หน้าที่ดังกล่าว เป็นการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมทั้งเพื่อการปกครอง การศึกษา การเผยแผ่ การศึกษาสงเคราะห์ โดยมีหลักพุทธธรรมที่สำคัญ เช่น มรรคมีองค์ 8 อปริหานิยธรรม 7 สังคหวัตถุ 4 อิทธิบาท 4 ไตรสิกขา พรหมวิหารธรรม 4 เป็นต้น โดยมีการบูรณาการตามระบบบริหารกิจกรรมการคณะสงฆ์ที่กำหนดไว้ในแต่ละด้าน ตัวอย่างเช่น ด้านการเผยแผ่ กรณีของคณะสงฆ์จังหวัดแพร่ที่ได้ดำเนินการจัดโครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการเผยแผ่แก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน เยาวชนในจังหวัดแพร่ (โรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิตย) และพัฒนาศักยภาพหน่วยอบรมประชาชนประจำจังหวัด อำเภอและโครงการตำบล (อปจ., อปอ., อปต.) โดยมีการประยุกต์หลักพุทธธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

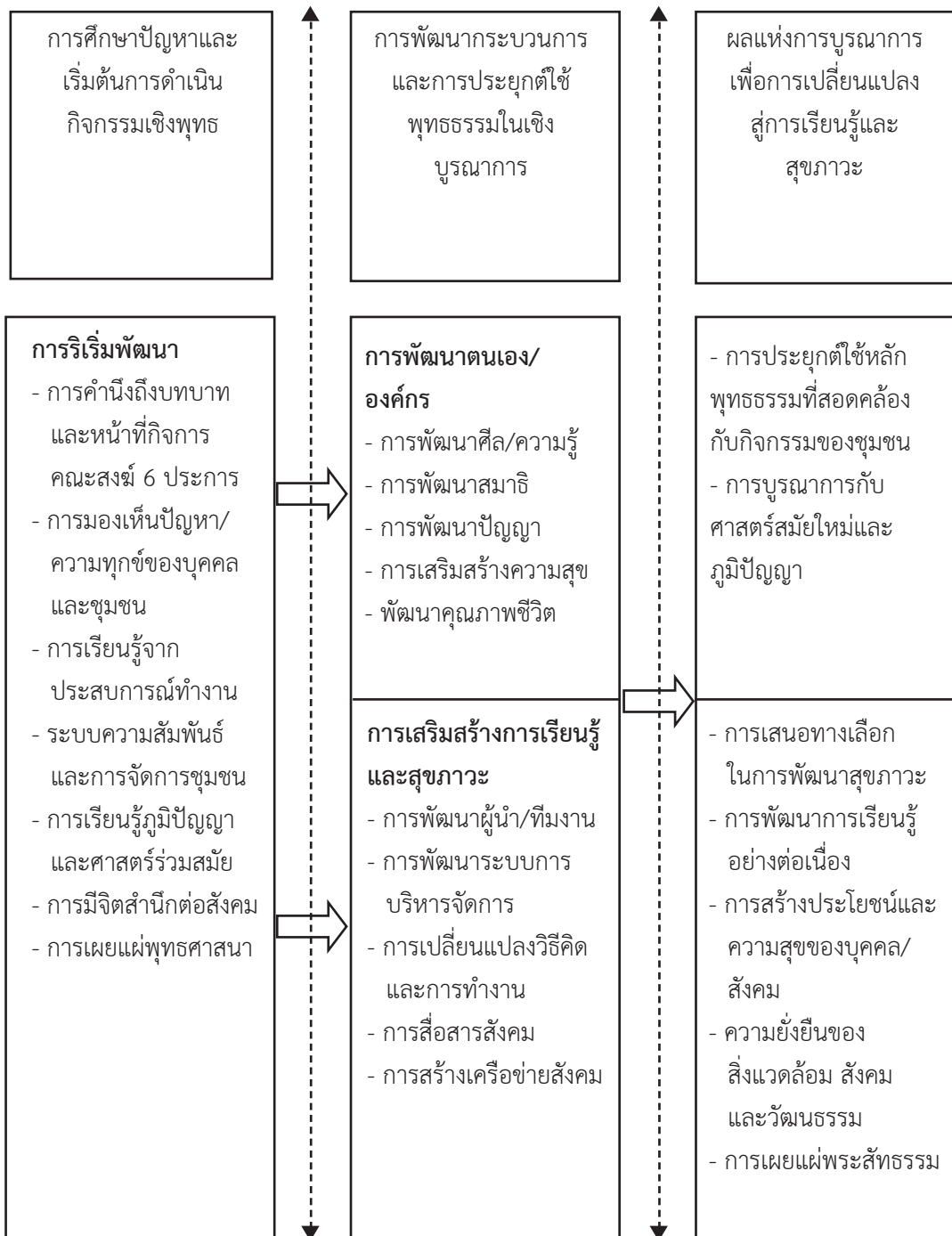
เพื่อบูรณาการที่สอดคล้องกับโครงการวิจัย คือ การพัฒนาจิตและเจริญปัญญาของศูนย์ การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และการจัดปฏิบัติธรรมแก่ประชาชนของหน่วยอบรม ประชาชนประจำตำบล เป็นไปตามหลักการ 8 ประการ ที่มหาเถรสมาคมกำหนด คือ ด้าน ศีลธรรมและวัฒนธรรม ด้านสุขอนามัย ด้านสัมมาชีพ ด้านสันติสุข ด้านศึกษาสงเคราะห์ ด้านกตัญญูกตเวทิตาธรรม ด้านสามัคคีธรรม ด้านสาธารณสงเคราะห์ การจัดกิจกรรมพัฒนา จิตและเจริญปัญญา

2) การประยุกต์ใช้โดยอาศัยปัญหาของวัดและชุมชนเป็นฐานในการพัฒนาซึ่งเป็นไป ตามหลักอริยสัจ 4 ที่มองถึงปัญหา ความทุกข์ ต้นตอแห่งความทุกข์ ปัญหา แล้วจึงหาทาง แก้ไขโดยใช้กระบวนการแห่งมรรคมิองค์ 8 หรือกระบวนการที่ถูกต้อง โดยเริ่มต้นจากการ มีมุมมองที่เป็นสัมมาทิฐิ มีความคิดสร้างสรรค์ มีการกระทำทางกาย วาจา ใจที่ถูกต้อง มีสติ ปัญญาในการดำเนินการ จึงทำให้สามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้

3) การประยุกต์ใช้โดยอาศัยการเรียนรู้และความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นกระบวนการ ที่อาศัยภูมิปัญญา การเรียนรู้ กลไกและภาคีการพัฒนาที่มีในสังคมเป็นปัจจัยในการขับเคลื่อน กิจกรรมการเรียนรู้และการเสริมสร้างสุขภาวะของสังคม ผลที่เกิดทำให้สังคมมีการเรียนรู้ และในขณะเดียวกันก็มีการสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลเพื่อประโยชน์และการพัฒนาของสังคม โดยอาศัยหลักการทางพระพุทธศาสนา

4) การบูรณาการและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่ ในมิตินี้ เป็นการใช้นวัตกรรม มุมมอง และหลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์ร่วมสมัย เพื่อนำไปสู่ การจัดการที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ องค์ความรู้ และกระบวนการที่เกิดขึ้นในสังคม อันจะ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและเชื่อมโยงการทำงานในมิติต่างๆ เช่น การศึกษา สิ่งแวดล้อม การจัดการเครือข่าย การเสริมสร้างพลังของชุมชน เป็นต้น โดยการบูรณาการและการประยุกต์ ใช้หลักพุทธธรรมสามารถสรุปเป็นแผนภาพดังนี้

แผนภาพแสดงการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม

สรุปผลการศึกษิตตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 “เพื่อบูรณาการแนวคิดหลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของบุคคลและสังคมโดยการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์” ซึ่งการศึกษิตครั้งนี้ได้นำหลักทางพระพุทธศาสนาไปบูรณาการกับศาสตร์ 3 สาขา คือ เศรษฐศาสตร์ นิเวศวิทยา และธรรมาภิบาลเชิงพุทธ (รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์) ผลการศึกษิตพบว่า ในเชิงแนวคิดพระพุทธศาสนาและศาสตร์ต่างๆ สามารถผสมผสานในสาระสำคัญต่างๆ ได้เป็นอย่างดี โดยหลักการทางพระพุทธศาสนาไม่มีความขัดแย้งหรือต่อต้านแนวคิดในศาสตร์ดังกล่าว แต่ย้งนำเสนอให้เห็นมุมมองใหม่ที่สอดแทรกจริยธรรมเข้าไปกับศาสตร์ดังกล่าวให้มีความเป็นศาสตร์สากลมากขึ้นในลักษณะของการเสริมสร้างเพื่อให้เกิดประโยชน์และความสุขของบุคคลและสังคม ส่วนวิธีการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมเชิงพุทธที่มีการบูรณาการศาสตร์ต่างดังกล่าวโดยมีการถอดบทเรียนจากชุมชนและองค์กรในสังคมไทยนั้น สามารถสรุปแนวทางการบูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์ต่างๆ ได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1) ด้านการบูรณาการแนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ที่เกี่ยวข้อง เช่น เศรษฐศาสตร์ ศาสตร์แห่งการบริหารองค์กร คือ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ และนิเวศวิทยา การพัฒนาที่ยั่งยืน รวมทั้งภูมิปัญญาไทยนั้นจะเห็นได้ว่า แนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักที่สอดคล้องกับศาสตร์สมัยใหม่ต่างๆ และภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทย โดยได้แสดงหลักการที่แสดงถึงความยั่งยืน ความสมดุลของการดำรงชีวิต การใช้จ่ายและการบริโภคตามแนวเศรษฐศาสตร์ โดยมองว่าบุคคลและสังคมจะต้องมีจริยธรรมคู่กับการบริโภค ในขณะที่ศาสตร์แห่งการบริหารจัดการและการปกครองหรือธรรมาภิบาลนั้น พระพุทธศาสนาได้เสนอมุมมองต่อการบริหารว่า บุคคล องค์กร และสังคมจะต้องมีการบริหารงานที่มีความยุติธรรม เท่าเทียม สร้างประโยชน์และความสุขให้เกิดขึ้น ส่วนหลักนิเวศวิทยาพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นการสร้างสมดุลแห่งการดำรงอยู่อย่างไม่เบียดเบียน การรู้จักใช้อย่างเหมาะสมเพื่อที่จะให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อบุคคลและสรรพสิ่ง

2) ด้านกระบวนการ จากกรณีศึกษาทั้ง 3 กลุ่มสาขาวิชานั้น จะเห็นได้ว่า ชุมชนและองค์กรในสังคมสามารถนำแนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนาไปบูรณาการและสร้างกระบวนการเรียนรู้ขึ้นมาใหม่ภายใต้บริบทที่เหมาะสม จนนำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งใหม่หรือมีความเหมาะสม เช่น การประยุกต์เศรษฐศาสตร์สู่การสร้างควมรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจที่เริ่มต้นจากภายใน สู่ภายนอก การนำหลักพุทธธรรมและกิจกรรมเชิงพุทธไปสู่การบริหารจัดการองค์กรและชุมชนให้มีระบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมเพื่อให้เป็นองค์กรที่มีจริยธรรมในการดำเนินการ นอกจากนี้ย้งเน้นการพัฒนาให้มีความสุขจิต โปร่งใส ทำงานโดยปราศจากอคติ ในขณะที่การบูรณาการหลักนิเวศวิทยานั้น สามารถนำไปสู่การสร้างควม

สมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่า หรือทรัพยากรธรรมชาติ จนทำให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้ มีการสร้างพลังของชุมชนที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของบุคคลและสังคมตามหลักของการพัฒนาที่ยั่งยืน

3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม จากกรณีศึกษาจะพบว่า ชุมชนและองค์กรในสังคมสามารถเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันของฝ่ายต่างๆ ได้ ทั้งภาครัฐ เอกชน พระสงฆ์ สถาบันการศึกษา องค์กรชุมชน และภาคประชาชนในการสร้างพลังของการเรียนรู้ กระบวนการกลุ่ม จนนำไปสู่การพัฒนาเชิงพื้นที่และเชิงประเด็นที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและสังคม ซึ่งในอดีตเรียกว่า “หลักบวร” หรือบ้าน วัด โรงเรียน แต่ในปัจจุบันเน้น “พหุภาคีในการพัฒนาและการมีส่วนร่วม” ซึ่งจากการศึกษาพบว่า โครงการที่ภาคส่วนต่างๆ ดำเนินการนั้น หากมาจากความร่วมมือของประชาชน ภาครัฐ พระสงฆ์ ผู้นำศาสนา และภาคีการพัฒนาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็ภาครัฐ เอกชนก็จะทำให้การโครงการนั้นประสบผลสำเร็จ

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า แนวคิดและวิธีการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมเชิงพุทธจากกรณีศึกษาของชุมชนและองค์กรในสังคมไทย สามารถนำไปสู่การพัฒนาด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม การพัฒนาด้านพฤติกรรมสร้างสรรค์ การพัฒนาจิตใจ ปัญญา และการสร้างพลังทางสังคมได้ โดยมีพระสงฆ์และภาคีการพัฒนาในพื้นที่ต่างๆ ร่วมเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนและการพัฒนา โดยมีการบูรณาการคน องค์กร ความรู้ และกระบวนการตามที่กล่าวแล้ว โดยมีเป้าหมายเพื่อประโยชน์และความสุขหรือสุขภาวะของสังคม

สรุปวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 “เพื่อพัฒนารูปแบบ (Model) และสมรรถนะ (Competency) ของพระสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมในเชิงพุทธบูรณาการ” ผลการศึกษาพบว่า สมรรถนะที่สำคัญของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมตามหลักพระพุทธศาสนานั้น ประกอบด้วยสมรรถนะที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่

1. สมรรถนะด้านความรู้ตามหลักพระพุทธศาสนาและศาสตร์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง
2. สมรรถนะด้านการปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา
3. สมรรถนะด้านการเรียนรู้และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม

โดยสมรรถนะของพระสงฆ์แต่ละด้านนั้นมีความสำคัญต่อการที่จะพัฒนาแนวคิดพื้นฐานของพระสงฆ์ การพัฒนาองค์กรสงฆ์ และการสร้างศรัทธาให้กับประชาชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาสังคม การเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ โดยมีประเด็นสมรรถนะย่อยหรือตัวบ่งชี้อีกจำนวนด้านละ 5 ตัวบ่งชี้ ได้แก่

1. สมรรถนะด้านความรู้ตามหลักพระพุทธศาสนาและศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย
 - 1) การมีความรู้ตามหลักพระธรรมวินัย
 - 2) การมีความรู้ในด้านการจัดการสุขภาวะทางสังคม
 - 3) การมีความรู้เกี่ยวกับพุทธเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยา
 - 4) การมีความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น
 - 5) การมีความรู้ระบบการบริหารจัดการองค์กร
2. สมรรถนะด้านการปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยตัวบ่งชี้ย่อย คือ
 - 1) การปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัย
 - 2) การปกป้องดูแลรักษาพระธรรมวินัยและพระพุทธศาสนา
 - 3) ความสามารถในการเผยแผ่พุทธธรรม
 - 4) การพัฒนาจิตใจและปัญญา
 - 5) การมีศรัทธาต่อการสร้างความดีงามของสังคม
3. สมรรถนะด้านการเรียนรู้และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมประกอบด้วยตัวบ่งชี้ คือ
 - 1) การมีภาวะผู้นำ
 - 2) ความสามารถในการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี
 - 3) การมีมนุษยสัมพันธ์
 - 4) ความสามารถในการประสานงาน
 - 5) ความสามารถในการเรียนรู้และการปรับตัว

สำหรับการพัฒนาสมรรถนะในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของพระสงฆ์นั้น สามารถดำเนินการใน 5 กิจกรรมที่สำคัญ ได้แก่

1. การพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ (Knowledge) ตามหลักพระธรรมวินัย ศาสตร์สมัยใหม่ (พุทธเศรษฐศาสตร์ นิเวศวิทยาเชิงพุทธ การบริหารธรรมาภิบาลเชิงพุทธ) ภูมิปัญญาท้องถิ่นและระบบการบริหารจัดการและการสื่อสารสังคมร่วมสมัย โดยอาศัยฐานความรู้ของพระมหาเถระ นักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาและศาสตร์อื่นๆ เป็นแนวทางในการพัฒนาสมรรถนะ

2. การพัฒนาทักษะและแนวปฏิบัติ (Skill and Practice) เพื่อให้พระสงฆ์มีทักษะและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติงานเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคม เพื่อให้พระสงฆ์สามารถคิดได้ ทำได้ และแก้ปัญหาเป็นจากการปฏิบัติงานจริงในชุมชนที่พระสงฆ์พำนักอยู่ โดยเฉพาะพระสงฆ์รุ่นใหม่ที่มีบทบาทในการพัฒนาสังคม เช่น พระธรรมทูต พระจริยานิเทศ โดยอาศัยแนวปฏิบัติที่ของชุมชน นักวิชาการ และผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่

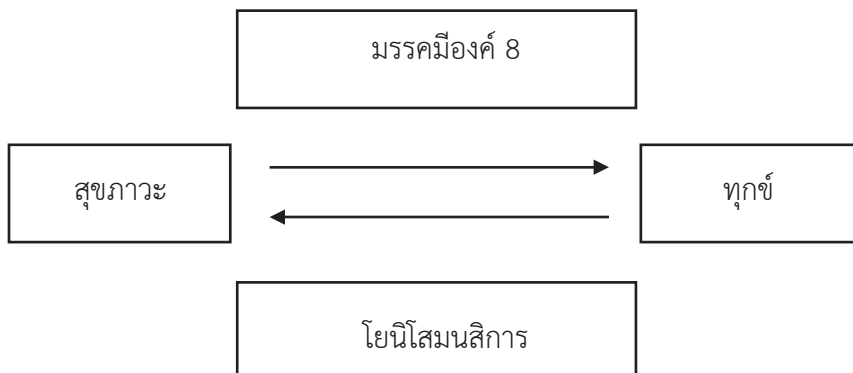
3. การพัฒนาคุณลักษณะภายใน (Attributes) ได้แก่ การเสริมสร้างทัศนคติ ความเชื่อ ความคิดเห็นให้กับพระสงฆ์ โดยมีการจัดประชุมสัมมนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่มีต่องานพัฒนาของพระสงฆ์ โดยอาศัยฐานกิจกรรมการสัมมนาและการพัฒนาโครงการในพื้นที่ การศึกษาดูงาน เป็นต้น เพื่อให้พระสงฆ์มีมุมมองต่อการพัฒนาสังคมและการเสริมสร้างสุขภาวะ ในทิศทางที่เหมาะสม

4. การเสริมสร้างเครือข่าย (Network Management) ได้แก่ การประสานเพื่อสร้างความร่วมมือกับภาคีการพัฒนาในพื้นที่ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคณะสงฆ์ เพื่อให้มีการเชื่อมโยงการทำงานในพื้นที่ร่วมกัน

5. การเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated Learning) โดยเป็นการเรียนรู้จากการทำกิจกรรมโครงการพัฒนาในพื้นที่และมีบูรณาการกิจกรรมกับการพัฒนาคน ความรู้ และกระบวนการที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในลักษณะสหวิทยาการจากศาสตร์สาขาต่างๆ ผ่านการปฏิบัติจริงโดยมีพระสงฆ์ แกนนำชุมชน รวมทั้งนักวิชาการมาเป็นพี่เลี้ยงในการทำกิจกรรมการพัฒนา

รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ จากการศึกษาพัฒนาองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการจะพบว่า มีรูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการใน 3 รูปแบบ คือ

1) รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับปัญหา ซึ่งเป็นวิธีการเสริมสร้างสุขภาวะโดยการนำความทุกข์หรือปัญหาของชุมชนมาสู่การเรียนรู้และพัฒนาสู่ความสุข โดยมองปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ยาเสพติด การเรียนรู้ เป็นต้น จากนั้นจึงลุกขึ้นมาแก้ไขปัญหาของตนเอง โดยการบูรณาการหลักพุทธธรรม เช่น หลักอริสัจ 4 มรรคมีองค์ 8 หลักโยนิโสมนสิการ มาแก้ไขปัญหา ดังนั้น เมื่อบุคคลและสังคมประกอบความเพียรแล้ว ย่อมจะเกิดความสุข เพราะเริ่มจากการพิจารณาเห็นความทุกข์และหาวิธีการที่จะดับความทุกข์นั้น ดังแผนภาพนี้

ฉะนั้น การที่จะเสริมสร้างสุขภาวะให้เกิดขึ้นกับตัวบุคคลและองค์กรหรือสังคมโดยทั่วไป บุคคลและองค์กรนั้น จะต้องมองเห็นความทุกข์หรือปัญหาที่มีอยู่ในตัวมนุษย์และสังคม จากนั้นจึงค้นวิธีการที่เหมาะสมในการระงับความทุกข์นั้น โดยใช้หลักการคิดที่แยบคาย ละเอียดอ่อน และใช้หลักมรรคมืด 8 คือการตั้งจิตคิดให้ตรง และมีการกระทำทางกาย วาจา ที่ถูกต้องเหมาะสม จึงเข้าสู่ความมีสุขภาวะที่ดีได้

2) รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและการเรียนรู้ เป็นวิธีการเสริมสร้างสุขภาวะโดยการสาวไปถึงสาเหตุของการดำรงชีวิตและการเรียนรู้ที่เกิดความทุกข์/ ปัญหาของบุคคลและสังคมซึ่งพบว่า ความสุขหรือความทุกข์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลนั้นมาจาก ปฏิสัมพันธ์กับการมีพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจของบุคคล ถ้าบุคคลสนใจเรียนรู้จากวิถีชีวิต และพัฒนาตนเองไปสู่การกำหนดบทบาทหน้าที่ของตนเองให้เหมาะสม ถูกต้อง เป็นธรรมแล้ว ย่อมจะมีสุขภาวะที่ดี ซึ่งต่างจาก บุคคลที่มีความไม่สุจริต ประพฤติล่วงละเมิดกฎเกณฑ์พื้นฐาน ของการอยู่ร่วมกัน บุคคลนั้นย่อมพบกับความทุกข์ ปิดกั้นทางแห่งความสุข ฉะนั้น บุคคลจึง จะต้องประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในฐานแห่งความดีงาม เช่น การมีความสุจริต มีศีล เป็นพื้นฐาน มีวิธีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย เป็นธรรม สร้างประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคม จึงจะทำให้เกิดสุขภาวะ ทางสังคมขึ้นได้

3) รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับจิตใจและปัญญา ด้วยเหตุ ที่บุคคลและสังคมจะมีความสุขหรือความทุกข์นั้น เกิดจากการเรียนรู้ภายในทางจิตใจและ การมีปัญหาที่รู้เท่าทันความสุขกับความทุกข์ หากปราศจากการเรียนรู้ มีจิตคับแคบและไม่มี ปัญญารู้เท่าทันในธรรมชาติของสรรพสิ่งย่อมจะเกิดความไม่รู้ซึ่งเป็นต้นเหตุของปัญหาและ ความไม่มีความสุขที่ดี ดังนั้น การรู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้ปัจจัยที่เชื่อมโยงความสุข กับความทุกข์แล้ว ความสุขย่อมจะเกิดขึ้นทั้งในทุกๆระดับไม่ว่าจะเป็นสุขทางกาย จิตใจ ปัญญา และสังคม

รูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมเชิงพุทธบูรณาการทั้ง 3 รูปแบบ นั้น เป็นแนวคิดและกระบวนการที่พระสงฆ์ในสังคมไทยได้มีการบูรณาการและประยุกต์ใช้ อย่างเหมาะสม บางรูปบางท่านได้เริ่มต้นจากปัญหาของชุมชน บางท่านเริ่มต้นจากประสบการณ์ ในการทำงานด้านพระพุทธศาสนา บางท่านทำงานบนพื้นฐานของจิตใจและปัญญาที่มีต่อสังคม โดยรูปแบบทั้ง 3 นั้น สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ระดับที่ดี ถึงแม้ว่า ในความเป็นจริงการแก้ไขปัญหาของบุคคลและสังคมมิใช่จะสำเร็จได้ด้วยการดำเนินการภายใต้ แนวคิดและกระบวนการใดกระบวนการหนึ่งแต่กระบวนการที่สะสมอย่างต่อเนื่องนั้น จะไปสู่ การจัดการที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นกับบุคคลและชุมชนนั้นๆ ดังนั้น รูปแบบการ

เสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ทางสังคมตามแนวพุทธ จึงมีนัยที่สำคัญต่อการพัฒนาสังคม อีกประการหนึ่ง

สรุปตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 ที่ว่า “เพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ตามแนว พระพุทธศาสนาในพื้นที่ 15 จังหวัดและเพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน/องค์กรชุมชน ในการเสริมสร้างสุขภาวะ และการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา” พบว่า พระสงฆ์ ภาคประชาชน และภาคี การพัฒนาได้มีการพัฒนาโครงการเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนว พระพุทธศาสนา จำนวน 17 โครงการ

1. คณะสงฆ์จังหวัดพะเยา-เชียงราย ได้แก่
 - 1.1 โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพในการเตรียมรับมือภัยพิบัติ
 - 1.2 โครงการสวดมนต์หมู่สรภัญญะ
 - 1.3 โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติฯ
2. คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่
 - 2.1 โครงการรวมพลังต้านภัยเอตส์
 - 2.2 โครงการธรรมจาริก (ธรรมะท่วมดอย)
3. คณะสงฆ์จังหวัดพิษณุโลก ได้แก่
 - 3.1 โครงการประชุมสัมมนาพัฒนาเครือข่ายพระสังฆาธิการจังหวัดพิษณุโลก
4. คณะสงฆ์จังหวัดแพร่ ได้แก่
 - 4.1 โครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร และประชาชน เยาวชน จังหวัดแพร่ (โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์)
 - 4.2 โครงการพัฒนาศักยภาพหน่วยอบรมประชาชนประจำจังหวัด
5. คณะสงฆ์จังหวัดขอนแก่น ได้แก่
 - 5.1 โครงการล้างพิษกายสลายพิษใจ ศูนย์สุขภาพพุทธรักษา อำเภอกอโกกโพธิ์ชัย จังหวัดขอนแก่น
6. คณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด ได้แก่
 - 6.1 โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคณะสงฆ์ร้อยเอ็ด
7. คณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่
 - 7.1 โครงการเสริมสร้างความความสุขและการเรียนรู้ของวัดป่าสุขสมบูรณ์
8. คณะสงฆ์จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่
 - 8.1 โครงการฟื้นฟู-อนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนตาม โครงการหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบให้ยั่งยืน

9. คณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี ได้แก่
- 9.1 โครงการพัฒนาสมรรถนะ (Competency) ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมของพระสงฆ์นักพัฒนารุ่นใหม่ของคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี
10. คณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี ได้แก่
- 10.1. โครงการพัฒนาสมรรถนะพระธรรมทูตในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี
11. คณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรี ได้แก่
- 11.1 โครงการสิงห์บุรีสร้างเยาวชนคนดีสู่สังคมไทย
12. คณะสงฆ์จังหวัดปราจีนบุรี ได้แก่
- 12.1 โครงการพัฒนาสมรรถนะพระสงฆ์นักพัฒนารุ่นใหม่เพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม
13. คณะจังหวัดสงขลา ยะลา และปัตตานี
- 13.1 โครงการพัฒนาพัฒนาสมรรถนะในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมเชิงพุทธบูรณาการ
- 13.2.โครงการเยาวชนอาสาส่งเสริมธรรมะ 5 จังหวัดชายแดนใต้

ตารางสรุปโครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
เชียงราย พะเยา	โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพในการเตรียมรับมือภัยพิบัติในพื้นที่จังหวัดเชียงราย-พะเยา ประเด็นสุขภาวะ - การพัฒนาพื้นที่ทางกายภาพหลังภัยพิบัติ - การฟื้นฟูจิตใจ - การพัฒนาความรู้และปัญญาเพื่อรับมือภัยพิบัติต่างๆ - การสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อรับมือภัยพิบัติ	1) เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ และพัฒนาชุดความรู้เพื่อการพัฒนาและเตรียมความพร้อมในการรับมือภัยพิบัติ แผ่นดินไหว 2) เพื่อเปิดเวทีสาธารณะในการระดมความคิดเห็นเพื่อการสร้างแนวทางการเตรียมความพร้อมรับมือภัยพิบัติ แผ่นดินไหว	กลุ่มเป้าหมาย - พระสงฆ์ในพื้นที่จังหวัดเชียงราย-พะเยา ผู้ที่ได้รับผลกระทบจากแผ่นดินไหว จำนวน 200 รูป - ผู้ที่สนใจและเครือข่ายความร่วมมือในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยแผ่นดินไหว จำนวน 100 คน ภาคีการพัฒนาในพื้นที่ - คณะสงฆ์ภาค 6 - คณะสงฆ์จังหวัดเชียงราย - คณะสงฆ์จังหวัดพะเยา

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
		3) เพื่อการเตรียมความพร้อมในการแก้ไขปัญหาและผลกระทบจากภัยพิบัติแผ่นดินไหวสำหรับพุทธสถานและขยายบทบาทของพระสงฆ์เพื่อออกสู่การเข้าไปดูแลช่วยเหลือประชาชน	<ul style="list-style-type: none"> - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา (เชียงใหม่) - มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา (พชภ.) โดยนางเตือนใจ ดีเทศน์ - กลุ่มคนเฒ่าคนแก่-ช่างพื้นบ้าน อ.แม่สรวย จังหวัดเชียงราย
พะเยา	<p>โครงการอบรมแกนนำสวดมนต์หมู่สรรเสริญพระรัตนตรัย</p> <p>ทำนองสรภัญญะ</p> <p>ประเด็นสุขภาพ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาความรู้ ทักษะการสวดมนต์ไหว้พระ และระเบียบทางกาย - การเสริมสร้างสมาธิพัฒนาจิตใจ - การพัฒนาความรู้และปัญญาในการใช้ชีวิต - การสร้างเครือข่ายทางสังคม การสวดมนต์หมู่ 	<p>1) เพื่อเสริมความรู้ ความเข้าใจและทักษะในการสวดมนต์หมู่สรรเสริญพระรัตนตรัย ทำนองสรภัญญะ ให้กับพระสงฆ์ ครูผู้ฝึกสอน และนักเรียน</p> <p>2) เพื่อสามารถสวดมนต์หมู่สรรเสริญฯ ได้อย่างถูกต้อง</p> <p>3) เพื่อพัฒนากระบวนการด้านจิตใจและปัญญา</p> <p>4) เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้น้อมรำลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ที่มีต่อตนเองและบุคคลอันเป็นที่รัก</p> <p>5) เพื่อเป็นการปลูกฝังคุณธรรม วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยและพุทธศาสนา</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระสงฆ์ นักเรียน มัคทายก และผู้สูงอายุในพื้นที่จังหวัดแกนนำ จำนวน 81 รูป และขยายกลุ่มเป้าหมายไปวัด โรงเรียน ชุมชน จำนวน 60 แห่ง <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์ภาค 6 - คณะสงฆ์จังหวัดพะเยา - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - โรงเรียนในพื้นที่จังหวัดพะเยา - กลุ่ม-ชมรมมัคทายก - กลุ่มศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน - วัด และชุมชน

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
พะเยา	<p>โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ</p> <p>ประเด็นสุขภาพ</p> <ul style="list-style-type: none"> - กายภาพ การพัฒนาชีวิต โดยอาศัยการเป็นอยู่ ที่ถูกต้อง สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมด้านกายภาพ - ศิลปภาพ การพัฒนาชีวิต โดยมีทำที่และวิถีปฏิบัติที่ถูกต้องต่อสิ่งแวดล้อมด้านสังคม - จิตภาพ การพัฒนาคุณภาพชีวิต ภายในด้านอารมณ์หรือจิตใจ - ปัญญาภาพ การพัฒนาชีวิตโดยการฝึกฝนเรียนรู้ เพื่อการรู้แจ้งความจริงของธรรมชาติ โดยองค์รวม ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม 	<p>1) เพื่อรณรงค์ให้หน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชนให้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้</p> <p>2) เพื่อเป็นการเพิ่มพื้นที่ให้กับธรรมชาติ เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีของชุมชนและหน่วยงานของรัฐ</p> <p>3) เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ บนพื้นที่จำนวน 1,000 ไร่ โดยสามารถเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ภายในหมู่บ้านจำนวน 20 หมู่บ้าน</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระสงฆ์ เยาวชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แกนนำชุมชน ในอำเภอแม่ใจ และขยายกลุ่มเป้าหมายไปวัด โรงเรียน ชุมชน จำนวน 20 แห่ง <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์จังหวัดพะเยา - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - กลุ่มอนุรักษ์หนองป่าเถิงทราย - วัด และชุมชนในพะเยา - คณะสงฆ์อำเภอแม่ใจ - โรงเรียนวัดโพธาราม - เทศบาลตำบลแม่ใจ - สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา (ทสจ.พะเยา)

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
เชียงใหม่	<p>โครงการรวมพลังต้านภัย เอ็ดส์ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การดูแลสุขภาพกาย - การดูแลสุขภาพใจ - การสร้างความรู้ ปัญญา พื้นฐานแห่งความเข้าใจ - การสร้างสังคมแห่งการ เกื้อกูล เอื้ออารีย์ต่อกัน 	<p>1) เพื่อให้ประชากร กลุ่มเป้าหมายมีความรู้ ที่ถูกต้องเรื่องโรคเอ็ดส์ แนวใหม่</p> <p>2) เพื่อให้ประชากร กลุ่มเป้าหมายมีทัศนคติที่ดี ต่อผู้ป่วย/ผู้ติดเชื้อเอ็ดส์ และการป้องกันตนเอง จากเชื้อเอชไอวี เอ็ดส์</p> <p>3) เพื่อให้ประชากร กลุ่มเป้าหมายมีการ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเสี่ยง</p> <p>4) เพื่อให้เกิดการพัฒนา ตนเองในรูปแบบที่ เหมาะสมของทีมภาคี การแก้ไขปัญหาโรคเอ็ดส์</p> <p>5) เพื่อให้เกิดการพัฒนา ตนเองในรูปแบบการ ดำเนินงานด้านการรณรงค์ ป้องกันโรคเอ็ดส์</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - ประชาชน กลุ่มสาธารณสุข และเยาวชนรุ่นใหม่ ในพื้นที่อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ - จำนวน 32,520 คน - กลุ่มผู้ติดเชื้อ เอ็ดส์ จำนวน 301 ราย <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - มูลนิธิแห่งความเมตตา และเอื้ออารีย์ วัดพระธาตุ ดอยสะเก็ด - วัด/ชุมชนในอำเภอดอยสะเก็ด - โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ ตำบล 8 แห่งใน อ.ดอยสะเก็ด - องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น - กลุ่มแม่หม้ายเอ็ดส์ ดอยสะเก็ด

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
เชียงใหม่	<p>โครงการธรรมจาริกชาวเขา (ธรรมะห่มดอย) วัดศรีโสดา จ.เชียงใหม่</p> <p>ประเด็นสุขภาพ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการ - การพัฒนาจิตใจเชิงพุทธสำหรับชนเผ่า - การพัฒนาความรู้และปัญญาแห่งการอยู่ร่วมกัน - การสร้างสังคมแห่งความเอื้ออาทร การแบ่ง การสงเคราะห์ การส่งเสริม การพัฒนาที่ยั่งยืน 	<p>1) เพื่อเผยแผ่พุทธศาสนา โดยความมุ่งหมายให้ชนเผ่าบนพื้นที่สูงได้น้อมนำพระธรรมคำสอนของพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต</p> <p>2) เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตชนเผ่าให้ดีขึ้น</p> <p>3) เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็งสร้างภาคเครือข่ายประสานให้เกิดการพัฒนาและจัดสวัสดิการสังคมให้ชนเผ่า ครอบคลุม 7 มิติทางสังคมคือ การศึกษา สุขอนามัย ที่อยู่อาศัย มีรายได้ มีงานทำ สวัสดิการ นันทนาการ และความยุติธรรม</p> <p>4) เพื่อสร้างแกนนำชาวพุทธในชุมชนที่อยู่ห่างไกล ไม่มีวัดและอาคารมณฑลสูง</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระสงฆ์ในโครงการธรรมจาริก พระทตลองงานและบัณฑิตอาสา จำนวนทั้งสิ้น 303 รูป - ประชาชนในพื้นที่ปฏิบัติงานของพระธรรมจาริก 13 จังหวัด เช่น เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา เชียงราย ตาก กำแพงเพชร สุโขทัย เพชรบูรณ์ และกาญจนบุรี โดยมีศูนย์อบรมฯ จำนวน 17 ศูนย์ อาคาร 297 แห่ง <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์จังหวัดหนเหนือและเชียงใหม่ - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย - สถาบันโพธิยาลัย - โครงการป้องกันการค้ามนุษย์บนพื้นที่สูง - มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา (พชภ.) - มูลนิธิเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชนถิ่นกันดาร - มูลนิธิศึกษาพัฒนาประชาชนบนพื้นที่สูง

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
พิษณุโลก	<p>โครงการประชุมสัมมนา พัฒนาศักยภาพ พระสังฆาธิการ จังหวัดพิษณุโลก</p> <p>ประเด็นสู่สถานะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การบริหารจัดการ สภาพแวดล้อม - การพัฒนาจิตใจและ ความปรารถนาดีในการ พัฒนาสังคม - การพัฒนาความรู้และ ระบบการบริหารจัดการ ในกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ คือ การ ปกครอง การศึกษา การ เผยแผ่ การศึกษา สงเคราะห์ การสาธารณ สงเคราะห์ และการ สาธารณูปการ - การสร้างเครือข่าย พระสงฆ์ในจังหวัด 	<p>1) เพื่อทบทวนความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ แนวความคิด ทศนคติ และมีความริเริ่ม สร้างสรรค์ในการ บริหารงานกิจการ คณะสงฆ์ของพระสงฆ์</p> <p>2) เพื่อเพิ่มพูนทักษะ ที่จำเป็นในการแก้ไข ปัญหา ประสบการณ์ ในการประสานงาน และบริหารงาน กิจการคณะสงฆ์ ภายใน ภาค จังหวัด อำเภอ ตำบล</p> <p>3) เพื่อให้มีความรู้และ เข้าใจในตำแหน่งหน้าที่ ที่รับผิดชอบ เพื่อให้มี ความมั่นใจในการ ปฏิบัติหน้าที่</p> <p>4) เพื่อแลกเปลี่ยนความ คิดเห็นซึ่งกันและกัน ระหว่างพระสงฆ์ ในจังหวัดพิษณุโลก</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระสงฆ์ในจังหวัดพิษณุโลก จำนวน 525 รูป โดยแบ่ง เจ้าคณะอำเภอ 9 รูป รองเจ้าคณะอำเภอ 10 รูป เลขานุการเจ้าคณะอำเภอ 8 รูป เจ้าคณะตำบล 78 รูป รองเจ้าคณะตำบล 7 รูป รวม 112 รูป และระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รวม 413 รูป <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์จังหวัดพิษณุโลก - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาสงฆ์พุทธชินราช - องค์การบริหารส่วนจังหวัด - มหาวิทยาลัยนเรศวร - มูลนิธิวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ รวมหาวิหาร พิษณุโลก

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
แพร่	<p>โครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร และประชาชนเยาวชนจังหวัดแพร่ (โครงการพัฒนาศูนย์ศึกษาพระพุทธรูปโบราณวันอาทิตย์)</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาจิตอาสา - การใช้ชีวิตแบบพอเพียง - การแก้ปัญหายาเสพติด - การพัฒนาจิตใจ - การพัฒนาความรู้และปัญญาทางพุทธศาสนา - การสร้างสังคมในระดับชุมชน ครู นักเรียน 	<p>1) เพื่อให้ผู้บริหาร ครูผู้สอนได้ประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของนักเรียน</p> <p>2) เพื่อให้ประชาชนและเยาวชนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักศาสนาพุทธ และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างมีความสุข เคารพระเบียบและกฎเกณฑ์ของสังคม</p> <p>3) เพื่อให้รู้จักพึ่งตนเอง / รู้จักมัธยัสถ์ / รู้จักบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่อเพื่อนมนุษย์</p> <p>4) เพื่อให้เยาวชนได้ศึกษาด้านศาสนาพัฒนาจิตเจริญปัญญาและสามารถประกอบศาสนกิจในชีวิตได้อย่างถูกต้อง</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระภิกษุ ครู และประชาชน, เยาวชน - แกนนำผู้สนใจ - ในเขตพื้นที่ 8 อำเภอในจังหวัดแพร่ - จำนวน 50 รูป/คน - นักเรียนศูนย์ศึกษาพระพุทธรูปโบราณวันอาทิตย์จำนวน 100 คน <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์จังหวัดแพร่ - โรงเรียนวิถิพุทธ - ศูนย์ศึกษาพระพุทธรูปโบราณวันอาทิตย์ - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตแพร่ - วัดพระธาตุซ่อแฮ - องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่
แพร่	<p>โครงการพัฒนาศักยภาพหน่วยอบรมประชาชนประจำจังหวัด อำเภอและตำบล (อปจ.,อปอ.,อปต.) ของคณะสงฆ์จังหวัดแพร่</p>	<p>1) เพื่อส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล จำนวน 87 แห่ง</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระสังฆาธิการ - พระสงฆ์แกนนำพื้นที่ 87 ตำบล - จำนวน 120 รูป - ประชาชนในพื้นที่ 87 ตำบล

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
	<p>ประเด็นสุขภาพ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาตามหลัก สุขกาย สุขใจ มี พละนามัยสมบูรณ์ - เพิ่มพูนงานอดิเรก - การเพิ่มสัมมาชีพ - การพัฒนาปัญญาด้าน การใช้ชีวิตและ ความสมดุล - การพัฒนาสังคมแห่ง สุจริตตามหลักพุทธ 	<p>2) เพื่อพัฒนาสมรรถนะ คณะสงฆ์ในหน่วยอบรม ประชาชนในการเสริมสร้าง สุขภาวะเพื่อเป็นแกนนำ ในการสร้างเสริมสุขภาวะ และการเรียนรู้ของสังคม ตามแนวพุทธ</p> <p>3) เพื่อพัฒนาและสงเคราะห์ และอนุเคราะห์ประชาชน ในท้องถิ่นตามหลักสุขภาวะ</p> <p>4 ประการ คือ สุขกาย สุขใจ พละนามัยสมบูรณ์ เพิ่มพูนงานอดิเรก</p>	<p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์จังหวัดแพร่ - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่ - วัดในจังหวัดแพร่ - องค์การบริหารส่วนจังหวัดแพร่
<p>ขอนแก่น</p>	<p>โครงการการล้างพิษ ภายสลายพิษใจ ศูนย์สุขภาพพุทธรักษา อ่าเภอโคกโพธิ์ชัย จังหวัดขอนแก่น</p> <p>ประเด็นสุขภาพ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การดูแลสุขภาพกาย ตามการแพทย์ทางเลือก - การดูแลจิตใจด้วย ธรรมชาติบำบัด - การสร้างศูนย์สุขภาพ พุทธรักษาเพื่อสังคม - การสร้างเครือข่าย สุขภาพเพื่อสังคม 	<p>1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา ทางร่างกายและจิตใจ ของผู้เข้าร่วมโครงการ ล้างพิษกายสลายพิษใจ ของศูนย์สุขภาพพุทธรักษา อ. โคกโพธิ์ชัย จ. ขอนแก่น</p> <p>2) เพื่อศึกษากระบวนการ ล้างพิษกายสลายพิษใจ ของศูนย์สุขภาพพุทธรักษา อ. โคกโพธิ์ชัย จ. ขอนแก่น</p> <p>3) เพื่อศึกษามลรับที่ เกิดจากการเข้าโครงการ ล้างพิษกายสลายพิษใจ ของศูนย์สุขภาพพุทธรักษา อ. โคกโพธิ์ชัย จ. ขอนแก่น</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - พระสงฆ์ประชาชน 260 รูป/คน - แกนนำชุมชนโนนงาม 10 คน - ชาวบ้านโนนงาม 80 คน - ผู้แทนภาครัฐและเอกชน 40 คน - พระสงฆ์ จำนวน 20 รูป - ผู้นำชุมชนจำนวน 50 คน - พระนิสิตมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 60 รูป <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยขอนแก่น - ศูนย์สุขภาพพุทธรักษา - โรงพยาบาลศูนย์ขอนแก่น - ชุมชนโนนงาม

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
ร้อยเอ็ด	<p>โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคณะสงฆ์ร้อยเอ็ด</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การดูแลสิ่งแวดล้อม - การพัฒนาจิตใจด้วยการพัฒนาสถานที่ปฏิบัติธรรมและการส่งเสริมการปฏิบัติ - การสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อสิ่งแวดล้อม - การสร้างภาคีการพัฒนาในพื้นที่ 	<p>1) เพื่อถ่ายทอดและเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ</p> <p>2) เพื่อเสริมสร้างและสนับสนุนจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ</p> <p>3) เพื่อสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนไปยังเขตพื้นที่ต่างๆในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด</p> <p>4) เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้สุขภาวะองค์กรระหว่างชุมชน คณะสงฆ์องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.)</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <p>จำนวน 120 รูป/คนประกอบด้วย</p> <p>แกนนำชุมชน ประชาชนทั่วไป</p> <p>ผู้แทนภาครัฐ สมาชิกกลุ่มจิตอาสาสมัครนักเรียน-นักศึกษา อาสาสมัคร</p> <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - ป่าชุมชนไทรทอง-หนองอ่าง - ป่าชุมชนดงท่าเล-ดอนใหญ่ - บ้านหนองบัว - ตำบลช้างเผือก - ป่าชุมชนดอนแดง - บ้านท่าเยี่ยม - โรงเรียนศรีธวัชวิทยาลัย - วัดป่าสุทธธรรมวิเวก - วัดบ้านเปลือยใหญ่ - ผู้นำชุมชนต่างๆ ในร้อยเอ็ด - หน่วยงานภาครัฐ เช่น อบจ.
บุรีรัมย์	<p>โครงการเสริมสร้างความสุขและการเรียนรู้ของวัดป่าสุขสมบุญ</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การรักษากาย-ใจ - การพัฒนาสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน - การเสริมสร้างจิตอาสาต้นแบบความดีให้ยั่งยืน - การพัฒนาฟื้นฟู-อนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม 	<p>1) เพื่อถ่ายทอดและเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในการฟื้นฟู-อนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม</p> <p>2) เพื่อเสริมสร้างและสนับสนุนจิตสำนึกที่ดีในการร่วมกันฟื้นฟู-อนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - เยาวชนในพื้นที่ จำนวน 50 ราย - ประชาชน 50 ราย - พระสงฆ์แกนนำ 50 รูป <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - วัดป่าสุขสมบุญ - บ้านสุขสมบุญ ตำบลสองชั้น อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์ - วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ - อบต. สองชั้น - โรงเรียนในพื้นที่ อ.กระสัง

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
	<ul style="list-style-type: none"> - การสร้างเครือข่ายชุมชน - การสร้างกิจกรรมเรียนรู้ของเยาวชน 	3) เพื่อสร้างเครือข่ายการฟื้นฟู-การอนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน	
อุบลราชธานี	โครงการฟื้นฟู-อนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนตามโครงการหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบจังหวัดอุบลราชธานี ประเด็นสุขภาวะ <ul style="list-style-type: none"> - การดูแลครอบครัวดี - พัฒนาครูมีความตั้งใจดี - นักเรียนให้มีความรู้ดี - พระสงฆ์ดี ชุมชนดี - การพัฒนาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 	1) เพื่อถ่ายทอดและเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนในการฟื้นฟู-อนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนตามโครงการหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบให้ยั่งยืน 2) เพื่อเสริมสร้างและสนับสนุนจิตสำนึกที่ดีในการร่วมกันฟื้นฟู-อนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน ตามโครงการหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบ	กลุ่มเป้าหมาย <ul style="list-style-type: none"> - พระสงฆ์แกนนำในอุบลราชธานี และประชาชนในพื้นที่จำนวน 120 รูป/คน ภาคีการพัฒนาในพื้นที่ <ul style="list-style-type: none"> - ศูนย์พุทธธรรมพรหมวชิรญาณ - เจ้าอาวาสวัดป่าตองใหญ่วังอ้อ ตำบลหัวดอน อำเภอเขื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี - มจร.วิทยาเขตอุบลราชธานี - วัดป่ามหาวัน - โครงการหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบ จ.อุบลราชธานี

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
ราชบุรี	<p>โครงการพัฒนาสมรรถนะ (Competency) ในการเสริมสร้างสุขภาวะ และการเรียนรู้ของสังคม ของพระสงฆ์นักพัฒนา รุ่นใหม่ของคณะสงฆ์ จังหวัดราชบุรี</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาจิตใจและปัญญา การบูรณาการหลักพระพุทธศาสนา กับศาสตร์ต่างๆ ในการพัฒนาบุคคล ชุมชน - การพัฒนาวิถีคิดเชิงพุทธ - การเครือข่ายพระนักพัฒนาในราชบุรี 	<p>1) เพื่อเสริมสร้างพระสงฆ์รุ่นใหม่ให้เป็นผู้มีความรู้ความสามารถสูง เข้าสู่ระบบการเผยแผ่</p> <p>2) เพื่อพัฒนาพระสงฆ์รุ่นใหม่เป็นนักเผยแผ่ที่มีสมรรถนะครบครันทั้งในด้านการเป็นนักคิดที่มีวิสัยทัศน์ (Visionary Thinker) นักพัฒนาและวางแผน (Developer & Planner) และนักปฏิบัติ (Operator) อย่างสมดุล</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <p>พระธรรมทูต พระจริยานิเทศพระนักเทศน์ พระนักพัฒนา หน่วยอบรมประจำตำบล รวม 80 รูป</p> <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - วัดหลวงพ่อสวดธรรมกายาราม - ศูนย์ประสานงานสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด - หน่วยวิทยบริการ จ.ราชบุรี - โรงเรียนใน อ.ดำเนินสะดวก
สุพรรณบุรี	<p>โครงการพัฒนาสมรรถนะพระธรรมทูตในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาจิตใจและปัญญาแนวพุทธ - การพัฒนาวิถีคิดเชิงพุทธ - การเครือข่ายพระนักพัฒนาในจังหวัดสุพรรณบุรี - การพัฒนาระบบสารสนเทศเชิงพุทธ 	<p>1) เพื่อเป็นพัฒนาสมรรถนะของพระธรรมทูตในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้สังคมที่ดีให้เกิดขึ้นกับประชาชน</p> <p>2) เพื่อเสริมสร้างพระธรรมทูตได้ตระหนักถึงบทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา อย่างเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน</p> <p>3) เพื่อเป็นแนวทางในสร้างพระธรรมทูตในจังหวัดสุพรรณบุรีผู้มีความรู้ ความสามารถสูงเข้าสู่ระบบการเผยแผ่ และตระหนักถึงหน้าที่พระธรรมทูต</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <p>พระธรรมทูต และพระสงฆ์ในหน่วยอบรมประจำตำบล 80 รูป</p> <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี - พิพิธภัณฑ์ชาติภูมิ ป.อ.ปยุตโต - หน่วยวิทยบริการ จ.สุพรรณบุรี - เทศบาลในพื้นที่ศรีประจันต์

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
สิงห์บุรี	<p>โครงการสิงห์บุรีสร้าง เยาวชนคนดีสู่สังคมไทย</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาเยาวชน - การเสริมสร้างสุขภาพ - การสร้างเครือข่าย - การพัฒนาจิตอาสา - การพัฒนาครอบครัว 	<p>1) เพื่อส่งเสริมสุขภาวะ และการเรียนรู้ของเยาวชน</p> <p>2) เพื่อการพัฒนาสมรรถนะ ของพระสงฆ์ในจังหวัด สิงห์บุรี เพื่อนำไปประยุกต์ ใช้ในสังคมปัจจุบัน</p> <p>3) เพื่อสร้างเครือข่าย เยาวชนและจิตอาสา</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - เยาวชนใน จ.สิงห์บุรี 50 คน - พระสงฆ์รุ่นใหม่ 30 รูป - ครูแกนนำ 15 คน <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - วัดพระนอนจักรสีห์วรวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี - คณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรี - สำนักงานเขตการศึกษา ในพื้นที่ - ห้องเรียน มจร. วัดพิบูลทอง - อบจ. สิงห์บุรี
ปราจีนบุรี	<p>โครงการพัฒนาสมรรถนะ พระสงฆ์นักพัฒนารุ่นใหม่ เพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะ และการเรียนรู้ของสังคม</p> <p>ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาพระสงฆ์ - การเสริมสร้างสุขภาพใจ - การสร้างเครือข่าย จิตอาสาและพัฒนา ชุมชน 	<p>1) เพื่อเป็นพัฒนา สมรรถนะของพระสงฆ์ ในการเสริมสร้างสุขภาวะ และการเรียนรู้สังคมที่ดี ให้เกิดขึ้นกับประชาชน</p> <p>2) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ในการเผยแผ่พุทธศาสนา อย่างเป็นรูปธรรม</p> <p>3) เพื่อเสริมสร้างเครือข่าย การพัฒนาพระสงฆ์ในพื้นที่</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย</p> <ul style="list-style-type: none"> - เยาวชนใน จ.ปราจีนบุรี 30 คน - พระสงฆ์รุ่นใหม่ 50 รูป - ครูแกนนำ 15 คน <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - วัดป่ามะไฟ - คณะสงฆ์จังหวัดปราจีนบุรี - สำนักงานเขตการศึกษา ในพื้นที่ - อบจ. ปราจีนบุรี - มจร. ปราจีนบุรี

พื้นที่	ชื่อกิจกรรม/โครงการ	วัตถุประสงค์/เป้าหมาย	กลุ่มเป้าหมาย/ภาคีการพัฒนา
ภาคใต้ ยะลา ปัตตานี สงขลา	<p>โครงการพัฒนาพัฒนา สมรรถนะในการเสริมสร้าง สุขภาวะและการเรียนรู้ ของสังคมเชิง พุทธบูรณาการ ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การเสริมสร้างความ ร่วมมือทางสังคมและ การเรียนรู้ - การสร้างเครือข่ายการ พัฒนาชุมชนโดย พระสงฆ์ในพื้นที่ - การพัฒนาสุขภาพ-ใจ ของชุมชนผู้ได้รับผล กระทบเหตุการณ์ ไม่สงบชายแดนใต้ 	<p>1) เพื่อศึกษาการประยุกต์ ใช้หลักพุทธธรรมในการ เสริมสร้างสุขภาวะและ การเรียนรู้ของสังคมโดย การมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์</p> <p>2) เพื่อพัฒนาสมรรถนะ ของคณะสงฆ์ในการ เสริมสร้างสุขภาวะและ การเรียนรู้ของสังคม โดยผ่านการจัดทำโครงการ พัฒนาเชิงพุทธบูรณาการ</p> <p>3) เพื่อเปิดพื้นที่ทางสังคม และการเรียนรู้ตามแนว พระพุทธศาสนาในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย พระสงฆ์รุ่นใหม่ จำนวน 100 รูป ชุมชน 3 จังหวัด 15-30 ชุมชน</p> <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์ภาค 18 - วิทยาลัยสงฆ์ปัตตานี - ศูนย์เพาะบ่มคนดี พลเอกเปรม จังหวัดสงขลา - มหาวิทยาลัยทักษิณ
ภาคใต้ ยะลา ปัตตานี สงขลา	<p>โครงการเยาวชนอาสา ส่งเสริมธรรมะ 5 จังหวัดชายแดนใต้ ประเด็นสุขภาวะ</p> <ul style="list-style-type: none"> - การพัฒนาเยาวชน - การเสริมสร้างแนวคิด จิตอาสา - การพัฒนาเครือข่าย เยาวชนภาคใต้ 	<p>1) เพื่อเพิ่มความรู้ ความ เข้าใจและทักษะด้าน คุณธรรม จริยธรรม ตามแนวพระพุทธศาสนา ให้กับกลุ่มเยาวชน 5 จังหวัดภาคใต้</p> <p>2) เพื่อจัดตั้งกลุ่มเครือข่าย ของเยาวชนที่มีความ ประสงค์ที่จะทำงานเพื่อ สังคมและส่วนรวม</p> <p>3) เพื่อส่งเสริมความมั่นคง ของสถาบันพระพุทธศาสนา ในพื้นที่ชายแดนใต้</p>	<p>กลุ่มเป้าหมาย นักเรียน 50 คน พระวิทยากร 15 รูป</p> <p>ภาคีการพัฒนาในพื้นที่</p> <ul style="list-style-type: none"> - คณะสงฆ์ภาค 18 - มหาวิทยาลัยทักษิณ - หน่วยวิทยการบริหาร มจร.สงขลา - กลุ่มพระธรรมทูตอาสา 5 จังหวัดชายแดนใต้ - สำนักงานส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และความมั่นคง แห่งสถาบันชาติ พระศาสนา พระมหากษัตริย์

ผลจากการพัฒนาโครงการและกิจกรรมการพัฒนาเชิงพื้นที่จำนวน 18 โครงการ ในพื้นที่ 15 จังหวัดนําร่องซึ่งเกิดขึ้นจากความต้องการของพระสงฆ์และชุมชนที่ต้องการเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และสุขภาวะของสังคมพบว่า มีกระบวนการและผลการพัฒนาใน 4 ประเด็นสำคัญ คือ

1) การพัฒนาด้านกายภาพ โดยมีการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมให้มีเป็นที่สํปปายะต่อการเรียนรู้และการเกิดสุขภาวะที่ดี (กายภาวนา) เช่น โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดร้อยเอ็ด

2) การพัฒนาพฤติกรรม โดยมีการพัฒนาความรู้ความสามารถของพระสงฆ์ เยาวชน และประชาชนในพื้นที่เพื่อให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสม เกื้อกูล ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน (ศีลภาวนา) เช่น โครงการเสริมสร้างสมรรถนะของพระสงฆ์ เยาวชนคนดี หมู่บ้านต้นแบบ ในจังหวัดอุบลราชธานี

3) การพัฒนาด้านจิตใจและปัญญาของบุคคลและสังคม โดยมีการประยุกต์ใช้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา ศาสตร์สมัยใหม่ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดําเนินการ (จิตภาวนา) เช่น โครงการสวดมนต์หมู่ โครงการธรรมจาริก เป็นต้น

4) การพัฒนาด้านปัญญาและสังคมของชุมชนและคณะสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์ และกลุ่มเป้าหมายที่ร่วมดําเนินการได้ใช้ปัญญาเพื่อสร้างสรรค์สังคมให้น่าอยู่ ซึ่งจะเป็นกำลังสำคัญต่อการเรียนรู้และการเสริมสร้างสุขภาวะในด้านอื่นๆ ในระยะยาว (ปัญญาภาวนา) โดยพยายามให้เกิดเครือข่ายทางสังคม (Social Network) ที่จะเป็นแกนหมุนให้เกิดการพัฒนาในพื้นที่ เช่น โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพในการเตรียมรับมือภัยพิบัติ จังหวัดเชียงราย-พะเยา เป็นต้น ซึ่งแสดงให้เห็นกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมโดยอาศัยพระสงฆ์และชุมชนเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนนั้น สามารถนำไปสู่สุขภาวะของสังคมใน 4 ด้าน คือ การพัฒนาด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต การพัฒนาจิตใจ ปัญญา พฤติกรรมการเรียนรู้และการพัฒนาสังคม ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการบูรณาการแนวคิด หลักการทางพระพุทธศาสนา กับศาสตร์แห่งการจัดการเชิงพื้นที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนและสังคมเกิดการเรียนรู้ การปรับตัวและนำไปสู่การจัดการตนเองในด้าน กาย จิต ปัญญา และสังคม ในลำดับต่อไป

6.2 ข้อเสนอแนะ

การที่จะส่งเสริมการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา ควรมีการพัฒนากระบวนการและกลไกของคณะสงฆ์ ชุมชน และภาคีการพัฒนาที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีของบุคคลและสังคม เพื่อให้บุคคลเป็นบุคคลแห่งการตื่นรู้และการสร้างประโยชน์สุขตามแนวพระพุทธศาสนา ในขณะที่สังคมมีความเข้มแข็ง และการพัฒนาที่ยั่งยืน จากผลการศึกษาวิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ระดับนโยบาย

1) ควรมีการนำหลักการทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับศาสตร์ใหม่ ภูมิปัญญาสากล ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการพัฒนาสังคม

2) ควรมีการประสานกับภาคส่วนต่างๆ ในสังคม เช่น ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ประชาชน และกลุ่มองค์กรที่ทำงานในพื้นที่โดยอาศัยกิจกรรม ประเพณี ความเชื่อของชุมชนเป็นพื้นฐานในการพัฒนา เพื่อนำไปสู่ประโยชน์สุขและการเสริมสุขภาวะของบุคคลและสังคม

3) ควรมีการกำหนดบทบาทและความสัมพันธ์ของคณะสงฆ์ในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ให้เหมาะสม โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์ให้เหมาะสมกับการปฏิบัติงานในพื้นที่และการเชื่อมโยงกับบริบททางสังคม

4) จากการเปิดพื้นที่ทางสังคมในลักษณะของโครงการพัฒนาที่พบว่า มีประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคม ดังนั้น ควรมีการเปิดพื้นที่ทางสังคมและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา หรือการทำงานในเชิงรุกเพื่อให้เยาวชน คนรุ่นใหม่ ได้เรียนรู้จากวิถีแห่งพุทธะและการปฏิบัติ จากการทำงานที่สร้างสรรค์

7) ควรมีการส่งเสริมการเรียนรู้ด้านจิตวิญญาณและการปฏิบัติภาวนาอย่างต่อเนื่อง โดยการเสริมสร้างกลไกการปฏิบัติงานตั้งแต่ในระดับพื้นที่ ระดับจังหวัดหรือภาคีเครือข่าย และระดับนโยบาย เพื่อให้มีการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ระดับภาคีการพัฒนาในพื้นที่หรือในระดับจังหวัด

1) ในระดับจังหวัด คณะสงฆ์และภาคีการพัฒนา เช่น ภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชน ภาคเอกชน ควรมีการเสริมสร้างเครือข่ายการพัฒนาในระดับพื้นที่ เพื่อให้เป็นเวทีการเรียนรู้ของพระสงฆ์ ประชาชน และการทำงานของฝ่ายต่างๆ โดยอาจมีการประยุกต์ใช้หลักการทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินการ เช่น การจัดโครงการพัฒนาเยาวชนในพื้นที่ โครงการพัฒนาด้านสุขภาพ และการพัฒนาดูแลผู้สูงอายุ เป็นต้น

2) ควรมีการส่งเสริมทำงานด้านต่างๆ ของพระสงฆ์ คือการพัฒนาในพื้นที่ เช่น คณะทำงาน ด้านการศึกษา สิ่งแวดล้อม สุขภาพชุมชน การป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด เป็นต้น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน และการพัฒนากิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของพื้นที่ เพื่อนำไปสู่การจัดการด้านสุขภาพและการเรียนรู้ของสังคม

3) ควรมีการส่งเสริมการเรียนรู้ของคณะสงฆ์และภาคีพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยผ่านกิจกรรมการทำงาน/โครงการพัฒนาในพื้นที่ ในลักษณะของการทำงานเชิงรุก เช่น การพัฒนาชุมชน การจัดกิจกรรมเพื่อสังคม การเรียนรู้ผ่านระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ผ่านการทำงานของพระสงฆ์นักพัฒนาในพื้นที่ด้วยการศึกษาดูงานและการทำงานร่วมกัน เป็นต้น

4) พระสงฆ์และภาคีพัฒนาด้านสุขภาพ ควรมีการประสานความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่จังหวัดอย่างต่อเนื่อง โดยนำหลักการพระพุทธศาสนา ศาสตร์สมัยใหม่ กับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเชิงพื้นที่โดยมีการเชื่อมโยงกับการทำงานของภาครัฐ ในเชิงบูรณาการ เช่น มีศูนย์ประสานงานร่วมของภาครัฐ เอกชน พระสงฆ์ คล้ายกับศูนย์ประสานของมูลนิธิฮักเมืองน่าน ของจังหวัดน่าน เป็นต้น

5) คณะสงฆ์ในพื้นที่ควรให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และแนวปฏิบัติของคณะสงฆ์ที่ทำงานในด้านต่างๆ เช่น การศึกษา การเผยแผ่ การพัฒนา การปฏิบัติธรรม เป็นต้น เพื่อหาเป้าหมายร่วมของการพัฒนาเพื่อสุขภาพและการเรียนรู้ของสังคม โดยยึดหลักพระธรรมวินัย องค์ความรู้ในศาสตร์สาขาต่างๆ และความหลากหลายของสังคมสมัยใหม่

ระดับพระสงฆ์ (เชิงปัจเจกบุคคล)

1) ควรมีการบูรณาการหลักพุทธธรรม ศาสตร์ความรู้ในด้านต่างๆ และภูมิปัญญาท้องถิ่น มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพื้นที่ของตนเอง และควรยึดหลักการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะที่ดีของบุคคลและสังคม

2) พัฒนาและปฏิบัติตนตามหลักพระธรรมวินัย เพื่อเป็นแบบอย่างของการพัฒนาและขยายผลการทำงานของตนเองสู่ชุมชนและสังคม

3) ส่งเสริมการให้ความรู้ตามหลักพุทธธรรมและการเสริมสร้างสุขภาวะตามหลักภavana 4 (กายภavana ศิลภavana จิตตภavana ปัญญาภavana) เพื่อให้ประชาชนสามารถนำไปใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันหรือเพื่อการพัฒนาบุคคลให้เข้าถึงการมีสุขภาวะที่ดี

4) ควรดำเนินการพัฒนาและสงเคราะห์ชุมชน/สังคมด้วยหลักพุทธธรรมและการเรียนรู้ โดยให้มีการแบ่งปันเกื้อกูลต่อกัน รวมทั้งมีการพัฒนากิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้และการให้เพื่อสังคม

5) ควรมีการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในการจัดการด้านสุขภาวะ การเรียนรู้ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การจัดสวัสดิการสังคม การพัฒนาและฟื้นฟูชนบท เพื่อให้ชุมชน/สังคมมีความเข้มแข็ง เช่น การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ โรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นต้น

6) ควรมีการพัฒนาระบบการสื่อสารเพื่อสังคมและการเผยแผ่ศาสนาธรรมให้สอดคล้องกับยุคสมัยและมีการเชื่อมโยงกับระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่เหมาะสม

7) ควรมีการพัฒนาสมรรถนะของพระสงฆ์รุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยผลการวิจัยครั้งนี้เป็นแนวทางในการพัฒนา

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

มหาวิทยาลัยมหิดล. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง พ.ศ. 2525 เล่มที่ 2, 3, 4, 7,9, 12, 13, 15, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29. ใน พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ เวอร์ชัน 6 :

BUDSIR VI for Windows. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.

_____ .พระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐ เล่มที่ 2, 3, 4, 7,9, 12, 13, 15, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29. ใน พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ เวอร์ชัน 6 : BUDSIR VI for Windows. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.

_____ .วิสุทธิมคฺค ปกรณวิเสส (บาลี) เล่มที่ 1. ใน พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ เวอร์ชัน 6 : BUDSIR VI for Windows. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.

_____ .อรรถกถาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่มที่ 3. ใน พระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ เวอร์ชัน 6 : BUDSIR VI for Windows. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. **ลักษณะชีวิตสู่ความสำเร็จ**. กรุงเทพฯ : ชัคเซสมิเดีย, 2538

เกษียณ เตชะพีระ. **เศรษฐกิจโลกถดถอยครั้งใหญ่**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2555.

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์. (บรรณาธิการ). **มิติสุขภาพ : กระบวนทัศน์ใหม่เพื่อสร้างสังคมแห่งสุขภาพ**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, 2545.

จักรกริช สังขมณี, สายชล ปัญญชิต, และสุวิญ รักษ์สัตย์. **การบริหารจัดการองค์กรและการสร้างเครือข่ายทางสังคมของขบวนการพุทธใหม่ในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2547.

จิราภรณ์ คชเสนี และนันทนา คชเสนี. **นิเวศวิทยาประยุกต์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

จิราภรณ์ คชเสนี. **หลักนิเวศวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

ชลวิทย์ เจียรจิตต์. **พุทธเศรษฐศาสตร์เพื่อการพัฒนาสังคม**. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

ชลวิทย์ เจียรจิตต์ และชัยวัชร พรหมจิตติพงศ์. **การศึกษาวิจัยประสบการณ์พัฒนาของพระธรรมทายาทภาคกลาง: เครือข่าย การเรียนรู้และหลักสูตรในอนาคต**. กรุงเทพฯ : สำนักสนับสนุนสุขภาพขององค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2557.

ชูเมกเกอร์. อี.เอฟ. **จิ๋วแต่แจ๋ว: เศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ = Small is Beautiful: Economics as if people mattered**. แปลโดย สมบูรณ์ ศุภศิลป์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

ณัฏฐ์ ศรีดีและคณะ. **โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา โดย การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในเขตภาคกลาง.** กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างสุขภาวะ และการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

นิตยา เลาะห์จินดา. **นิเวศวิทยา : พื้นฐานสิ่งแวดล้อมศึกษา.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ เกษตรศาสตร์, 2549.

ปีเตอร์ ฮาร์วีย์. “พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม”. **พุทธศาสนศึกษา.** ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2538): 56.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. **ธัมมิกเศรษฐศาสตร์ : ปรัชญาเศรษฐศาสตร์สังคมของชาวพุทธ.** กรุงเทพฯ : มิตรนราการพิมพ์, 2531

ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. **เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ.** เชียงใหม่ : ซิลค์เวอร์ม, 2546

ฝ่ายเครือข่ายการเรียนรู้มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. **ปฐมบทและร่องรอยโพธิวิชาลัย.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2546

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต). **พระพุทธศาสนาในประเทศไทยสมัยปัจจุบัน: Buddhism in contemporary Thailand.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). **เทศน์ : การเผยแผ่ที่สำคัญศักดิ์สิทธิ์.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เลี้ยงเชียง, 2550.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต). **พุทธวิธีบริหาร.** กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์น ไทย การพิมพ์, 2552.

พระธรรมโกศาจารย์ (เงื่อม อินทปญฺโญ). **เศรษฐศาสตร์พุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, 2549.

พระธรรมคุณากรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** กรุงเทพฯ : เอส อาร์ พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, 2551.

พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). **คนไทยกับป่า.** กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ องค์การค้าของคุรุสภา, 2543.

_____. **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : ศยาม, 2542.

_____. **การพัฒนาที่ยั่งยืน = Sustainable development.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิโกลบอลิมทอง, 2541.

_____. **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (Buddhist Economics).** กรุงเทพฯ: สำนักธรรมสัทธรรมิก, 2548.

_____. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในเอเชีย.** กรุงเทพฯ : สหธรรมิก, 2540.

_____. **พระพุทธศาสนากับพัฒนาชุมชน.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://mediacenter.mcu.ac.th/data/caipyo/m2/Unit7/unit7-1.php> [11 ธันวาคม 2556].

พระพรหมคุณากรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : ศยาม, 2549.

- _____ . พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย. พิมพ์ครั้งที่ 35. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, 2555.
- _____ . คนรักข่า ป่ารักคน. กรุงเทพฯ : มุลินธิปัญญาประทีป, 2554.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต). งานแถลงข่าวถอดหัวใจองค์ความรู้ 5 สายพระพุทธศาสนา
ไทย. 17 พฤษภาคม 2556. จัดโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ
และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____ . วิธีการบูรณาการพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่: พระพุทธศาสนากับ
ความสมานฉันท์แห่งชาติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2557.
- พระมหาวิเชียร วชิรธมฺโมและคณะ. โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม
ตามแนวพระพุทธศาสนาโดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในเขตภาคใต้. กรุงเทพฯ :
โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัย
พุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.
- พระมหาสุทิตย์ อากาศโร. เครือข่าย : ธรรมชาติ ความรู้และการจัดการ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ
: พิสิษฐ์ไทย ออฟเซต, 2547
- _____ . การพัฒนาระบบการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนา
ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การสร้างเสริมสุขภาพ, 2556.
- _____ . CSR เชิงพุทธ แลกเปลี่ยนให้เป็นบุญ สร้างบุญด้วยปัญญา. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัย
พุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.
- พระราชวรมนูณี (ประยูรค์ ปยุตโต). ปรัชญาการศึกษาของไทย (ฉบับแก้ไขรวบรวมใหม่). กรุงเทพฯ
: โกลด์คิมทอง, 2525.
- _____ . พุทธธรรม (ฉบับเดิม). กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, 2525.
- พระราชวรมนูณี (พล อากาศโร). นิเวศวิทยาเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนในการ
เสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมไทย. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างสุขภาวะ
และการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.
- พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปถุญ). “บทบาทพระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์: ใช่หรือไม่”
ในพุทธธรรมกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ. กรุงเทพฯ : บริษัท 21 เซนจูรี่.
- พระสุเมธาธิปติ (บุญเลิศ ทตฺตสีหิ). ประวัติวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวชิรวิหาร. พิมพ์ครั้งที่ 2.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541.
- พิเชฐ ทั้งโต. การเงิน 3 ฐาน : สัจจะสะสมทรัพย์ สหกรณ์และธนาคารพระพุทธศาสนา.
พระนครศรีอยุธยา : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2557.

- พินิจ ลาภานานนท์. **สุขภาพะพระสงฆ์**. กรุงเทพฯ: สำนักสนับสนุนสุขภาพะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2555.
- พุลสิน อิงคะวัต. **กลยุทธ์การพัฒนาเศรษฐกิจสังคม และสภาพแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวของจังหวัดปทุมธานี**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **ชีวิตและผลงานพระสุเมธาธิบดี**. กรุงเทพฯ : พรศิวการพิมพ์, 2548.
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. **ฐานข้อมูลโพธิวิชชาลัย แม่สอด มศว ตาก**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2553.
- ยงยุทธ วงศ์ภิรมย์ศานต์. **การพัฒนาจิตตปัญญาในองค์กร (การบริหารกระบวนการทัศน์และวัฒนธรรมองค์กร) Spirituality Daevelopment in Organiztion**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), 2555.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, 2546.
- วิภาส ทองสุทธิ. **การบริหารจัดการที่ดี**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อินทภาษ, 2551.
- วรรณภา ประยุกต์วงศ์. **ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ทางเลือกเพื่อการบริหารธุรกิจอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพฯ : บริษัท สวຍ จำกัด, 2549.
- วัชระ งามจิตรเจริญ. **แนวคิดในการนำเศรษฐกิจเชิงพุทธศาสนาสู่การปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.
- วันชัย พลเมืองดีและคณะ. **โครงการเสริมสร้างสุขภาพะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในเขตภาคเหนือ**. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างสุขภาพะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.
- สุพจน์ จุณอนันตธรรม. **เศรษฐธรรม : รวมบทปาฐกถากิตติยาจารย์แห่งเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์**. กรุงเทพฯ : โอเพ่นบุ๊คส์, 2553.
- โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ และคณะ. **โครงการเสริมสร้างสุขภาพะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา โดยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพฯ : โครงการเสริมสร้างสุขภาพะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. **หลักพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์, 2535.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีสังคมวิทยา เนื้อหาและแนวการใช้ประโยชน์เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551.
- สายชล ปัญญาชิตและคณะ. **รายงานการศึกษาและดำเนินโครงการสังฆพัฒนาเสวนา: แนวคิดอุดมการณ์และการสร้างเครือข่ายทางสังคม**. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (เอกสารอัดสำเนา), 2557.

สุรพล สุยะพรหม. การบริหารจัดการองค์กรเชิงพุทธบูรณาการเพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมไทย. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2557.

สุนน อมรวิวัฒน์. การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2530.

สุนทรี ท. ชัยสัมฤทธิ์โชค. หลักการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพแนวพุทธ : ศึกษาเน้นด้านยาและผลิตภัณฑ์สุขภาพ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. คำบรรยายพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : สถาบันบันลือธรรม, 2553.

อนุวรรตน์ ศิลาเรื่องอำไพ และคณะ. คู่มือวัดสร้างสุข (5ส ภาคประชาชน). กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น), 2556.

อภิชัย พันธเสน. วิวัฒนาการ ทฤษฎีและการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัมรินทร์, 2544.

_____. พุทธเศรษฐศาสตร์ วิวัฒนาการ ทฤษฎีการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์สาขาต่างๆ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ อัมรินทร์, 2547.

_____. วิเคราะห์นโยบายรัฐในระดับต่างๆ รวมทั้งภาครัฐกิจเอกชนและภาคประชาสังคม จากปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พ.ศ. 2540-2549 เล่ม 1. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2552.

อภิชาติ สถิตนิรามัย. รัฐไทยกับการปฏิรูปเศรษฐกิจ กำเนิดนายธนาคารถึงวิกฤตเศรษฐกิจ 2540. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน, 2556.

อัล กอร์. โลกร้อน ความจริงที่ไม่มีใครอยากฟัง. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มติชน, 2550.

อำนาจ เย็นสบาย และประภัสสร ยอดสง่า. ถอดบทเรียนกระบวนการขับเคลื่อนชุมชน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2554.

เอส. เอส. อนาคามี. พุทธรัฐ. กรุงเทพฯ : สยามมิส พับลิชชิ่ง เฮาส์, 2553.

ภาษาอังกฤษ

- Arvind Kumar Singh. **Global Concern to Climate Change: A Buddhist Response.**
in *Global Recovery: The Buddhist Perspective*, edited by Ven. Dr. Khammai
Dhammasami (Britain), (Bangkok : The 7th International Buddhist Conference
on the United Nations Day of Vesak Celebrations 23-25 May 2553/2012) p. 22.
- Bello, W., Cunningham, S. And Poh, L. K. **A Siamese Tragedy: Development and
Disintegration in Modern Thailand.** Bangkok: White Lotus Company Ltd, 1998.
- Bruce Evans and Jourdan Arenson. **Buddhist Economics.** tr. by Dhammavijaya and
Bruce Evans Compiled. Buddhadhamma Foundation, 1992.
- Daniel H. Henning. **Buddhism and Deep Ecology.** AuthorHouse, 2002.
- E.F.Schumacher. "Buddhist economics". **English magazine, Resurgence.** VOLUME
XXII, NO.33. (1969) : 1-14.
- _____. **Small is beautiful, economic as if people mattered.** New York :
Happer&Row Publishers, 1973.
- Glen Alexandrin. "Elements of buddhist economics", **International Journal of Social
Economics.** 20,2. (1993) : 311-319.
- Ingram, J.C. **Economic Change in Thailand 1850-1970.** Stanford: Stanford University
Press, 1971.
- Ken Wilber. **Sex, Ecology, Spirituality: The Spirit of Evolution.** Second Edition
Revised. Boston: Shambhala, 2000.
- _____. **Integral Psychology: Consciousness, Spirit, Psychology, Therapy.**
Boston: Shambhala, 2000.
- _____. **Integral Spirituality: A Startling New Role For Religion in the Modern
and Postmodern World.** Massachusetts: Integral Books, 2006.
- Muscat, R. J. **The Fifth Tiger: A Study of Thai Development Policy.** New York:
United Nations University Press, 1994.
- Phongpaichit, P. and Baker, C. **Thailand: Economy and Politics.** Kuala Lumpur:
Oxford University Press, 1995.
- Rajchagool, C. **The Rise and Fall of the Thai Absolute Monarchy.** Bangkok:
White Lotus, 1994.
- Schumpeter, Joseph A. **Capitalism, socialism and democracy.** New York:
Happer Brother, 1950.
- _____. **History of economic analysis.** New York: Oxford University Press, 1954.
- Sen, A. **On ethics and economics.** Oxford: Blackwell, 1987.

- Suehiro, A., **Capital Accumulation in Thailand 1855-1955**. Tokyo: Center for East Asian Cultural Studies, 1989.
- Suwida Sangsehanat. "Buddhist economics and the asoke buddhist community", **The Chulalongkorn Journal of Buddhist Studies**. Vol.3 No.2. (2004) : 271-285.
- Tambunlertchai, S. "Manufacturing". In P. G. Warr, Ed.. **The Thai Economy in Transition**. Cambridge: Cambridge University Press. (1993) : 118 - 150.
- Ulrich Beck. "Living in The World Risk Society", **Economy and Society**, 35: 3 (2006) : 329-345.
- Wanna Prayukvong. "A Buddhist economic approach to the development of community enterprises: a case study from Southern Thailand", **Cambridge Journal of Economics** 2005. 29. (2005) : 1171-1185.
- Warr, P. G. "The Thai Economy", In P. G. Warr, Ed. **The Thai Economy in Transition**. Cambridge: Cambridge University Press. (1993) : 1-80.
- Williamson. Oliver E. "**The Institutions and Governance of Economic Development and Reform**". in: Michael Bruno and Boris Pleskovic (eds). *Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics 1994*. Washington, DC: The World Bank, 1994.

โครงการเสริมสร้างสภาวะและการเรียนรู้ของสังคม

ตามแนวพระพุทธศาสนา

จับเคลื่อนกิจกรรม
การพัฒนาในพื้นที่ **15** จังหวัด

18 โครงการ

มีพระสังฆาธิการ
พระสงฆ์นักพัฒนา
และภาคีเครือข่าย
เข้าร่วมโครงการฯ

1,500 รูป/คน

มีแนวทางการบูรณาการ
และการประยุกต์
ใช้หลักพุทธธรรมใน **4** ลักษณะ

และกลุ่มเป้าหมาย
ในพื้นที่อีก

3,000 คน

- 1) การประยุกต์โดยอาศัยบทบาทหน้าที่ในฐานะพระสงฆ์
- 2) การประยุกต์โดยอาศัยปัญหาของวัดและชุมชนเป็นฐาน
- 3) การประยุกต์โดยอาศัยการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา และความสัมพันธ์ทางสังคม
- 4) การประยุกต์หลักพุทธธรรมร่วมกับศาสตร์สมัยใหม่

3

สมรรถนะที่สำคัญของพระสงฆ์
ต่อการส่งเสริมสภาวะและการเรียนรู้
ของสังคมตามหลักพระพุทธศาสนา
ประการ

- 1) สมรรถนะด้านความรู้ตามหลักพระพุทธศาสนา และศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง
- 2) สมรรถนะด้านการปฏิบัติตนตามหลักพระพุทธศาสนา
- 3) สมรรถนะด้านการเรียนรู้และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม

3 การเสริมสร้างสภาวะ
และการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ
รูปแบบที่สัมพันธ์กับปัญหา
รูปแบบที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตและการเรียนรู้
รูปแบบที่สัมพันธ์กับจิตใจและปัญญา

มีผลการพัฒนาใน **4** ประเด็นสำคัญ

- 1) การพัฒนาด้านกายภาพ (กายภาพานา)
- 2) การพัฒนาด้านพฤติกรรม (ศีล)
- 3) การพัฒนาด้านจิตใจและปัญญาของบุคคลและสังคม (จิตภาพานา)
- 4) การพัฒนาด้านปัญญาและการเรียนรู้ของสังคม

นำไปสู่การพัฒนาใน **5** มิติ

- 1) เกิดการเรียนรู้ของบุคคลและสังคม
- 2) เกิดเครือข่ายการพัฒนาในพื้นที่
- 3) เกิดการจัดการตนเองด้านสภาวะ
- 4) เกิดพลังการเปลี่ยนแปลงในเชิงสันติและความสมดุล
- 5) เกิดการแก้ไขปัญหาของบุคคลและสังคมที่ยั่งยืน

กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม โดยการมีส่วนร่วมของคณะสงฆ์

การปกครอง
คณะสงฆ์

- โครงการประชุมสัมมนาพัฒนาเครือข่ายพระสังฆาธิการ จังหวัดพิษณุโลก
- โครงการพัฒนาศักยภาพหน่วยอบรมประชาชนประจำจังหวัดแพร่

การศาสน-
ศึกษา

- โครงการพัฒนาสมรรถนะในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมของพระสงฆ์นักพัฒนารุ่นใหม่ คณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี
- โครงการพัฒนาสมรรถนะพระสงฆ์นักพัฒนารุ่นใหม่เพื่อการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคม คณะสงฆ์จังหวัดปราจีนบุรี

การศึกษา
สงเคราะห์

- โครงการพัฒนาคุณภาพการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณรและประชาชน เยาวชน (โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์) คณะสงฆ์จังหวัดแพร่
- โครงการสิงห์บุรีสร้างเยาวชนคนดีสู่สังคมไทย คณะสงฆ์จังหวัดสิงห์บุรี
- โครงการเสริมสร้างความสุขและการเรียนรู้ของวัดป่าสุขสมบูรณ์ จังหวัดบุรีรัมย์
- โครงการพัฒนาสมรรถนะในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมเชิงพุทธบูรณาการ จังหวัดสงขลา ยะลา และปัตตานี

การเผยแผ่
พระพุทธศาสนา

- โครงการธรรมจาริก (ธรรมะท่วมคอย) คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่
- โครงการสวดมนต์หมู่สภักดิ์ญะ คณะสงฆ์จังหวัดพะเยา-เชียงราย
- โครงการพัฒนาสมรรถนะพระธรรมทูตในการเสริมสร้างสุขภาวะและการเรียนรู้ของสังคมของคณะสงฆ์จังหวัดสุพรรณบุรี
- โครงการเยาวชนอาสาส่งเสริมธรรมะ 5 จังหวัดชายแดนใต้

การสาธารณูปการ

- โครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติฯ คณะสงฆ์จังหวัดพะเยา-เชียงราย
- โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด
- โครงการฟื้นฟู-อนุรักษ์จารีตประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชนตามโครงการหมู่บ้านคุณธรรมต้นแบบให้ยั่งยืน
- โครงการล้างพิษกายสลายพิษใจ ศูนย์สุขภาพพุทธรักษา จังหวัดขอนแก่น

การสาธารณ-
สงเคราะห์

- โครงการพัฒนาองค์ความรู้และศักยภาพในการเตรียมรับมือภัยพิบัติ คณะสงฆ์จังหวัดพะเยา-เชียงราย
- โครงการรวมพลังต้านภัยเอดส์ คณะสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่

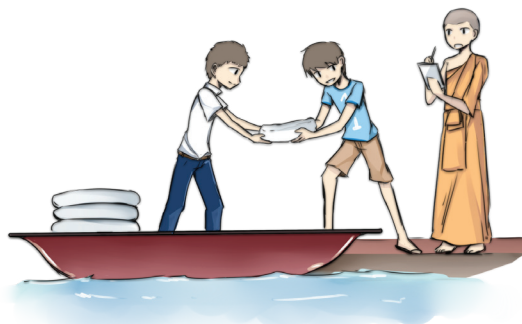
การเสริมสร้างสภาวะ และการเรียนรู้เชิงพุทธบูรณาการ

สภาวะทางกาย

- การรู้จักประมาณในการกิน การรู้จักป้องกันโรคทางกาย การจัดระเบียบสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต
- การออกกำลังกาย การพัฒนาทางกาย ได้แก่ การดูแลสุขภาพกาย มีความสัมพันธ์กับวัตถุสิ่งเสพบริโภค เช่น การรู้จักกินรู้จักใช้ การบำรุงสุขภาพให้แข็งแรง การทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน
- การรู้จักประมาณในการบริโภค การใส่ใจต่ออาหารเพื่อสุขภาพ การแบ่งปันอาหารสิ่งของกันในชุมชน เป็นต้น
- การใช้หลักทฤษฎีธรรมมีกตละประโยชน์ 4 คือ มีความขยัน หมั่นรักษาทรัพย์ คบเพื่อนดี และใช้ชีวิตที่เหมาะสม มีการตั้งกลุ่มช่วยเหลือกันและกัน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น
- การพยายามที่จะลดภาระหนี้สิน ใช้ชีวิตให้มีความสุขแบบพอเพียง ในระดับชุมชนมีการจัดการกลุ่มเพื่อร่วมกันสร้างอาชีพชุมชน

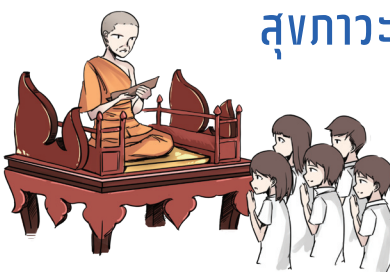
ฯลฯ

สภาวะทางสังคม

- การใช้หลักขันติธรรมในการพัฒนาตนเอง มีความอดทนต่อคำพูด และการทำงาน
- การใช้หลักอหิंपิทย 3 คือ ยึดโลก ยึดธรรม และความถูกต้องในการอยู่ร่วมกัน
- การใช้หลักทานในการสงเคราะห์ดูแลผู้คนในสังคมที่ยังมีความลำบาก และการใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเกื้อกูลต่อกัน
- การสร้างประโยชน์ตามหลักพุทธจริยา 3 คือ ร่วมสร้างประโยชน์ต่อครอบครัว ต่อชุมชน และต่อโลกที่อาศัยอยู่
- การมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมตามหลักมรรคมีองค์ 8 โดยให้มีสันติภาพ มีความสามัคคี มีความเสมอภาค มีความยุติธรรม ด้วยหลัก “สารณียธรรม”

ฯลฯ

สภาวะทางจิตใจ

- การปฏิบัติตามหลักกัมมฏฐาน 2 คือ สมถะ เน้นพัฒนาความสงบของจิตใจ การฝึกสมาธิ และวิปัสสนากัมมฏฐาน คือ การพยายามรู้เห็นด้วยปัญญา มีการฝึกอบรมเจริญปัญญาอย่างต่อเนื่อง
- การมีพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เป็นฐานคู่กับการมีปัญญา จึงจะทำให้มองเห็นสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง ทำให้มองเห็นในแง่ดี
- มีการฝึกจิต รักษาจิต คຸມครองจิตให้เป็นสุข ไม่ทวนใจกับโลกธรรมหรือความสุข ทุกข์ นิหน้า สรรเสริญ ที่เข้ามากระทบ
- การให้ยกย่องตามหลักสารณียธรรม 6 คือ การตั้งจิตประกอบด้วยเมตตา และทำหน้าที่ด้วยความเห็นและการกระทำที่ถูกต้อง
- การมีความสุขสงบ สันติ และการใช้ปัญญาเพื่อพัฒนาด้านจิตใจให้มีอุปนิสัยพอเพียง คือ ด้วยการฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง

ฯลฯ

สภาวะทางปัญญา

- การใช้หลักสัปปริสรธรรม 7 คือ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาลเวลา รู้ชุมชน รู้บุคคล และรู้สังคม
- การใช้หลักปริยเสนา คือ การแสวงหาความรู้ ปัญญา และการกระทำที่ดี หรือการใช้หลักโกศล 3 เพื่อความมีสติปัญญา
- การใช้หลักอริยสัจ 4 เรียนรู้กับปัญญา ต้นตอแห่งความทุกข์ สร้างสุขด้วยมรรค
- การใช้หลักไตรลักษณ์ในการมองสิ่งต่างๆ ว่าเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ตับไปเป็นธรรมดา ไม่ควรยึดมั่นในสิ่งต่างๆ จนเกินไป
- การมีศีล 5 เป็นฐานการดำเนินชีวิต เพื่อรักษาชีวิต ทรัพย์ ครอบครัว สัจจะ มิตรภาพ และสติปัญญาของตน

ฯลฯ

คณะผู้วิจัย

พระมหาสุกิตต์ อภาภโร ดร. (หัวหน้าโครงการ)

พระมหาบุญเลิศ อินุทปญฺโญ รองศาสตราจารย์

สายชล ปัญญชิต

ภูเบศ วนิชชานนท์

รินนา ทากุดเรือ

อมลนัฐ ไฟเครือ

จัดพิมพ์โดย

โครงการเสริมสร้างสุขภาพและการเรียนรู้ของสังคมตามแนวพระพุทธศาสนา (สรพ.)

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

79 หมู่ที่ 1 หลักกิโลเมตรที่ 55 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รหัสไปรษณีย์ 13170

Website: <http://bri.mcu.ac.th>

Facebook Page: ชุมโครงการวิจัยพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม มจร

สนับสนุนโดย

สำนักสนับสนุนสุขภาพองค์กร

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)